D. Chantepie
de la Saussaye

Al de Leerredenen

DEEL 1

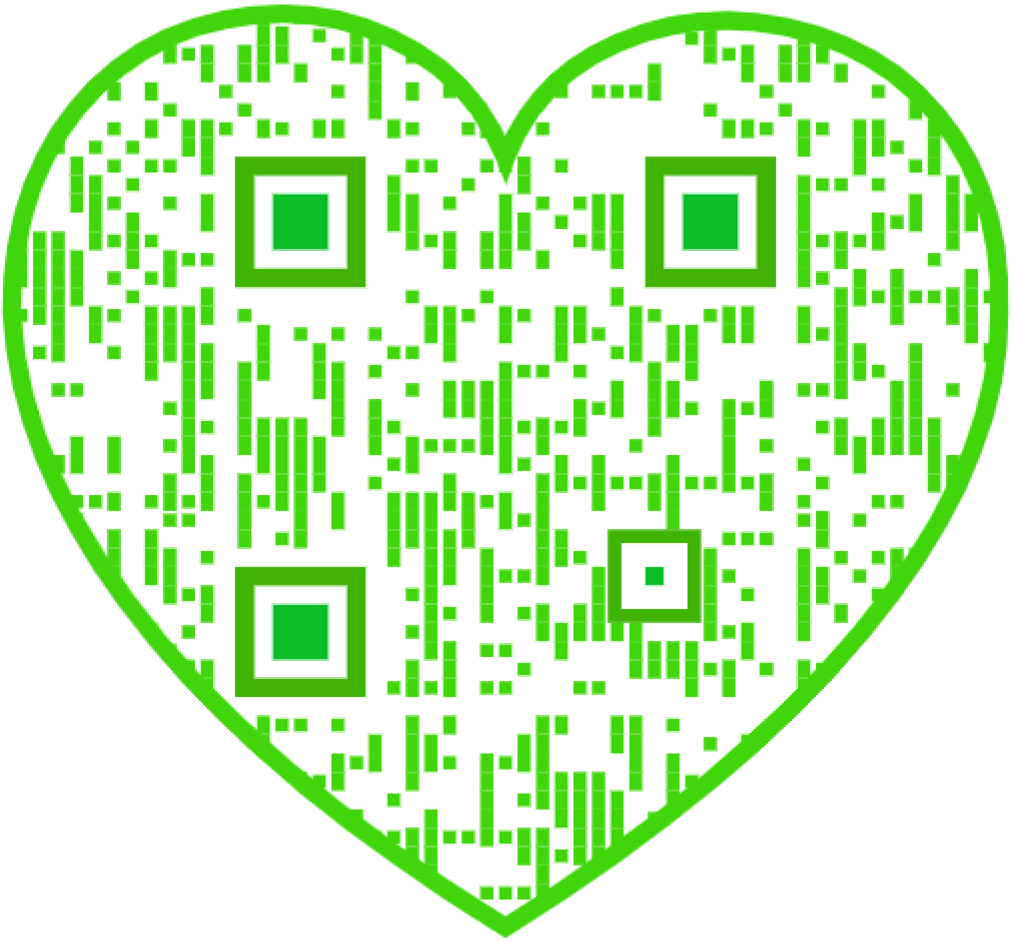

AL DE LEERREDENEN

VAN

Dr. D. CHANTEPIE DE LA SAUSSAYE.

DEEL I.

AL DE LEERREDENEN

VAN

Dr. D. CHANTEPIE DE LA SAUSSAYE,

IN LEVEN HOOGLEERAAR TE GRONINGEN.

UITGEGEVEN ONDER TOEZICHT VAN

Dr. P. D. CHANTEPIE DE LA SAUSSAYE,

Hoogleeraar te Leiden

DEEL I.

NIJMEGEN. — FIRMA H. TEN HOET.

Neerbosch. — Snelpersdruk der Weesinrichting.

Juist 25 jaren na den dood mijns vaders leg ik de laatste hand aan de uitgave zijner leerredenen. Over de hooge waarde en de blijvende beteekenis dezer leerredenen betaamt het zijnen zoon niet uit te weiden, daaromtrent kan men de getuigenissen lezen van twee zijner vrienden: Dr. J. J. VAN TOORENENBERGEN, die zijn Levensbericht schreef voor de Maatschappij van Nederl. Letterk. te Leiden (1874) en Ds. J. H. L. ROOZEMEIJER in de Stemmen voor Waarheid en Vrede (1895). Doch niet slechts enkele getuigenissen in geschriften behoeft men daarover bij te brengen, want luide getuigt daarvan de dankbaarheid, waarmede velen spreken van den zegen, dien zij van deze leerredenen ontvangen, en het niet alledaagsche verschijnsel, dat een herdruk van een honderdtal preeken 25 jaren na het verscheiden van den schrijver nog aan een behoefte voldoet.

Wat ik hier te zeggen heb, is alleen met een kort woord rekenschap te geven van de wijze, waarop deze uitgave is ingericht.

Het „*Al* de Leerredenen" van den titel versta men van de in het hollandsch, voornamelijk in bundels uitgegeven leerredenen. Noch vertalingen van uitsluitend in het fransch gedrukte stukken, noch alle zwervelingen uit verschillende tijdschriften zijn hier opgenomen. Wel zijn de eerste preek, die mijn vader uitgaf in 1849 en de laatste, die

na zijn dood in 1874 door zijn vriend Prof. J. J. P. Valeton ter perse werd gelegd in het vijfde dezer deelen te vinden. De hier gegeven preeken omvatten dus een tijdkring van 25 jaren, zij zijn evenwel niet chronologisch geordend, wat èn onnoodig was, èn den samenhang van in één bundel bij elkander gevoegde stukken onnoodig zou verbreken. De revisie van den stijl, bij uitgaven mijns vaders onmisbaar, heeft zich tot het allernoodzakelijkste beperkt.

En zoo stuur ik deze laatste aflevering de wereld in, met dankbaarheid en met vertrouwen. Zal de persoon mijns vaders niet spoedig vergeten worden, nergens vindt men rijker, dieper, vollediger zijn persoonlijk leven neergelegd dan in deze vijf deelen zijner leerredenen.

P. D. Chantepie de la Saussaye.

Februari 1899.

VOORREDE.

De geachte uitgever dezer deelen van mijns vaders Leerredenen vraagt mij een woord vooraf. Doch wat zal ik zeggen? Deze stukken zijn in wijde kringen bekend en geliefd, en dat ruim dertig jaren na mijns vaders overlijden vijf lijvige deelen zijner preeken in tweeden druk kunnen verschijnen: dit feit spreekt voor zichzelf. Daarenboven op de beteekenis van zijn levenswerk is herhaaldelijk en in den jongsten tijd zeer opzettelijk gewezen. Onvergeten is het opstel bij de verschijning van den eersten druk aan dit werk gewijd in de *Stemmen voor Waarheid en Vrede* door mijns vaders oudsten en trouwsten leerling Ds. J. H. L. ROOZEMEIJER te Arnhem. De studiën onlangs door Dr. A. M. BROUWER en DR. H. H. MEULENBELT aan de theologie en de prediking mijns vaders gewijd hebben zijn beeld en zijn woord weer voor velen verlevendigd.

Een tweede druk dezer leerredenen, die reeds in zoovele huizen hun plaats hebben verkregen, moge en zal er nieuwe lezers voor winnen. Allereerst onder studenten en predikanten, maar ook bij velen die geestelijk voedsel en leiding, die den troost en de kracht van het eeuwig Evangelie behoeven, en wien het rijke en diepe woord van dezen prediker veel kan geven. Zoo ruste Gods zegen blijvend op het werk van zijn getuige.

P. D. CHANTEPIE DE LA SAUSSAYE.

INHOUD.

DEEL I.

I. De verloren zoon.

		Bladz
I.	De afreis	3
II.	Het vergelegen land	23
III.	De terugkeer	43
IV.	De oudste zoon	61
V.	De Vader	80

II. Het Evangelie van Johannes.

I.	Het Woord	101
II.	De strijd van het Woord	126
III.	De overwinning van het licht op de duisternis	150

III. De roepstemmen van het jaar 1866.

I.	Bekeert u!	187
II.	Een klaagpsalm	211
III.	Verootmoediging	232
IV.	Een feestdag te midden der lijdensdagen	258
V.	Lankmoedigheid	276
VI.	„Nog is het einde niet.”	297

IV. Leerredenen (1e—5e bundel).

Navolgers Gods	319
Des Doopers getuigenis	338
De groote blijdschap	361
Wat voorbij gaat, en wat niet	382

I.

DE VERLOREN ZOON.

I.

DE AFREIS.

En hij zeide: Een zeker mensch had twee zonen. En de jongste van hen zeide tot den vader: Vader! geef mij het deel des goeds dat [*mij*] toekomt. En hij deelde hun het goed. En niet vele dagen daarna, de jongste zoon, alles bijeenvergaderd hebbende, is weggereisd in een ver[*gelegen*] land, en heeft aldaar zijn goed doorgebracht, levende overdadiglijk.

(Lukas XV: 11—13.)

Wat de mensch is bij zijne intrede in het leven is ons ten eenenmale onbekend: het ontstaan der persoonlijkheid is een ondoorgrondelijk mysterie. Aan niemand is het gegeven, in het geheim Gods door te dringen en de scheppingsdaad te bespieden. De mensch, zooals hij zich aan onze oogen voordoet, is niet meer de mensch, zooals hij uit de hand zijns Scheppers is voortgekomen. Op het oogenblik, als hij het voorwerp wordt hetzij van eigen waarneming, hetzij van die van anderen, heeft hij reeds de meest beslissende invloeden zijns levens ondergaan, heeft de levensstroom zich reeds zijne bedding gegraven, eene bedding, waarvan men voorzeker de richting nog kan veranderen, die men kan verbreeden, vernauwen, verdiepen, maar waaruit men den stroom niet meer kan afleiden. De mensch, zooals hij verschijnt in de wereld, is een wezen aan alle zijden bepaald. Om zijne vrijheid te vinden, om te begrijpen, hoe de invloeden, die hij ondergaat, voor een groot deel van zijn eigen wil afhankelijk zijn, hoe de stroom wel zijne eigene bedding graaft, maar ook de natuur aanneemt van den grond, waarin hij die graaft, daartoe moet de mensch niet bij de oppervlakte der mensche-

lijke natuur stilstaan, maar in de diepte daarvan nederdalen.

Op welke wijze nu is de mensch bepaald? Welke zijn de invloeden die hij ondergaat en die dienen om den heerschenden toon zijns levens te vormen? Onderscheiden zijn zij voorzeker; onderscheiden naar den trap van beschaving waarop de maatschappij staat, in wier midden hij geboren is; onderscheiden, naar den graad van zedelijke ontwikkeling dergenen, die zijne opvoeding besturen. Verschillend zullen die invloeden zijn in de heiden- of in de christen-wereld, verschillend in de katholieke of in de protestantsche kerk; verschillend in overvloed of in armoede; verschillend vooral in een vromen of in een wereldschen kring.

Maar, terwijl wij al deze verschillen in hun recht erkennen, met al de schakeeringen, waarvoor zij vatbaar zijn, vragen wij alleen: heeft men recht om te beweren, dat er eenige gemeenschappelijke trekken aanwezig zijn, die in ieder menschelijk leven teruggevonden worden?

Wij meenen, ja.

Vooreerst doet de toestand van zwakheid en afhankelijkheid, waarin de mensch geboren wordt, gevoegd bij de immer toenemende ontdekking zijner ontluikende krachten, een gevoel in zijn hart ontstaan, van geheel anderen aard en veel verhevener dan de vrees en de redelooze onderwerping van het dier aan zijnen meester. Ik bedoel het gevoel van eerbied, van ontzag, van vertrouwen. Indien de ouders besef hebben van hunne hooge roeping, dan zullen ongetwijfeld die gevoelens in het hart hunner kinderen vanzelf ontstaan op natuurlijke wijze, en de ontwikkeling daarvan zal even snel als zuiver zijn. Maar zelfs bij een kind, dat in de voor deze ontwikkeling ongunstigste verhouding geplaatst ware, bij een kind dat, van zijne natuurlijke steunsels beroofd, opgroeide onder eene leiding, geheel strijdig met zijn karakter en met zijne behoeften, zelfs bij zulk een kind zullen de gevoelens, die wij genoemd hebben, niet ten eenenmale gemist worden. Het kind zal door de verbeelding, door het argelooze

geloof aan den kinderlijken leeftijd eigen, aanvullen hetgeen aan zijne ervaringen ontbreekt: het zal bij zijne leidslieden liefde en wijsheid veronderstellen; en, zoo de eerbied, het ontzag, het vertrouwen niet zoo gereedelijk zullen ontstaan, als wanneer die gevoelens door het karakter en het gedrag der leidslieden worden ingeboezemd, niettemin zullen zij worden aangetroffen, min of meer verholen en onderdrukt.

Wat dus, in de eerste plaats, het leven van iederen mensch bepaalt, is het nog onbewust gevoel eener zedelijke meerderheid, die boven hem gesteld is, en aan wier gezag hij zich moet onderwerpen. Zedelijk gezag: zoo kunnen wij de werking der kracht noemen, waarvan de mensch in de eerste plaats den invloed ondergaat in het leven.

Hiermede gaat een tweede invloed gepaard, namelijk die, welke geboren wordt uit de ervaring eener machtige bescherming, die zich over zijn geheele bestaan uitstrekt en waarop hij rekenen kan. Juist omdat het kind aan het recht gelooft der over hem gestelden, gelooft het ook aan hunne macht. Het gevoelt zich veilig in dezelfde mate als het zich afhankelijk gevoelt. De macht, waarvan het afhankelijk is, doet zich aan zijne oogen voor als eene weldadige macht, en zijne afhankelijkheid schijnt hem dus iets heilzaams. Dit blijkt zelfs, wanneer gevoel van schuld eene scheiding maakt tusschen hem en zijne natuurlijke beschermers: ondanks die scheiding en oogenblikkelijke afzondering zal het kind evenwel zijn toevlucht tot hen nemen en hun toorn niet vreezen, zoodra het zich door eenig gevaar bedreigd waant, dit gevaar zij dan denkbeeldig of werkelijk aanwezig. Is niet, m. H., eene der grootste bekoorlijkheden der kinderjaren dat argelooze vertrouwen, dat het kind in het leven stelt, dat gevoel eener machtige bescherming, waaronder het zich veilig acht?

Maar dit is niet alles. Het zijn niet alleen betrekkingen van meerderheid en afhankelijkheid, die het leven des kinds vormen. Nog treft het daarin betrekkingen van gelijkheid aan, en door den invloed, dien deze op hem uitoefenen, ontwaakt in hem het

gevoel van vrijheid en zelfstandigheid, zonder 't welk geen zedelijk leven mogelijk is. Zelfbewustzijn ontstaat in den mensch, minder door aanraking met zijne meerderen, dan door aanraking met zijne gelijken. Het gevoel der persoonlijkheid ontluikt te midden van andere personen, die gelijke rechten hebben. Deze rechten begrenzen elkander onderling. Uit wrijving ontstaat allicht strijd. Naijver wordt gewekt, ook wel jaloerschheid en nijd. Vandaar een gevoel van gevaar, eene behoefte aan zelfverdediging. In den dampkring van het vaderlijk huis, waar men zoo veilig is, broeien onweders. Men gevoelt naast zich een mededinger, een tegenstander: in het vaderlijk huis zijn twee zonen.

In het vaderlijk huis zijn twee zonen! Wellicht hebt gij, m. H., toen gij mij de invloeden hoordet beschrijven, onder welke het menschelijk leven ontstaat en zich ontwikkelt, reeds vermoed, dat mijne beschrijving ontleend was aan de gelijkenis, waarvan ik heden met u de inleiding wensch te overdenken. Wellicht hebt gij begrepen, dat ik zelf slechts die gelijkenis bij u inleidde, door u in het menschelijk leven de beelden te doen aanschouwen, die de grondstof leveren voor het tafereel, dat de Heer ons hier voorstelt, namelijk, den Vader, het vaderhuis, de twee zonen. Deze beelden zijn toch voorwaar door den Heer niet willekeurig gekozen, alsof zij slechts tot sieraad moesten dienen voor eene daaraan vreemde voorstelling. Integendeel, wordt de gelijkenis genoemd, en terecht, die van den verloren zoon, die zoon is zoon en broeder en zijn geheele gedrag verklaart zich uit deze twee betrekkingen. En deze figuur staat niet op zich zelve; ook is zij geen beeld, dat slechts een klein getal van menschen vertegenwoordigt. Neen deze zoon, die zoon is en broeder, dat zijn wij m. H., dat is een iegelijk van ons in het bijzonder.

Alzoo worden wij geboren, alzoo brengen wij onze eerste levensjaren door: te midden van betrekkingen, die boven ons staan en ons vertrouwen inboezemen; te midden van betrek-

kingen van gelijkheid, die, ondanks al het liefelijke daaraan verbonden, in verschillende mate strijd doen ontstaan of wantrouwen wekken. Wij hebben allen ons vaderlijk huis, met den Vader en den oudsten zoon. Gezag, dat eerbied wekt, bescherming, waaruit vertrouwen ontstaat, gelijkheid, waardoor wij ons in de vrijheid oefenen en tot zelfbewustzijn komen: ziedaar de eerste invloeden, die wij ondergaan; ziedaar de bedding, waarin ons leven stroomt; ziedaar wat in de eerste plaats ons leven bepaalt. Dat is de rijke inhoud van dit eenvoudige woord des Heeren: *een zeker mensch had twee zonen.*

Dit gevoel nu onzer persoonlijkheid, dit zelfbewustzijn, dat dus ontstaat onder de schaduw van gezag en bescherming, en door middel van betrekkingen van gelijkheid, op welke wijze openbaart het zich? Hoedanig is daarvan de ontwikkeling? Zelfbewustzijn, m. H., bestaat niet zonder nadenken. De mensch, die volstrekt niet nadacht — gesteld hij ware mogelijk — zou geen zelfbewustzijn bezitten, hij zou zich van anderen niet onderscheiden gevoelen. Hoe meer nadenken, des te meer zelfbewustzijn; hoe minder nadenken, des te minder zelfbewustzijn. Toch geeft het nadenken niet het zelfbewustzijn, neen, het openbaart het. Door na te denken doet de mensch zich kennen als een zelfbewust wezen, toont hij besef te hebben zijner persoonlijkheid. Door na te denken leert hij zich rekenschap te geven der invloeden, die hij ondergaat, der indrukken, die hij dagelijks van menschen en zaken ontvangt. Door na te denken leert hij zoo wel de rechten van het gezag en de weldaden der bescherming, als de liefelijkheden en de gevaren der gelijkheid kennen. Dit nadenken nu brengt hem van lieverlede tot zelfbepaling, dat is tot eene keuze, tot eene beslissing over den weg, dien hij te volgen heeft. Het legt den mensch de gebiedende noodzakelijkheid op om zijn leven in de sfeer der vrijheid op te heffen, om het òf aan te nemen, zooals het hem gemaakt is, òf het te

verwerpen. Het dringt hem tot de onontwijkbare keuze òf zich vrijwillig te onderwerpen, òf vrijheid te zoeken door zich te onttrekken aan de invloeden, waaronder hij staat, en zich een schijnleven te vormen, eene wereld der verbeelding en der phantasie. Hier is de groote tweesprong des levens; hier de noodlottige mijlpaal, die over de verdere richting des levens beslist.

Welnu, m. H., zou het niet mogelijk zijn, dat uit het nadenken een ander besluit ontstond dan dat, hetwelk wij den jongsten zoon der gelijkenis zien nemen? Mogelijk, dat men in het vaderlijk huis bleef, en dat alle omwentelingen van het inwendig leven, die noodzakelijk zijn, binnen de muren van dat huis plaats vonden? Om deze vraag te beantwoorden moeten wij ons duidelijk voorstellen, wat door het vaderlijk huis in de gelijkenis bedoeld wordt. De Vader, gij weet het, is God, zijn huis Gods huis. Het aardsche vaderhuis kan daarom het beeld zijn van het eeuwige, omdat er tusschen de natuurlijke levensbetrekkingen, waarin de mensch tot zijne medemenschen staat, en die, waarin hij geroepen is om tot God te staan, een oorspronkelijk en onverbrekelijk verband bestaat, ook door de zonde niet geheel vernietigd, een verband, waardoor de hemelsche dingen door de aardsche worden afgebeeld, de hemelsche Vader in den aardschen zijn vertegenwoordiger vindt en het kind door de liefde jegens zijne ouders wordt voorbereid tot de liefde jegens God. Waar ook dat verband miskend of verbroken worde, niet in Israël, niet vooral in de christelijke kerk. Het eeuwige vaderhuis bestaat niet meer alleen in de toekomst; het vindt reeds zijne werkelijkheid in de gemeente Gods op aarde, bepaaldelijk in hetgeen waarin het gemeenteleven wortelt, in het christelijk gezin. Vanwege deze openbaring Gods in de gemeente moeten wij het dus voor alleszins mogelijk houden m. H., — ja, dit te loochenen zoude heeten de werkzaamheid des Geestes te loochenen, — dat de bekeering, die bij een ieder noodzakelijk is, de vrucht worde der christelijke opvoeding, die onder de leiding des H. Geestes geschiedt, dat zij alzoo zonder gewelddadige schokken, in zachte en onmerkbare over-

gangen plaats vinde. Mogelijk, dat, onder die leiding, het nadenken ons de hoogere orde doe ontdekken onzer ervaringen en de rechtmatigheid der invloeden, die wij ondergaan, mogelijk, dat het vaderlijk huis zich alzoo aan onze oogen voordoe als het eeuwige huis, dat wij in de wet, waardoor ons leven gebonden is, de wet des eeuwigen levens erkennen. Mogelijk, dat onze oogen zich openen om de oneindige goedertierenheid te aanschouwen van den Vader, wiens dat huis is, en daardoor aan zijne onbegrensde macht te gelooven, en zijn gezag met vreugde aan te nemen, behagen te scheppen in zijne wetten, zonder al de ervaringen te maken van den jongsten zoon in de gelijkenis. Ja mogelijk is het, in de christelijke kerk althans, de ontluikende krachten van den geest aan te wenden in het zoeken en beschouwen van het hoogste wezen, en zich zijner vrijheid bewust te worden door de navolging zijner liefde. Ziet de gelegenheden daartoe ontbreken niet. Is daar niet in het vaderlijk huis deze of gene oudste broeder, wiens koude blik met ons vertrouwen den spot schijnt te drijven, wiens minachting wij te dragen, wiens hart wij, zoo mogelijk, te winnen hebben? Aan de verzoeking tot schijnheiligheid, dat is tot de breuk tusschen uit- en inwendig leven, weerstand te bieden, als de schijnheiligheid ons omringt; in den toestand van onbegrensd vertrouwen te volharden, wanneer wij in tegenwoordigheid zijn van menschen, die in dat vertrouwen niet deelen; den boozen invloed, die van hen uitgaat, te overwinnen, door hen, niet te vernietigen, maar te verteederen: ziedaar eene taak in het huis des Vaders te verrichten, waardoor voorwaar onze vrijheid genoeg geoefend wordt en wij in inwendigen en uitwendigen arbeid leeren zelfstandig te zijn. Het is mogelijk, dat het alzoo geschiede. Zoudt gij het tegendeel durven beweren, m. H.? Kent gij de verborgenheden der harten? Houdt gij de registers van het boek des levens? Zijt gij getuigen van den inwendigen strijd uwer medemenschen? Zijt gij het, die de tranen hunner harten telt en die de gebeden der binnenkamer hoort? O! hoe vele heiligen heeft de wereld nimmer gekend! Hoe vele levens wellicht,

die, geboren in het vaderlijk huis, van woning niet zijn veranderd, en die, stervende niet behoefden te verhuizen! Toch durf ik beweren, dat zij zeldzaam zijn. Onder degenen, die in het vaderlijk huis blijven, zijn er wellicht, die het doen, ja, als de oudste zoon der gelijkenis, namelijk zonder nadenken, zonder keuze, zonder liefde, en die bezwijken, wanneer het op kiezen aankomt. Hoe weinigen blijven daar uit keuze, omdat zij in den strijd dier keuze overwinnaars zijn gebleven. De meesten blijven niet: de geschiedenis van den verloren zoon is de hunne.

Evenwel nemen zij zich doorgaans niet van stonde af aan voor om dat huis te verlaten. Geenszins. Niemand wil de zonde dienen als zonde. Hoe zouden wij het willen? Voelen wij ons niet veilig in het vaderlijk huis? Hebben wij geen vertrouwen in den Vader? Zouden wij zijne bescherming willen missen? Volstrekt niet. In zijn huis willen wij blijven. Al wat wij begeeren is, niet meer onder voogdij te staan, geen gezag meer te erkennen. Wij meenen den leeftijd bereikt te hebben van dit te kunnen missen en op ons zelve te kunnen staan. Met den Vader willen wij op gelijken voet staan. Zoo, meenen wij, zullen wij zijne bedoelingen beter helpen bereiken. Wij zullen hem te meer liefhebben. Het laatste beletsel, dat eene volkomene overeenstemming in den weg staat, zal uit den weg geruimd zijn. Wij zullen volkomenlijk kinderen Gods zijn, wanneer wij met zijne wet niet te doen hebben. „*Vader*, zegt de jongste zoon tot zijnen Vader — *mijn Vader! geef mij het deel des goeds dat mij toekomt.*" Hij zegt niet: „mijn Vader, ik wil uw huis verlaten en elders fortuin zoeken." Ook verlaat hij niet terstond het vaderlijk huis, als hij zijn deel ontvangen heeft; nog blijft hij aldaar eenige dagen; en niets wettigt ons om aan de schilderij des Heeren dezen trek toe te voegen, waardoor de jongste zoon zou worden wat hij blijkbaar in de bedoeling des Heeren niet is, een huichelaar; dezen trek dat hij, zijn deel vragende, in het geheim het voornemen zou hebben gekoesterd om het vaderlijk huis te verlaten, dat hij het slechts zou vragen om het daar buiten te verteren. Neen, hij wil

in het huis des Vaders blijven, maar als zijn eigen meester, zijn eigen goederen beheerende, de voorrechten des huizes genietende, maar zonder in eenig opzicht ondergeschikt te zijn: *mijn Vader! geef mij het deel des goeds dat mij toekomt.*"

Gel., is dat wellicht uwe taal? Of is alzoo uw taal geweest in verleden dagen, toen gij nog dat woord: *Vader*, op uwe lippen naamt, in dagen, toen gij nog badt? Toen gij nog badt: ja, want in weerwil van hunne tegenwoordigheid hier ter plaatse, vrees ik wel, dat er in uw midden menschen zijn, die niet meer bidden.

„*Vader, mijn Vader!*" O, wij doen niet licht afstand van het gebruik van dezen liefelijken naam tegenover het hoogste wezen. Geboren in het vaderlijk huis, in de gemeente Gods, hebben wij geleerd, onze knieën te buigen voor den Vader, die in de hemelen is. Wij deden het met onderwerping, met vertrouwen op het gezag van eenen aardschen vader of moeder, van den leeraar, die ons den weg des heils aanwees. Maar, waar de menschelijke voogdijschap ophield, hebben wij daar ook het juk der hemelsche van ons geworpen? Het tijdstip der belijdenis, dat, door ons van de tucht der menschen te bevrijden, ons dieper moest buigen onder de tucht Gods, is het niet voor ons het sein geweest om het juk zijner wet van onze schouderen te werpen en ons vrij te verklaren, onze eigen meesters te zijn, die slechts eigen zin hebben te volgen? „*Vader! geef mij het deel des goeds dat mij toekomt*", is dit niet uwe vraag, uw eisch geweest, mijn broeder, mijne zuster? „Vader, mijn Vader, wel weet ik dat gij goedertieren zijt en almachtig; wel weet ik dat gij vele goederen hebt, voor mij hebt, en dat gij ze mij wilt geven! O wat al zegeningen ben ik u verschuldigd! Te beginnen met de stoffelijke goederen, die de eerste voorwaarden uitmaken van het leven, tot aan de maatschappelijke en zedelijke voorrechten toe, die gaven des verstands, die genegenheden des harten, die onuitputtelijke vatbaarheid om te genieten, op edele en reine wijze te genieten, die mijne ziel bezit, alles, ja, alles komt

mij van u. Gij hebt het weefsel mijns lichaams zoo wonderlijk bereid, gij hebt mijn geest zoo uitnemend toegerust, dat ik tot alles in staat ben en dat niets mij tegenhoudt. O! hoe dank ik u. Maar, niet waar? al deze dingen zijn mijne, zij zijn in waarheid de mijne; zij behooren mij en komen mij toe. Niet waar? gij wilt mij niet altijd onder voogdij laten; gij hebt vertrouwen in mij; ik heb uw toezicht, uwe wetten, uwe kastijdingen niet meer noodig. Uw kostbaarste gave, niet waar? is de vrijheid, en die wilt gij mij schenken. O! hoe gelukkig zal ik zijn in uwe liefde, hoe zal ik u met vernieuwde geestdrift Vader, mijn Vader, noemen, als ik geen spoor van den wetgever meer in u ontdek, wanneer ik in uw huis vrij en souverein zal zijn gelijk gij: *Vader! geef mij het deel des goeds dat mij toekomt.*"

Welnu, hij geeft u uw deel. Ja, de Vader wil niet, dat zijne voogdij u tot last zij, dat zijne tucht u een ondraaglijk juk worde. Gij hebt gelijk: hij wil uwe vrijheid. Wist gij slechts die vrijheid te gebruiken, gij bracht den Vader vrijwillig het deel des goeds terug, dat hij u geeft. Gij zoudt in dezen strijd overwinnaar zijn gebleven en de vrijheid gevonden hebben in de gehoorzaamheid. Om dit mogelijk te maken verhoort de Vader uwe bede en geeft u uw deel. *En hij deelde hun het goed*, zegt de Heer in de gelijkenis.

Kan deze toestand duren, m. H.? Kan de zoon in het vaderlijke huis blijven, in het bezit van zulk eene vrijheid, namelijk onafhankelijk en souverein naast den Vader? Maar is het huis niet het huis des Vaders en zijne schepping? Kan de vrijverklaarde zoon het genot hebben zijner vrijheid zoolang hij in dit huis verkeert? Is toch dit huis niet, in den grond, het huis van een ander, niet het zijne, al is die ander dan ook zijn Vader? Behoort hij niet, om dien Vader volkomen gelijk te zijn en om de verkregen rechten vrij en volledig te genieten, zijn eigen huis te hebben, een huis, dat hij zelf zal hebben gebouwd, dat

de vrucht zal zijn van eigen arbeid en eigen zwoegen, een huis, waarvan hij zal kunnen zeggen: ziedaar mijne schepping? Voorts, hoe goed ook de Vader zij, hoe liefdevol, toch is het altijd de Vader, altijd dezelfde persoon; overal zijn de sporen zijner tegenwoordigheid, overal de uitdrukking zijner gedachten, de openbaring van zijnen wil. Schoon voorzeker is zijne schepping, en, wil men iets bouwen, men doet goed naar zijn model te arbeiden; maar toch, het is slechts ééne schepping. Om vrij te zijn, moet men ook iets scheppen, buiten dit huis moet men ook een huis bouwen, zulk een plan verdient de aanwending van alle krachten, het gebruik van alle goederen, die men bezit; zulk een plan eerst is den zoon van zulk een Vader waardig.

O Gel.! hoe dikwerf gevoelt de jongeling, bij den aanvang zijner maatschappelijke loopbaan, zich belemmerd door hetgeen hij de vooroordeelen zijner opvoeding, de kluisters der maatschappij noemt! Hoe dikwerf zoekt hij het juk van overlevering en regel af te schudden en droomt hij zich eene ideale wereld, waarin de mensch vrij is als de vogel in de lucht! Hoe dikwerf gelijkt hij op dien jongsten zoon der gelijkenis, die, zijn deel ontvangen hebbende, nog verblijft in het vaderlijke huis, maar reeds hunkert om het te verlaten! Alles komt hem zoo eentonig voor en boezemt hem verveling in: die platte gelijkvormigheid van dagen, die altijd dezelfde voorwerpen en indrukken terugbrengen, die gestadige terugkeer, als van een raderwerk, van dezelfde taak, dezelfde ontmoetingen, dezelfde aangezichten. De regel des huizes is hem als die eener galei, waar de misdadigers hun werk doen, geklonken aan hunne banken. Geef mij lucht, lucht en ruimte! roept hij uit. En aan de vogelen des hemels benijdt hij hunne vlucht, en aan het lastdier zijn stomme lijdzaamheid, aan de dwarrelende wolken hare grillige bewegingen, aan ieder wezen, dat hij aanschouwt, de mate van vrijheid, die het schijnt te genieten. Wat wordt er van zijne dankbaarheid, van zijne verdubbelde liefde voor den Vader? O! het wordt hem zoo benauwd, zoo benauwd in zijn huis, hij wil vrij

zijn, volkomen vrij, vrij niet in het huis, maar vrij van het huis en van al wat er toe behoort. Hij wil zich geheel van zijn verleden ontdoen, een nieuw leven beginnen, teruggaan tot den oorsprong en den stroom van daar af anders leiden. Hij wil zijn leven overdoen; hij zal het anders en beter maken, dan het hem gemaakt was.

Dat, meent hij, is mogelijk. „Want wat is ten slotte het huis, waarin ik geboren ben, dan één huis, een huis zooals een ander? Men kan buiten dat huis gaan. Wat is één huis? De wereld is zoo groot, zoo groot, en die wereld, zij ligt voor mij open! Welaan dan! Alle bezwaren op zijde gezet; de tijd is gekomen om door te tasten en voor goed al de vooroordeelen mijner kindsheid van mij af te schudden; reeds te lang hebben zij mijn leven bedorven, mijn geest verbitterd, mijn geestdrift onderdrukt, mijn helder verschiet beneveld. Nu ben ik man geworden, laat mij als een man handelen en te niet doen wat des kinds was; onafhankelijk te zijn, vrij en zelfstandig, dat is mijne roeping...." Hij verzamelt het deel zijns goeds; en verlaat het huis. *En niet vele dagen daarna, de jongste zoon, alles bijeenvergaderd hebbende, is weggereisd in een vergelegen land.*

Weggereisd in een vergelegen land. Buitenshuis dus, zoo ver mogelijk. Buitenshuis! Dit woord maakt een dubbelen indruk, naar den dubbelen staat van het inwendig leven der menschen. Buitenshuis: voor sommigen is dat woord het beeld van den arbeid, de taak, de plicht, de moeite. Buitenshuis!... Zij gevoelen zich niet te huis buitenshuis; en zij zijn gaarne te huis. Te huis: dat is hun het beeld van rust, van genot, van liefde, van zegen. Te huis!... Voor anderen beduidt dit woord verveling, eentonigheid, onbehaaglijkheid, bewolkte lucht, mistigen dampkring. Buitenshuis: dat stelt hun voor het schitterende licht, de vroolijke menigte, die het leven geniet, het rijke spel des levens. Buitenshuis: dat is het onbekende, dus het bekoorlijke, de poëzie, de schoonheid, het verrassende des levens! — Buitenshuis, *naar een vergelegen land*, vertrekt de jongeling.

Zoo ver mogelijk! O hoe weet zijne verbeelding dit vergelegen land zich onder levendige kleuren en lachende beelden voor te stellen! Hoe is daar alles schooner, rijker, liefelijker dan te midden dier welbekende voorwerpen, binnen dien beperkten gezichtseinder van het geboorteland! Naar het vergelegen land! daarheen, daarheen strekken zich uit alle zenuwen en spieren des inwendigen levens.

Daarbij, hij gaat daar niet heen berooid en haveloos. Hij brengt er zijne goederen. Het is billijk, denkt hij, dat men geve in ruil voor hetgeen men ontvangt. 't Is de voorwaarde des levens. Rust de maatschappij niet op het beginsel van onderlinge welwillendheid en wederkeerige hulpvaardigheid? Wat is het maatschappelijk leven anders dan zulk een onophoudelijk ruilen van wederkeerig dienstbetoon? De jongeling in de gelijkenis is geen gemeene egoïst; hij is niet laaghartig, noch baatzuchtig. Hij kan zijn afkomst niet verloochenen, al is hij buitenshuis. Hij is van adellijk geslacht. Edelmoedig is hij en ondernemend. Hij heeft volstrekt het voornemen niet, zich in het slijk der ondeugd te wentelen en den naam te onteeren, dien hij draagt. Hij werpt het vaderlijk deel niet roekeloos weg; hij vergadert zorgvuldig zijn goed bijeen, en zoo belast onderneemt hij de lange reis. Hij zal zijn kapitaal op rente uitzetten ten behoeve der maatschappij: het kapitaal zijner krachten, van zijn vermogen, van zijnen tijd. Hij komt in het vreemde land, hebbende zijn geloofsbrief in zich zelven, in den adel zijner gestalte, in het vuur van zijn blik, in de reinheid zijner gelaatstrekken, in de beschaafdheid zijner taal. Hij brengt een rijk kapitaal mede van zedelijkheid en verstand, geest en werkkracht. Wat zal hij al niet kunnen verrichten met deze goederen! Welke onmetelijke loopbaan strekt zich voor hem uit! Aan een talent als het zijne ontbrak slechts de gelegenheid om te schitteren. O! hoe bloemrijk is de weg, dien hij heeft ingeslagen! Hoe liefelijk dat verschiet; hoe uitgestrekt die horizon! Van het oogenblik af, dat de deur van het vaderlijk huis zich achter hem toesluit, ademt

hij vrij, alsof hij ontheven ware van een drukkenden last. De lucht, die hem omgeeft, schijnt van liefelijke stemmen vol, die alle te zamen een lied van hoop en triomf in zijne ziel doen weergalmen! De hemel schijnt zachte lichtstralen op hem af te zenden, die als eene aureool vormen om zijn hoofd, en alle voorwerpen in schitterenden glans vertoonen. O! hoe schoon is het leven! roept hij uit; en hij gaat voort, altijd voort, altijd verder, in het gevoel zijner kracht en in de verwachting eener heerlijke toekomst. Hij gaat voort totdat hij daar is, waar niets hem meer aan zijn verleden herinnert, waar hij er zelf niet meer aan denkt, waar zijn Vader niet bekend is, noch zijn broeder, noch de knechten zijns Vaders. Hij staat eerst stil, wanneer hij in het vergelegen land is.

En toch, m. H., die gedachtenis aan zijn verleden kan hij niet verliezen. Niet de hem omringende, levenlooze voorwerpen herinneren er hem aan; neen, zijn hart bewaart daarvan den onuitwischbaren indruk. Zij mogen verdwijnen aan zijnen gezichtseinder, zij mogen verzinken in den nacht der vergetelheid, al de beelden zijner jeugd, een enkel blijft over, een beeld, dat meer is dan een beeld, dat een gevoel is, een naberouw, dat wellicht tot eene wroeging zal worden, ja, tot eene nieuwe hoop, een beeld, dat het geweten zelf is, zijn innigst zelfbewustzijn: het beeld des Vaders. Bespiedt, bespiedt den jongeling bij zijn ontwaken, reeds aan den morgen na zijn vertrek, en den volgenden dag en den daarop volgenden, ja, al de dagen, die hij in het vreemde land doorbrengt. Ziet gij niet, dat hij iets gejaagds heeft, dat het is alsof hij iets wil verdrijven uit zijnen geest; ziet gij niet, hoe hij het hoofd schudt als om zich te ontdoen van een lastig spooksel? Merkt gij niet die bijna onnaspeurlijke, maar toch zoo werkelijke beving zijner lippen, dien overhaasten tred, soms dat schuwe in zijn blik? Het is, omdat, wat hij ook doe, de herinnering aan het vaderlijk huis altijd aanwezig is,

levendig, onuitroeibaar, insluipende in al zijne ondernemingen, al zijne verwachtingen, al zijne vreugden. Ziet, dat is, met het deel zijns goeds, een andere schat, dien hij medebrengt in het vreemde land; ja, ook een schat, hoezeer hij het niet als zoodanig beschouwt, en een schat vrij wat kostbaarder dan de eerste, een schat, dien hij niet, als den eersten, kan verkwisten, een schat, die, ondanks zijn tegenwoordigen afkeer daarvan, wellicht eens het eenig anker des behouds zal zijn in zijn schipbreuk. Een onverliesbare schat! Ja, Gel., het zelfbewustzijn van den verlorene, waarop hij zoo trotsch is, is en blijft in den grond dat van een kind. Ondanks zich zelven voelt hij zich zoon des Vaders. Het beeld des Vaders wordt niet uitgewischt, het verbleekt niet, het sterft niet. Het is een onuitbluschbaar licht, dat soms zwakker kan schijnen en dreigen uit te gaan in den nacht, maar het is slechts schijn. De vonk blijft, en soms schiet zij vlammen, die het gansche hart in brand zetten. O, brandend, brandend is de herinnering aan het vaderhuis. Het is een vuur, dat niet wordt uitgebluscht.

Toch wil hij het uitblusschen! Onvruchtbare poging! — Ongelukkige jongeling, gij beproeft het onmogelijke! — Ziet, hoeveel moeite hij doet, zich afslooft en aftobt om toch vrede te verkrijgen, om toch dat huis te bouwen, dat hij zich gedroomd had. Hij verteert zijne krachten in die pogingen. Hij brengt zijn goed door. — *Hij brengt zijn goed door!* Dit beteekent niet, Gel., dat hij zijn fortuin verliest. Dat is het beeld. Wij zagen, dat het deel des goeds in de gelijkenis de zedelijke goederen voorstelt, die de jongeling medebrengt. Het kapitaal beteekent zijne verstandelijke en zedelijke krachten. Hij brengt die door en slaagt niet in zijn ondernemen. *Hij brengt zijn goed door, levende overdadiglijk.* Waarom die overdaad bij den aanvang zijner loopbaan? Waarom geen maat noch spaarzaamheid? Heeft hij vergeten, dat een huis slechts door nadenken, geduld, volhardenden arbeid wordt gebouwd? Waar zijn zijn verstandige vooruitzichten, zijn vernuftige berekeningen, zijn goed aangelegde plannen gebleven?

Had hij dan alles bijeenvergaderd, om alles door te brengen? Had hij zijn kapitaal niet op rente willen uitzetten, en het door een wijs en kundig beheer vergrooten? En nu verteert hij alles: *hij brengt zijn goed door, levende overdadiglijk.*

Gel., dit verwondere ons niet. Het gebouw, dat hij wil oprichten teneinde het vaderlijk huis te vergeten, kan in de werkelijkheid niet bestaan; het bestaat slechts in de verbeelding. *Als de Heer het huis niet bouwt, tevergeefs werken de bouwlieden.* Ziet, de jongeling heeft, om aan de inwendige stem te ontkomen, behoefte aan gestadige afleiding, aan immer nieuw voedsel voor zijne verbeelding. Hij heeft een denkbeeldig leven noodig om zich diets te maken, dat hij gelukkig is. Is er geene harmonie in zijn hart, hij zoeke die dan in het uitwendige leven. Staat hij des morgens op met een bewolkt voorhoofd, welnu, dat zij dan komen, de dartele vreugde, de bruisende feesten der wereld, om dat voorhoofd glad te strijken en zijn geest te verstrooien. Hij vermake zich, hij vergete zich, hij bedwelme zich. Wat is het leven zonder dat? Ach! hoe arm en eenzaam! Is dit niet de poëzie des levens, dit de maatschappelijke roeping des menschen, dat de een den ander helpe om elkander verstrooiing te bezorgen, om de verveling dier zoo langzaam daarheen vlietende dagen te bannen, om zich met begoochelingen van allerlei aard te omhullen, opdat men toch die zwarte schimmen niet aanschouwe, die uit het binnenste oprijzen, en men de tranen des harten niet hoore nedervallen? Is het niet met dit doel dat de mensch is toegerust met zoo schoone vermogens en zoo groote krachten? Hoe kan hij zijn goed beter gebruiken dan door het door te brengen? Heeft de mensch geen verstand en smaak ontvangen teneinde de schouwspelen en de feesten der wereld te genieten? Is de kunst niet zijn godsdienst en het teeken van zijn adel? Spreidt de nijverheid niet hare wonderen ten toon, teneinde den mensch al de verfijningen der weelde te doen genieten? En wat beoogt de maatschappelijke omgang anders dan om der ziel het genot eener dubbele prikkeling te verschaffen,

die der zinnen en die des verstands? — O! Gel., hoe schoone theorieën weet men zich niet te vormen om het wereldsche leven te verklaren, te verontschuldigen, te wettigen! Hoe wonderlijk wel zijn wij er in geslaagd om ons geweten te blinddoeken, te bedwelmen, om het kwade goed te noemen, en het doorbrengen onzer goederen te heeten een rechtmatig en wettig gebruik! Wat noemen wij beschaving? Is het niet doorgaans de kunst om zich het leven aangenaam te maken, om buiten zich zelven te blijven en anderen buiten hen zelve te laten? Wat noemen wij vriendschap? Is het niet doorgaans die bereidvaardigheid om anderen te helpen hunne goederen door te brengen, zooals wij de onze doorbrengen, zich te bedwelmen, zoo als wij ons bedwelmen? — Maar het geweten! het geweten! zegt gij, de herinnering aan het vaderlijk huis, het beeld des Vaders! — O, ik herhaal het, Gel., die herinnering kan niet vernietigd worden, noch dat beeld uitgewischt. Het geweten, dat zijn wij zelf. Maar ziet, hoe wij er in slagen, te midden der bedwelming onzer hartstochten, der droomen onzer wereldschgezindheid, tot ons verderf te keeren, wat tot ons heil moest dienen. Ziet, de wereld-dienaar is soms droefgeestig; droefgeestig, als niemand hem ziet; droefgeestig in de onnaspeurlijke tusschenruimten tusschen zijn ontwaken en de nieuwe bedwelming van den dag. Dat zijn de ernstige oogenblikken zijns levens. Die ernstige oogenblikken zouden heilzaam voor hem kunnen worden. Maar zij worden het niet. Waarom niet? Omdat hij ze tot een nieuw middel maakt om zich te bedwelmen en zijn geweten in slaap te wiegen. Ja, vreemde en treurige zaak m. H.: die oogenblikken worden hem tot eene verontschuldiging voor zijnen werelddienst. Hij maakt zich diets, dat, omdat hij die oogenblikken heeft, hij in den grond een ernstig mensch is; en de verveling, die zij hem veroorzaken, is hem een nieuwe vrijbrief om afleiding te zoeken. Na die droefgeestige oogenblikken moet hij afleiding hebben, vreugde, veel vreugde. De godsdienst is hem het zwarte spooksel zijns levens; maar omdat dit spooksel niet wijkt, houdt hij zich voor gods-

dienstig. Al is hem het beeld des Vaders ook een somber en naargeestig beeld, waarvan hij zich spoedig afkeert, toch, omdat het aanwezig is, acht hij zich altijd kind des Vaders, en de dienstknecht der wereld meent nog altijd, dat hij een dienstknecht is van God.

Hier houden wij thans op, ons voornemende om later onze beschouwing dezer gelijkenis voort te zetten. Wat wij thans beschouwd hebben bevat reeds rijke leering. De gelijkenis van den verloren zoon stelt ons al de zedelijke toestanden des menschen voor oogen, en ieder kan daarin zijn beeld vinden. Op een of ander punt van deze schilderij moeten wij zeggen: daar sta ik. Welnu, Gel., wij hebben thans den jongsten zoon der gelijkenis in het vergelegen land gelaten, daar overdadiglijk levende. Dat is de zondaar in het tijdperk van zijnen voorspoed, in den vollen bloei, als ik het zoo kan noemen, zijner wereldschgezindheid. Het is het tijdperk, Gel., waarin men door de wereld geprezen en gevleid wordt, waarin de wereld u achtenswaardig en beminnelijk noemt, waarin gij als voorbeeld gesteld wordt, hoe men de vreugden des levens kan vereenigen met een goed hart, met liefde tot de naasten, ja, met godsdienstige beginselen. De wereld bestaat uit dergelijke wereldlingen; zij geven aan de maatschappij haren vorm; zij maken de openbare meening; zij zijn de wijze en invloedrijke menschen der wereld. Zij zijn het, zoolang zij hun goed niet hebben doorgebracht en de hongersnood niet is gekomen. Dan wordt hun plaats ingenomen door anderen, die andere goederen medebrengen uit het vaderlijk huis.

Gel., behoort gij wellicht tot die wereldlingen? Behoort gij tot dezulken, die, ik zeg niet in luidruchtige feesten, ik zeg niet in wulpsche genietingen, maar die in onschuldige zaken, wellicht in de dagelijksche bezigheden des maatschappelijken levens, wellicht in ernstige studie, wellicht in beuzelachtig tijdverdrijf de gedachte aan God, de hoop der toekomst, het beeld des

Vaders en de herinnering aan zijn huis begraven? O, dan valt u voor het oogenblik voorzeker uw leven licht; gij hebt geen kruis te dragen, tenzij gij wellicht uw kruis gelieft te noemen de onvermijdelijke wederwaardigheden en teleurstellingen des levens, b. v., dat gij het ideaal eener volkomene gezondheid niet bereikt, dat uw fortuin niet verzekerd is tegen alle schade, dat menschen u vaak tegenwerken, dat soms een sterfgeval een rouwfloers over uw leven werpt. Toch valt u het leven licht: uwe wereld, denkt gij, is zoo rijk; in het vreemde land voelt gij u zoo thuis, dat gij u gelukkig acht daar te wonen. Hoe beklaagt gij hen, die er niet wonen! Uwe verliezen worden weldra meer dan vergoed; nieuwe betrekkingen nemen de plaats in der vroegere. *Er zijn geene banden in uw leven en uw kracht is frisch; gij zijt niet in moeite met andere menschen en wordt met andere menschen niet geplaagd.* Zoo zou de Israëlitiesche psalmdichter tot u spreken, maar hij zou er ook bijvoegen: *Daarom omringt u de hoovaardij als eene keten en het geweld bedekt u als een gewaad!* (Psalm LXXIII).

Ja, m. H., de wereldling in zijn voorspoed is hardvochtig en hoogmoedig. Hij kan het gezicht van het lijden van anderen niet dragen; dat gezicht hindert hem, en hij keert zich af. Hij acht zijn geluk slechts dan zeker, als hij het als verdiend mag aanmerken — want eigengerechtigheid en werelddienst gaan immer samen — en daarom schrijft hij den tegenspoed van anderen toe aan hunne onbekwaamheid en boosheid. O! spreekt hem, zoolang hij in dien toestand verkeert, niet van God, hij zal u niet begrijpen, hij zal u wijzen op zijn voorspoed als op het teeken van Gods gunst. In dien toestand kan hij zich niet bekeeren. Dat is zedelijk onmogelijk. Wacht den hongersnood af om hem toegankelijk te vinden. Hij moet geslagen worden, geslagen ten bloede toe, eer het woord *zonde* over zijne lippen kan komen.

Gel., zijt gij wellicht als genoemde Israëlitiesche psalmdichter, die zeide: „*mij aangaande, mijne voeten zijn bijna uitgeweken, mijne treden bijkans uitgeschoten; want ik was nijdig op de*

dwazen, ziende der goddeloozen vrede?" Hoort dan zijn antwoord, wij zullen het in de gelijkenis van den verloren zoon bevestigd vinden. *Ik heb nagedacht om dit te verstaan: maar het was moeite in mijne oogen; totdat ik in Gods heiligdommen inging, en op hun einde merkte. Immers zet gij hen op gladde plaatsen; gij doet hen vallen in verwoestingen. Hoe worden zij als in een oogenblik tot verwoesting, nemen een einde, worden te niet van verschrikkingen, als een droom na het ontwaken! Als gij opwaakt, o Heer! dan zult gij hun beeld verachten!* En zegt met hem: *Mij aangaande, het is mij goed nabij God te wezen, ik zet mijn betrouwen op den Heere HEERE, om alle uwe werken te vertellen!* Amen.

II.

HET VERGELEGEN LAND.

> En als hij alles verteerd had, werd er een groote hongersnood in dat land, en hij begon gebrek te lijden. En hij ging henen, en voegde zich bij een van de burgers van dat land; en die zond hem op zijn land, om de zwijnen te weiden. En hij begeerde zijnen buik te vullen met den draf, dien de zwijnen aten; en niemand gaf hem dien. En tot zich zelven gekomen zijnde, zeide hij: Hoe vele huurlingen mijns Vaders hebben overvloed van brood, en ik verga van honger! Ik zal opstaan en tot mijnen Vader gaan, en ik zal tot hem zeggen: Vader! ik heb gezondigd tegen den hemel en voor u. En ik ben niet meer waardig uw zoon genaamd te worden; maak mij als éénen van uwe huurlingen. En opstaande, ging hij naar zijnen Vader.
>
> (LUKAS XV: 14—20a.)

Het is een der fijnste trekken in onze gelijkenis, dat de hongersnood, waardoor de vluchteling uit 's Vaders huis zich gedrongen gevoelt om in dienst te treden bij een burger des vreemden lands, eerst dan intreedt, wanneer hij al zijne goederen heeft doorgebracht. Wij zagen het reeds: de gelijkenis stelt ons in beelden aan het uitwendige leven ontleend en derhalve als een schakel van gebeurtenissen voor, wat in werkelijkheid inwendig is en eene reeks van geestelijke ervaringen. Zoo is dan de hongersnood beeld van de geestelijke ellende, die zich weldra voordoet in het leven van den wereldling, van de ledigheid, die hij, wat vroeger of wat later, in zijn hart ontwaart.

Daar zijn voorzeker in dat vreemde land, waarheen zich de jongste zoon begeven heeft, tijdperken van schijnbaren overvloed, maar later komt de oorspronkelijke onvruchtbaarheid van den grond weder met kracht te voorschijn. In de wereld,

de wijde wereld, zijn er toestanden, waardoor de werkelijk bestaande ellende als met bloemen bedekt is; in het wereldsche leven zijn er tijdperken, waarin het gemakkelijk valt zich zelven omtrent den aard der ervaringen, die men maakt, te misleiden; dan weder zijn er tijdperken en toestanden, waarin die zelfmisleiding moeilijk wordt. Daar zijn tijden van hongersnood in de wereld. Maar die tijden, wel verre van eene uitzondering te zijn, openbaren integendeel den eigenlijken aard van het wereldsche leven, den oorspronkelijken toestand van den grond in het vreemde land. De overvloed toch komt daar niet van den grond; hij is van buiten aangebracht, aangebracht door degenen, die het vaderlijke huis ontvlucht zijnde, hunne goederen komen doorbrengen in het vergelegen land. Het is dus, in den grond, iets geheel natuurlijks, dat hij die deze goederen heeft doorgebracht, honger en dorst lijdt, dat de hongersnood zich doet gevoelen van het oogenblik af, dat hij zelf niets meer heeft te verteren; zijne oogen openen zich en hij ziet om zich heen en ziet, om hem heen is er niets, een naakte grond: de hongersnood is daar.

In onze vorige rede lieten wij het kind des Vaders in het vreemde land, zijn goed doorbrengende, levende overdadiglijk. Het was de wereldling in zijn voorspoed, in den vollen bloei van zijnen werelddienst. Hij denkt er niet aan, dat er een eind kan komen aan zijne goederen. Hij waant te zijner beschikking te hebben eene onuitputtelijke mijn van krachten van ziel en lichaam; hij meent in zich zelven ontelbare hulpmiddelen te bezitten om droefgeestigheid en verveling te bannen. Hij is er zeker van dat het hem eindelijk zal gelukken om, met al deze middelen, die onverklaarbare somberheid te overwinnen, die hem, zijns ondanks, vervolgt. Is hij niet meester over zijn tijd? Staat het hem niet vrij om uit zijn leven te verwijderen hier een moeielijke taak, daar eene lastige verbintenis, en van bezigheden en betrekkingen zoo dikwerf te veranderen als hem goeddunkt? Daar hij het juk der dienstbaarheid heeft afgeworpen, staat het niet in zijn macht

om altijd nieuw genot te zoeken? Is de wereld niet groot en rijk genoeg om zijnen geest altijd nieuw voedsel, zijner verbeelding nieuwe bekoring, zijnen zinnen nieuwe prikkeling te verschaffen, in één woord hem gelegenheid te geven om den tijd op de aangenaamste wijze met de meeste afwisseling door te brengen? Daarbij, het ontbreekt hem niet aan vrienden. Vindt hij er niet altijd nieuwe? Levert dus de samenleving niet altijd nieuwe verrassingen, nieuwe afleidingen, nieuwe voorbehoedmiddelen tegen iedere smart? Hoe zou hij, te midden van zulken overvloed, als zoo velen hunne goederen samenbrengen om er gemeenschappelijk van te genieten, hoe zou hij hongersnood vreezen?

Nochtans..... nochtans, hoe vreemd! die somberheid vermindert niet, en hij slaagt er niet in om die zoo lastige inwendige stemmen te smoren. Integendeel, het is of die droefheid veld wint. Zij schijnt den spot te drijven met alle wapenen, waarmede men haar bestrijdt, en nieuwe krachten te ontleenen aan al wat men doet om haar te bannen. Zij is een vuur, dat, hoe meer men het bluscht, des te feller brandt, ja alles in brandstof verkeert. O! de wereld, de wereld, zij is als een vuuroven, waar alles verteert, niets gehard wordt, die immer vlammen spuwt, nimmer goud afwerpt. De jongeling had zich zooveel van haar voorgesteld; ook scheen zij, zoolang hij haar door het waas zijner inbeeldingen beschouwde, zoo goed aan zijne verwachtingen te beantwoorden. Nu verwondert hij zich, haar niet meer zoo te vinden als hij zich haar in zijne droomen voorgesteld en aanvankelijk gevonden had. Hij verwondert zich, dat dezelfde voorwerpen, die hem nog onlangs in verrukking brachten, hem thans verveling wekken. Hij verwondert zich, dat alle genoegens, zelfs de edelste, door de gewoonte hunne aantrekkelijkheid verliezen. Hij verwondert zich in de menschen zoo spoedig niets nieuws meer te vinden, zoodat hij zich aan niemand op den duur aansluit, en dat ten slotte allen hem vervelen. Dit alles verwondert hem niet alleen, maar verschrikt hem. Bij de verveling voegt zich schrik, en de schrik wordt tot vrees. Hij is

niet meer zoo zeker van de toekomst als vroeger. Hij is niet meer zoo overtuigd, dat de toekomst in alles zal voorzien en dat verandering verbetering is. Het onbekende heeft geene bekoring, het onverwachte geene verrassing meer voor hem. Ja, het nieuwe zelf begint hem te hinderen; de onafgebroken opvolging van afleidingen verkrijgt een karakter van eentonigheid. De prikkel der vermaken is verstompt. Hij had het vaderlijk huis verlaten, omdat het daar zoo eentonig was; maar het vergelegen land schijnt hem nog vrij wat eentoniger; eentoniger zonder voor de verveling, die deze eentonigheid hem bezorgt, eenige vergoeding te schenken, noch in het gevoel van veiligheid, dat hij in het vaderlijk huis had, noch in de voorstellingen, die hij zich toen van het vreemde land vormde. Hier in het vergelegen land gevoelt hij zich niet veilig. Hij weet zeer goed, dat hij alleen door het zijne bij te dragen tot de algemeene vreugde, en door mede te werken om de anderen te verstrooien, verwachten kan zijn eigene somberheid door anderen verdreven te zien. Hij kent de waarde zijner vrienden, en evenmin als op hen rekent hij meer op zich zelven. Hij heeft toch ontdekt, dat zijne vroolijke stemming niet onverstoorbaar is; hij is niet meer de vriend van vroeger, op wien men rekende. Hij wordt dan ook niet meer zoo gezocht; men heeft in dezelfde mate wantrouwen in hem, als hij wantrouwen heeft in anderen. Men luistert niet meer zoo naar zijne woorden, noch schenkt zooveel bijval aan zijne meeningen. In één woord: zijn persoon heeft den tooverglans, waarin hij aan anderen verscheen, in dezelfde mate verloren, als hij dien in anderen niet meer ziet. Het geluk, dat hem vroeger was voorgekomen als de blijvende toestand zijns levens, wordt hem de vreemde gast, die hem slechts van tijd tot tijd, altijd zeldzamer, bezoekt. Hij kent geen andere vroolijkheid meer dan in overspannen oogenblikken; en dan terstond weder dezelfde zwarte droefgeestigheid. O die droefgeestigheid! zij vervolgt hem; zij is daar, grijnzend spooksel, overal, in de woeligste feesten en in de eenzaamheid. Ziet, hoe gedwongen zijn

lach is geworden; hoe bitterheid zweeft om zijne lippen; te midden van den feestelijken gloed gaat een kille huivering door zijne leden.

Daarbij is de troostbron der hoop voor hem verstopt. Van de toekomst had hij alles verwacht, toen hij in het vaderlijk huis verkeerde. Maar nu is die toekomst een heden geworden, en dat heden heeft geene toekomst. Buitenshuis, naar het vergelegen land, hadden zich zijne begeerten uitgestrekt. En dit vergelegen land, hoe wijd ook en onbegrensd, is hem te beperkt geworden, beperkt als de muren van het vaderhuis. Want hoe zou hij de grenzen van dat land kunnen overschrijden? Het vergelegen land is alles buiten het vaderhuis. Verandert hij van plaats, 't is altijd in hetzelfde land. Zoekt hij andere vrienden, andere kringen, verandert hij gestadig van bezigheden, van tijdverdeeling, maakt hij van den nacht dag, van den dag nacht, en omgekeerd, in al wat hij doet en beproeft is hij binnen de grenzen van dat land; de snoeren van dat land zijn om hem heen getrokken, hij kan die niet verbreken. Zoo is hij dan zonder toekomst, en het heden is hem ondraaglijk. Zijne goederen zijn doorgebracht, en om hem heen is hongersnood. De overvloed was gekomen van de goederen, die hij had medegebracht; later teerde hij op de goederen van anderen en gevoelde zijne verarming niet. Maar hieraan komt een einde en hij heeft niets meer. Zelf zonder kracht noch licht kan hij ze ook niet van anderen ontvangen. Want om te ontvangen, moet men in ruil kunnen geven. Wat zijn kleuren voor den blinde? Wat is warmte voor den gevoellooze? Als de verbeelding haar veerkracht, het verstand zijn helderheid, het hart zijn gevoeligheid heeft verloren: wat blijft er over? Wat blijft er over? *Als hij alles verteerd had, werd er een groote hongersnood in datzelve land en hij begon gebrek te lijden.*

Hij begon gebrek te lijden. Gelukkig als het bij een begin blijft, als men, zoodra het gebrek begint te nijpen, ook begint

na te denken. Of liever — want het gebrek dwingt tot nadenken — God zij geprezen dat er gebrek komt! Toch is het nadenken nog geen teeken van een ontwaakt geweten, al rijst het ook altijd op uit het geweten, en al is het een teeken, dat er een geweten is. Het nadenken is als een opstijgende walm uit de diepten des harten; het is nog niet de ontluiking van den inwendigen mensch. Hoewel oprijzende uit dien onvernietigbaren grond van het menschelijk wezen, welke — wij zagen het — bestaat in eene herinnering aan het vaderlijke huis, zoo stelt het evenwel nog niet dadelijk het beeld van dat huis voor oogen. Dit ligt te diep begraven, om zoo spoedig te kunnen verrijzen. De wereldling is er te veel in geslaagd om die herinnering te verdrijven, dan dat hij die naar willekeur weder zou kunnen oproepen. Doorgaans beproeft hij eerst op een andere wijze te ontkomen aan zijn droevigen toestand, en de hongersnood op andere wijze te boven te komen dan door een terugkeer naar het vaderhuis.

Doorgaans, zeg ik. Niet alsof dit onvermijdelijk ware. Mogelijk is het om den weg van den jongeling in de gelijkenis niet ten einde toe te bewandelen en niet al zijne ervaringen door te maken. In iederen toestand is er plaats voor zedelijke vrijheid en de gelijkenis stelt ons op geenerlei wijze de ontwikkeling van een noodlot voor oogen. Zijn er dus onder u, die hun beeld hebben moeten erkennen in dat van den gebrek lijdenden wereldling, o, dat zij waarschuwing aannemen en hun jammerlijken weg niet ten einde toe loopen! Dat zij den verloren zoon der gelijkenis niet navolgen, van wien wij lezen, dat *hij henen ging en zich voegde bij een van de burgers van dat land, en die zond hem op zijn land om de zwijnen te weiden.*

Welken inwendigen toestand, welk tijdperk in het leven des zondaars stellen deze woorden voor?

Er is eene droefheid, m. H., die nog niet de droefheid naar God is; er is een berouw, dat nog niet de bekeering tot zaligheid is. *Indien gij u bekeert*, zegt een profeet, *bekeert u tot God.* Er zijn er die zich bekeeren tot de zedenleer der wereld, en zij

oogsten van hunne bekeering wat de wereld hun kan geven.

Ziet, Gel., de jongste zoon in de gelijkenis was in het vreemde land gekomen, met veel verwachtingen voor de toekomst, veel inbeelding omtrent zich zelven, veel eischen aan het leven. Hij was daar gekomen met een rijk erfgoed. Meenende, dat aan die goederen geen einde kon komen was hij begonnen overdadiglijk te leven. Nu eischt hij zoo veel niet meer en verwijt hij zich zijn overdaad. Hij verwijt zich te hebben willen oogsten waar hij niet gezaaid had, te hebben willen genieten zonder moeite noch arbeid, noch opoffering. Dat was toch zijn oorspronkelijk voornemen niet geweest. Hij had immers zijn kapitaal willen uitzetten ten behoeve der maatschappij, en door arbeid dat kapitaal vergrooten. Hoe is het mogelijk — zoo vraagt hij zich af — dat hij zoo weinig getrouw is geweest aan eigen voornemen? Hoe is hij tot den toestand vervallen, waarin hij zich thans bevindt? Is het niet, omdat hij niet had willen dienen? Heeft hij geen misbruik gemaakt van zijne vrijheid? Had hij geen koning willen zijn zonder het recht te hebben verkregen het te zijn, overwinnaar zonder te hebben gestreden? O! veel is onherstelbaar verloren. Hij is niet meer wat hij vroeger was. Hij heeft noch die kracht, noch die geschiktheid meer om te werken. Zijne gezondheid heeft geleden; zijn verstand heeft niet meer de veerkracht, noch zijn wil de volharding van vroeger. In weinige jaren is hij oud geworden. Toch is niet alles verloren. Zijn goederen zijn doorgebracht, hij weet, dat hij der wereld dus niets meer heeft aan te bieden, dat niets hem aanbeveelt, noch de krachten der jeugd, noch de ervaringen der rijpheid: hij is niet meer vurig van geest, en levenswijsheid heeft hij niet verworven. Hij heeft geene eigenschappen meer, die hem begeerlijk maken, zoo min natuurlijke als verworvene. Hij heeft dus niets meer te eischen. Maar hij zal zich aangrijpen: hij zal doen wat hij kan. Ook den laagsten arbeid zal hij niet verachten; hij zal niet trotsch en aanmatigend zijn. Hij zal van onder op beginnen. Zoo zal hij nog kunnen stijgen, ja, het verlorene herwinnen. Een

geregeld leven, matigheid, ingetogenheid, arbeidzaamheid zullen hem de verloren krachten doen herwinnen, en met deze vreugde en geluk. Arbeid zal zijn redder zijn. Van noesten arbeid verwacht hij alles; arbeid zal hem een kracht der wedergeboorte zijn. *Hij ging henen en voegde zich bij een der burgers des lands.* Arme verdoolde! Kent hij de burgers van dat land nog zoo weinig, dat hij zich in hunne afhankelijkheid en dienst stelt? Weet hij niet, hoe in dat land de rijken de armen behandelen? Voor hen, die goederen bijeenvergaderd hebben in overvloed, is er geen hongersnood. Hongersnood drukt alleen op het arme volk, en weten de anderen wat dit volk lijdt? Heeft hij het te voren geweten, toen hij op zijne beurt rijk was? Heeft hij hongersnood gekend? Had hij medelijden met hen, die hongersnood kenden? — M. H. vraagt de wereld wat iemand behoeft? Gij weet het wel beter. De wereld vraagt wat een mensch waard is. De wereld schat iemand naar zijn kapitaal. En alles wordt tot kapitaal herleid. — Ook Hij die deze gelijkenis geeft zal alzoo geschat worden en dertig zilverlingen waard geacht. — De wereld weet zeer goed, dat niet alleen geld kapitaal is. Ook het karakter is iets waard; en vooral verstand, verkregen kundigheden en talenten. Een ijzervaste wil wordt door de wereld op prijs gesteld, ja, ook zelfs zedelijke eigenschappen, namelijk die, waarvan de wereld zich bedienen kan: eerlijkheid, eerbaarheid, matigheid, werkzaamheid, volharding. Alleen wat den inwendigen mensch maakt, liefde, medelijden, weet de wereld niet te schatten. Dat laat zich niet tot een cijfer herleiden. Voorts, als men bij genoemde zedelijke eigenschappen verstand en kennis paart, dan is men, zelfs zonder goud of zilver in de oogen der wereld een mensch die waarde heeft, die eenig kapitaal vertegenwoordigt. O! zoo de vluchtende zoon zich bij den burger des vreemden lands had willen voegen terstond na het verlaten van het vaderhuis, toen hij in het vreemde land kwam, nog voorzien met al zijne goederen, voorzeker hij zou niet op zijn land gezonden zijn om de zwijnen te weiden. Hij zou aan-

spraak hebben kunnen maken op een edeler beroep, op een post van vertrouwen: bestuurder zijner goederen wellicht; deelgenoot in zijnen handel. Nu, nu, wat is hij waard? Wat is hij waard, die verkwister, die het leven genoten heeft, die noch kracht heeft noch invloed? Wat is hij waard? Nog blijven hem eenige krachten, eenige gezondheid, eenige jeugd, en vooral goede wil. Laat ons beproeven, of er nog iets van te maken zij! Beginnen wij met een geringe bediening; later kan hij opklimmen. Een mensch, hoe weinig hij ook kan, als hij wil wat hij kan, is altijd nog iets waard. Dat hij de zwijnen weide; *en hij zond hem op zijn land om de zwijnen te weiden.*

Diep is hij gedaald, de zoon van den Vader. In plaats van den Vader de hardvochtige meester, die zelfs niet naar hem omziet, die hij in de verte zal zien voorbijgaan en wiens nadering voor hem het sein zal zijn om zich te verschuilen, ten einde zijne haveloosheid voor hem te verbergen. In plaats van het vaderhuis, waar men zoo veilig is, waar voor alles gezorgd is en geen gevaar dreigt, de rieten hut, open voor alle weer en wind. In plaats van den broeder en de dienstknechten des Vaders zwijnen te weiden. Zwijnenhoeder zal hij zijn, hij de zoon van zulk een Vader!

Welnu, hij neemt dien dienst aan. Hij neemt dien aan, wellicht met bittere vreugde. Zal hij niet alzoo zijne vroegere fouten uitwisschen? Is er geene gerechtigheid in zulk een lot? Hij buigt zich onder het juk. Hij zal het dragen, totdat hij het zal kunnen afschudden en opstaan vrij en fier. Is het niet in allen gevalle beter knecht dan bedelaar te zijn? Hij zal ten minste geen genadebrood eten. Zijn eigen brood zal hij eten; hard zal het zijn, maar toch zijn brood, het verdiende. Hij zal dien meester geen dank behoeven te zeggen voor dat brood, want om het te ontvangen weidt hij zijne zwijnen. Zijn lot is nog draaglijk, hij neemt het aan.

Helaas! helaas! m. H., hij rekent buiten zijn hart. Hij bedriegt zich. Hij bedriegt zich als hij van den arbeid vrede

wacht, en geluk en kracht. De arbeid is geen kracht tot wedergeboorte. Wat brengt de arme, van alles beroofde zwijnenhoeder mede in zijn nieuwen dienst? Geene goederen: zij zijn doorgebracht; maar een hart, dat naar goederen dorst, een ledig hart, een hart van machtelooze begeerten verteerd. Hij brengt mede, ja, iets, de begeerlijkheid namelijk, de onverzadelijke, de koortsachtige, de alles overheerschende begeerlijkheid. Al de booze geesten des harten gaan mede; zij ontwaken met hem iederen morgen en vragen om hun voedsel. De dorst naar genot verteert hem; de hongersnood verscheurt hem met ijzeren tanden. O, hoort, hoort de zielschokkende beschrijving van zijn toestand gegeven door Hem, die, hoe heilig Hij zij, zich niet schaamt om neder te dalen in het laagste, het onedelste, het verwerpelijkste, dat in 's menschen hart aanwezig is. *Hij begeerde zijn buik te vullen met den draf, dien de zwijnen aten, en niemand gaf hem dien.* Hij begeert zwijnendraf; hij zoekt dierlijke bevrediging; hij benijdt aan het dier zijne redelooze zinnendrift; hij wentelt zich in het slijk der laagste hartstochten. Zoo wreekt hij zich over zijne slavernij; zoo tracht hij alles, alles te vergeten. Maar schuiven wij het gordijn voor dit afzichtelijke laatste tooneel zijner afdwalingen. Alleenlijk merken wij op, dat hij ook thans niet slaagt in zijn ondernemen; altijd is daar de worm, de immer knagende. Het hart is ledig en blijft ledig. *Niemand gaf hem den draf der zwijnen.*

Niemand gaf hem den draf der zwijnen, dien hij begeerde. De worm is daar: zeiden wij, de worm die alles verteert. O, m. H., men bedriegt zich, als men waant, dat de zondaar, zelfs als hij zich wentelt in het slijk der meest onteerende zonden, ooit den toestand, waarin hij zich bevindt, regelmatig en natuurlijk kan vinden. De herinnering aan het Vaderhuis kan verschillende gedaantewisselingen ondergaan; maar ergens is zij altijd aanwezig. Nog is het een bijzonder fijne trek der gelijkenis, dat,

als de zondaar tot zich zelven komt, hij het eerst denkt, niet aan den Vader, maar aan de huurlingen zijns Vaders en dat dit het eerste teeken is, dat hij tot zich zelven komt.

Aan de huurlingen zijns Vaders: alsof zijn Vader huurlingen had! Maar hij is zelf huurling, huurling in dienst van den burger des vreemden lands. Ziet, als de zondaar het diepst gezonken is, dan vindt hij, dat de wereld niet alleen arm, maar ook onrechtvaardig en hardvochtig is. Hij voelt den looden scepter van den meester, dien hij dient, op zich drukken, van dien meester, dien hij eerst gevleid, naderhand veracht had, en dien hij nu vreest. Die harde dienst doet hem denken aan een anderen dienst. Hij herinnert zich die menschen, die hij thans huurlingen zijns Vaders noemt, die hij van zijne jeugd af zoo vaak met spot had vervolgd, wier lot hij zoo ondraaglijk had gevonden, die eenvoudige menschen, waarvan hij zoo vaak gezegd had, dat zij niets groots zochten, dat zij niets van zijn begeeren en streven begrepen. Het zijn de huurlingen zijns Vaders.

Laat ons hier niet vragen, waarin die huurlingen van de kinderen verschillen. De gelijkenis verhaalt inwendige ervaringen en geeft geen leerstellige bepalingen. Die huurlingen zijn wellicht kinderen, maar in de oogen van hen die buiten het Vaderhuis zijn, schijnen zij slechts huurlingen te zijn! Ziet, gij vindt wellicht het leven van dezen of genen hard, het leven van een huurling; maar hij, dien gij huurling noemt, is wellicht meer dan gij ingewijd in al de geheimen des Vaders, en, ondanks het juk, dat hij torst, is hij inwendig wellicht vrijer dan gij. Ziedaar een mensch, die volgens u den ganschen dag belast en beladen is: zijn leven is in uwe oogen eene aaneenschakeling van moeiten en opofferingen. Zijne dagen zijn dagen van arbeid, van slaafschen arbeid, van een arbeid, dien hij niet verkozen had, die hem is opgelegd, een arbeid zonder roem, zonder poëzie. Eentonig is die arbeid; iederen dag is het dezelfde taak. Die taak neemt al zijn tijd in; zijne uren zijn bepaald, er is geene plaats voor vrijheid in dat leven. O! welk een slavenleven, roept gij uit, hoe is hij te beklagen, die

het moet leiden! Gij bedriegt u. Dit slavenleven is wellicht een leven van vrijheid; die man daar, met gebogen gestalte, aan zijn ploeg gebonden, is wellicht omringd door hemelsche geesten, wellicht zijn er lofliederen in zijn hart. Wellicht, hoezeer hij u ook een slaaf toeschijne, is hij een koningszoon en klopt onder de dagloonerspij een vorstelijk hart! Ziet het! Is zijn gelaat vervallen, zijne gestalte gebroken, zijn oog dof? Ziet gij niet in het vuur van dat oog, in den gloed dier trekken, den weerschijn van de levensvlam des harten? De regelmatigheid van zijn leven, wel verre van het teeken te zijn van werktuiglijken dwang, kon wel eens een teeken van vrijheid en vrucht eener overwinning zijn. Die mensch, dien gij huurling noemt, verkrijgt hij niet in uwe oogen allengs de gestalte van een overwinnaar, een overwinnaar van hetgeen het moeilijkst te overwinnen valt, het eigen hart, naar het woord eens wijzen, dat die zijne hartstochten bedwingt, sterker is dan hij die steden verovert? Is die mensch niet meester over zich zelven? Boezemt zijn leven u geen eerbied in? Schijnt zijn lot u niet bijkans benijdenswaardig?

Niet altijd oordeelt men alzoo. Er was een tijd, dat de verloren zoon de schouders ophaalde, als hij die huurlingen aanschouwde. Hij beschouwde ze als lieden van een ander slag dan hij, als laaghartige en slaafsche karakters. Nu komen deze lieden hem voor den geest; hij ziet hen in zijne verbeelding bezig in het vaderlijk huis; wellicht ziet hij hen trekken door het vreemde land om de belangen van het Vaderhuis te behartigen. Hoe kalm zijn zij, hoe krachtig; hoe rustig is hun gang, hoe vredig hun gelaat! Zij lijden geen gebrek. *Hoe vele huurlingen mijns vaders hebben overvloed van brood en ik verga van honger!*

En ik verga van honger! Maar wie zijt gij dan om u te durven vergelijken met die lieden, die gij vroeger veracht hebt, om nu naar hun loon te dingen, als gij hun werk hebt versmaad? Eerst hebt gij niet willen dienen; toen zijt gij gaan dienen bij uw tegenwoordigen meester! Aan ieder zijn deel: hun het brood in overvloed, u de zwijnendraf.

Mijns Vaders! heeft hij gezegd. De onreine zwijnenhoeder herinnert zich, dat hij een Vader heeft. Hij kan zich niet met zwijnendraf voeden; hij kan den zwijnen niet gelijk worden. Hij kan den geest niet dooden; hij slaagt er niet in om zonder verleden en zonder toekomst te leven; herinnering en hoop heeft hij noodig. Hij kan zich niet verdierlijken. *Mijn Vader*, heeft hij gezegd. Tot den harden meester, den burger des vreemden lands kan hij niet gaan en hem zeggen; *ik verga van honger;* wat deert het dezen, of hij vergaat, mits zijne zwijnen niet vergaan? En tot wien zal hij zich wenden? Waar henengaan? Wie zal hem in die lompen ontvangen? Vrienden heeft hij niet meer. Wie ziet naar hem om? Hij heeft slechts zijne zwijnen! . . . . Maar hij heeft een vader!

Een Vader! *Mijn Vader* heeft hij gezegd. Die bezoedelde lippen hebben dat woord doen ontglippen. De beving der lippen is tot een klank geworden; die klank was een woord; en dat woord was het woord *Vader*. En toen hij dat woord uitsprak zonder te weten, wat hij zeide, zie, daar ging een schok door zijn wezen, zijn uitgedoofde blik schoot vlammen, er was op zijn gelaat iets als van een lijk, dat levend werd. Het was hem of iets levenwekkends hem naderde: of hij in de verte, ja, zeer in de verte, welluidende tonen hoorde ruischen. Hij luistert! 't Is een andere muziek dan die van het snarenspel der wereld! Het was alsof hij in zijne eerste, eerste kindsheid nog wel zoo iets gehoord had; maar later niet meer. Het grijpt hem aan, maar niet als iets bedwelmends. Zachte aandoeningen overmeesteren hem. Het is of hij wil weenen. Hij heeft weer iets van een kind!

Mijn Vader! En wie bracht dat woord op zijne lippen? Dat woord behoorde niet meer tot zijne taal; het wordt niet gevonden in het woordenboek van het vreemde land. 't Is daar een onbekende klank. Hoe komt dat woord op zijne lippen? Is het wellicht als het zaad eener bloem uit vergelegen hof op de vleugelen des winds gedragen en nedergevallen op deze onreine plaats? Of staat daar onzichtbaar aan zijne zijde een of andere goede geest,

een bode uit het verre Vaderhuis, die den armen verhongerde zachte woorden influistert en liefelijke boodschap brengt van den Vader?

Ja, Gel., zoo is het. Ja, Gode zij dank, het vergelegen land is niet te ver verwijderd voor de boden uit het Vaderhuis, zichtbare of onzichtbare, menschen of engelen. Ja, Gode zij dank, die mistige en verpeste lucht is toch bezwangerd met heilaanbrengend en vruchtbaar zaad, dat in het vergelegen land als een regen van boven nedervalt. Ja, Gode zij dank, al de toegangen tot het Vaderhuis staan open en Hij, die de winden maakt tot zijne boden en het vlammend vuur tot zijnen dienaar, vermag het zaad, in zijne schuren verzameld, in zijne velden geoogst, naar de vier hoeken des hemels uit te strooien.

O, hoe dikwerf was die regen van vruchtbare kiemen reeds op hem nedergevallen, toen hij nog geen gebrek kende en overdadig leefde! Maar het zaad was blijven liggen op den harden grond. Hij had het met wrevel van zich afgeschud. Hoe dikwijls had hij die stemmen uit de verte reeds gehoord; maar hij had niet geluisterd en had de bedwelming der feesten gezocht om ze te verdooven. Dat was de oorzaak geweest van die onverklaarbare, onoverwinnelijke somberheid. Daardoor waren zijne ondernemingen altijd verijdeld, was zijne vreugde gestoord, zijn wil verlamd. Altijd, altijd dat zaad van anderen grond, dat in zijn grond niet wilde ontkiemen en dat zijn eigen zaaisel belette op te komen. Altijd, altijd die gestalten der huurlingen zijns Vaders, die in weerwil van al wat hij deed om ze te verjagen, kwamen spoken, al zijne opgeworpen bolwerken omverwierpen, door de muren heendrongen, in de feestmalen hem aangrijnsden, in zijn legerstede hem weder opwachtten, altijd eentonig en klagend hem toeroepend: Sta op, o zoon! sta op, uw Vader wacht!

Nu had hij in langen tijd die stemmen niet gehoord. Hij had zich immers diets gemaakt, dat het verbeelding was, want dat er geene stemmen waren. Daar staan zij nu weder, diezelfde gedaanten, en zij zeggen dezelfde woorden. De huurlingen zijns

Vaders, ja, hij ziet ze weder, nu niet meer als schimmen, maar als levende en gelukkige wezens, die brood hebben in overvloed. Hoe liefelijk klinkt hem nu hun wekstem in de ooren; hoe aantrekkelijk is hun beeld! Nu ontvlucht hij hen niet meer, maar vangt met gretigheid op wat zij zeggen. En hij antwoordt, hij antwoordt uit den grond zijns harten; hij vindt nog een grond onder den harden bodem der zonde; hij vindt een hart, dat spreken kan; en voor de eerste maal, sinds hij hier is, spreekt hij met den toon des harten, al is het ook met gebroken stem, dat woord, dat ware, dat uit zijn innigste persoonlijkheid opstijgende woord: *Ik zal opstaan en tot mijnen Vader gaan.*

Ik zal opstaan en tot mijnen Vader gaan! Voor de tweede maal zegt hij: *mijn Vader;* maar nu niet meer onwillekeurig: nu met bewustheid; nu niet meer met schrik: nu met onbeschrijfelijke zaligheid.

Ik zal opstaan en tot mijnen Vader gaan! Het besef van zijn afkomst is dus niet vernietigd. Hij hervindt het; hij hervindt het hier, hij hervindt het, terwijl hij de zwijnen weidt, hij hervindt het, terwijl hij van honger vergaat. Hij hervindt het — o, merk op dit woord van hem, die Zoon is in den volsten zin des woords en die den Vader kent; merkt het op, gij die beweert, dat de zonde de natuurlijke betrekking tusschen God en mensch niet alleen heeft verstoord, maar vernietigd — hij hervindt het besef zijner afkomst, als hij *tot zich zelven komt. Tot zich zelven gekomen zijnde*, zegt de Heer, spreekt hij alzoo, en zegt *mijn Vader.* Tot zich zelven te komen en zich kind Gods te weten, al is het ook een verloren kind, dat is dus volgens den Heer hetzelfde. Gij zijt nog niet tot u zelven gekomen, gij die u nog slechts als huurling, maar niet als kind erkent!

Kind, kind van God! O verootmoedigen wij ons, — ik roep het ons allen toe, wie wij zijn, want éene is onze roeping — verootmoedigen wij ons: eerst als hij van honger vergaat, komt

de zoon tot zich zelven en erkent zijne afkomst. Is dat voor allen noodig, m. H.? Moeten wij van honger vergaan om tot ons zelve te komen en ons als kinderen te erkennen? Ja, Geliefden! ja, verootmoedigen wij ons! Wij behoeven God dank niet allen den weg des verloren zoons ten einde toe te bewandelen en met hem de zwijnen te hoeden; maar gebrek lijden, maar den hongersnood voelen nijpen, maar van honger vergaan, dat, ja, m. H., ja. De honger alleen drijft ons tot den Vader, de nood, die ons ledig maakt en dor, ons tak noch wortel laat, de nood die ons daar op de onvruchtbare aarde doet staan als een afgestorven stam, zonder blad noch vrucht! Dood door zonden en misdaden: en toch opstaan, opstaan, op de gebiedende en levenwekkende stem des Almachtigen, des Vaders! Ziedaar de waarachtige, schijnbaar ongerijmde tegenstelling der waarheid.

Opstaan! Waartoe? Om te genieten? Geenszins. Opstaan om ons oordeel te ontvangen; opstaan om tot onzen rechter te gaan; opstaan om tot den Vader te gaan, niet om hem te zeggen: zie daar uw zoon; neen; maar om hem te zeggen: „Uw zoon niet meer; uw huurling thans, uw huurling, uw slaaf. De geringste dienst is nog te goed voor mij; maar in uw dienst moet ik wezen, dat is recht; al eischt uw dienst dat ik sterve!" *Ik zal opstaan en tot mijnen Vader gaan en ik zal tot hem zeggen: Vader! Ik heb gezondigd tegen den hemel en voor u; en ik ben niet meer waardig uw zoon genaamd te worden; maak mij als een van uwe huurlingen!*

Ik heb gezondigd tegen den hemel en voor u. Ziet, Gel., in dien vadernaam, door hem uitgesproken, ligt een oordeel over het leven, dat hij achter zich heeft, hij die zoon genaamd wordt. Ook zonder in bijzonderheden te komen, zonder al de dagen in het vreemde land doorgebracht te tellen, zonder al de daden van ontrouw en verraad tegen het Vaderlijk huis gepleegd, op te sommen, van het oogenblik af, dat hij gezegd had: *geef mij het deel des goeds dat mij toekomt*, tot de laatste beslissende ure, toen hij zich de huurlingen des Vaders herinnerde en dezen hun

overvloed benijdde, doet zich dat geheele leven aan hem voor in één licht, als één geheel, en dit geheel is afzichtelijk. De eenheid van dit leven doet hem sidderen; die eenheid ligt in dat ééne woord, hem ook te voren onbekend, en dat hij nu leert, het woord *zonde*. Wat blijft er over van al de rijkdommen van dat leven, van al de verscheidenheid zijner ervaringen? Niets, dan dit ééne woord, het woord waarin het oordeel der eeuwigheid, het oordeel van hemel en aarde ligt opgesloten, het woord *zonde*. *Zonde* was die begeerte om van den Vader onafhankelijk te zijn, die bede: *geef mij het deel des goeds dat mij toekomt*; *zonde*, dat zoo goed overdacht en uitgevoerd plan, die reis naar het vreemde land, die hem zoo kort was gevallen en waarin het hem zoo behaaglijk was geweest; *zonde*, zijne vestiging in het vreemde land; zijne gemakkelijkheid om daarvan zeden en spraak aan te nemen; *zonde* zijne overdaad, zijn hoogmoedig en gemakkelijk en vroolijk leven te midden der burgers van dat land; *zonde*, dat weerstand bieden aan de eerste ervaringen van den hongersnood; *zonde*, zijn in dienst treden bij den vreemden meester; *zonde*, zijne begeerte om zich met zwijnendraf te voeden. Zonde, dat is het devies zijns levens, de doorloopende titel van al de hoofdstukken van zijn levensboek. Zondaar, dat is hij in de oogen der huurlingen des huizes, in de oogen van den Vader, dien hij verlaten had; zondaar, nu ook in eigen oog.

Maar hoe zal hij, zondaar, tot den Vader gaan? Kent hij hem? Hoe zal hij tot hem durven gaan en zeggen: mijn Vader! Welk onthaal heeft hij van hem te wachten? O, hij kent hem niet. Hoe zou hij hem kennen? Wat is er overgebleven van de kinderlijke indrukken? Had hij het ooit begrepen, hoe heilzaam dat vaderlijk gezag, hoe veilig dat vaderlijke dak, hoe liefelijk de broederlijke betrekking was? Indien hij het begrepen had, hoe zou hij ooit tot het besluit hebben kunnen komen om naar het ver gelegen land te gaan? Neen, hij kent hem niet. Indien hij hem kende, hoe zou hij tot hem kunnen zeggen: *maak mij als eenen van uwe huurlingen?* Hij beoordeelt hem uit het oog-

punt der dienstbaarheid, dat het zijne is, door de nevelen heer der ontwaakte consciëntie, niet uit het oogpunt der eeuwige liefde. Hoe zou hij het kunnen? Alleen ervaring kon het hem leeren, geene redeneering. Hij weet het: zoon mag hij niet heeten; *ik ben niet waardig uw zoon genaamd te worden;* op eene plaats in het vaderlijk huis heeft hij geen recht. Huurling zij hij daar: ook daar zwijnenhoeder, zoo het moet zijn, mits het zij in den dienst des Vaders! Het woord zonde heeft hem tegelijk des Vaders majesteit en zijn eigen verlorenheid doen kennen; maar 's Vaders liefde, en wat die liefde vermag, neen, dat niet. Hoe zou hij dan tot hem gaan, met eene andere bede dan deze: *maak mij als éénen van uwe huurlingen?* Tot die bede evenwel vindt hij vrijmoedigheid. Immers, dat al wat hij later in het ver gelegen land heeft ondervonden, al de daar ontvangen indrukken, het beeld des Vaders niet hebben kunnen vernietigen, dringt hem om te gaan: hij kan niet anders. Ja, in al zijn afdwalingen had hij gehandeld als een kind van goeden huize, van edele afkomst, die behoefte heeft aan vrijheid en heerschappij. Hij was zoo diep gevallen, omdat hij naar zoo hoog had gestreefd. Hij gevoelt zich zoo onwaardig, omdat hij de verloren waardigheid begrijpt. Daarom durft hij zeggen: *mijn Vader!* Deze betrekking is onvernietigbaar. Het lijden van den zondaar zelf verkondigt haar. De ellenden des menschen — zegt Pascal — de ellenden des menschen zijn de ellenden van een onttroonden koning; zijn gevangenschap is die eens overwonnen vorsten. *Mijn Vader, mijn Vader!* zal de arme zwijnenhoeder zeggen; ja, hij mag niets anders zeggen, al kan hij er ook niet bijvoegen: zie hier uw zoon. Als ontadelde vorst, als onterfde koningszoon komt hij tot den Vader, met de belijdenis zijner schuld. Zijne armoede, zijne haveloosheid; zijne ingezonken trekken, ziet zij geven reeds die schuld te kennen. Dat is zijn werk. Maar hij wil belijden en zich, zoo als hij is, overgeven en onderwerpen aan den Vader, den wettigen souverein. Dat zal hem verademing geven. *Vader,* zal hij zeggen, *ik heb gezondigd tegen den hemel en voor u; en ik ben niet*

meer waardig uw zoon genaamd te worden; maak mij als eenen van uwe huurlingen.

Ik heb gezondigd tegen den hemel en voor u. Ja, hij heeft gelijk. Hij heeft de orde des huizes verstoord, niet minder dan het vaderlijk hart beleedigd. Heeft het vaderlijk huis niet door zijn vertrek iets van zijne vreugde verloren, en is het vaderhart niet in rouw gedompeld? De engelen des hemels hadden zich verheugd toen de aarde gefundeerd werd, maar over het verloren paradijs hun vlammend zwaard uitgestrekt. Van de grondlegging der wereld af werd het lam geslacht, dat vóór die grondlegging in den schoot was des Vaders. Want van de grondlegging der wereld af is er zonde. De jongste zoon verliet reeds spoedig het huis, en zondigde tegen den hemel en voor God. Wat er nu in den hemel omgaat, welke beweging er te gelijkertijd is in het vaderhuis als in zijn hart, dat blijft hem nog verborgen. Geen ander licht heeft hij dan den bliksemstraal der wet; die heeft hem zijn afgrond doen zien; nu is het weder duister. Nog is het nacht, de zon is niet opgegaan. Maar in den nacht maakt hij zich op en gaat. Hij gaat; hij vraagt niet: weet ik den weg? Kan ik hem ten einde toe gaan? Waar ligt het Vaderhuis? Hoe ver is het? Hij gaat als een vertwijfelde, een veroordeelde. De honger drijft hem en jaagt hem. Hij zal het wagen, of hij mocht aankomen, of hij den drempel mocht betreden van het Vaderhuis, al moest hij daar bezwijken! Liever sterven daar, dan leven hier! *Opstaande ging hij naar zijnen Vader.*

Opstaande: ja. Hij weet niet, wat dit beduidt, maar het is eene opstanding. Hij zal den weg vinden. Ziet, hij is niet alleen! Vóór hem uit gaat een gids, dien hij niet ziet, maar die hem onwederstaanbaar trekt. Om hem heen scharen zich degenen, die hij huurlingen noemde, en vormen aan beide kanten eene onzichtbare wacht, om de booze geesten te bannen. De gids, vraagt gij, wie hij is? Ik behoef hem u niet te noemen. Dit weten wij van hem, dat hij de goede geesten weder op aarde heeft gebracht, die waarvan hij gezegd heeft, dat zij zich ver-

heugen over éénen zondaar, die zich bekeert. O! daar is een licht in dezen nacht, en veilig is deze weg in den nacht, meer dan die der afreize in den lachenden morgenstond. Meer bewaard is deze uitgehongerde krachtelooze dan de krachtige jongeling het was. Wat hij ontmoette op dezen weg, zullen wij later zien. Maar toen hij opstond, stond nog een andere dienaar op in het huis zijns Vaders, en schreef zijn naam in een boek, in het boek des levens. Amen.

III.

DE TERUGKEER.

En als hij nog ver was, zag hem zijn Vader, en werd me innerlijke ontferming bewogen; en [*toe-*] loopende, viel hij hem om zijnen hals, en kuste hem. En de zoon zeide tot hem: Vader! ik heb gezondigd tegen den hemel en voor u, en ben niet meer waardig, uw zoon genaamd te worden. Maar de Vader zeide tot zijne dienstknechten: Brengt [*hier*] voort het beste kleed, en doet het hem aan, en geeft eenen ring aan zijne hand, en schoenen aan de voeten; En brengt het gemeste kalf, en slacht het; en laat ons eten en vroolijk zijn. Want deze mijn zoon was dood, en is weder levend geworden; en hij was verloren, en is gevonden! En zij begonnen vroolijk te zijn.

(LUKAS XV: 20*b*—24.)

Het is een treurig verschijnsel, dat in de richting, waarin wij heden den jongsten zoon der gelijkenis aantreffen, namelijk de richting naar het Vaderhuis, wij doorgaans slechts menschen aantreffen, die hem gelijken. Al komen zij ook niet allen van den zwijnentrog, al hebben zij ook niet allen zwijnendraf tot voedsel begeerd, allen toch komen zij uit het vreemde land, allen hebben zij gebrek geleden, allen weten zij, wat hongersnood is. Niet allen hebben zich in het slijk der ondeugd gewenteld, maar wel hebben allen eene treurige ervaring gemaakt van de wereld en van zich zelve; zij hebben hun geloof verloren aan den adel der menschelijke natuur, niet zooals zij behoort te zijn — integendeel dat hebben zij hervonden, — maar zooals zij is, zooals zij die in zich zelve en in de wereld hebben aangetroffen. Zij steunen niet meer, evenmin op eigen deugd als op de rechtvaardigheid der wereld. In één woord, de kille adem des doods is over hen

gegaan. Hun is de nietigheid openbaar geworden van dat natuurlijke leven, dat zich voedt met hetgeen de wereld bezit en aanbiedt. Als laatste woord, dat het raadsel des levens verklaart, hebben zij het woord *zonde* gevonden. Ziet hier dien jongeling, die de lippen gezet heeft aan den zwijmelkelk der verboden genietingen, en die plotseling onder het zoete vergif het bitter heeft gesmaakt. Ziet daar die jonge dochter, die een kreet van schrik slaakt bij de ontdekking, welke adder er verholen ligt onder de bloemen harer ijdelheid. Ginds ontdekt gij een grijsaard, dien de nadering van den dood plotseling heeft ingelicht omtrent de waarde van een leven, buiten God doorgebracht. Verder ziet gij een eerzuchtige, die, het toppunt der eere bereikt hebbende, eensklaps walgt van hetgeen hij zoo vurig had gezocht. Daar gaat een geleerde, die, midden in den doolhof zijner onderzoekingen, bespeurt dat hem de leiddraad ontbreekt, en die in het dichte woud geen licht ontwaart. Ziet wel toe: zij die op weg zijn naar het Vaderhuis, hebben zij niet allen een uitdrukking van lijden? Is er niet in allen iets verwelkts; en zoo gij niet zaagt, dat zij zich bewegen en een vurigen blik gevestigd houden op een doel, gij zoudt zeggen: zij zijn gestorven, zoozeer gelijken ze levende lijken te midden der vroolijke menigte. Ook worden zij door de vroolijke menigte als zoodanig beschouwd en het woord door een hunner gesproken: *Ik ben uit het hart vergeten als een doode* (Ps. XXXI: 13) drukt hun aller ervaring uit. O! om vermetelen moed te vinden, die voortgaat, zonder gevaar te zien, onbezonnen vertrouwen, dat zich zorgeloos in de wereld waagt, lichten tred, die geen hindernissen vreest, moet gij u wenden tot hen, die in tegenovergestelde richting wandelen. Zij werden gevonden bij den jongeling der gelijkenis, toen hij, het Vaderhuis verlatende na al zijne goederen bijeenverzameld te hebben, naar het vreemde land vertrok. Is het te verwonderen, dat zij die nog naar het vreemde land vertrekken — helaas! het is het grootste getal — ternauwernood een blik over hebben, en, zoo al, dan een blik van minachtend medelijden, voor die arme

pelgrims, die het steile pad beklimmen, dat naar het vaderlijke huis voert? „Zij zijn verloren," zeggen zij van hen; „de wereld heeft niets meer van hen te verwachten". Van sommigen voegen zij er bij: „'t is natuurlijk; de wereld verlaat hen; zij hebben niets anders te doen; het is het eenige, dat hun overschiet". Van anderen luidt het, namelijk van hen, die niet van den zwijnentrog komen: „'t is jammer; men kon iets beters van hen verwachten. Waarom verlaten zij eene wereld, die hen zoekt! Waarom zich alzoo te kwellen en naar het land te wandelen van de schaduwen des doods?"

Arme reizigers naar het Vaderhuis! in de wereld vindt gij weinig ondersteuning, weinig aanmoediging. Hadt gij uwe illusiën over die wereld, die gij verlaat, niet verloren, gij zoudt u door alles wat gij ondervindt gedrongen gevoelen om op uwe schreden terug te keeren en in het vreemde land te blijven. Haalt men niet de schouders op over u? Hoort gij geene spottende aanmerkingen? of wel, is het stilzwijgen, dat men omtrent u en in uw bijzijn bewaart, niet als het sein eener begrafenis, die u wacht? Wellicht ook zoekt men u tegen te houden, legt men hindernissen op uwen weg, en hebt gij nog meer te overwinnen de belemmeringen, die de boosheid der menschen, dan die welke de hobbelige weg zelf u bereidt. Maar houd moed, eenzame pelgrim! houd moed, vermoeide en bezwijkende strijder. Vervolg uwen weg; laat u door geene hindernissen afschrikken; laat u door niets, door niemand tegenhouden. Gij zult aankomen. Want, zie, op den weg, waarop gij u bevindt, wachten u verrassingen, verrassingen, die uwe krachten verdubbelen, ja, tot in het oneindige vermenigvuldigen, die uwe jeugd als die eens arends vernieuwen, en die u al uwe vermoeienissen doen vergeten. Deze weg toch is bevolkter dan gij meent; eene onzichtbare legerschaar staat aan uwe zijden, en deze heeft de macht om de lucht om u heen te vernieuwen en in uwe verstijfde leden warmte en licht te doen nederdalen. Deze weg is een *levende weg;* het is of hij leven uitstroomt, en hen draagt, die hem be-

wandelen. Ook hier geldt het, dat het stijgen de enkelen bevestigt, terwijl het dalen die verslapt. O! zegt dan niet, dat gij alleen zijt, denkt niet, dat gij vergeten zijt; klaagt niet over die hooghartige en spottende blikken, die gij ontmoet. Een andere blik is op u gevallen, een blik vol licht en leven; een blik van liefde heeft zijn weldadigen straal op u geworpen en die blik verlaat u niet meer; reeds voelt gij zijne bevruchtende warmte. Die blik is die der almachtige en eeuwige liefde. Die blik is die des Vaders.

Als hij nog ver was, zag hem zijn Vader. Als hij nog ver was! Zoo ver als de blik des Vaders kon reiken. Dat wil zeggen m. H.: want wij weten, dat diens Vaders blik ver reikt; van het eerste oogenblik, dat in zijn hart iets levends ruischte, dat uit den diepen afgrond van dat hart de Vadernaam, zijns ondanks, opsteeg. O! voorzeker, wij kunnen ook zeggen, dat de Vader hem nooit uit het oog had verloren, dat des Vaders blik hem gevolgd had, in al zijne afdwalingen, dat zoo hij den Vader had verlaten, de Vader hem niet had verlaten en eene herinnering aan hem had bewaard van anderen aard dan die, welke hij van den Vader had bewaard, namelijk geene onwillekeurige en bestreden herinnering, maar een gewilde, gezochte, gekweekte, de herinnering van eenen Vader. Maar dat is niet hetgeen door den blik des Vaders wordt aangeduid. Er is hier sprake van een blik, welke het oog, dat hij zoekt, ontmoet, niet van een blik, die hem volgt, die het oog afwendt. En ziet, Gel.! welk een vertroosting in dien blik gelegen is! Als het oog des zondaars nog te zwak is om de gelaatstrekken des Vaders te ontdekken, is reeds het Vaderoog op hem gevestigd en zoekt hem. Wanneer de zondaar nog niet weet, hoe zijn berouw zal worden opgenomen, en als zijne ziel, overpeinzende, hoe hij zijne zonden zal belijden, tusschen vrees en hoop dobbert, is hij reeds het voorwerp der opmerkzaamheid, der liefde, van het medelijden van hem, dien hij zoekt. Uwe gebeden, o verslagen zondaar! zij zijn nog slechts verzuchtingen, die aan wanhoop grenzen, kreten geslaakt tot een hemel, dien gij gesloten waant: en reeds is die hemel u geopend,

het Vaderhart klopt reeds voor u. Onzichtbaar staat Hij aan uw zijde, hoort uw snikken en uw vragen, en als gij met Hem worstelt om zijnen zegen, is Hij het, die u krachten geeft tot de ongelijke worsteling. *Als hij nog ver was, zag hem de Vader en werd met innerlijke ontferming bewogen!*

Met innerlijke ontferming bewogen! Dat is dus het gevoel, dat het gezicht van uwe haveloosheid, van de lompen uwer armoede in hem wekt. Als er, o arme zondaar! in u geene kracht meer is, niets meer dan het gevoel dat, op welke wijze dan ook, gij tot den Vader moet gaan, ziet, daar zijt gij reeds opgenomen in 's Vaders eeuwige ontferming. Als gij u slaat op de borst, als geene bekentenis u te hard zou vallen, mits gij slechts den blik des Vaders mocht ontmoeten, ziet, daar denkt de Vader er niet aan u bekentenissen af te persen, den last uwer ellenden te verzwaren; slechts éene gedachte heeft hij: u ter hulpe te snellen. Weet hij niet reeds alles? Geene uwer afdwalingen bleef hem verborgen. Heeft niet iedere overtreding, elk dier daden met zoo veel lichtzinnigheid volbracht om daarmede uwe herinneringen uit te wisschen, de stemmen uwer consciëntie te smoren, eene snaar in zijn hart smartelijk te doen trillen? En als gij in uwe vertwijfeling opstondt, is hij niet mede opgestaan u te gemoet, vol van de heilige verwachting, wat zeg ik, van de heerlijke zekerheid uwer terugkomst? En als gij riept, had hij u niet alreede verhoord? *Heeft hij niet zeer wel gezien uwe verdrukking in Egypte en uw geschrei verhoord, vanwege uwe drijvers, en uwe smarten bekend?* Zie: hij komt u te gemoet. Wat hebt gij van hem te verwachten dan ontferming, en nog eens ontferming, en in eeuwigheid ontferming? Uwe zonde is uw onheil, uwe smadelijke slavernij uw dood. Schuldig zijt gij — zoo gij het niet waart, gij zoudt niet zoo ellendig zijn — maar uwe schuld zelf, die uwe rampzaligheid is, maakt u ook tot het voorwerp der grenzenlooze ontferming des Vaders. Als hij u van verre ziet, is hij *met innerlijke ontferming bewogen.*

Als hij nog ver was, zag hem zijn Vader, en werd met

innerlijke ontferming bewogen; en toeloopende, viel hem om zijnen hals en kuste hem. — Ziet: er zijn in het leven van den zondaar die zich bekeert, van die onbeschrijfelijke, die onuitsprekelijke oogenblikken, waarin de verzoening plaats grijpt tusschen hem en den hemel, tusschen zijn hart en het hart des Vaders; van die oogenblikken, waarin de verlossing, die *voor* hem bereid was, *in* hem geschiedt, persoonlijke ervaring wordt, oogenblikken, die alleen hij en de Vader kent. Daar zijn plechtige uren in zijn leven, die eene eeuwige verandering scheppen: te voren was men een zondaar, God zoekende, nu heeft men Hem gevonden; de geheimzinnige ontmoeting grijpt plaats, waarin de blik des Vaders dien des kinds ontmoet; een beslissend en eeuwig oogenblik, dat den armen zondaar maakt tot een uitverkorene, gerechtvaardigd voor God, een geliefd kind des Vaders. O! zoeken wij die oogenblikken niet te verklaren! Tot hiertoe, hebben wij een reeks van ervaringen beschouwd, die alle uit elkander zich ontwikkelen, eene aaneenschakeling, als 't ware, van zonden, behoeften en ellenden, eene aaneenschakeling, die alleen uit het inwendig leven ontstond en die het teeken was van den arbeid des gewetens. Die inwendige arbeid geschiedt voorwaar niet zonder het werk Gods, maar nog is zij niet de ontmoeting Gods. Om dien arbeid te verklaren, behoefden wij onze toevlucht niet te nemen tot de onmiddellijke werking Gods. Hij verklaarde zich genoegzaam uit de natuurlijke en voorbereidende werkzaamheid der genade, welke zich tot een iegelijk mensch uitstrekt en waarin het leven des gewetens bestaat. Wee hem, die deze eerste en middellijke werking Gods miskent, de voorbereidende genade, die alleen den toegang opent tot het laatste en eeuwige werk der verlossing! Of zouden wij meenen, dat de goddelijke souvereiniteit beter gehandhaafd werd, wanneer aan de genade haar grootste roem werd ontnomen, namelijk van zich aan het scheppingswerk harmonisch aan te sluiten? God deelt zich mede aan het ontwaakte geweten, het verbrijzelde hart; maar weten wij dan niet, wat er noodig is om het geweten wakker te

schudden en het hart te verbrijzelen? Zouden wij het wellicht voor Gode waardiger, ja zelfs voor mogelijk achten, dat God zich aan het verharde hart en het slapende geweten mededeelde? Of wel, zullen wij het eerste teeken van ontwaken, het eerste gevoel van onrust des harten reeds voor het werk der bekeering houden? Zouden wij alzoo niet ten behoeve eener vleeschelijke opvatting van het bekeeringswerk, de harmonie der wegen Gods miskennen, ja zelfs in het werk Gods in ons zelven en in anderen storend ingrijpen, en onze verzekerdheid bouwen, niet op het persoonlijk getuigenis Gods, maar op het bestaan van behoeften, wier bevrediging wij niet meer zouden zoeken?

Maar, terwijl wij dus aan de eene zijde met nadruk de waarheid moeten uitspreken, naar onze gelijkenis, dat, eer de verloren zoon zoo ver was dat hij zijnen Vader ontmoette, reeds veel in hem inwendig moet zijn omgegaan; niet minder moeten wij luide belijden, en hierin de geheimenis des levens aanbiddend erkennen: de ontmoeting met den Vader verklaart zich niet uit de ervaringen des zoons. Hier is een nieuw optreden des Vaders; eene nieuwe levensbron opent zich, die uit het voorafgaande niet ontspringt; de Vader openbaart zijne onafhankelijkheid en de souvereine vrijheid zijner genade, niet minder in de wederaanneming des zoons dan door diens geboorte in het huis. De zoon heeft den Vader niet gevonden, maar de Vader den zoon; ja, de zoon zou den Vader niet ontmoet hebben, zoo de Vader hem niet te gemoet ware gegaan; hij had den langen weg niet ten einde kunnen gaan, zoo de Vader hem niet te gemoet ware gekomen. De Vader.... O! als hij hem daar aanschouwt in de verte, zoo arm, zoo haveloos, zoo uitgeput, snelt hij hem te gemoet op de vleugelen der ontferming; en eer de zoon een woord heeft kunnen uitbrengen, eer er eenige bekentenis aan zijne lippen ontgleden is, is de Vader hem reeds om den hals gevallen en heeft hem gekust. Gekust!.... De lompen zijner armoede zijn niet te onrein voor eene liefde als deze, het verwoeste gelaat niet te afzichtelijk voor den vaderkus. De Vader ziet in den van

allen verstooten bedelaar slechts den zoon, den naar huis terugkeerenden zoon: 't is hem genoeg; alles is volbracht; hij valt hem om den hals en kust hem.

En nu komt de belijdenis des zoons: *En de zoon zeide tot hem: Vader, ik heb gezondigd tegen den hemel en voor u, en ben niet meer waardig, uw zoon genaamd te worden.* Dat is het antwoord des zoons op den kus des Vaders. Bij de warme ontboezemingen der Vaderlijke liefde voelt de ontrouwe zoon zich aangegrepen door heiligen schrik, en schaamte overdekt zijn aangezicht. Zal hij met gelijke ontboezemingen antwoorden en in de verrukking der vreugde uitroepen: *Mijn Vader! Mijn Vader!* O! verwacht haar, die vreugde wanneer de deuren van het Vaderhuis zich achter hem zullen gesloten hebben, wanneer de feesttonen binnenshuis zullen ruischen. Thans staat hij nog buiten, in zijne bedelaarskleederen, zondaar, staande voor den heiligen Vader. — *Vader!* zegt hij.... O ja! hij durft dien naam uitspreken, den Vader heeft hij herkend, en welken anderen naam zou hij hem geven? Nu eerst gevoelt hij welk eene wereld van liefde die Vadernaam bevat. Hij durft dien naam uitspreken, nu de vaderlijke omhelzing hem heeft getoond, hoe die naam nog iets anders bevat dan het Vaderlijk recht, hoe de Vaderliefde grooter is dan het Vaderlijke recht. Indien hij het eerst had moeten spreken, indien de Vader op een woord van hem had gewacht, alvorens zich zelven uit te laten, o! wij durven wel beweren dat, hoe vast hij zich ook voorgenomen had belijdenis te doen zijner zonden, geen woord over zijne lippen zou zijn gekomen. Zonder die ontboezeming der Vaderlijke liefde zoude de gewilde, voorbereide bekentenis op zijne lippen bestorven zijn, toen hij den Vader zag. Maar nu moedigt die liefde hem aan; hij durft spreken; maar die liefde vervult hem met schaamte. Hij vindt niets anders te zeggen dan: *ik heb gezondigd.... Ik heb gezondigd tegen den hemel en voor u. Ik heb gezondigd tegen den hemel:* om mij is de hemel in rouwe, om mij is de orde der dingen verbroken; in de eeuwige harmonieën uwer schepping heb ik den wanklank

mijner zonde gemengd. *Ik heb gezondigd voor u:* uwe rechten heb ik miskend; uwe liefde gehoond; mijn rang en waardigheid van zoon met voeten getreden. *Ik ben niet meer waardig uw zoon genaamd te worden.* Uwe omhelzing, zij vernietigt mij te gelijkertijd als zij mij leven geeft; uw kus brandt op mijn hart op het oogenblik zelf dat hij dat hart vernieuwt. Ik heb slechts één antwoord: *ik ben het niet waardig;* neen, *ik ben niet waardig uw zoon genaamd te worden.* Welnu, waarom houdt gij op, o verloren en wedergevonden zoon, veroordeelde en begenadigde! Waarom gaat gij niet voort met uwe zoo ware, zoo diep gevoelde rede? Waarom voegt gij er niets meer bij? Waarom zegt gij niet, wat gij u hadt voorgenomen te zeggen, toen gij opstondt om naar uwen Vader te gaan? Waar blijft uw slot: *Maak mij als eenen van uwe huurlingen?* — Gel., vragen wij het nog? Heeft hij niet, in plaats van recht, liefde gevonden, ontferming in plaats van vernedering? O! hij was opgestaan om zich geheel te onderwerpen, om nederig te smeeken om een plaats onder de huurlingen. Maar welk een erbarming heeft hij gevonden! Welk onuitsprekelijk medelijden! Voorwaar, hij zoude de omarming der Vaderlijke liefde niet hebben gevoeld, hij zoude geen nieuw leven in zich hebben voelen ontwaken toen de Vaderkus op zijn hart brandde, indien hij, na dien ontvangen en gevoeld te hebben, nog had kunnen zeggen: *maak mij tot een van uwe huurlingen.* Hij is in de hand des Vaders; en hij laat den Vader met hem doen naar zijn welbehagen.

Dit alles geschiedt terwijl de zoon nog op den weg is. De ontmoeting geschiedt niet in huis, maar buitenshuis. Daar zijn geen getuigen. Alles heeft plaats tusschen den Vader en den zoon alleen. Laat ons hier niet angstvallig vragen, hoe dit verhaal overeen te brengen is met de leer van het middelaarschap. Niet alsof de gelijkenis in strijd ware met de grondslagen van het evangelie; maar het verlossingswerk wordt ons hier voorgesteld

uit het oogpunt, niet der objectieve waarheid, maar der persoonlijke ervaring. En dan stelt de gelijkenis ons deze groote waarheid voor oogen — eene waarheid, waarvan men bij den apostel Paulus de leerstellige ontwikkeling kan vinden, wanneer hij aantoont, hoe de mensch uit het geloof gerechtvaardigd wordt — de waarheid, dat de zaligheid eene onmiddellijke gave Gods is en eene persoonlijke ervaring des geloovigen. De zaligheid bestaat hierin, dat God den zondaar omhelst en hem aanneemt tot zijn kind, wanneer de zondaar gevoelt en verklaart, dat hij onwaardig is Gods kind te zijn. Maar de zaligheid alzoo zonder getuigen iemands persoonlijk deel geworden in eene onbeschrijfelijke ontmoeting van den zondaar met zijnen Vader, die in de hemelen is, blijft toch, na alzoo volbracht te zijn, niet verborgen. Heeft de Vader niet een huis? Is Hij niet in den hemel, dus omringd van hemelgeesten? Is de Vader niet uit zijn huis uitgegaan om daarin terug te keeren met den begenadigden zoon? Heeft die zoon niet beleden dat hij gezondigd had, zoo wel tegen den hemel als voor hem? En zoo de Vader hem als zoon heeft hersteld, moet die herstelling niet openbaar worden voor de oogen des hemels? Moet er geen voldoening zijn zoo wel voor den hemel als voor den Vader? Moet de hemel geene vergoeding erlangen voor de ledige plaats, die het vertrek des zoons daarin gelaten had? De hemel, zeggen wij. O! hij had niet geweten, dat hij den hemel verlaten had, toen hij het Vaderhuis verliet om naar het vreemde land te trekken. Hij had het niet geweten, dat die regels en wetten, die hij zoo zeer had veracht, de regels en wetten van het hemelsche leven waren en dat dit huis, dat hem zoo eng was voorgekomen, eeuwig en oneindig was. Nu weet hij het wel; en wie schetst zijne vreugde, als hij nu met zijnen Vader den drempel van dat huis weder betreedt?

Maar waar is die hemel? Indien hetgeen wij verder in de gelijkenis lezen niet meer buiten, maar binnen het Vaderlijk huis

plaats grijpt, moeten wij dan daaruit het besluit trekken, dat dit gedeelte der beschrijving een profetisch gezicht der toekomst behelst en dingen bevat, die het oog niet gezien, het oor niet gehoord heeft, de dingen der toekomende wereld? — Gedeeltelijk, ja m. H. Evenzeer als de gemeente hemelsch is in haar wezen, in hare roeping en toekomst, en wij, als wij hier beneden aan den disch des N. Verbonds aanzitten, als bij voorsmaak de eeuwige bruiloft des lams vieren, evenzeer heeft het tooneel, dat nu gaat volgen, zijn volle werkelijkheid eerst in den hemel. Maar, evenzeer als in de gemeente, aardsch in hare verschijning, hoewel hemelsch in haren oorsprong en in haar doel, de hemel zich aan de aarde mededeelt, en dus de disch des N. Verbonds niet alleen een profetisch karakter heeft, maar reeds een wezenlijke gemeenschap is van de gemeente met haar hoofd, een waar liefdemaal, teeken van een volbracht en eeuwig verbond tusschen God en ons: evenzeer heeft ook het hier beschreven tooneel reeds zijne werkelijkheid op aarde. Of zouden de dienstknechten des Vaders, die hier vermeld worden, als den jongsten zoon, bij zijn terugkeer, op last des Vaders onthalende, slechts de engelen des Hemels en niet ook de kinderen Gods op aarde zijn? Zoo daar vreugde is in den hemel voor de engelen Gods over éénen zondaar die zich bekeert, zou de aardsche gemeente in die vreugde niet deelen? Maar wat is dan toch die gemeente, zoo niet de levende getuigenis van de verzoening tusschen hemel en aarde, het opgericht teeken, hoe de hemel op aarde nederdaalt en de aarde zich tot den hemel verheft?

Zoo zijn dan die dienstknechten, aan wie de Vader zijne vreugde mededeelt, het beeld van de gemeente in den ruimsten zin van dat woord, van de gemeente, zoo als zij hemel en aarde omvat, en onder hare leden telt triomfeerende en strijdende geesten. Wat wij hier op aarde als gemeente verrichten, Gel.!, o wanen wij niet, dat het slechts tot de aardsche orde der dingen behoort! Wij bidden en zingen Gode ter eer, wij verkondigen in de wereld den lof van God, zoo als de hemelsche geesten aanbidden en lof-

zingen en in de wijde wereld hun eeuwig getuigenis verkondigen: *heilig, heilig, heilig is de Heer der heirscharen.*

Welnu, tot deze dienstknechten, dienstknechten, die de heer des huizes ook vrienden noemt en aan zijnen disch doet aanzitten en aan wie hij zijne geheimen toevertrouwt, tot dezen richt de Vader het woord. Hij geeft hun eerst een bevel, dat betrekking heeft op den nieuw aangekomene: *Brengt hier voort het beste kleed, en doet het hem aan, en geeft eenen ring aan zijne hand, en schoenen aan de voeten.* Dan laat hij den feestdisch bereiden: *en brengt het gemeste kalf, en slacht het, en laat ons eten en vroolijk zijn.* Eindelijk verklaart hij hun de reden zijner bevelen: *want deze mijn zoon was dood, en is weder levend geworden; en hij was verloren en is gevonden.*

Brengt hier voort het beste kleed, en doet het hem aan, en geeft eenen ring aan zijne hand en schoenen aan de voeten. Als een bedelaar was hij gekomen, in de lompen der armoede: in plaats zijner gescheurde kleederen ontvangt hij het beste kleed. Als een vreemdeling was hij gekomen, die nergens te huis behoorde: met den ring des Vaders ontvangt hij het zegel des huizes. Als een slaaf was hij gekomen, barrevoets: hij ontvangt het schoeisel des vrijen. Zoo is hij dan volkomen in de rechten eens kinds hersteld, volkomen erkend, onvoorwaardelijk als zoon opgenomen. In het huis des Vaders zal hij niet meer in het bedelaarskleed gezien worden, maar in vorstelijk gewaad. Het beste kleed is niet te goed voor hem. Dat leven van inwendige verootmoediging en berouw, ziet, naar buiten zal het een schitterenden glans verspreiden. Uit dat gebroken hart zal het reukwerk des lofs opstijgen, en de liefde des Vaders zal als een lichtgewaad zijn om zijne leden. Zal ik de hier vermelde heerlijkheid in bijzonderheden beschrijven, m. H.? Maar weet gij niet, wat het zegt, met het kleed des Vaderhuizes bekleed te zijn, wat dat bruiloftskleed beteekent, waarmede men moet aanzitten aan den feestdisch van dat huis? Hij, die zich met het licht bedekt als met een kleed, deelt Hij zijne heerlijkheid niet mede

aan degenen, die Hij tot zijne kinderen aanneemt? Weet Hij niet van hen te weren verval en inzinking van krachten? Geeft hij hun niet gestadig nieuwe krachten, en vernieuwt hij niet hunne jeugd als die des arends? Verspreidt hij niet op hunne trekken en in hunnen blik ik weet niet welken weerschijn van het eeuwige leven, een weerschijn die echter niet van buiten, maar van binnen komt? Is het aan hun gansche houding, aan de zelfstandigheid huns levens, aan de vastheid van hun karakter niet te zien, dat inwendig de dood in hen overwonnen is, dat zij zich aan de levensbron laven en de vruchten van den boom des levens genieten? O! zij dragen in waarheid de *kleeding* die aan hen niet veroudert, al mocht ook hemel en aarde verouden als een kleed en veranderd worden als een gewaad. Het is omdat zij grooter zijn dan hemel en aarde, dat het huis voor hen is en niet zij voor het huis. Zij zijn geene vreemden, maar zonen. Daarvan dragen zij het zegel. Den *zegelring* des huizes hebben zij ontvangen. Wat vroeger slechts bestemming, aanleg, vatbaarheid der natuur geweest was, door de zonde verdorven en in het slijk getreden, is werkelijkheid, onverliesbaar eigendom geworden, als zij in het Vaderhuis zijn teruggekeerd. Zij hebben den waarborg ontvangen van hunne eeuwige aanneming, het onderpand hunner erfenis in de getuigenis des Geestes. Dat is het onvernietigbare zegel der ontvangene genade. Eindelijk, als zonen zijn zij vrij. Vereenigd met den Vader, onafscheidelijk van Hem, levende van zijne liefde, geene begeerte meer in zich gevoelende om zijn huis te verlaten, hebben zij nu, wat zij te voren zochten, de vrije beschikking over de goederen des huizes, in de gehoorzaamheid hebben zij de vrijheid, in de afhankelijkheid de souvereiniteit gevonden. Geschoeid met het *schoeisel* des vrijen, wandelen zij vrijelijk rond in het Vaderlijk huis, dat voor hen geen buitenshuis meer heeft, zij gevoelen er zich meester, medeburgers der heiligen, huisgenooten Gods! Welk een contrast met dat verleden, dat begraven en vernietigde verleden, toen de ontrouwe zoon het deel zijns goeds bijeen verzamelde en het doorbracht in het

vergelegen land! Hij kan zijn goed niet meer doorbrengen, want zijn goed is dat des huizes en dat is onuitputtelijk. Dat is de schat, die niet vergaat, dien mot noch roest verderft, en waar de dieven niet doorgraven en stelen. En ziet, dit Vaderhuis is onmetelijk; naarmate men daarin woont, schijnen zijne ruimten zich immer meer in het onbegrensde uit te strekken, de geheele wereld is zijn voorportaal; zijne voorhoven strekken zich uit tot in de onmetelijke woestijnen van het vergelegen land. De erfgenaam Gods is erfgenaam van alle dingen.

Verder laat de Vader den feestdisch voor hem bereiden, waartoe hij zijne dienstknechten mede noodigt: *Brengt het gemeste kalf, en slacht het, en laat ons eten en vroolijk zijn.* Ziet, vroeger had hij dit Vaderhuis zoo eentonig gevonden, hij had niets vermoed van dien onuitputtelijken schat van vreugde, dien het bevat. Niets had hij gezien van die verborgene bronnen, waaruit altijd fonteinen van levend water vlieten. Maar in het Vaderhuis bestaan ook verrassingen. Er is in dat huis plaats voor het buitengewone. Het leven, dat men daar leidt, schijnt voor degenen, die buiten zijn, zoo eentonig, maar in waarheid biedt het grooter afwisseling en veel wezenlijker genoegens aan dan het vergelegen land; genoegens, waaraan men zich niet verzadigt, een afwisseling, die niets van hare frischheid verliest. Iedere ziel, die zich bekeert, is het onderwerp eener nieuwe vreugde in het huis des Vaders. *Brengt het gemeste kalf en slacht het en laat ons eten en vroolijk zijn!*

Ziet, Gel., als een kind geboren is, als die geheimenis geschiedt, dat een nieuw schepsel Gods in het leven is geroepen, dan is er vreugde in de wereld, van wege dat schepsel Gods. *Eene vrouw, wanneer zij baart* — zegt de mond der waarheid — *heeft droefheid, dewijl hare ure gekomen is; maar wanneer zij het kindeken gebaard heeft, zoo gedenkt zij de benauwdheid niet meer, om de blijdschap, dat een mensch ter wereld geboren is.* Omdat een mensch ter wereld geboren is! O verneemt dit woord, gij die de menschheid veracht! De geboorte van een

mensch is het onderwerp der heiligste vreugde, die de aarde kent, van eene vreugde welke gevaar doet vergeten en smart doet trotseeren. En wat zijn de huiselijke feestdagen op aarde? Zijn het niet de geboortedagen? Een mensch in de wereld, een mensch in de wereld doet die vreugde ontstaan! Maar ach! hoe kan die mensch de sporen zijner menschheid verliezen, de trekken van Gods beeltenis uitwisschen! Ach! welke tranen, welke bittere, bittere tranen worden er geweend door ouders over die kinderen, die hun die vreugde hadden bereid! Hoe grooter die vreugde was, des te grievender die smart. En toch weten zij niet alles, noch kunnen alles begrijpen of gevoelen. Zij hebben toch immers zelven het gif der zonde toegelaten in hunne harten, dat gif dat overgegaan is in de harten hunner kinderen; en in dezelfde mate als het in hen werkt zijn zij ongevoelig voor de aanwezigheid daarvan in het hart hunner kinderen. O ziet, in dezelfde mate als wij zondaren zijn, is ons het lijden der liefde onbekend. Omdat de liefde op aarde meer doet lijden dan genieten, hebben wij met onze behoeften en met de eischen onzer consciëntie getransigeerd, en wij hebben met valsche en zinnelijke vreugde trachten aan te vullen wat ons aan ware vreugde ontbrak. Wat zijn uwe familiefeesten, m. H.? Zijn het dagen, die u in u zelven doen inkeeren en, door u nader te brengen tot God, u ook nader brengen tot elkander? Of zijn het dagen, die u slechts verstrooien en ten slotte nog meer van elkander verwijderen? Ach! wij hebben van alles den vorm behouden, maar het wezen, het wezen? Ziet, Gel.! het wezen, de werkelijkheid bestaat in het huis van dezen Vader. Hier bestaat de ware familievreugd, waarvan onze huiselijke feesten slechts de min of meer profetische afschaduwingen zijn. Kent gij m. H., die schoone spreekmanier der eerste christenen? Zij noemden den sterfdag van den martelaar zijn geboortedag, en ter eere van die geboortedagen werden feestdagen ingesteld, die later ontaard zijn. Oorspronkelijk waren de heiligendagen geboortefeesten van de afwezige leden des gezins. Ziet, hierin bedroog zich de gemeente van den voortijd, dat zij

slechts de ziel voor behouden hield, die de aarde had verlaten; maar niet hierin, dat zij den dag, waarop zijne ziel verlost was, waarop het kind het Vaderhuis binnentrad, voor zijn waren geboortedag hield, den dag zijner geboorte voor het ware, het eeuwige leven. Dat is de dag waarop in waarheid een mensch ter wereld is gekomen, een ware mensch, die zijne menschheid niet weder verliest, in de ware wereld, die hare schoonheid niet weder verliest. Zulk een geboortedag geeft eeuwige en reine vreugde aan de moeder, aan de gemeente Gods in hemel en op aarde. Hoe zou zij zich niet verheugen, die moeder, die opziet, en verwonderd vraagt: Hoe zijn mij dezen geboren, aan mij, de eenzame? Ziet hoe zij vergaderen, al de dienaren des huizes, op het woord des Vaders: *Brengt het gemeste kalf en slacht het, en laat ons eten en vroolijk zijn.* Tot nieuwe vreugde worden zij geroepen: een nieuwe levensbron is hun geopend, in de nieuwe openbaring der eeuwige Vaderliefde. Want die dienaren, zij zijn vrienden; zij weten wat de meester doet, hij deelt hun mede zijn geheim, en in hem verheugen zij zich met eene onuitsprekelijke vreugde. *Laat ons eten en vroolijk zijn, want deze mijn zoon was dood en is weder levend geworden, en hij was verloren en is gevonden!*

Deze mijn zoon was dood en is weder levend geworden, en hij was verloren en is gevonden. Met deze woorden verklaart de Vader de reden van zijne bevelen, ontdekt het geheim der feestelijke vreugde. *Deze mijn zoon*, dat is de verklaring van de tegenwoordigheid van dien bedelaar in dat huis. Eer het beste kleed hem is aangedaan, en hij den ring aan zijne hand en schoenen aan de voeten heeft ontvangen, noemt de Vader hem reeds zijn zoon en verklaart daarmede zijne bevelen. Die bedelaar is zijn zoon. Hij had voor hem niet opgehouden het te zijn in zijne verwijdering. Het Vaderhuis heeft hij kunnen verlaten; maar zich uit het Vaderhart bannen, dat niet. Het beeld des verlorenen bleef daarin gegrift, als dat eens dierbaren afgestorvenen. *Deze mijn zoon was dood.* Zijne zonde is in de oogen des Vaders

een dood. Waar de zoon zich zelven beschuldigt, beklaagt hem de Vader. Waar de zoon in zijn leven slechts den afgrond van schuld aanschouwt, ziet de Vader daarin een afgrond van rampzaligheid. Gel.! beide beschouwingswijzen zijn waarachtig, en de eene sluit de andere niet uit: integendeel de eene veronderstelt de andere. Waarom anders is de zonde onheil, dan omdat de zonde zonde is d. i. verwijdering van God? Waarom anders is zij een dood, dan omdat de mensch zijne menschelijke natuur verliest, als hij zich van het Vaderhuis verwijdert? Maar alleen de Vader mag de zonde zoo noemen en van den voortvluchtigen, oproerigen zoon, die de goederen des Vaders doorbrengt, wiens leven één opstand was tegen den Vader, zeggen: *Hij was dood.* Maar een kind van dien Vader kan opstaan uit de dooden. *Hij was dood, maar is weder levend geworden.* Hoe die opstanding is geschied, ziet, dat verklaart de Vader niet. Dat is zijn geheim, een geheim ook voor hem, die er het voorwerp van is. Weet de zoon, hoe dat eerste woord, die eerste levenskreet, die hemzelf verbaasde en verschrikte, in hem is ontstaan: *Hoe vele huurlingen zijn er in het huis mijns Vaders, die brood hebben in overvloed en ik verga van honger, ik zal opstaan en tot mijnen Vader gaan?* Alleen hij, die de dooden opwekt, weet hoe zij opgewekt moeten worden. Aan zijn huis, zijne getrouwe dienstknechten verklaart hij alleen het feit, zonder het *hoe* uit te leggen: *Deze mijn zoon was dood en is weder levend geworden, hij was verloren en hij is gevonden.* Dat zij dan ook zijn geheim eerbiedigen en niet begeeren er in te dringen. Het zij hun genoeg den verlorene te zien leven, zonder dat zij vragen, hoe hij herboren is. Weten zij het van zich zelven? Dat zij voor hem den dienst der liefde verrichten, door te doen, wat de Vader hun beveelt. Het nieuwe leven des zoons is een nieuw leven voor het gansche gezin; het gezin had een zijner leden verloren, maar de verlorene is wedergevonden. De doode was een eigendom des huizes: hij was immers zoowel de penning in het huis verloren, als het schaap buiten het huis voortvluchtig. *Hij was verloren*

en is gevonden. Is gevonden! Voorzeker, want hij was gezocht geworden, gezocht tot bij den zwijnentrog, en aldaar gevonden. In hem was het gebleken, dat het Vaderhuis geene grenzen kent. Tot in het huis van den burger des vreemden lands zendt het zijne boden. Dat dan nu het gansche gezin zich verheuge! De verloren penning is gevonden; het verloren schaap teruggebracht. *Deze mijn zoon was dood en is weder levend geworden; en hij was verloren en is gevonden.*

Deze mijn zoon was dood en is weder levend geworden; en hij was verloren en is gevonden. Gij ziet m. H., dat de vorm dezer woorden rhytmisch is, dat daarin gevonden worden de twee op elkander slaande deelen van het hebreeuwsche lied. Het is omdat de verklaring van dit feit eene uitdrukking is van vreugde, en de taal der vreugde is het lied. Hier vangt de eeuwige hymne der verlossing aan; de Vader zelf geeft den toon; de zoon is het thema. De muziek des hemels begint te ruischen in de feestzaal over het hervondene kind. Luide weergalmt de vreugde des huisgezins. *En zij begonnen vroolijk te zijn.* Het feest vangt aan, het eeuwige gastmaal, de heilige bruiloft.

Dat feest evenwel is niet ongestoord, wij zullen het verder inzien. Het heeft tijdperken van tanenden luister, dan weder van nieuwen glans. Die opvolging van tijdperken vormt de geschiedenis der kerk. De heerschende toon, het eeuwige lied der gemeente Gods is een lied des triomfs; maar dat lied stijgt op uit de diepten en de tonen rijzen, door verschillende orgelpijpen heen, die alle een verschillenden klank geven. Nu is het de krijgsbazuin, dan weder de veldschalmei des vredes; hier diepe verzuchtingen, daar de hooge vreugdetoon; hier de donder des gerichts, daar de zachte stem van den zoon des menschen. Maar, hoe dan ook, het geheel is één concert over dit ééne thema: *Deze mijn zoon was dood, maar hij is weder levend geworden; hij was verloren, maar is gevonden.* Amen.

IV.

DE OUDSTE ZOON.

> En zijn oudste zoon was in 't veld, en als hij kwam, en het huis genaakte, hoorde hij het gezang en het gerei: En tot zich geroepen hebbende één van de knechten, vraagde hij wat dat mocht zijn? En deze zeide tot hem: Uw broeder is gekomen, en uw Vader heeft het gemeste kalf geslacht, omdat hij hem gezond weder ontvangen heeft. Maar hij werd toornig, en wilde niet ingaan.
>
> (LUKAS XV : 25—28*a*).

Daar zijn menschen, die van hunne jeugd af weinig strijd hebben, wier leven kalm daar henen vliet, als een stroom die in gelijke bedding loopt, zonder klippen van binnen noch stormen van buiten. Men zou zeggen dat zij geen stormen kennen, noch in hun inwendig leven noch in hun uitwendige lotsbedeeling; zoo gaat alles bij hen als van zelf en zoo weinig moeite hebben zij om zich aan dit eenerlei des levens te gewennen. De eene dag gelijkt op den anderen, hunne gelaatstrekken hebben doorgaans dezelfde uitdrukking, indien men al uitdrukking kan noemen wat eigenlijk weinig uitdrukt. Om den mond geen glimlach, maar ook geene bitterheid; in het oog geen gloed, maar ook op het voorhoofd geene wolken. Wilt gij, omdat toch ieder gelaat iets zegt, de uitdrukking van het hunne bepalen, gij zoudt moeten zeggen: daarin ligt vergenoegen zonder verheffing, eene zekere tevredenheid, die evenwel niet aangenaam is te zien, en die zich ook niet mededeelt. Geen wonder: deze menschen zijn altijd met zich zelven tevreden, en zoo weinig hangt die tevredenheid af van de indrukken, die zij van anderen ontvangen, dat de uit-

drukking daarvan met weinig verschil altijd gelijk blijft: het peil van hun leven is voor geene merkbare rijzing of daling vatbaar. Immers de tevredenheid, die zij hebben met zich zelven, laat hun ook niet toe ernstig ontevreden te zijn met anderen. Voor toorn zijn zij weinig toegankelijk, want, indien zij al kwalijk bejegend worden door anderen, de vreugde van zelven tot zulke handelwijze niet in staat te zijn weegt rijkelijk op tegen de onaangenaamheid van die ondervonden te hebben. Vriendelijke bejegening daarentegen, welwillendheid en liefde, die zij ondervinden mochten, vermeerderen slechts weinig hun vergenoegen, want zij vinden het billijk dat zij die ondervinden, en het recht heeft immers niet noodig, dat het erkend wordt. Er zijn dus weinig stormen in hun uitwendig leven; hunne ervaringen kosten hun weinig strijd. Zij zijn voorwaar niet bevrijd van de wisselvalligheid des aardschen levens: soms dragen zij rouwkleederen, soms ondergaan zij tijdelijke verliezen. Maar de rouw gaat doorgaans niet veel verder dan het gewaad; daarvoor zijn hun de menschen te onverschillig. Voor tijdelijke verliezen zijn zij niet ongevoelig, maar zij zijn te verstandig en weinig hartstochtelijk: ook hebben zij, van wege de afwezigheid van sympathieën en antipathieën in hun hart, altijd genoeg tegenwoordigheid van geest, om terstond met koelen bloede de gunstige kansen, die hun overblijven, te berekenen, en met bekwaamheid daarvan gebruik te maken. De kalmte van hun uitwendig leven is dus, in den grond, gevolg van de kalmte van hun inwendig bestaan. Het uitwendig leven toch, de lotsbedeeling, zoo als wij het plegen te noemen, is geenszins zoo onafhankelijk van het inwendig leven, als wij het gewoonlijk denken; ook daarin is het lot de spiegel der ziel. De ziel van hen die ik teeken is weinig bewogen. Hun geestelijk leven heeft de volgende eigenschappen: een nuchter verstand zonder verbeelding; een juist oordeel, voor zoo ver men juist kan oordeelen wanneer het oneindige, waarin de verbeelding geworteld is, een gesloten gebied is; een niet verheven maar duidelijk afgebakend zedelijk standpunt, waaruit plichten voort-

vloeien voor iederen dag afgemeten, zonder dat er zich ooit gevallen voordoen, waarin het geweten, aan zich zelf overgeleverd, zonder eenig voorschrift moet beslissen; ten slotte, eene, uit zulk een standpunt voortvloeiende, effene, regelmatige, ongestoorde, altijd in dezelfde richting zich bewegende werkzaamheid.

Wat zijn zulke menschen voor de maatschappij en voor de kerk? Dat is de eerste vraag, die wij ons heden voorleggen. Wat ontbreekt hun? Dat is onze tweede. Hoe komen zij tot ontdekking van hetgeen hun ontbreekt? onze derde. Eindelijk: hoedanig veelal is het gevolg dier ontdekking?

Vooreerst dan: wat zijn zulke menschen voor de maatschappij en de kerk? Wat het maatschappelijk leven betreft, merken wij eerst op, dat deze menschen eenige eigenschappen bezitten — deugden noemt men ze — die van onschatbare waarde zijn voor de maatschappij. Ik sprak van hun zedelijk standpunt. Inderdaad, zij nemen een zedelijk standpunt in, hun leven is volstrekt niet bepaald door de indrukken van het oogenblik. Hun leven is goed geregeld. Zij zijn stipt en ordelievend. Hun dankt de maatschappij, voor een goed deel, de kalmte, die op de oppervlakte bestaat; zij verlammen de kracht der hartstochten en de werking der denkbeelden, die op den bodem der maatschappij gisten en revolutiën te weeg brengen. Om die hartstochten te beheerschen en die denkbeelden te beoordeelen, daartoe zijn zij wel is waar onbekwaam. Maar zij stellen tegenover de werking des geestes, zoo wel des boozen als des goeden, het machtige bolwerk van gewoonte en overlevering. Zij zijn in de maatschappij, wat de zwaartekracht is in de natuur, eene ontzaglijke kracht die de richting van iedere beweging bepaalt. Zij zijn van natuur en uit beginsel behoudend. Zij begrijpen niet, hoe het in de wereld beter zou kunnen gaan dan het gaat, vooral niet hoe het mogelijk zou zijn die verbeteringen aan te brengen. Zij gelooven aan het verleden, niet aan de toekomst. Rust de

maatschappij niet op hechte grondslagen? Wat zou er aan hare wetten, instellingen, zeden, overleveringen te veranderen zijn? Is het geen overmoedige waan, daarnaar te streven? Is het niet de eerste plicht van ieder rechtschapen man, ieder braaf burger, om de bestaande inrichtingen en de van de vaderen overgeleverde gebruiken in stand te houden? Is niet al het overige hersenschim, uit hoogmoed geboren? Orde boven alles; orde vóór er beweging is; de instelling vóór en ook zonder den geest: dat is hun streven, hunne deugd. De oudste zoon in de gelijkenis arbeidt in 't veld zijns Vaders, terwijl de jongste zijn goed doorbrengt in het vergelegen land.

M. H., deze veldarbeid, deze stipte nauwgezetheid in het vervullen van onze dagelijksche taak, dit dienstwerk, dat ons wellicht een weinig slaafsch voorkomt, verdient niettemin onze achting en erkentelijkheid. Als de oudste zoon, met de dienaren zijns Vaders bezig is des Vaders akkers te bereiden, verricht hij immers een veel nuttiger werk, dan de jongste, wanneer hij het goed des Vaders doorbrengt in het vreemde land. Laat ons vooral den zoo verschillenden indruk, dien wij uit de gelijkenis ontvangen ten opzichte der twee broeders, niet alzoo misduiden, dat wij daaruit de valsche en gevaarlijke gevolgtrekking zouden afleiden, alsof er eenige grootheid in gelegen was om te leven naar de inspraak van het hart, de hartstochten in te willigen; en alsof het regelmatige leven, de nauwgezette plichtsbetrachting, die wij bij den oudsten zoon onderstellen, op zich zelf iets vernederends had. Integendeel, er kan, wij zeiden het reeds vroeger, veel grootheid en vrijheid gelegen zijn in die stipte getrouwheid bij het volbrengen der dagelijksche taak, welke die ook zij. Orde is iets groots. Wat ware een huisgezin zonder orde? Wat, zonder orde, de maatschappij? Als wij dan menschen ontmoeten, die door orde, door eene geregelde, gezette en volhardende werkzaamheid, zich een staat in de wereld hebben veroverd en medewerken om de maatschappij op hare tegenwoordige grondslagen te bevestigen, o laat ons dan niet alleen zeggen: die menschen

moeten er zijn, zij hebben recht om te zijn wat zij zijn; maar zeggen wij volmondig: ik moet zijn zooals zij, hierin althans dat zij ordelievend zijn en werkzaam.

Evenwel — behoef ik het te zeggen? — de inwendige waarde van den mensch ligt geheel in de beginselen, die zijn gedrag besturen, in de gevoelens, die hem bezielen en zijne werkzaamheid bepalen. En hier — merkt het op m. H. — kan licht een grootsch zelfbedrog plaats vinden, hierin bestaande, dat men maatschappelijke deugd voor godsdienstig leven houdt, of liever, dat men het wezen der deugd stelt in de praktijk, niet in het beginsel, waaruit de praktijk voortvloeit. Tegenwoordig althans, na zoo vele mislukte proeven, die de menschheid genomen heeft om deugd van godsdienst te scheiden, weten wij zeer wel, dat het denkbeeld zelf van deugd een godsdienstig denkbeeld is, dat het geweten, waaruit het ontstaat, het bij uitnemendheid godsdienstig verschijnsel is. Wij hebben dus te onderzoeken, hoedanig de godsdienst is der menschen, wier beeld ik schets. Hebben zij een godsdienst? Voorzeker m. H.; ja zelfs, evenals wij hen de steunsels der maatschappij hebben genoemd, kunnen wij zeggen, ja wellicht met nog meer recht, dat zij de steunpilaren zijn der kerk. Hun godsdienst bestaat wezenlijk uit twee hoofdbestanddeelen, en met deze kunnen zich andere vermengen. Die twee hoofdbestanddeelen zijn arbeid en eeredienst: de arbeid der week, de eeredienst van den zondag. De oudste zoon werkt op den akker zijns Vaders, maar dan keert hij terug naar het Vaderlijke huis voor de gezette maaltijden. Het een en het ander, de arbeid zoowel als zijne regelmatige verschijning in het Vaderhuis, noemt hij later zijnen dienst, als hij zegt: *Ik dien u nu zoo vele jaren.* Maar hij heeft van dien dienst niet genoten, want hij voegt er bij: *Gij hebt mij nooit een boksken gegeven, opdat ik met mijne vrienden mocht vroolijk zijn.* Ziet, dat is het eigenaardige van den dienst. Hij heeft er niet van genoten; hij heeft dus eigenlijk niets ontvangen. Hij heeft gediend, een ander gediend, als een slaaf gearbeid. Een ander heeft hem dat dienstwerk op-

gelegd; aan eens anders tafel heeft hij aangezeten; te huis was hij niet te huis. De maaltijd was hem zijn loon, 't was zijn recht; voor zich zelven heeft hij niets ontvangen. Hij was in eens anders dienst, want zijn Vader is hem een ander. „Ik werk gedurende de week," — zoo zouden wij zijn standpunt kunnen vertolken — „ik werk gedurende de week; ik doe het om mijnen plicht te betrachten; het is mij opgelegd. Die plichtsbetrachting is mijn godsdienst; en des zondags verschijn ik ter kerke om mijnen godsdienstzin te openbaren. Het is de hulde gebracht aan den meester, dien ik dien."

Daaruit volgt evenwel niet, dat men dit werk van dienstbetoon en huldebewijs onwillig volbrengt. Geenszins. Wrevel zal eerst later ontstaan, namelijk nadat men, op den weg, waarop men zich bevindt, enkele ervaringen zal hebben opgedaan, waarvan wij thans nog niet spreken. Neen, ik herhaal het, de menschen, wier beeld ik u voorstel, zijn met hunnen dienst tevreden, ja, scheppen daarin behagen. Zij hebben hun werk en ook den eeredienst, tenminste onder zekere voorwaarden, lief. Zij beschouwen zichzelf als de geboren handhavers van kerkelijke instellingen, inrichtingen en leerbepalingen. Niet altijd, 't is waar, zijn de beginselen, die zij op kerkelijk gebied vertegenwoordigen, dezelfde. Daar zij boven alles aan de kerk als gevestigde instelling vasthouden, en daar er in de verschillende eeuwen en landen zooveel verschil van kerkelijke instellingen bestaat, zoo is hun gedrag ten dezen opzichte ook niet altijd gelijkvormig. Het is, omdat zij de eeuwige, ideale zijde der kerk niet zien, maar slechts haar tegenwoordige inrichting. Zoo kunnen zij zich bij de rechtzinnigen voegen — en dit doen zij gaarne — of zich vrijzinnig heeten, hetgeen somtijds kerkelijker is; zij kunnen de voorkeur geven aan eene kerk der zuivere leer of aan een reglementaire kerk, naar gelang der omstandigheden. Ja, men zoude de geheele kerkgeschiedenis kunnen voorstellen in den vorm van een allegorisch verhaal, voorstellende de reizen des oudsten zoons, nadat hij het vaderlijk huis had verlaten; en hem beschrijven

als den wandelenden Jood in de geschiedenis. Vergunt mij, ten behoeve derzulken, die deze toespelingen kunnen begrijpen, — bij wijze van uitweiding, om spoedig tot mijn onderwerp terug te keeren, — eene vluchtige schets van zulk eene voorstelling. Geboren Jood werd de oudste zoon bij zijne intrede in de wereld een Pharizeër, een streng handhaver der overleveringen en stipt in de geboden. Lang is hij dat gebleven, ja, zelfs heeft hij niet geschroomd een verbond te sluiten met de heidenen, ten einde de gehate secte des Nazareners te onderdrukken en den tempel in stand te houden. Toen hem dit niet gelukte, en die secte eene machtige kerkelijke instelling werd, is hij zelf tot haar overgegaan; hij werd christen. Als zoodanig toonde hij zich reeds spoedig als ijveraar voor de leerbepalingen, die op de algemeene kerkvergaderingen werden vastgesteld en door keizerlijke decreten verbindend verklaard. Op het concilie van Nicea vertegenwoordigde hij den keizer. Later beleed hij de geestelijke souvereiniteit van Rome en diende haar als pauselijk legaat. Zoo stijfde hij Gregorius VII in zijnen tegenstand tegen den keizer, en blies aan Innocentius III de gedachte in van een kruistocht tegen de ketters. Toen kwamen er booze dagen voor hem, de gevangenschap van het pausdom onder den Franschen scepter, en de stijgende invloed der bedelorden. Maar zijn onuitputtelijk vernuft deed hem in zijne nederlagen zelve nieuwe hulpbronnen ontdekken. Hij wist de zinkende priesterheerschappij te redden door haar te omhullen met den glans der monnikendeugd. Hij dient het pausdom niet meer, maar bedient er zich van door het oprichten van de orde der Jezuïeten. Aan zijne nieuwe orde getrouw, bezoekt hij vervolgens de protestantsche landen, en neemt zelfs den schijn aan, alsof hij Protestant ware. Zoo verdedigt hij met vernieuwden ijver de luthersche rechtzinnigheid der zeventiende eeuw, vervolgt in haar naam de Piëtisten en verdrijft de Moravische broeders. In de gereformeerde kerk heeft hij zich nimmer recht op zijn plaats gevoeld, alhoewel hij ook daar op velen grooten invloed heeft verkregen, en er waren, die hem op de synode van Dordrecht

toegang hadden willen verleenen. Later, in de achttiende eeuw, werd hij rationalist en gaf den raad aan de kerk om het dogme af te schaffen en zich tot de zedenleer te bepalen. Zal ik zeggen, wat hij thans doet? O! deze eeuw geeft hem veel te doen. De drie laatste tijdperken van zijn verleden samenvattende, heeft hij tegelijkertijd concordaten, formulieren van eenigheid en reglementen te verdedigen. Maar altijd, in al deze gedaantewisselingen, vervolgt hij hetzelfde doel: handhaving der kerkelijke instelling. De middelen zijn verschillend naar gelang van de toestanden der verschillende landen.

Maar wij verlaten de allegorie, waarvan betrekkelijk slechts weinigen den zin kunnen duiden. Ik vat dit eerste deel mijner rede aldus samen: den menschen, die ik schets naar het beeld van den oudsten zoon in de gelijkenis, ontbreekt het evenmin aan godsdienstigen ijver als aan maatschappelijke deugd. Wat ontbreekt hun dan? Wij zullen het zien in de tweede plaats, door na te gaan, wat den oudsten zoon doet stilstaan, als hij het Vaderhuis nadert.

Wat hem doet stilstaan, het is het gezang en het gerei, muziek en dans. *En alzoo hij kwam, en het huis genaakte, hoorde hij het gezang en het gerei.* Hoe! gezang en reiendans in dit huis? Vreemd verschijnsel! Was er in dit huis niet een zekere zware, neerdrukkende dampkring, iets treurigs, iets alsof het een huis der rouwe ware? Was het daar niet geweest, alsof er uit het gezin iemand gemist werd?

Zoo is het m. H. In de gemeente, in het kerkelijk leven bestaat er een zonderling contrast tusschen hare beweringen, hare verwachtingen, hare titels, hare taal en tusschen de gewoonten en de gevoelens harer leden. Dat contrast kunnen wij teekenen zonder het beeld van onzen tekst te verlaten. Verbeeldt u het Vaderhuis, zooals het waarlijk is, als een koninklijk paleis. — want deze Vader is koning. Welnu, stelt u het koninklijk

paleis voor: een prachtig gebouw, luisterrijken bouwtrant, talrijke en ruime zalen. Niets is gespaard, goud noch kunst. Van buiten en van binnen merkt men het, dat het eene vorstelijke woning is. Ook is dit paleis niet verlaten: het is bewoond, maar het is alsof alle bewoners, ook zij die aan 's konings tafel aanzitten, dienstknechten zijn. De koning spreekt weinig, en niemand durft in zijne tegenwoordigheid het woord voeren.

Is dit niet het beeld der kerk, m. H., der kerk, zooals zij zich doorgaans vertoont, in den toestand dien wij, omdat hij zoo algemeen is, haar natuurlijken toestand zouden noemen? Ziet, onze belijdenissen, liturgiën, gezangen, gebeden, dragen als het ware een koninklijken stempel, en adelen ons tot koningszonen. Dit alles ademt grootheid, majesteit, heerlijkheid en triomf. Wij worden heiligen genaamd, en geven aan elkander den broedertitel. Kinderen des Vaders noemen wij ons, en van onze voorrechten, onze vrijheid, onze zegepralen weten wij te spreken. Onze mond vloeit over van dankzegging en wij wekken elkander op om ons te verheugen, alsof wij in den hemel waren, reeds meer dan overwinnaars. In één woord, onze geheele eeredienst is eene aanhoudende herhaling van dit ééne onuitputtelijke onderwerp, verschillende tonen van éénen zang, waarvan dit het thema is: *Deze mijn zoon was dood en is weder levend geworden; en hij was verloren en is gevonden;* en dit thema geldt ons. Ja, dat is onze taal, eene taal van opstanding en overwinning. Dat is het ideaal, waarvan wij — de formule bezitten. En nu de werkelijkheid! Hoe nemen wij die taal op onze lippen? O! is het niet vaak met eene klagelijke of onverschillige stem, dat wij alzoo spreken, zingen en bidden? Is het niet vaak met neergeslagen of verstoorden blik? Is het niet vaak met tranen in het hart, of met een hart van steen? O ziet! de oudste zoon is ook aan die taal gewoon, en kent haar toongeluid en maatgezang. De taal is in de plaats der werkelijkheid gekomen, woorden vervangen de zaak. Met dat al blijft de lucht in het huis drukkend, en die zich kinderen noemen verrichten een slavendienst. Ziet,

alle geestelijke vormen bezit de kerk; zangers, leeraars, predikers, allen spreken op hun beurt; maar de Vader, de Vader, waar is Hij?

Doch er zijn er, die deze taal der kerk hebben leeren verstaan. Daar zijn er, die in geestdrift uitroepen: ik heb den zin dier woorden begrepen; ik weet, wat zij beduiden; ik heb die taal uit den mond des Vaders zelven gehoord, en nu is mij het geheim daarvan geopenbaard, want de waarheid daarvan heb ik ondervonden. Ja, soms worden in het Vaderlijk huis de feestlichten ontstoken, en men hoort daar gezang en gerei. Soms is het koninklijk paleis als in een paradijs herschapen; alles ademt en juicht. Het marmer schijnt te leven, de pilaren te bloeien, de gewelven zich te bewegen, het plaveisel te ontluiken. De lucht wordt veerkrachtig en is met liefelijke geuren bezwangerd, en onder hare werking schijnt alles te ontkiemen en uit te botten. Overal is er vreugde; het lied is eene waarheid geworden: *deze mijn zoon was dood, maar hij is weder levend geworden; hij was verloren, maar hij is gevonden*. Het gezang en het gerei wordt gehoord. De dienst is in waarheid eeredienst geworden, een dienst in geest en waarheid; een dienst des harten, eene uit het binnenste opstijgende aanbidding, eene ware vreugde, de poëzie des levens.

De oudste zoon hoort het gezang en het gerei, *en tot zich geroepen hebbende een der knechten, vraagde hij, wat dat mocht zijn*. Daar zijn menschen, m. H., die er zich over verbazen, dat anderen de taal der kerk ernstig opvatten en achter hare zinnebeelden een zin zoeken. Daaraan hadden zij niet gedacht; daartoe ook de behoefte niet gevoeld. Hunne tegenwoordigheid in het huis des Vaders is een deel hunner plichten, en de veldarbeid een ander deel. Maar dat de eeredienst, het loflied, de poëzie van woorden en klanken, iets beteekent, dat zij de uitdrukking moet zijn eener inwendige poëzie; dat de ware dienst, de ware godsvereering eigenlijk bestaat in een samenstel van gevoelens, de eene nog welluidender en dichterlijker dan de andere: liefde, blijdschap, vrede, lankmoedigheid, goedertierenheid, goedheid

geloof, zachtmoedigheid, matigheid; dat een godsdienstig gemoed eigenlijk een gemoed is, waarin al deze snaren te gelijk trillen en eene volkomen harmonie vormen; dat deze harmonie de ware aanbidding is, de aanbidding, waarin de Vader en het kind in onbeschrijfelijke gemeenschap elkander ontmoeten: dit alles, ach! dit alles — het is het gebied van het oneindige, het zijn de heuvelen der eeuwigheid, waartoe zij niet naderen, die als dagelooners hun veldarbeid verrichten. Hun godsdienst was immers die dagelijksche arbeid; hun hemel, het loon aan den avond te ontvangen. Zij hebben vrijwillig hunne ziel verminkt, en om zich heen eene diepe gracht gegraven om toch het gebied van hunne werkzaamheid af te bakenen. Wat aan de andere zijde ligt, dat is het oneindige, dat zijn de gewesten der verbeelding, waarheen zij den blik niet richten. Dat gezicht zou hunne rust verstoren, hunne zelfbehaaglijkheid verbreken. In één woord, m. H,, wat aan de deugd en den godsdienst der menschen, die ik beschrijf, ontbreekt, dat is het eeuwige, de geest, dat wil zeggen, wat de kracht is van den godsdienst en de zenuw der deugd.

Hoe gevaarlijk deze dwaling ook zij, toch kan men daarin te goeder trouw verkeeren. De oudste zoon kan even oprecht zijn in het verrichten van zijn dienstwerk als de jongste zoon het was, toen hij meende recht te hebben op het vrije beheer van het Vaderlijk erfdeel. Het oogenblik, toen de oudste zoon het gezang en het gerei hoorde, was voor hem gelijk aan dat in het leven van den jongsten, toen deze begon gebrek te lijden. Het is het oogenblik van verrassing, van ontroering, van het verlies der vroegere tevredenheid. Hij staat verbaasd en vraagt inlichting. Ook hij ontmoet dienaren zijns Vaders, die op zijne navraag antwoord kunnen geven. Ja, hij bevindt zich in hun midden, en behoeft zich hunner niet te herinneren. Tot eenen dezer dienstknechten alzoo richt hij de vraag, *wat dat mocht zijn.* Hij spreekt als meester, want hij staat bekend als zoon.

Is hij geen steun en erfgenaam des huizes? En die dienstknecht antwoordt: hem *Uw broeder is gekomen: en uw Vader heeft het gemeste kalf geslacht, omdat hij hem gezond weder ontvangen heeft.* Er ligt in dit antwoord iets eenvoudigs: het getuigt van argeloosheid, maar ook van weinig menschenkennis. Deze dienstknecht behoort niet tot de klasse dergenen, die zich in het huis bevinden en aan wie de Vader zijne gezindheden en zijne bedoelingen omtrent den verlorenen maar wedergevondenen, gestorvenen maar weder opgewekten zoon heeft geopenbaard. Hij bedient zich niet van de woorden des Vaders. Dat: *verloren en wedergevonden, dood en weder opgewekt,* luidt hem te vreemd, te onverstaanbaar; hij zegt met nuchtere eenvoudigheid: *hij heeft hem gezond weder ontvangen.* Hij vertolkt in dagelijksche taal de verheven ontboezemingen der vaderlijke vreugde. De poëzie is proza geworden in zijnen mond. Hij vertegenwoodigt die eenvoudige zielen, die oprecht zijn in haar dienstbetoon, maar zonder zelfstandigheid en vrijheid; die zielen, die eenig menschelijk gezag noodig hebben, en voor wie het verlies van dit menschelijk gezag de beslissende, maar heilzame krisis is in hun leven. Deze dienstknecht in de gelijkenis is klaarblijkelijk afhankelijk van het gezag van den oudsten zoon. Hoe vertrouwend antwoordt hij hem. Hij vindt het gansch natuurlijk, dat men zich verheuge als een lid der familie gezond teruggekomen is. Hij is niet achterdochtig: hij is het niet, noch met betrekking tot den jongsten zoon: hij onderzoekt niet, wat hij gedaan heeft gedurende zijne lange afwezigheid; noch met betrekking tot den oudsten: hij twijfelt er niet aan, of deze zal de vreugde des gezins begrijpen en daarin deelen. Hij is het beeld dier zielen, die in hare argeloosheid het priesterlijk gewaad houden voor het teeken van een priesterlijk hart, en de vrome taal voor de uitdrukking van het vrome leven. Ach! hoe vaak vinden zij zich bedrogen!

De dienstknecht der gelijkenis behoort tot degenen, die zich bedrogen vinden in hunne verwachting, en dientengevolge, tot hun heil, geschokt worden in hun vertrouwen op menschen.

Uw broeder is gekomen, zegt hij tot den oudsten zoon. Zoo herinnert men den oudsten zoon aan zijnen broeder! Hij had zich zijner niet meer herinnerd. Hij had hem vergeten. *Hij* was het niet, die zich aan de uitgangen bevond van het vreemde land om te zien, of hij ook mocht terugkomen. Voor hem waren daar geene uitgangen, geene toegangen tot het vaderlijk huis. Eene onoverkomelijke muur scheidt dat huis van het vergelegen land. Hij heeft hem dus niet van verre gezien, en is hem niet tegemoet gegaan. Nu verneemt hij, dat hij zich in het huis bevindt, dat te zijner eere dit feest is aangelegd en dit gezang en gerei gehoord wordt! Ter eere van zijnen broeder! En wie is dan die broeder? Is hij nog zijn broeder, die vluchteling uit het Vaderhuis, die oproerling, die niet heeft willen dienen, en vóór den dood des Vaders heeft willen erven? En wat heeft hij met het goed des huizes gedaan? O, ziet, m. H., hier ontwaakt de slapende verbeelding van dien man, die geene verbeelding scheen te hebben. Weldra zal ook hij de beeltenis van zijnen broeder malen. Reeds bereidt hij de kleuren; op den grijzen achtergrond zijner ziel rijzen donkere wolken, en de nijd doet daar roode vlammen uit te voorschijn schieten. Zijn broeder! maar, die voortvluchtige, die oproerling, die losbandige zou zijn broeder zijn! — De heiden en de tollenaar zou mijn broeder zijn, zegt de pharizeër; de scheurmaker zou mijn broeder zijn, zegt de katholiek; de ketter zou mijn broeder zijn, zegt menig kerkelijk rechtzinnige; de slaaf zou mijn broeder zijn, zegt de amerikaansche planter; de dorpeling zou mijn broeder zijn, zeide de edelman van voorheen; de ruwe en onbeschaafde man zou mijn broeder zijn, zegt menig hedendaagsch geleerde! Ik zie geen reden, — zeide niet lang geleden een beroemd vertegenwoordiger der zoogenoemde moderne wetenschap — waarom de ziel van een Papoea onsterfelijk zou zijn. Broeder: in den zin van den oudsten zoon is het een kaste-naam, en die zin heeft in de geschiedenis burgerrecht verkregen. Kasten ter rechter- en kasten ter linkerzijde hebben zich van dien broedernaam meester gemaakt. Edelen

koningen, priesters, de bevoorrechten der maatschappij ter eene zij; revolutionairen, democraten, radicalen van alle kleur, in openlijke partijen of in geheime genootschappen vereenigd, ter andere: deze allen noemen zich broeders. Dit is de historische beteekenis van den broedernaam geworden, de zin, waarin de oudste zoon dien naam verstaat. Maar de natuurlijke, de menschelijke, de christelijke beteekenis van dien naam, de beteekenis in den zin des Vaders, waar is zij?

Uw broeder is gekomen en uw Vader heeft het gemeste kalf geslacht, omdat hij hem gezond weder ontvangen heeft. Zoo handelt uw Vader! Zoo gij dien boeteling niet als uw broeder erkent, uw Vader erkent hem als zijn zoon. Uw Vader handelt anders dan gij; uw Vader handelt buiten u om, zonder u te raadplegen. — Dat is dan de vrucht van al mijn zwoegen, het loon voor den dienst van zoovele jaren! Niet alleen handelt mijn Vader, alsof ik er niet ware, maar zelfs geeft hij aan zijn jongsten zoon, en aan een zoon als dezen, de voorkeur boven mij! Deze ontvangt de hulde des huizes! Als vorst wordt hij behandeld, terwijl ik veldarbeid verricht! — O, dit is te veel! De beker is vol! Nooit heeft de oudste zoon veel liefde voor den Vader gekoesterd: ontzien heeft hij hem, geëerbiedigd, zich aan hem onderworpen; maar hij achtte des Vaders tegenwoordigheid in het huis juist niet noodzakelijk; hij zou zijn arbeid wel gedaan hebben, en zijne maaltijden gehouden ook zonder hem. Maar nu die Vader zijn stilzwijgen verbreekt, uit zijne rust te voorschijn treedt, opstaat en handelt; nu de oudste zoon niet meer alleen in 's Vaders huis verkeert, maar den Vader ook ziet handelen als heer des huizes, en op zoodanige wijze ziet handelen: o nu voorwaar gevoelt hij haat tegen zijnen Vader!..... Ik eer God, — zoo denken velen, — ik heb ontzag voor Hem, ik bewaar zijne geboden; maar dat ik Hem slechts niet zie handelen; Hij dale niet af in mijn huis; Hij ontneme mij niet het gezag, dat ik uitoefen, den roem, dien ik bezit; Hij worde geen meester over het hart mijner echtgenoot, zoon of dochter, vader of moe-

der; want dan, dan.... O! wij zouden moeten zeggen m. H. maar wij durven niet.... dan haat ik den Vader, dan duld ik Hem niet. Neen, wij zeggen het niet; maar de toorn kookt in ons binnenste; en dien toorn voeden wij in het geheim. *De oudste zoon werd toornig en hij wilde niet ingaan.*

Hij werd toornig. Dat onaandoenlijke en flegmatieke karakter wordt heftig bewogen en bezit zich niet meer. De uitdrukking van platte zelfvoldaanheid is voorbij; het doffe oog schiet vlammen; het effen voorhoofd is omwolkt; de saamgetrokken lippen beven. De toorn is ontwaakt in zijne ziel, een helsche toorn, een moordende toorn. De kalme zee is bewogen, als wanneer een onderzeesche vulkaan staat uit te barsten; het verborgen vuur doet de baren rijzen; donkere wolken verspreiden zwarte schaduwen op de fel bewogen wateren. De toorn is ontwaakt, de helsche, de moordende. Toch is die toorn beter dan de voorafgaande kalmte. In dien toorn ligt eene openbaring, en in die openbaring eene roepstem.

Het oogenblik van het opbruisen des toorns bij den oudsten zoon is gelijk aan dat van den hongersnood in het leven van den jongsten. Beiden komen zij tot de ontdekking van de inwendige breuk, die er tusschen hen en den Vader bestaat. Maar bij den een wekt die ontdekking vertwijfeling, bij den ander toorn. Dat verschil is gewichtig en beslissend. Het *ik*, bij den jongsten zoon gebroken, richt zich in al zijne hoogheid en zelfgenoegzaamheid op bij den oudsten. Hij heeft zijn Vader als eenen anderen, eenen vreemden, beschouwd; als een meester, dien hij gediend heeft, gediend omdat hij machtiger was dan hij zelf, maar terwijl hij zich inwendig onafhankelijk van hem gevoelde. Tusschen hem en zijn meester was er geene betrekking van liefde geweest. De twee levens zijn niet tot één geworden; het hart des Vaders is hem vreemd gebleven en zijn hart heeft hij voor hem gesloten. Hij had hem gediend als een slaaf; hij was een huurling ge-

weest, hij de zoon. Dat was zijne onafhankelijkheid geweest. Nu gevoelt hij het met bitterheid, en daarom ontvlamt zijn toorn. Hij wil zoon, erfgenaam zijn, en is in den grond slaaf. Maar om vrij te zijn ziet hij slechts één middel, dat hij de Vader zij, en niet de zoon. Hij wil mede zijn vaderlijk erfdeel ontvangen, ja, hij haakt er naar met nog meer begeerlijkheid en hartstochtelijkheid dan eenmaal de jongste zoon. Deze had ten minste dat erfdeel willen verteren in het vergelegen land; hij wil er van genieten in het Vaderhuis, maar als meester, als Vader. In den grond begeert hij, dat zijn Vader sterve. De broedermoorder is vadermoorder.

Dat is de beteekenis van zijn toorn. O! welk een openbaring, welk een ontdekking van zijn eigen toestand in dien toorn! Maar ook welk een roepstem in deze ontdekking! Welk eene roepstem, als de mensch gewaar wordt, dat zijn godsdienst slechts vorm geweest is, dat zijne gehoorzaamheid denkbeeldig was, dat hij, in het huis des Vaders niet minder verwijderd geweest was van den Vader dan de zondaar, die hem ontvlucht was in het vergelegen land! Ook hij moet thans kiezen, want de ontzettende tweespalt van zijn wezen kan hij zich niet meer verhelen. Tusschen zich zelven en den Vader moet de oudste zoon kiezen, tusschen het binnenshuis en het buitenshuis; want in de gewone verhouding kan hij niet meer in het huis verkeeren. Ook hij heeft thans dezelfde keus te doen, als die, welke voor den jongsten zoon zoo noodlottig was geweest. Maar kiest ook hij het buitenshuis gelijk de jongste deed, bij hem zal het geen onwetendheid zijn, geen argeloos zelfvertrouwen, maar bewuste vijandschap tegen den Vader. Den Vader zal hij verlaten, niet omdat hij zijne liefde niet kent, maar omdat hij haar kent en haar verwerpt. Hij zal het Vaderhuis verlaten, omdat de Vader het gemeste kalf heeft laten slachten ter eere van den zoon, die gestorven was maar weder opgewekt, verloren, maar hervonden.

En hij doet de keus. *Hij werd toornig en wilde niet ingaan.* Hij wilde niet ingaan. Hij blijft buiten. Voor hem dus geen

feest, geen vreugde, geen deel aan de liefde des gezins. Hij zou meenen, door het aanschouwen zelf van zulk een feest verontreinigd te worden. Hij zou zich het gelaat bedekken, als hij den zondaar zoo zag geëerd. Hij zal monnik worden. Hij zal zijne vrienden op gaan zoeken, en te zamen zullen zij een godsdienst stichten, waarvan zij zelve de voorwerpen zijn; zij zullen eene kerk oprichten, die geene zondaren opneemt. Zij zullen de heilige maatschappij vormen, het ware Israël, dat zich vrij houdt van de smetten der heidenen, het Israël, dat, wanneer de vriend der zondaren en der tollenaren tot hen mocht komen, hem zal uitwerpen en buiten het heilige leger kruisigen.

Hij werd toornig en wilde niet ingaan. Is het noodig, m. H., om dezen laatsten trek op ons toe te passen, ook alle andere trekken uit het beeld van den oudsten zoon bij ons zelf terug te vinden? Moeten wij in alle opzichten op hem gelijken, om te kunnen zeggen: die zoon, die niet ingaat, die buiten blijft in zijnen toorn, die zoon ben ik? Dan moeten wij het opgeven, de beelden, die de Heere in zijne gelijkenis schetst, van naderbij te beschouwen: want welk mensch heeft alle trekken van het type, waartoe hij behoort? Daarbij heeft dit beeld iets zoo bij uitstek afzichtelijks, dat wij, met uitzondering van eenige bijzonderheden, nog liever op den jongsten, dan op den oudsten zoon gelijken. Maar zou het nog zoo zijn, indien de gelijkenis ons hem geschilderd had, evenals den jongsten zoon tot inkeer komende, terugkeerende in het vaderlijke huis na de eerste opbruising van toorn? Zouden wij dan niet uit de teekening van zijn beeld het gevolg hebben afgeleid, dat men wel van de goederen des huizes genieten kan, zonder juist met den jongsten zoon het bedelaarskleed te hebben gedragen, en zoo volstrekt ontbloot geweest te zijn als hij was?

De vraag is deze, m. H., of het evangelie der genade — verstaat mij wel: het evangelie der genade, zeg ik, — bij ons

denzelfden toorn wekt, als bij den oudsten zoon; behoudens onze zedelijke vrijheid om dien toorn op andere wijze te leiden, als hij gedaan heeft. Ik vraag u dus: wekt het evangelie der genade bij u volstrekt geen toorn? of liever: hebt gij het aangenomen, indien gij het aangenomen hebt, heeft het zich van u meester gemaakt, zonder toorn bij u gewekt te hebben? Het evangelie der genade! Want het evangelie wekt toorn in ons binnenste, niet de wet. De wet vernedert ons niet, maar het evangelie vernedert ons. Zoolang de oudste zoon niet inzag, dat zijn vader een anderen dienst eischte dan den veldarbeid en de geregelde verschijning in zijn huis, was zijne ziel in rust. Maar hij is verontwaardigd, hij is buiten zich zelven en bruist op in toorn, als hij zich zal moeten aansluiten bij dat werk des Vaders, hierin bestaande, dat de arme zondaar bekleed wordt met het beste kleed, en den zegelring ontvangt en schoenen aan de voeten, en dat het gemeste kalf voor hem geslacht wordt. Dat wonderbare, ongehoorde, verheven werk der verlossing, dat werk, dat den armen zondaar in zijne waardigheid van kind Gods herstelt, zonderdat hij iets gedaan heeft, noch doen kan, alleen vanwege zijne ellende, zijne ongeneselijke ziekte, dat werk verontwaardigt en ergert hen, die zich niet als arme en ellendige zondaren willen erkennen.

De heilsweg, m. H., de heilsweg, waarover de engelen zich verbazen, die een onvergankelijk lied wekt in den hemel, de heilsweg, hierin bestaande, dat God den goddelooze rechtvaardigt, ziet, die roept allen hoogmoed in ons wakker en stemt ons tot toorn. Wij willen alles aan ons zelve verplicht zijn. Wij willen doen, verdienen, al ware het door de meest vernederende en verachtelijke slavendiensten. Lichter, zeide Luther, doet de mensch barrevoets de bedevaart naar Rome, dan dien weg te betreden. Welnu, is u die toorn bekend? Is er niet in uw omgeving, in uwe familie wellicht, deze of gene verloren zoon, die wedergevonden is en die nu uw toorn opwekt? Hebt gij het woord niet op de lippen: o! hoe heeft hij de wereld gediend en hoe vroom

is hij nu? Ik ben, 't is waar, niet zoo vroom, maar ik was ook nooit zoo wereldsch! Neem u in acht, neem u in acht, mijn broeder, mijne zuster, die alzoo spreekt! Dat is de taal des oudsten zoons. En uwe hardheid, uwe koelheid, uw inwendige hoogmoed, zijn die dan niet een wellicht nog dieper val dan de losbandigheid van dezen, de wereldsgezindheid van genen? Zijt gij het niet wellicht, gij rechtschapen man, gij deugdzame vrouw naar de wereld, gij, handhavers der maatschappelijke orde, steunpilaren der kerk! zijt gij het niet wellicht, die buiten blijft staan, terwijl er zijn, goddeloozer dan gij, die zijn binnen gegaan? Geldt u niet dit snijdende woord des Heeren: tollenaren en hoeren gaan u vóór in het koninkrijk der hemelen? Uw wrevel, uwe ontevredenheid, uw slecht verholen toorn, wanneer gij het evangelie in het leven aanschouwt, de laaghartige achterdocht, die u bezielt jegens degenen, die van dat evangelie met liefde en blijdschap spreken, zijn het niet verontrustende teekenen, teekenen, waarop gij wel zoudt doen acht te slaan? Zeggen zij u niet, dat gij buiten staat en niet wilt ingaan?

Maar is dit zoo, Gel.: wilt gij niet ingaan? Wilt gij buiten blijven? *Buiten*, o! weet gij, wat dat hier beteekent? Buiten dit huis, waar dit gezang en gerei gehoord worden, waar het lied van eeuw tot eeuw weergalmt: *Deze mijn zoon was dood, maar is weder levend geworden, hij was verloren, maar is gevonden;* buiten dit huis is geen licht, geen feest, geen vreugde; het is de buitenste duisternis, waar geween is en knersing der tanden. Wilt gij buiten blijven? *Wie ooren heeft om te hooren, die hoore!* Amen.

V.

DE VADER.

Zoo ging dan zijn Vader uit, en bad hem. Doch hij antwoordende, zeide tot den Vader: Zie, ik dien u [*nu*] zoo vele jaren, en heb nooit uw gebod overtreden, en gij hebt mij nooit een bokske gegeven, opdat ik met mijne vrienden mocht vroolijk zijn. Maar als deze uw zoon gekomen is, die uw goed met hoeren doorgebracht heeft, zoo hebt gij hem het gemeste kalf geslacht. En hij zeide tot hem: Kind! gij zijt altijd bij mij, en al het mijne is uwe. Men behoorde dan vroolijk en blijde te zijn: want deze uw broeder was dood, en is weder levend geworden; en hij was verloren, en is gevonden. (LUKAS XV : 28*b*—32.)

Wij weten, welke gestalte op den voorgrond treedt in dat gedeelte van het tafereel, dat ons te aanschouwen overblijft. Gij kent dien man, die terugkeert op zijnen weg, zich verwijderende van het huis, waarheen hij zich had begeven. *Hij werd toornig en wilde niet ingaan:* deze woorden hebben wij in onze voorgaande overdenking behandeld. Gij weet, waaruit die toorn was ontstaan. Hij was gewekt door het feestmaal in het huis, door de vreugde des gezins vanwege den terugkeer van den jongsten zoon.

M. H., die toorn heeft iets bij uitstek terugstootends en afzichtelijks. Is er een toestand der ziel, die ons onverwinnelijken afkeer inboezemt, en ten opzichte waarvan wij van nature, en wij zouden zeggen met recht, zonder mededoogen noch toegefelijkheid zijn, het is de toestand, waarin wij hier den oudsten zoon der gelijkenis aantreffen. Denkt u, b.v., eene ontmoeting van den oudsten zoon, in dien toestand, met den jongsten, vóór dat deze in het Vaderhuis was teruggekeerd, in de dagen van

zijn voorspoed, toen hij in het vreemde land zijn goed doorbracht — want daar, in het vreemde land, ontmoeten de twee broeders elkander, schoon de oudste niet weet, dat hij er is, — hoe zou dan de jongste den oudsten hebben behandeld? Zou hij geen verachting en smaad van allerlei aard op zijn hoofd hebben geladen? Zou hij hem de meest hatelijke en beleedigende uitdrukkingen hebben gespaard? Zou hij niet tegenover hem die ietwat hooghartige welwillendheid, die ietwat hoogmoedige edelmoedigheid, aan lieden van zijnen stempel eigen, hebben verloren? Wij behoeven niet ver te zoeken om het antwoord te vinden op deze vraag. Wij behoeven slechts aandachtig te luisteren naar de gewone gesprekken der menschen, slechts de boeken en tijdschriften te doorbladeren, die bij uitstek voor organen gelden der liberale denkbeelden, wat vinden wij daar? Alle onderling verschil wordt bijgelegd ten einde gemeenschappelijk hen te brandmerken, die, te recht of te onrecht, in de wereld doorgaan voor verdedigers van Gods wet, recht en woord. Dat zijn de rechtzinnigen, achterlijken en bekrompenen zegt men; of ook wel, dat zijn Pharizeën, Jezuïeten; en onder deze benamingen denkt men aan alles wat onedel, illiberaal, onmenschelijk is. Men is het er over eens, dat die menschen geene welwillendheid kennen, geene liefde, noch rechtvaardigheid, men ontzegt hun hun deel aan dat gemeenschappelijk kapitaal van zedelijke gezindheden, dat men bij de menschen onderstelt aanwezig te zijn. Over dit onderwerp wordt men welsprekend, welsprekend in den vorm, welsprekend in den inhoud zijner redenen. De nieuwere talen verrijken elkander met uitdrukkingen uit haar woordenschat, om op de meest nadrukkelijke wijze de verachtelijkheid dier menschen te teekenen. Dan wordt men vaak teerhartig in de beschrijving van al die menschelijke gevoelens en gezindheden, die zulke lieden geacht worden met voeten te treden. Men komt tegen hen op, in naam van het reinste, het verhevenste, het heiligste, dat de mensch bezit, in naam van de banden des bloeds, van de orde der maatschappij, van den godsdienst zelf.

Gel. zulk een oordeel is onrechtvaardig. Het gaat vooreerst mank aan dit euvel, zooals dit doorgaans geschiedt met alle oordeelvellingen die zich buiten het geweten om vormen, dat men in een gemeenschappelijk anathema samenvoegt oprechte menschen en huichelaars, den oudsten zoon, zooals hij te goeder trouw zijn veldarbeid verrichtte, en den oudsten zoon, zooals hij in toorn ontstak op het vernemen van de eer zijnen broeder aangedaan; liever nog: den jongsten zoon zelven in zijne boetvaardigheid en den oudsten in zijnen toorn. Wat zeg ik? Zelfs met betrekking tot den laatste is zulk een oordeel nog, zoo al niet onrechtvaardig, althans noch liefderijk, noch godsdienstig. Of is hij niet ongelukkig, ellendig, en dus deerniswaardig, die oudste zoon, die in zijn toorn buiten blijft en niet wil ingaan?

De Vader oordeelt niet zooals de menschen, hij die er alleen het recht toe zou hebben. *Zoo ging dan zijn Vader uit*, lezen wij, *en bad hem.* Hij ging tot zijn zoon buitenshuis, omdat de zoon niet tot hem kwam binnenshuis. Ook van dezen zoon heeft hij de afwezigheid in huis bemerkt. Hij heeft hem evenmin uit het oog verloren als den jongsten na diens vertrek. Was er om dezen rouw geweest in huis, ook nu is het feest niet volkomen. Een lid des huizes ontbreekt. De Vader gaat uit om hem te zoeken. Hij bidt hem om in te gaan, om de feestvreugde mede te genieten, aan te zitten aan het familiemaal. Nog is het feest niet geëindigd; het is nimmer geëindigd. Het huis is niet vol; er is nog plaats; er is altijd plaats.

Ziet, Gel. dat is het evangelie, een meer volledige belijdenis ken ik niet dan deze: de Vader, die den zondaar noodigt, iederen zondaar, den oudsten evenals den jongsten zoon, om in te gaan in zijn huis en te deelen in zijne vreugde. De disch is voor allen bereid; tot allen komt het woord: *alle dingen zijn nu gereed, komt ter bruiloft.*

En hoe zal de oudste zoon de noodiging, de bede des Vaders

opnemen? Hoe zal de mensch, die slechts de wet wil, en slechts het recht begrijpt, hoe zal hij het evangelie opnemen? Ziet, Gel., in de eerste plaats vindt de oudste zoon die daad des Vaders vreemd; hij begrijpt haar niet. Eene bede, eene smeekende noodiging in dezen mond! Hoe! Het gezag daalt af en wordt smeeking! Wat zal hij doen? Zal hij zich overgeven? Zal hem deze nederbuiging beschamen? Zal zijn hart begrijpen, waar zijn verstand hem niets verklaart? Zal hij in deze daad des Vaders een nieuw en ongekend bewijs zien zijner macht, zijner macht in de liefde? Die vadernaam, dien hij tot hiertoe op de lippen had, zal die zich aan hem openbaren als nog iets anders beteekenende dan souvereiniteit, als beteekenende ook liefde?

Mogelijk zoude dit zijn, indien zijn toorn het gevolg ware geweest van eene voorbijgaande opbruising, en niet de openbaring van den verborgen grond zijns harten. Mogelijk, indien op den bodem van dat hart liefde ware gevonden, bestreden, onderdrukte, verkeerd ontwikkelde liefde, maar toch liefde. Maar is daar liefde op den bodem van het menschelijk hart? Ook de jongste zoon, toen hij tot zich zelven kwam, had op den boden van zijn hart de liefde niet gevonden, maar slechts het recht, en aan dat recht had hij zich willen onderwerpen.

Ook de oudste zoon vindt slechts het recht, en uit het standpunt van het recht zal hij den stap des Vaders gaan beoordeelen. Hij zal gaan onderzoeken, wie het recht heeft overtreden, zijn Vader of hij.

Zie, ik dien u nu zoo vele jaren. — Zoo begint hij zijn antwoord, reeds door het verzwijgen van den vadertitel aankondigende, hoe weinig hij zich zoon gevoelde. *Zie, ik dien u nu zoo vele jaren.* Dat is zijn standpunt: *dienst.* Dit woord *dienen* nu heeft twee beteekenissen. De eene drukt de hoogste heerlijkheid van het geestelijk leven uit. Het is de zin, waarin hij, die waarlijk zoon is, heeft gezegd: *ik ben niet gekomen om gediend te worden, maar om te dienen.* Daar is een dienst der liefde, een dienst, daarin bestaande, dat men zich toewijdt, geeft

aan dengene, dien men dient. Ik herhaal het: het is de grootste heerlijkheid des geestes zoo te kunnen dienen. Dienst, in dien zin, verklaart het wezen Gods, het mysterie des levens. De zelfstandige persoon zich aan een ander gevende, zich met diens leven verrijkende, en wederkeerig zijn eigen leven mededeelende: dat is de verklaring van het wereldraadsel. Zulk een dienst is vruchtbaar, hij verhoogt het leven van hem, die dient, en van hem, die gediend wordt. In dezen zin diende thans de Vader den oudsten zoon.

Maar dat woord *dienst* heeft ook een anderen zin. Ook in dezen zin rust het dienen op het denkbeeld van persoonlijkheid, maar van de in zich zelve afgesloten, de zelfzuchtige persoonlijkheid, die niets geeft en niets ontvangt. Het hart blijft gesloten als een graf. Als zulk een hart dient, geeft het zich niet; als het geeft, behoudt het zich den eigendom voor van hetgeen het geeft. Iedere gift is een leen. Het ontrukt met moeite eenige steenen aan zijn graf, en geeft ze voor brood. Het somt de voorwerpen op, die het gegeven heeft, en vergeet er geen; het weegt zijn arbeid, zijn woorden, zijn tijd tegen goud op. *Zoo vele jaren*, ieder jaar van zoo vele dagen, de dag gerekend op zoo vele uren, *heb ik u gediend,* in uw werkhuis heb ik gewerkt, als een geboeide slaaf; mijn zware keten heb ik gesleept, en dag voor dag volbracht ik mijn taak. Zoo veel arbeid per dag; nimmer rust, nimmer rust!

Geen uwer geboden (zoo moeten wij lezen) *heb ik overtreden.* Hij spreekt niet van het gebod in het algemeen, van de wet als eenheid, neen, een lijst van geboden had hij. Zoo vele voorschriften, zoo vele woorden vind ik in mijn wetboek. Hij heeft dus zijne uren van zelfbeproeving gehad, zijn leven heeft hij onderzocht: hier was het wetboek, daar zijn dagboek. Komen zij overeen? De vergelijking is bevredigend geweest. Hier het voorschrift, daar mijn werk. Neen, voorwaar, *Geen uwer geboden heb ik overtreden.*

Ongelukkige! Geen der geboden werd door u overtreden? Toch een enkel wellicht. Het gebod, dat daar zegt: *Gij zult*

den Heere uwen God liefhebben met uw gansche hart en met uwe gansche ziel en met al uw vermogen. Het staat ook geschreven in uw wetboek, Deut. VI : 5. Waarschijnlijk is u dat ontgaan; gij hebt dat gebod niet begrepen; niet begrepen, welk werk met dat woord *liefhebben* werd aangeduid. Wellicht hebt gij gezegd: dat is een leerstuk, eene geheimenis; en hebt gij dat woord *liefde* tot opschrift genomen om boven of onder aan uw dagboek te schrijven. Welnu, thans zijt gij in de gelegenheid om dat gebod in beoefening te brengen. Zie hier uw Vader, uw Vader, die u liefheeft, die u zoekt, die u uitnoodigt om u met hem te verheugen. Dat is *het werk* der liefde: zich te verheugen met dengene, die zich verheugt. Hebt gij uwen broeder niet lief om hem zelven, heb hem dan lief uit liefde voor uwen Vader. Hij is zijn zoon en de Vader heeft hem lief; zoo gij uwen Vader liefhebt, heb dan lief, wat hij lief heeft, en verheug u met hem.

Hij heeft anderen lief, hij verbeeldt het zich althans. Hij spreekt van zijne vrienden. *Nooit heb ik een uwer geboden overtreden en gij hebt mij nooit een boksken gegeven, opdat ik met mijne vrienden mocht vroolijk zijn.* Ook hij heeft de feestmalen lief, en hij wil zich wel met anderen verheugen, met zijne vrienden. Maar wie zijn die vrienden? Zij bevinden zich niet in huis; het zijn niet de dienstknechten des Vaders. Wel is waar zou hij hen in dat huis hebben willen binnenleiden en met hen de goederen des Vaders doorbrengen. Het kloosterleven is met feestmalen en drinkgelagen volstrekt niet onbestaanbaar. Maar de Vader moet afwezig zijn. Men moet soms een weinig vrijheid genieten, als men altijd slaaf is. Enkele oogenblikken van ontspanning, dat men met ganscher harte zich aan de vreugde overgeve, zonder aan al die geboden te denken en het strenge gelaat des meesters te aanschouwen, moeten toch gegund worden. Merkt op, hoe de gestalte des jongsten zoons, toen hij het vaderhuis verliet, omdat de vaderlijke tucht hem zwaar viel, hier te voorschijn komt onder het huurlingenkleed van den oud-

sten. Ook zijne vreugde zoude zijn om met zijne vrienden, zonder den Vader, te wezen. Wie weet? Zijn broeder overdadiglijk levende zoude ook wel tot die vrienden behoord hebben, mits hij heimelijk in het Vaderhuis had willen binnensluipen, beter dan thans, nu hij als bedelaar terugkeert en als koningszoon bekleed wordt, met den Vaderlijken zegelring aan de hand.

Ja, want de huurling heeft geheime sympathieën voor den losbandige. Dezelfde zonde trekt beiden aan. Wat voor den laatste de bekoring der vrijheid is, is voor hem het loon van zijnen arbeid.

Hij heeft wel eens aan zijnen broeder gedacht, ofschoon hij hem tot de vergetelheid gedoemd had. Hij heeft zich diens leven voorgesteld. Hij kent dat leven niet, maar zijne verbeelding had het zich levendig voorgesteld. Die verbeelding nu teekent hem zelven. Zie hoe zijne gedachte den jongsten zoon gevolgd heeft in de donkere gewesten van diens afdwalingen. In plaats van in het matte licht der Vaderlijke woning, zag hem zijn oog te midden van de schitterende feesten, van al de pracht der weelde. Wat zeg ik? Zijne gedachte is doorgedrongen in de holen der zonde, en met welgevallen rustte zijn oog op het schouwspel van zijns broeders schande. Dan troostte hij zich over de gestrengheid van zijn eigen leven met de gedachte, dat de ander een goed doorbracht, dat hij nog te wachten had bij den dood zijns Vaders, dat is wanneer zijn diensttijd zou geëindigd zijn. Voor hem zou dit met den dood des Vaders samenvallen, daar hij in den Vader slechts den meester ziet. *Maar als deze uw zoon gekomen is, die uw goed met hoeren doorgebracht heeft, zoo hebt gij hem het gemeste kalf geslacht.* Dat is de beschrijving, die hij geeft van een verleden, dat hij niet kent. Waaraan ontleent hij die, zoo niet aan zijn eigen geest? Zijn hemel, het loon, dat hij wacht, is dus een hemel in de zonde, een hemel van Mahomed, de hemel der zinnen, zonder den geest, buiten het Vaderhuis. O, welk eene verwantschap met zijnen broeder! Maar die verwantschap erkent hij niet; hij schaamt zich over

zijnen broeder; hij wil met hem niets gemeen hebben; hij laat die verwantschap aan zijnen Vader over, en beschuldigt zijnen Vader van zulk een zoon te hebben. Wil de Vader den wellusteling voor zijn zoon erkennen, hij zal hem niet erkennen voor zijnen broeder. *Als deze, uw zoon*, zegt hij, *gekomen is. Deze, uw zoon!* Zoo trekt hij vast en beslist de scheidingslijn: aan de eene zijde de Vader met zijn zoon, aan de andere hij zelf.

Geen der geboden des Vaders heeft hij overtreden. Een enkel toch, zeiden wij: het gebod, dat liefde tot den Vader eischt. En nog een ander: het gebod, dat daar zegt: *Gij zult uwen naaste lief hebben als u zelven.* Ook dat gebod wordt in zijn wetboek aangetroffen: Levit. XIX : 18, en nog wel met deze uitlegging: *Gij zult uwen broeder in uw hart niet haten, gij zult uwen naaste naarstiglijk berispen en zult de zonde in hem niet verdragen.*

Ik dien u nu zoovele jaren. Nu begrijpen wij dien dienst. Die dienst is ééne aanhoudende beleediging geweest, die dienst is geweest een uittarting van de liefde en van de rechtvaardigheid des Vaders. De dienst was eene berekening, een vooruit berekende diefstal van de goederen des Vaders, eene afrekening op zijnen dood. De houding, die de oudste zoon tegenover zijnen Vader aanneemt, verwondert ons nu niet meer: noch de schaamtelooze taal, die hij uit, noch de onbeschaamdheid, die hem het masker doet afwerpen. Zijn verstand, hoe schrander ook, is onbekwaam om des Vaders daad te begrijpen, onbekwaam om de liefde te begrijpen. In dit opzicht is hij te eenenmale verstompt. In de nederbuigende goedheid des Vaders, die een teeken van macht was, ziet hij een teeken van zwakheid. Hij vreest hem niet meer; den rechter heeft hij gevreesd, maar als de rechter verlosser wil zijn, als hij Vader is, vreest hij hem niet; hij haat hem en poogt hem te verachten. Hij zelf werpt zich op als rechter; hij spant de vierschaar en roept de partijen voor. Die partijen, het zijn hij en zijn Vader, en na zich zelven te hebben vrijgesproken, verklaart hij den Vader schuldig, en zou hem, zoo

mogelijk, — wat zeg ik? dat is mogelijk geweest en het is geschied in hem, die het beeld des Vaders is — ter dood brengen met al de vormen der gerechtigheid en in naam der wet. Ik, *ik heb nooit uw gebod overtreden*; en gij, *gij hebt mij zelfs geen boksken gegeven, opdat ik met mijne vrienden mocht vroolijk zijn; maar als deze, uw zoon, gekomen is, die uw goed met hoeren heeft doorgebracht, zoo hebt gij hem het gemeste kalf geslacht.*

Neen; m. H., de houding des oudsten zoons verwondert ons niet meer. Zij is, helaas! maar al te natuurlijk. Maar wat ons verwondert, het is, dat de Vader hem laat zeggen en handelen, en hem nog antwoordt. Indien er een zoon verloren is, dan is hij het. Indien er één is, wien de toegang tot het Vaderhuis schijnt ontzegd te moeten worden, en die voor altijd van het gezin verdient afgesneden te worden, dan is hij het. Maar ziet, die Vader, is niet een mensch, wiens liefde zich laat afschrikken en terugstooten en die er den bodem van vindt. Die liefde is oneindig en onuitputtelijk. Die Vader is machtig, almachtig in die liefde. Hij meent niet, dat zijne eer eischt om den ontaarden zoon te laten staan en aan zijn lot overtelaten. De Vader vreest niet, dat hij zijn gezag zal verliezen, en dat zijn recht zal worden afgeschaft, wanneer hij den oproerigen zoon smeekt om integaan, ja, wanneer hij, zich op diens standpunt verplaatsende, hem zijn gedrag uitlegt en zich voor hem rechtvaardigt. Dat is de triomf der macht en der liefde te gelijk: dat de Vader de rechten van zijn kind eerbiedigt, hem niet dwingt, maar trekt, zijn geweten niet verplettert, maar opwekt. Ziet, een andere toegang tot het Vaderhuis dan een vrijwillige is er niet; geen andere vreugde bestaat er dan die men zelf verlangt; buiten 's menschen geweten om bestaat er geene zaligheid. Daarom is het werk Gods een werk in het geweten, en zoo er zijn, die buiten blijven, het is, omdat zij de stem Gods, die tot hen sprak en die hun geweten uit den slaap wekte, niet hebben willen hooren. Die stem zullen wij in de tweede plaats

vernemen, vernemen namelijk het antwoord, dat de Vader geeft op de oproerige en goddelooze taal des zoons.

Wij hebben dan allereerst in dit antwoord optemerken, dat de Vader het standpunt van den zoon laat gelden. Hij beoordeelt hem uit dit standpunt: hij wederlegt zijne bedenkingen en rechtvaardigt zich zelven. De zoon heeft geen der geboden des Vaders overtreden: het zij zoo. Daarom antwoordt hem de Vader: *mijn zoon! gij zijt altijd bij mij.* Hij heeft loon begeerd: welnu dat loon heeft hij: *al het mijne is het uwe.* Mocht hij daar uit besluiten, dat degene, die hem niet gediend had, nu ook niets moest ontvangen: de Vader — en dit is zijne rechtvaardiging — trekt uit de terugkomst van zijn jongsten zoon een tegenovergesteld besluit, wij zullen later zien met welk recht: *men behoorde dan vroolijk en blijde te zijn, want deze uw broeder was dood en is weder levend geworden: hij was verloren en is gevonden.*

Aldus handelende keurt de Vader geenszins het verkeerde standpunt van den oudsten zoon goed. Ieder verdrag met onwaarheid zou te eenenmale in strijd zijn met zijne heiligheid. Zijn gedrag verklaart zich alleen daaruit, dat er eenige waarheid gelegen is in het standpunt des zoons. Die waarheid moet erkend worden; dat is het eenige middel om het geweten te doen ontwaken; want slechts door waarheid wordt het geweten wakker. Iedere overdrijving dooft het. Maar als de Vader het standpunt van den oudsten zoon doet gelden, dan verklaart en verhoogt hij het, en zuivert het van alle onreine bestanddeelen, waarmede het in den geest des zoons vermengd was. Dat de Vader als souverein moet gediend worden, dat heeft de zoon wel begrepen, niet hoe hij moet gediend worden; en dit wordt hem uitgelegd met het woord: *gij zijt altijd bij mij.* Dat de dienst een loon heeft, ook hierin bedriegt zich de zoon niet. Maar dat hij dat loon zoekt buiten dien dienst zelf, daarin bedriegt hij zich, het loon bestaat in het genot van 's Vaders goederen: *al het mijne*

is het uwe. Dat er buiten dien dienst geen loon bestaat, dat heeft hij terecht ingezien. Maar hij ziet niet, dat alleen reeds de terugkeer naar het Vaderhuis een dienst is: hij moet dus vernemen, dat als een kind huiswaarts keert, er een recht gelegen is, van welken aard dan ook, in het onthaal, dat hij er als kind vindt.

Door alzoo in het standpunt des zoons waarheid van dwaling te scheiden, beoogt de Vader een dubbel doel. Vooreerst is zijn woord een roepstem der genade. Door zich aan te sluiten aan hetgeen in dat standpunt waar is, bedekt de Vader de zonde, die op den bodem ligt met zijne barmhartigheid: die zonde is vergeven, omdat er tot op zekere hoogte onwetendheid bestaat bij den oudsten zoon, een zelfde onwetendheid, als die welke wij aangetroffen hebben bij den jongsten zoon, toen hij meende recht te hebben, om het vaderlijk erfdeel te eischen en daarmede naar goedvinden te handelen. Zoo lang er nu onwetendheid is in de zonde, kan zij nog vergeven worden. Maar, in de tweede plaats, deze roepstem der genade wordt een streng en onverbiddelijk oordeel, wanneer men haar verwerpt, wanneer de zonde, na ontdekt en geoordeeld te zijn, toch wordt gehandhaafd en verdedigd. In beide gevallen, hetzij de genade worde aangenomen of verworpen, is het doel des Vaders bereikt: het geweten is uit den slaap gewekt, de dienstknecht zal in waarheid zoon worden of geen dienstknecht meer blijven. Laat ons nu de woorden des Vaders van naderbij beschouwen en daarin deze twee zijden opmerken: de roepstem der genade en het rechtvaardig oordeel.

Kind, zoo zegt de Vader. Ook nu nog, na zijn toorn, na zijn openbaren opstand tegen het gezag des Vaders, dien hij zich heeft veroorloofd te oordeelen, alsof hij de Vader ware, wordt hij *kind* genaamd. Hij blijft het, ook al zegt hij niet meer *Vader.* Hij blijft het, evenals de jongste zoon in de gelijkenis, omdat hij in het huis geboren is, omdat hij de beeltenis des Vaders

draagt, omdat het zijne bestemming was, deel te hebben aan het leven en aan de goederen des Vaders. *Kind:* hij is dus niet onterfd, niet uit het huis gebannen; nog kan hij er terugkeeren; ja, zijn Vader verlangt het en smeekt er hem om. Blijft hij buiten staan, dat zal zijn eigen keus zijn. Maar verhinderen, dat hij kind is, dat zal hij niet vermogen. Hij zal de sporen vertoonen zijner afkomst tot in zijne verste afdwalingen. Zijne ontaarding zelve zal zijn kindschap bewijzen. Als hij het Kainsteeken aan het voorhoofd zal dragen, dat teeken zal vermelden, dat hij met den Vader was, en dat hij den Vader heeft verworpen; en des te ontzettender zal zijne verschijning zijn. Hij zal machtig zijn daardoor dat hij de herinnering aan God met zich zal omdragen, van God zal spreken, zijne wet zal vervalschen, en zelfs al doet hij moordenaarswerk Gods woord in den mond zal hebben. Maar die macht is eene helsche macht. Zij zal zijne kwelling uitmaken. Anderen verwoestende, zal hij zich zelven verwoesten. Hij die zijn Vader haat, haat zijne broeders en haat zich zelven. Zijn Vader niet kunnende vernietigen, zal hij trachten zich zelven en zijne broeders te vernietigen, dat wil zeggen in zich zelven en in hen het beeld Gods te vernietigen. Dat werk kan duren, maar men kan er niet in slagen. Ziet daar is eene eeuwigheid in het booze, omdat men in het booze zijn doel niet bereikt. De eeuwige dood is een eeuwig sterven. *Kind!* dat woord zal in zijn hart blijven: hoe meer hij God zal ontvlieden, des te meer zal hij die stem hooren, die stem zal de helsche vlam zijn, die hem overal omringt, waar hij gaat. Die vlam zal op zijn hart branden, maar het niet verteren.

Kind, gij zijt altijd met mij. Hiermede verklaart de Vader den zin van het woord: *Ik dien u nu zoo velen jaren en nooit heb ik eenig gebod van u overtreden. — Zoo velen jaren! Neen*, zegt de Vader: *altijd*, *altijd*. Want die Vader sterft niet. *Altijd!* O! welk eene zaligheid in dien dienst! Welk eene rust in dien arbeid! *Altijd* met den Vader! *Altijd* zijn wil, *altijd* zijne bescherming, *altijd* zijn woord, *altijd* zijn werk! Zijne geboden

bewarende, loopt gij geen gevaar, o dienaar Gods! een werk te doen zonder loon, geen gevaar uwe goederen te verliezen en gebrek te lijden. *Hij kroont het jaar zijner goedheid en zijne voetstappen druipen van vettigheid; zij bedruipen de weiden der woestijn: en de heuvelen zijn aangegord met verheuging. De velden zijn bekleed met kudden en de dalen zijn bedekt met koren; zij juichen, ook zingen zij.* (Ps. LXV: 12, 13, 14.)

Gij zijt altijd met mij en al het mijne is het uwe. Ziedaar uw loon. O dienstknecht Gods! erken uwe heerlijkheid. Wat spreekt gij van loon? Wat spreekt gij van *een boksken om vroolijk te zijn met uwe vrienden!* Ziet de tafel des konings: zij is rijkelijk voorzien van alle dingen en uw beker is overvloeiende. *Immers zullen u het goede en de weldadigheid volgen alle de dagen uws levens, en gij zult in het huis des Heeren blijven in lengte van dagen* (Ps. XXIII: 6). Zie dat huis! Waar zijn zijne grenzen? Waar eindigt zijn rijke voorraad? Waar houdt de scheppende macht op? Wat spreekt gij van een moeitevollen dienst? Gij zijt het niet, die een gevloekte aarde bebouwt en doornen en distelen oogst. Zijt gij geen koningszoon, zijt gij geen medearbeider Gods, deel hebbende aan zijne macht? Is uw arbeid niet enkel zegen? Waarom zou uw oog boos zijn, als hij, die zwijnendraf begeerd heeft, zich verzadigt aan het gemeste kalf?

Maar met den Vader moet gij zijn: dat is de voorwaarde van genot en zegen. Ware hij er niet meer, dan zou de zegenbron opdrogen, de aarde zou u haren dienst weigeren, de velden geene vruchten meer dragen; de vreugde in het huis uitsterven en het feest verkwijnen. Met den Vader moet gij zijn. *Kind, gij zijt altijd met mij.* Wee u, zoo deze voorwaarde u zwaar valt! Wee u, zoo de tegenwoordigheid des Vaders u dit woord doet ontvallen: dit alles baat mij niet, zoo lang ik hem zie zitten in de poort. O onbegrijpelijke dwaasheid! O diepte van jammer en van schuld! Zulk een woord is mogelijk. Op den bodem van het hart eens kinds kan dat woord gevonden worden: wat baat mij dit alles, zoolang ik kind ben en hij Vader is?

Maar welke zijn die goederen, waarvan de Vader zegt: *al het mijne is het uwe?* Zijn het stoffelijke, zijn het maatschappelijke goederen? Herinnert de Vader hier den zoon aan de waarheid, door de laatste ervaringen des jongsten zoons nog helderder in het licht gesteld, dat de godzaligheid de beloften heeft zoowel des tegenwoordigen als des toekomenden levens, dat de gehoorzaamheid aan zijne geboden zelfs in den zin, waarin de oudste die verstond, hare belooning medebrengt? Toont hij hem, dat, naar het woord des wijzen, *in allen*, ook *smartelijken arbeid eenig overschot is* (Spr. XIV : 23) en dat *de weg des luiaards is als een doornheg* (XV : 19)? Beroept hij zich op den eerbied, dien de dienstknechten des Huizes den oudsten zoon bewijzen, in zoo scherpe tegenstelling met de berooidheid van den jongsten, toen niemand hem het zwijnendraf gaf? O voorzeker: de aardsche maatschappij vloeit over van goederen voor degenen, die den weg van arbeid bewandelen, en het zedelijk peil der openbare meening niet overtreden. Maar dit alles is niets in zich zelf en verkrijgt eerst waarde als toegift bij een ander goed, het hoogste goed. Al deze dingen worden toegegeven, *toegeworpen*, volgens het nadrukkelijke woord van hem, die toch nimmer noch de natuur, noch de menschelijke maatschappij heeft veracht, aan dezulken die het koninkrijk Gods zoeken. *De mensch zal bij brood alleen niet leven, maar bij alle woord, dat door den mond Gods uitgaat.* Het hoogste goed is de liefde. De goederen des Vaders, in den hoogsten zin, zijn de zielen, die hem toebehooren. De zielen, die hem toebehooren, behooren ook zijnen kinderen toe. Het verloren, maar gevonden schaap, eigendom van den herder, behoort ook de gansche kudde toe. De verloren penning, die de vrouw heeft gezocht en gevonden, geeft ook vreugde aan hare vriendinnen en geburinnen. Dat verloren schaap nu is eene ziel; die verloren penning is eene ziel. De goederen des Vaders, dat zijn de teruggevonden kinderen, de dienstknechten des huizes, die zich met hem verheugen. Ziedaar den

samenhang tusschen het laatste deel van het antwoord des Vaders en het eerste. Daardoor wordt de wederlegging van de verwijten des zoons eene rechtvaardiging van het gedrag des Vaders. Dat is de logische samenhang van dit antwoord, eene logica der liefde, onbegrijpelijk voor hem, die den geestelijken samenhang der dingen niet begrijpt en die de wet der liefde niet ziet, welke de wereld beheerscht en hare verschijnselen verklaart. *Kind!* zegt de Vader, gij zijt altijd bij mij en al het mijne is het uwe; *men behoorde dan vroolijk en blijde te zijn, want deze uw broeder was dood en is weder levend geworden; en hij was verloren en is gevonden.* De logica der zelfzucht, de wet der zonde en des doods is deze: „het uwe is het mijne niet, en het mijne is het uwe niet. Wat ik geef, verlies ik, en wat ik den eenen geef, dat onthoud ik den anderen." De wet des geestes des levens is deze: „het mijne is het uwe, en het uwe is het mijne; wat ik geef verrijkt mij, en wat ik ontvang, geef ik." Die wet des geestes des levens verklaart het feit, het feit, waarop de gemeente gefundeerd is, maar dat helaas! door de gemeente zoo weinig begrepen wordt, dat de gave Gods is zijn Zoon, en dat de heerlijkheid des Zoons is zich te geven, dat, wanneer hij onze plaats bekleedt, wij de zijne bekleeden, en dat zijn dood ons veroordeelt maar tegelijk verlost. *Men behoorde vroolijk en blijde te zijn, want deze uw broeder was dood en is weder levend geworden; en hij was verloren en is gevonden. Deze* — o hoort het, hoort het, eer gij op uzelf het doodvonnis onherroepelijk laadt en het moordenaarsteeken op uw voorhoofd zichtbaar wordt, hoort het, gij allen, die uw broeder haat en veracht! — *deze*, dien gij niet meer noemen wilt, *deze*, dien gij ter helle zendt met zijnen God, dien hij Vader noemt, en die hem zoon noemt, deze is *uw broeder!* Hoort het, gij hooghartige egoïsten, die met schaamteloozen trots, uwe eigendunkelijke scheiding maakt, uwe vrienden de uitverkorenen Gods noemt en de anderen de kinderen des duivels! *deze*, *deze*, dien gij niet zijt gaan opzoeken in zijne afdwalingen, die den weg van het Vaderhuis heeft ge-

vonden zonder u, die daar is toegelaten zonder u: deze is uw broeder. De Vader zal zich niet meer van hem scheiden, en gij kunt tot den Vader niet gaan zonder tevens tot hem te gaan. Er is geen ander Vaderhuis meer, dan een huis gevuld met lieden zooals hij. Daar is geen andere hemel meer dan voor arme bedelaars zooals hij. Ziet, heft uwe oogen opwaarts! Daar is het feestmaal, daar is de bruiloftsdisch; alle gasten hebben het bruiloftskleed aan, maar zij zijn opgeraapt uit alle straten en wijken der stad. Zij waren *arm*; zij waren *verminkt*; zij waren *kreupel*; zij waren *blind* (Luk. XIV:21). In dat gezelschap moet gij zijn, zoo gij met den Vader wilt wezen en in zijn huis.

En waarom niet? *Uw broeder:* dat is uw goed! *Hij was dood:* gij waart beroofd van zijne liefde, van de gemeenschap der liefde, van de gaven des geestes in hem. Gij zaagt het heerlijk schouwspel niet — is er in hemel en op aarde iets grooters, iets majestueuzers, iets aantrekkelijkers en liefelijkers dan zulk een schouwspel? — het schouwspel van de ontwikkeling des eeuwigen levens in een mensch. De gave Gods is het eeuwige leven. Dat leven heeft hij hervonden: *hij is weder levend geworden;* levend ook voor u; uw verloren goed hebt gij teruggevonden: *hij was verloren en is gevonden.* Wees dan vroolijk en blijde met hem.

Men behoorde vroolijk en blijde te zijn! zegt de Vader op nadrukkelijke wijze, altijd sprekende uit het standpunt des rechts, der wet: *Men behoorde.* Welnu, ja, dat is het recht, dat is de wet: vroolijk en blijde te zijn. Een andere wet in de wereld is er niet dan de wet der liefde. Een ander recht bestaat er niet, dan dat, hetwelk uit de liefde de vreugde doet voortspruiten. Dat zijn de twee zijden des levens, des eeuwigen levens: de liefde, die de onverderfelijke kiem, de vreugde, die de onverwelkelijke bloem is van dat leven. Dat is de wet van uw leven o mensch! dat is het feest, waartoe gij genoodigd zijt. Die wet

is eeuwig: het is het oude en het nieuwe gebod te gelijk, de wet van al het bestaande, het beginsel der schepping, het geheim der verlossing. Men behoort vroolijk en blijde te zijn. Gij ziet het wel in, o mensch! en noch uw hart, noch uwe zinnen bedriegen u, als zij u toeroepen dat gij u moet verheugen. Men behoort vroolijk en blijde te zijn: daartoe is de natuur schoon en het leven zoet. Men behoort vroolijk en blijde te zijn; maar er is slechts vreugde in de liefde, ik zeg niet in de heilige en reine liefde, — want in onreinheid en zonde is er geene liefde — maar in de liefde, die de reinheid en de heiligheid zelve is, want de liefde is de eer aan God bewezen in zijn beeld, den mensch. — Hoe is dat mogelijk? hoe is dat mogelijk? roept gij uit, want waar is dat beeld Gods in den mensch? Weten wij dan niet, dat de mensch gevallen is, dervende de heerlijkheid Gods? Ik weet het wel, m. H.; maar ik weet ook, dat wij te doen hebben met een God, die den zondaar, die hem zoekt, met het schoonste kleed bekleedt, hem den zegelring aandoet en schoenen aan de voeten. En zoo gij aan dat werk Gods niet gelooft, zoo gij van dezen of genen zegt: dat is onmogelijk; zijt gij dan niet, gij zelf, de oudste zoon, die buiten blijft en niet wil ingaan? En zoo gij, nadat de Vader u de wet des huizes heeft uitgelegd: het geheim en de macht der liefde; zoo gij nog buiten blijft staan, wie zijt gij dan, mijn broeder? — Zie, ik zeg u eene geheimenis, eene geheimenis, die ik zelf niet heb uitgedacht, die mij verschrikt en verbijstert, als ik er aan denk: daar is een hel, een hel, ik zeg niet: eene plaats waar God niet is, maar een toestand, waarin God niet gezien wordt. De wereld is vol van de heerlijkheid Gods, en groot is zijn naam, daarboven in den hemel, hier beneden op aarde en ook onder de aarde. Maar in die wereld zijn er Kaïns, die uit den booze zijn en die hunne broeders haten; die, wanneer de Vader zegt; *hij is gevonden*, antwoorden: ik wenschte hem verloren; wanneer de Vader zegt: *hij is levend geworden*, antwoorden: ik wenschte hem dood. Ik overdrijf niet, ik ontleed slechts de woor-

den van hem, in wien ik geloof; ik zou den moed niet hebben deze dingen te zeggen, stonden zij niet geschreven; stond er niet geschreven: *daar is eene zonde, die den mensch niet zal vergeven worden, noch in de tegenwoordige, noch in de toekomstige eeuw.* O! ik begrijp de zonde niet; ik verklaar haar niet; ik begrijp noch haar natuur noch hare mogelijkheid, en, luisterde ik alleen naar mijne rede, ik zou zeggen: daar is geene zonde. Maar hier staat mijne rede stil: want één ding weet ik, omdat ik het zie en ervaar: de zonde bestaat en schrikkelijk is zij. Ja, de zonde bestaat, ik weet het, omdat ik haar zie en ervaar; en ik weet, dat, om haar te ontkennen, men zich geweld moet aandoen en de oogen sluiten voor de klaarblijkelijkheid. De zonde, zeg ik: niet eenig gebrek of eenige zwakheid, maar de zonde, d. i. haat van God en van menschen. Gel.! hebt gij de zonde in u ontdekt, hebt gij haar ontdekt en heeft zij u met angst en schrik vervuld? Hebt gij in u ontdekt, ik zeg niet den jongsten zoon der gelijkenis, of den oudsten, maar beide, den jongsten en den oudsten te gelijk? Ja, zij zijn te gelijk aanwezig in ons hart, elkander wederkeerig vervloekende, en een eeuwigen oorlog elkander aandoende. Nu eens heerscht de jongste zoon in ons, die zijn goed doorbrengt; dan weder de oudste, die zegt: ik dien God, en die zijn broeder haat. Welnu, van den eerste lezen wij in de gelijkenis dat hij naar huis terugkeert, van den laatste lezen wij het niet. Daarover bewaart de Heer een ontzettend stilzwijgen. Daar liggen in dit stilzwijgen profetische openbaringen, waarover wij thans niet spreken. Maar dit stilzwijgen, ziet, het heeft eene stem die onmiddellijk tot ons spreekt, tot een iegelijk van ons in het bijzonder. Het zegt dat de eeuwige verharding mogelijk is, dat de liefde Gods over ons hart kan heen glijden zonder het te ontvlammen, er slechts overlatende een giftige poel na een uitgedoofden vulkaan. Ja, dat is mogelijk; maar evenzeer mogelijk is de terugkeer, mogelijk voor den grootsten zondaar, voor den overtreder van alle geboden, is de terugkeer in het Vaderlijk huis. Mogelijk is de terugkeer voor de verloren ziel,

door hare hartstochten verwoest, door den duivel harer begeerlijkheden geketend; mogelijk de verlossing, eeuwig leven en heerlijkheid voor hem, die in zijne wanhoop kan uitroepen: O mijn God! O mijn God! red mij, want ik verga! Ja, dat is mogelijk, van wege de macht der liefde en de waarde eener ziel. In de wereld is er geen ding zoo kostelijk als eene onsterfelijke ziel, en daarom heeft de ware Zoon zijn ziel gegeven, zijn kostbaar bloed gestort tot behoud onzer zielen. Gel.! keert in in u zelven en kent u zelven, dan zal de oudste zoon in u sterven, de jongste blijft over, en deze, verbrijzeld in zich zelven, getrokken door de liefde, keert terug: de deuren des Vaderhuizes staan voor hem open en hij hoort den eeuwigen lofzang, waarvan hij het onderwerp is: *deze mijn zoon was dood, maar hij is weder levend geworden; hij was verloren, maar hij is weder gevonden.* Amen.

II.

HET EVANGELIE VAN JOHANNES.

I.

HET WOORD.

> **In den beginne was het Woord, en het Woord was bij God, en het Woord was God. Dit was in den beginne bij God. Alle dingen zijn door hetzelve gemaakt, en zonder hetzelve is geen ding gemaakt dat gemaakt is. In hetzelve was het leven, en het leven was het licht der menschen; en het licht schijnt in de duisternis, en de duisternis heeft hetzelve niet begrepen.**
>
> (Johannes I: 1—5.)

Het wordt wel eens beweerd, dat ieder volk, dat eenigszins aanspraak maakt op beschaving het beginsel zijns levens uitdrukt in eenig werk zijner letterkunde. Dit werk, meestal een dichtwerk, draagt dan den stempel van den geest van dit volk in de hoogste mate, vertegenwoordigt het toppunt zijner ontwikkeling, is de vrucht van een voorafgaand tijdvak van opvoeding, en wordt de maatstaf van hetgeen dat volk nog verder zal kunnen zijn en zal kunnen geven.

Deze opmerking moet wellicht, om geheel waar te zijn, eerst worden beperkt en uitgebreid.

Beperkt: niet ieder volk toch, ook al kan men het den naam van beschaafd niet ontzeggen, bezit zulk een eigen, oorspronkelijk leven, dat het eene eigene plaats bekleedt in de geschiedenis des geestes, en dat zijn genius, zich uitdrukkende in zijne letterkunde, eenige eigenaardige trekken vertoont van het algemeene beeld der menschheid. Veler leven is afgeleid van, ontleend aan dat van andere, verwante volken, en hunne beschaving mist den stempel der oorspronkelijkheid.

Uitgebreid moet deze opmerking worden. Men kan niet spreken, althans niet in de christelijke wereld, van een punt, waarop de ontwikkeling van een volk hare hoogte heeft bereikt, waarna noodzakelijk stilstand, langzaam verval moet volgen. De door het christendom wedergeboren volken zijn voor oneindige ontwikkeling, immer hooger trap van volmaking vatbaar.

De waarheid dezer bewering ligt hierin, dat, niet ieder volk als zoodanig, maar iedere beschaving, of — zoo deze uitdrukking wellicht te vreemd klinkt — iedere geestesrichting in de menschheid — en het verschil van geestesrichtingen openbaart zich veelal, maar niet altijd, als een verschil van rassen en natiën — dat, zeg ik, iedere geestesrichting in de menschheid haar woord heeft, in eenig hoofdwerk, in eenig oorspronkelijk en geniaal produkt der menschelijke gedachte zich volledig openbaart en als 't ware belichaamt.

Geldt deze opmerking nu ook van Israel, het volk der openbaring, het volk van den godsdienst, het volk Gods? Wat in dat volk leeft, wat dat volk is in en voor de menschheid, vindt dat ook in eenig hoofdwerk zijner letterkunde, zijne hoogste, alles beheerschende, alle verdere ontwikkeling bepalende uitdrukking?

Voorzeker: en wel te meer, omdat zoo eenig volk niet van de beschaving van andere leeft, maar een eigen standpunt heeft in de geschiedenis der wereld, zijn eigen karakter handhaaft, zich eener roeping, ja eener geheel éénige roeping bewust is, het dat volk is, dat, toen het uit het duister, waarin het voor het oog der volken eeuwen lang verborgen was geweest, te voorschijn trad tot het licht der geschiedenis, aller verbazing, haat of verlangen opwekte. Alleenlijk — en dit behoort mede tot zijne eigenaardigheid — het zoekt zijne roeping niet, het streeft niet, zoo als de andere volken, onbewust naar de bereiking van zijn ideaal, totdat het gevonden heeft het woord zijns geestes, en nu verrukt uitroept: ik heb mij zelven gevonden. Neen, het vindt zijn ideaal in zijne oudste oorkonden, in zijne wet, die, welke

gedaantewisseling de vorm, het boek, waarin zij is vervat, kan hebben ondergaan in den loop der eeuwen, toch, in hare onveranderlijke grondtrekken reeds bij de wieg van dit volk gevonden werd, die vervolgens zijn opvoedster is geweest totdat zij vervuld werd en het ideaal van Israel bereikt, zijn woord vleesch is geworden; maar in die vervulling niet door het volk zelf, dat nu zijne eigene heerlijkheid kon aanschouwen, erkend, maar verworpen werd.

De gedachte, die aan het volksbestaan van Israel ten grondslag ligt, is grooter dan het volk, waarin zij werd uitgesproken, zij is niet uit zijn boezem ontsproten; zij is een scheppend woord, niet eene vrucht van langzame ontwikkeling. Zij is het woord Gods, Israel is het volk der profetie.

Maar nu.... de vervulling van dat woord in Israel gesproken, heeft ook deze hare volkomene uitdrukking gevonden? Heeft de gemeente van Jezus Christus ook in eenig gedenkstuk het hoogste, wat haar beweegt, het leven dat zij bezit, uitgesproken? Is daar, in de Apostolische getuigenis, ook eenig gedenkstuk, dat als de top kan worden beschouwd van het heerlijke gebouw der apostolische schrift, als de volkomenste profetie omtrent Hem, die zelf het woord is, eene profetie, die haar licht verspreidt over alle andere getuigenissen, en den weg toont, dien de gemeente zal hebben te bewandelen tot aan hare voleinding?

Is het de geschiedrol van Mattheus, die harmonische samenvatting van woorden en daden van Israels Messias? Maar hooger dan tot het begrip van Messias Israels voert ons die getuigenis niet, den diepsten grond van dat Messiasbegrip delft zij niet op. Is het dan het krachtig ontworpen, schilderachtig uitgevoerd tafereel van den strijd en het lijden en de overwinning van den Zone Gods, dat wij aan Markus' pen of penseel te danken hebben? Maar hoe missen wij wederom hier den samenhang met Israel, den profetischen blik in den toekomst! Is het dan die reeks van omstandige, bijzondere berichten, die het vorschend oog van Lukas, den Griek, heeft weten te ontdekken, en die hij met

bekwame hand heeft in orde gesteld in het zoo rijke en zoo aantrekkelijke verhaal, beide, van hetgeen Jezus begonnen is te doen en te leeren vóór zijne opvaart, en van hetgeen hij voortgaat te doen en te leeren uit den hemel? Onschatbaar zijn die berichten, voorwaar, omdat zij ons den menschenzoon doen kennen in al de heerlijkheid en al de aantrekkelijkheid zijner menschelijke aandoeningen en aanvechtingen, en de vrucht van zijn werk doen aanschouwen in den lijdens- en overwinnings-weg zijner gemeente. Maar Lukas, ook waar hij, als de beide anderen, soms achter den voorhang des vleesches, ons iets te aanschouwen geeft van de hemelsche heerlijkheid, den goddelijken achtergrond van dat leven, wekt slechts te meer het verlangen in ons op om in dat binnenste heiligdom te worden gevoerd, en den Zoon des menschen te zien op den berg der heerlijkheid, ook waar hij lijdt en strijdt en sterft. Hebben dan Paulus, of Petrus, of Jacobus, het laatste woord gesproken, de profetische getuigenis omtrent het woord, dat vleesch werd, voleindigd? O! het lied der hope, aangeheven op het slagveld, vernemen wij bij Petrus; en de aardsche wijsheid, die op de straten roept, de salomonische, aanschouwen wij bij Jacobus, gehuld in het licht der hemelsche. En Paulus, de onvergelijkelijke, de wijsgeer onder de apostelen,.... hoe diep delft hij in de schatten dier wijsheid, als hij ons de gansche wereld, heidenen en joden, ja, hemel en aarde, toont, geworteld, samengevat in den eeuwigen Zoon, teruggevoerd tot hem, verzoend in hem; en hoe hoog stijgt zijn loflied, als hij, aan het einde van zijn diepzinnig betoog, van zijn moeilijken gang in de diepte of naar de hoogte, eindelijk overal Christus ontdekt, Christus, het begin en het einde, uit wien, door wien en tot wien alle dingen zijn! Hoe bewonderen wij den diepzinnigen denker, als hij toont hoe scherp tevens zijn blik is in het menschelijk hart, hoe fijn hij al de vezelen van dat hart weet te ontleden, de verborgen wonden te ontdekken, om die te heelen met den balsem van zijn evangelie! Maar zoo een, hij is het, die het verlangen in ons opwekt naar de rust der aanschouwing van het hemelsche beeld.

Wij arbeiden mede met hem in den geest, wij graven en delven en klimmen weder, maar als hij ons nu zooveel doet ontdekken dan wenschen wij ook van die ontdekking te genieten, te rusten in de aanschouwing van het voltooide beeld. Paulus roept om Johannes, die na hem komt; of laat mij liever zeggen: de nieuw-testamentische geest, de geest des nieuwen verbonds, die aan de gemeente niet allen het ideaal voorstelt, maar het in haar verwezenlijkt, die geest heeft zijn laatste woord niet gesproken vóór er een is opgestaan uit de gemeente, haar ziener, voor wien alles is aanschouwing en die wat hij gezien en gehoord heeft, beschrijft als eene aanschouwing van de heerlijkheid des eenigborenen Zoon des Vaders.

Die een is, kan geen ander zijn, dan hij die aan den boezem lag des eengeborenen. O! niets verraadt meer eene geestelooze opvatting van den geest des nieuwen verbonds, dan om dit hemelsche tafereel van de heerlijkheid op de aarde en in den hemel van den eengeboren Zoon, toe te schrijven aan eenen, die uit de tweede hand zou hebben ontvangen berichten omtrent zijn leven en werken, en die nu om die berichten het vreemde gewaad zijner eigene wijsgeerige beschouwing zou hebben gehangen. Voorwaar, zonder een hoogeren, een profetischen blik, die alleen ons de menschen doet kennen, en hunne werken leert verstaan, zal de zoogenaamde kritiek, die in ons vaderland den hoogsten toon voert, die om beter met de hand te werken haar oog heeft uitgestoken, nimmer wijs worden, zal zij altijd aan kleinigheden blijven hangen, aan schijnbare tegenstrijdigheden, die zich oplossen zoodra de harmonie van het geheel aanschouwd wordt, even als men van de hoogte van eenen berg ziet, hoe bergtoppen aan elkander verbonden zijn, die men uit de laagte niet dan gescheiden kan waarnemen.

Doch genoeg hierover: de Johanneïsche geschriften, die geschriften in hunne, voor hen die den geest van Johannes hebben leeren verstaan, onmiskenbare eenheid, zij vormen het toppunt der nieuw-testamentische literatuur; zij bevatten de voltooiende

getuigenis; zij zijn, als ik het zoo mag uitdrukken, het heldendicht der christelijke gemeente, het laatste en hoogste woord der nieuw-testamentische profetie.

Thans willen wij behandelen het eerste gedeelte van den zoogenaamden proloog van Johannes, dat gedeelte, dat de natuur van den Zoon beschrijft en dat op zich zelf een afgesloten geheel is. Ook hier ontdekken wij de methode van den schrijver der Openbaring, die eerst een ruimer kring beschrijft, om dan vervolgens binnen dien kring andere kringen te trekken, in afhankelijkheid van den eersten. Hier dus de algemeene beschrijving van den Zoon, eene beschrijving, die vervolgens immer meer in bijzonderheden zal afdalen, om in dit bijzondere het algemeene te bevestigen.

I. Wat Johannes hier van den Zoon leert;

II. In welken samenhang deze leer staat tot de openbaring des ouden verbonds;

III. Hoe vruchtbaar deze leer is tot het bepalen van het standpunt, waaruit wij de wereld hebben te beschouwen,

onderzoeken wij achtereenvolgens.

I.

In de eerste plaats treft ons hier de benaming van *Woord* of *Logos*. In het oorspronkelijke is deze benaming van het mannelijk geslacht, en wij loopen dus minder gevaar, dan door het onzijdige woord, dat in de vertaling gebruikt is, licht geschieden kan, om, tegen de bedoeling des apostels, eerder te denken aan eene zaak dan aan eenen persoon. Wij vragen dan wat bedoelt de apostel met deze benaming?

Om het antwoord op deze vraag te vinden, behoeven wij voorwaar onze toevlucht niet te nemen tot de zeer zwevende voorstelling, die door deze benaming werd aangeduid bij sommige grieksche wijsgeeren en die door een joodschen wijsgeer, Philo, Johannes' tijdgenoot, niet zonder verwringing van den oorspron-

kelijken zin, is toegepast geworden op den inhoud der oud-testamentische openbaring. Het blijkt toch niet, noch dat Johannes met den tijdgenoot, die in Alexandrië woonde of met diens geschriften is bekend geweest, noch dat dit vierde evangelie eenigszins in aanmerking neemt de stelsels der grieksche wijsgeeren. Integendeel het beweegt zich geheel, ook in den vorm, op oudtestamentisch gebied; het is dóór en dóór, ik zeg niet joodsch, maar israelietisch. Geen wonder: om den verborgen schat der wijsheid te vinden behoefde de discipel van Jezus niet ter markt te gaan bij de grieksche wijzen. Hij vond dien in het woord Gods, in Israel gesproken, en nu vleesch geworden in Hem, in wien alle schatten van wijsheid en kennis verborgen zijn.

De uitdrukking wordt het naast verklaard uit een woord van Jezus, door dezen evangelist medegedeeld. Ik bedoel het woord Joh. X: 35, 36: *Indien de wet die goden genaamd heeft, tot welken het woord Gods geschied is, en de schrift niet kan gebroken worden, zegt gijlieden tot mij, dien de Vader geheiligd en in de wereld gezonden heeft: Gij lastert God; omdat ik gezegd heb: Ik ben Gods zoon.* De Heer maakt hier kennelijk een onderscheid tusschen degenen, die het woord Gods in hun leven hebben ontvangen en het nu, zoo als zij het ontvangen hebben, uitspreken, en hem, die zelf het woord is, door den Vader daartoe geheiligd en in de wereld gezonden: een onderscheid, dat zijne verhouding bepaalt tot al degenen, die vóór hem het woord Gods hebben gesproken, de profeten in Israel, en dat hem als den Zoon boven allen stelt; een onderscheid, waarvan ook de brief aan de Hebreën uitgaat, wanneer daar aan de openbaring in de profeten geschied, *veelmaal en op velerlei wijzen*, die in den Zoon wordt overgesteld, als de voltooiende en volkomene.

De persoon van Jezus wordt hier genoemd *het Woord*, het Woord, in den meest volstrekten en onbeperkten zin, omdat hij zelf, niet iets wat hij spreekt noch iets wat hij doet, maar hij zelf, zijn persoon, in zijn eigen wezen, het Woord is, louter

woord Gods, niets dan Woord, het gansche woord Gods, openbaring van Gods wezen, zonder eenige bijmenging van iets anders noch eenige afbakening van hetgeen buiten hem woord Gods zou kunnen zijn. Daarom ook wordt hij genoemd *het Woord*, en zelfs niet het *woord Gods*, omdat deze bepaling aan zijne persoonlijkheid, die de apostel op den voorgrond wil stellen, iets zou kunnen schijnen af te nemen, en meer eene omschrijving, dan eene beschrijving van zijn eigen wezen zoude zijn. Daarom ook *het Woord* en niet eerst *de Zoon* of *de Christus*, omdat deze uitdrukkingen ons doen denken aan zijne historische verschijning en de apostel hier zijn wezen wil beschrijven.

Van dat woord nu wordt de eeuwigheid uitgesproken, de levenssfeer geteekend, de natuur bepaald.

De eeuwigheid: zij ligt, bij nadenken reeds in de uitdrukking zelve opgesloten, maar zij wordt uitdrukkelijk vermeld in hetgeen van hem gezegd wordt: *In den beginne was het Woord.*

In den beginne, bij den aanvang van den tijd, van de wereld, van de eindige dingen, die alle een begin hebben. Toen was het *Woord.* Het behoort niet mede tot die wereld, die een begin heeft, het is niet een dier eindige dingen, die alle begonnen zijn, het is niet in den tijd ontstaan. Het was bij den aanvang; het heeft zelf geen aanvang; zijn uitgang is uit de eeuwigheid; het is eeuwig.

En zijne levens-sfeer? Als Johannes zegt, dat *het was bij God*, dan bedoelt hij meer dan onze vertaling kan wedergeven. Niet alleen eene tegenwoordigheid bij God, waarbij het onbeslist blijft, of zij bewust of onbewust plaats vindt, of er slechts een medebestaan met God, en niet ook eene betrekking tot God wordt bedoeld, is hier aangeduid. Neen: de oorspronkelijke tekst stelt voor eene richting naar God heen. Het Woord wordt voorgesteld als in zijn diepsten levensgrond zich naar God uitstrekkende, naar Hem uitgaande, zich aan Hem, als ik het zoo mag uitdrukken, vastklemmende; in zijn gansche leven, denken, gevoelen, begeeren, God aanhangende, in Hem het middenpunt van zijn bestaan, het leven van zijn leven vindende.

Hoe kan dit? Hoe anders dan door dat zijn diepste levensgrond van dezelfde natuur is als Hij, naar wien hij zich uitstrekt? Niet een wezen van andere natuur dan God, strekt zich van nature naar Hem uit en leeft van zijn leven. Neen, Hij alleen, die God is, met God en uit God. De grond van zijn wezen ligt niet buiten God, maar in God. Hij die in den beginne was en die bij God was, is ook zelf God, God uit God, God bij God, maar toch God.

Ik wil thans niet aanwijzen, hoe deze tweeheid — geen tweespalt — in Gods wezen, die de grond is der schepping, om niet te zijn ten koste der eenheid Gods, veronderstelt een derde, waarin beide vereenigd zijn, den Geest, grond van beider wezen, en die van beiden uitgaat, om tot beiden terug te keeren. Het ligt hier buiten ons onderwerp; maar wel wenschen wij te vragen: hoe komt Johannes tot die hoog verhevene voorstelling van Gods wezen, waaraan niets gelijk is in de stelsels der heidenen, waarvan de kiemen verstrooid liggen in de schrift des ouden verbonds, maar die toch aan het Jodendom van zijn tijd ten eenenmale vreemd was? Hoe anders, dan door de uitspraken zelven van Hem, die van zich zelven getuigd had, en wiens getuigenis hij, Johannes, had geloofd? Had hij niet van zich zelven deze wonderspreuk gezegd: *Gelijk de Vader het leven heeft in zich zelven, alzoo heeft hij ook den Zoon gegeven, het leven te hebben in zich zelven.* (Joh. V: 26)? Wel, het leven in zich zelven, en niet ontleend als een schepsel; maar toch een leven uit den Vader, door Hem gegeven, gegeven van eeuwigheid. Ziedaar, wat ons het wezen des Zoons verklaart, en met zijn wezen ook zijne aardsche verschijning: goddelijke zelfstandigheid en toch natuurlijke afhankelijkheid van den Vader. Geen twee goden, maar de Zoon uit den Vader, en de Vader in den Zoon, in de eenheid des Geestes. Voorwaar, wel mag die Zoon van zich zelven getuigen: *niemand kent den Zoon dan de Vader* (Matth. XI: 27). De diepten van zijn wezen kunnen wij niet peilen; maar wel aanschouwen en aanbidden wij God in Hem en zijn zalig in die aanschouwing en aanbidding. *Die mij gezien heeft, heeft den Vader gezien.*

En nu volgt de tegenstelling tusschen zijne oorspronkelijke en eeuwige levens-sfeer, en zijn leven in de wereld, in die wereld die een aanvang heeft; eene tegenstelling van hetgeen in den aanvang was, en hetgeen van den aanvang af geworden is. De Zoon heeft als het scheppende woord ook eene geschiedenis, dat is, doorleeft verschillende toestanden. Die geschiedenis verklaart die der wereld en is als de hoogere, goddelijke omtrek daarvan, of liever, het beginsel, waarin het plan dier geschiedenis gegeven is.

De aanvang van die geschiedenis wordt aangeduid in de tegenstelling, die in de twee volgende verzen wordt uitgesproken:

Dat was in den beginne bij God,

Alle dingen zijn door hetzelve gemaakt, en zonder hetzelve is geen ding gemaakt, dat gemaakt is.

De tegenstelling, verborgen in deze twee stellingen is die van God en wereld, van hetgeen voor den beginne was en hetgeen een begin gehad heeft. De apostel had ook kunnen zeggen: het was in den beginne bij God alleen, maar na den beginne was het ook in de wereld, maar dan zou hij zijn doel hebben gemist, om met deze beschrijving van het wezen des Zoons die van zijne geschiedenis in de wereld te leiden. Daarom onderscheidt hij tusschen de schepping der wereld, Gods werk, en de geschiedenis der wereld, het werk van de van God afgevallen menschheid, straks aangeduid met het woord: *de duisternis.* Thans spreekt hij van de schepping der wereld.

Het Woord was in den beginne bij God. Maar daar is een begin, daar is eene schepping, eene wereld, die niet oneindig is als God, niet eeuwig, maar in den tijd, niet onveranderlijk, maar aan wisseling van toestanden onderhevig. Hoe is zij ontstaan? Hoe te verklaren, die veelheid der dingen buiten God? Waarin ligt hunne eenheid? Zie hier het antwoord:

Alle dingen zijn door hetzelve gemaakt, en zonder hetzelve is geen ding gemaakt dat gemaakt is.

Niet als de bewerkende, maar als de bemiddelende oorzaak der schepping wordt de Zoon hier genoemd. *Door* beteekent hier

door middel van. Dit kunnen wij verstaan in natuurlijken of in zedelijken zin, den Zoon, als den bouwmeester van het heelal, of als de redelijke oorzaak, den zedelijken grond der schepping. Het laatste alleen wordt hier bedoeld; want de werkzame kracht, waardoor de wereld ontstaat, is, volgens de Schrift, niet de Zoon maar de Geest. Nu dan, volgens den Apostel Johannes, is de Zoon de redengevende oorzaak, het *motief*, als ik dit vreemde woord mag gebruiken, der schepping. Zij is om hem, zoo als zij is uit hem; zij draagt zijn beeld, zij is bestemd hem toe te behooren, zijne heerlijkheid te ontvangen. Hij zal in haar Gods heerlijkheid openbaren, want, goddelijk van aanleg, is zij ook goddelijk van bestemming. In die veelheid van eindige dingen is geene plaats voor toeval of willekeur; geen plekje ontoegankelijk voor het licht der goddelijke zelfopenbaring; al de eeuwen en al de werelden te zamen vormen ééne harmonie, één akkoord, waarvan de Zoon is de alfa en de omega, het begin en het einde. *Het is Gods welbehagen* — zegt de apostel Paulus, ziet hoe hij samenstemt met zijn medegetuige — *alles tot één te vergaderen in Christus*, het hoofd, *beide wat in den hemel is en wat op aarde is* (Eph. 1 : 10); omdat *alle dingen, die in de hemelen zijn en die op de aarde zijn, die zienlijk en die onzienlijk zijn, hetzij tronen, hetzij heerschappijen, hetzij overheden, hetzij machten, zijn geschapen door hem en tot hem* (Col. I: 16).

Vraagt gij wederom hoe de apostel het wist? Zal ik u opsommen wat hij van den Zoon heeft gehoord? U in herinnering brengen zijne hoogepriesterlijke bede: *Vader! verheerlijk mij met de heerlijkheid, die ik bij u had, eer de wereld was?* Neen, hij heeft den Zoon niet alleen gehoord, hij heeft hem aanschouwd, in zijn hart gelezen, en daarin gevonden dat koninklijke, neen dat goddelijke zelfbewustzijn, dat alle dingen hem toebehooren, dat hij is vóór alle dingen, en dat alle dingen zijn om hem. En wat hij in dat hart heeft gevonden, dat heeft hij geloofd en betuigd.

En nu die wereld, die uit en door en tot Hem geschapen

is; o, de apostel heeft gezien hoe zij haar Hoofd en Heer, hem in wien hare heerlijkheid was en haar leven, heeft verworpen. De duisternis der wereld is hem bij het licht, dat voor hem is opgegaan in den Zone Gods, openbaar geworden en het ontzaglijke drama der geschiedenis verklaard. In éénen meestertrek schildert hij den strijd der eeuwen.

In hetzelve was het leven, en het leven was het licht der menschen.

En het licht schijnt in de duisternis, en de duisternis heeft hetzelve niet begrepen.

Leven, leven, ziedaar de openbaring in de wereld van het Woord, dat bij God was en dat God is. Leven in de natuur, leven in de menschenwereld. Leven in de natuur, die hare vastgestelde ordeningen volgt, waar niets dood is, maar alles zich beweegt en ademt; waar evenwel niets onveranderlijk is, waar geen noodlot, maar vrijheid heerscht, waar plaats is voor goddelijke oordeelen en goddelijke verlossingen; in de natuur, wier sluier niet zoo dicht geweven is, of het eeuwige licht schemert door, de goddelijke achtergrond treedt soms te voorschijn. Leven in de menschenwereld, waar de schijnbare wanorde der tooneelen toch de hoogere orde soms verraadt, waar onsterfelijke behoeften aan den levenden God sterker zijn dan de dood, dan iedere dood, en de grond worden voor goddelijke openbaring en goddelijke verlossing.

O! zij hebben wel iets van dat leven des Woords in de wereld gevoeld en bij het licht van dat leven gezien, die vele lijders en strijders op aarde, die, van Abel af, den rechtvaardige, onder heidenen en joden hebben gebeden en geprofeteerd van het komende licht, al schenen zij ook in den bangen strijd te bezwijken. *Gods onzienlijke dingen, zijn van de schepping der wereld aan, uit de schepping verstaan en doorzien, beide zijne eeuwige kracht en goddelijkheid; en wat van God kennelijk is, is in hen geopenbaard, want God heeft het hun geopenbaard.* (Rom. I: 20, 19.)

Maar toch, *het licht schijnt in de duisternis, en de duisternis heeft hetzelve niet begrepen.* Niet begrepen? neen, zoo zegt de apostel niet. Niet aan verstandsverblinding schrijft hij toe de blindheid van heiden en jood, en de hardigheid hunner harten. Niet aan zwakheid des verstands, maar aan onwil des harten. De duisternis heeft het licht niet willen *ontvangen*, want het licht deed haar zeer. Wel is de lichtstraal door het gesloten ooglid doorgedrongen, het licht van het Woord in natuur en geschiedenis; maar het oog, in plaats van zich te openen, heeft zich afgekeerd en de duisternis liever gehad dan het licht. De Abels, die geprofeteerd hebben van het licht, bij jood en heiden, zijn gedood; eindelijk ook de laatste, de grootste van allen, toen hij kwam in het vleesch. O! hoe is het noodig, opdat wij het licht aanschouwen, en het leven ontvangen, dat hij nu kome in den geest; opdat wij zijne heerlijkheid ook in het vleesch aanschouwen en met zijnen jonger getuigen: *In den beginne was het Woord.*

II.

Is nu deze leer van Johannes omtrent het Woord, dat bij God was, en dat God is, geheel nieuw? Is daar voor die leer geenerlei aanknoopingspunt in den geest zijner hoorders, geenerlei aansluiting aan hetgeen vroeger van God gekend en geopenbaard is geworden?

M. H., iets absoluut nieuws is sedert de schepping der wereld niet te denken. Vooreerst, het zoude niet verstaan worden, en, indien het ook al verstaan kon worden, zou het meer verwoestend dan opbouwend werken, het zoude het natuurlijk menschelijk bewustzijn van de eenheid Gods, van de orde des heelals, van de wijsheid van het Godsbestuur vernietigen. Op de puinhoopen nu van hetgeen tot fondament moet dienen van het Godsgebouw, — en in dit opzicht is het fondament de oorspronkelijke

openbaring Gods in de consciëntiën — laat zich dat Godsgebouw niet oprichten. Evenmin als de wedergeboorte de vernietiging is van het geweten, maar zijne vrijmaking, en de persoonlijke eenheid (de identiteit) van den mensch in zijnen natuurlijken en wedergeboren toestand niet uitsluit, evenmin als de vleeschwording van het Woord zonder voorbereiding is, maar, integendeel, de voltooiing van Israëls geschiedenis, eene voltooiing, die de gansche reeks van openbaringen, in Israël gegeven, veronderstelt; evenmin spreekt de laatste en diepzinnigste getuige van dat woord onbegrijpelijke en ongehoorde dingen voor de gemeente, in wier midden hij getuigt, en waarvan hij zelf is een lid, als zoodanig in harmonischen samenhang staande met de andere leden. Wetenschappelijke kennis, het is waar, wijsgeerige voorbereiding kan hij bij de gemeente, en voor deze schrijft hij, in haar geheel, niet veronderstellen, maar wel, — wat ook thans nog bij haar bestaat, alomme waar zij leeft ook bij de naar de wereld nietbeschaafden, althans niet wetenschappelijk ontwikkelden, — wel kennis van Gods woord, naar de oud-testamentische Schrift, wel de gewoonte om zich met de dingen des geestes bezig te houden, en dus de vatbaarheid om de woorden des geestes te verstaan.

In dat geloofsleven der gemeente, en bepaaldelijk in het woord der oud-testamentische Schrift, dat, naar de gewoonte der synagoge in de bijeenkomsten der christenen werd gelezen, moeten wij dus de voorbereidingen en de aanrakingspunten zoeken voor zijne leer. Niet alzoo evenwel, dat wij aansluiting zoeken aan eenig bepaald deel dier Schrift, zonder verband met het geheel; maar in overeenstemming met het hooge standpunt, dat de apostolische verkondiging ten opzichte van het geheel dier Schrift innam, eene harmonische ontwikkeling uit dat geheel. De apostolische verkondiging is geene wederopvatting van eenig vroeger gegeven onderwijs, maar wel aanwijzing van de vervulling der profetie, die het wezen is der oud-testamentische Schrift.

Welnu, wat is, in die Schrift, het wezen van Gods openbaringen, de verborgen grondslag van al de woorden, al de daden

en verschijningen Gods? Wat is in Israëls geschiedenis de leidende gedachte, de gedachte, die deze gansche geschiedenis tot openbaring Gods stempelt?

Schijnbaar zijn het twee gedachten, die wij ontmoeten, twee lijnen, die naast elkander loopen, zonder elkander te snijden. Toch is het slechts schijnbaar.

De eene, de meest in het oog loopende, en die in de meeste schriften de hoofdgedachte is, is die van Israëls roeping. Israël, het volk Gods, Israël met wetten en rijksinstellingen, die niet minder zijn dan uitdrukking, ja, volkomen afbeelding van de eeuwige wet Gods, de orde van het heelal; Israël, juist daarom bestemd aan het hoofd der volken te staan, en het rijk Gods in de wereld op te richten. Deze gedachte doet in hare natuurlijke ontwikkeling of voortspinning, als ik het zoo mag noemen, in leer en geschiedenis, de Messias-idee ontstaan. De Messias, Israëls koning, maar ook koning der volken, stichter van het rijk der gerechtigheid en des vredes, het Godsrijk op aarde. Ziedaar de rijpe vrucht van den profetischen geest in Israël. Toch sluit zich deze gedachte aan een andere, voorafgaande, aan, en terwijl zij zich schijnbaar daarvan losmaakt, blijkt het toch, dat die andere haar immer vergezelt en door haar wel bedekt, maar niet teruggedrongen wordt. Israëls wetgever en koning is de schepper der wereld; de God, die wonderen doet, is tevens de God, die de wereld in hare ordeningen bewaart. Jehova is Elohim. De Verbondsgod van Israël is de God, die ook aan de heidenen eene wet gegeven heeft, waarnaar zij geoordeeld worden, ja, die de heidenen menigwerf oproept om getuige te zijn tusschen Hem en zijn volk.

Beheerscht de eerste gedachte, die van Israëls verkiezing en het Godsrijk in Israël, de historische en profetische geschriften des ouden verbonds, welke beide door de Joden als profetische worden aangemerkt en genoemd, de laatste, die van Jehova's betrekking tot alle volken, tot den mensch als mensch, op grond van de gemeenschappelijke menschelijke natuur en de eenheid der schepping,

deze gedachte, ofschoon niet ontbrekende in de profetische schrift, is toch hoofdzakelijk de grondslag der zoogenaamde Salomonische literatuur. Deze, waaronder men niet alleen de naar Salomo genoemde schriften, maar ook het boek Job en vele Psalmen moet rangschikken, kunnen beschouwd worden als de wijsbegeerte, die zich uit de beschouwing der wereld in het licht van het Israëlitisch Godsbegrip heeft gevormd. Daar roept de Wijsheid *overluid* en spreekt de Verstandigheid *aan den weg.* (Spr. VIII : 1—3).

Welnu, deze beide gedachten, vormen zij eene tegenstelling? Zijn zij in waarheid twee lijnen, die naast elkander loopen, zonder elkander te snijden? Reeds wees ik u op de verwantschap en beweerde, dat de eerste de laatste veronderstelde. Het particularisme in Israël sluit het universalisme niet uit, maar is daaruit ontstaan. Dit ontstaan nu, de gemeenschappelijke eenheid, vóór de splitsing, aanschouwen wij in de eerste hoofdstukken van Genesis. Vroeger nog dan met de roeping van zijnen stamvader Abraham begint Israëls geschiedenis; de oorsprongen zijner geschiedenis zijn die van de geschiedenis der menschheid. Het eerste woord, waarmede zijne literatuur en zijne geschiedenis begint, is dat onvergelijkelijk schoone en verhevene: *In den beginne schiep God de hemelen en de aarde.*

Niet de eerste, maar de laatste geschiedschrijver van de stichting des nieuwen verbonds, hij, die het laatste, het voltooiende woord heeft voor de gemeente, Johannes, sluit zich onmiddellijk aan dat begin aan. Hij opent zijne geschiedenis van het Woord, dat vleesch geworden is, ook met eene vermelding van dat onbeschrijfelijke, *het begin. In den beginne schiep God de hemelen en de aarde:* zoo opent de middelaar des ouden verbonds, de wetgever en profeet, zijne geschiedrol. *In den beginne was het Woord, en het Woord was bij God en het woord was God:* zoo opent de zijne hij, die de heerlijkheid des eengeborenen aanschouwd had, de apostel en profeet des nieuwen.

Of wel, is het slechts eene overeenkomst in klanken, niet in gedachten? Zijn het willekeurige combinatiën, die wij u voorstellen,

niet bewuste overeenstemming tusschen Johannes en Mozes, door den Heiligen Geest, naar den aard des nieuwen verbonds, niet door een duisteren aandrang des gemoeds, maar op zelfbewuste wijze in den geest des apostels gewerkt? O! wij kunnen niemand door redeneering overtuigen, die zelf niet ziet. Wij hebben slechts aan te wijzen, wat wij meenen te zien. Oordeelt zelve, of wij u slechts voorstellen, wat niet aanwezig is, en zoo gij de overeenstemming niet ziet, veroordeelt ons niet, die meenen haar te zien.

In den beginne schiep God de hemelen en de aarde, zoo luidt de aanhef van die verhevene geschiedenis, waarvan het einde is de vervulling der belofte van vereeniging van hemel en aarde. Eerst toen die vereeniging aanschouwd was in Hem, die de hemelen op aarde heeft gebracht, kon er gezegd worden, kon er getuigd worden: *In den beginne was het Woord en het Woord was bij God en het Woord was God;* dat Woord namelijk, waardoor hemel en aarde geschapen zijn en al hun heir, en waarvan alle schepselen de letters zijn.

De profeet des ouden verbonds kon in de schepping slechts zien den strijd van den Geest, die licht is en leven, met de duistere, leven- en vormlooze stof; en hij getuigt: *De aarde nu was woest en ledig, maar de Geest Gods zweefde op de wateren.* De profeet des nieuwen ziet in dien strijd de wording van het Woord in de wereld, van dat Woord dat *in den beginne was bij God*, maar nu, zooals hij verder voorstelt, in de wereld komt.

In de wereld komt! Hoe? Eerst door het werk der schepping zelve. Hoort de profeet des ouden verbonds tot zesmaal toe de scheppende stem Gods, die telkens den baaierd ordent en uit den nacht een nieuwen dag doet te voorschijn komen, wordt iedere nieuwe morgenstond aangekondigd door dat eenvoudig verhevene: *En God sprak;* de profeet des nieuwen vereenigt al die stemmen Gods, die zoovele scheppende daden zijn, als in eenen blik, waarmede hij het geheel der schepping overziet en als eene eenheid opvat: *Alle dingen zijn door het Woord gemaakt en zonder hetzelve is geen ding gemaakt, dat gemaakt is.*

Doet ons de profeet des ouden verbonds aanschouwen, hoe van lieverlede de levenskracht zich in een oneindigen rijkdom van vormen openbaart en ontwikkelt; wijst hij ons eerst op het licht, als op de voorwaarde van alle leven, dan op het uitspansel des hemels, op den dampkring, die deze aarde omgeeft en haar tot een eigen gebied der schepping vormt, en worden wij verder, aan zijne hand, ingeleid in de verschillende scheidingen en verbindingen der elementen: hier, het droge en de zeeën, daar, de opvolging der tijden door de lichten des hemels, dan, de oneindige verscheidenheden van het planten- en dierenrijk; zijn woord, bij herhaling uitgesproken: *en God zag, dat het goed was*, vindt zijne verklaring en bevestiging in dat minder kinderlijke eenvoudige, maar niet minder majestueuze van den profeet des nieuwen: *In het Woord was het leven*. Omdat alle dingen zijn door het Woord, daarom leeft alles, daarom is leven, het leven en niet de dood, het laatste woord der natuur.

Eindigt de profeet des ouden verbonds zijn verheven gedicht met de voorstelling van Gods raad in het scheppen van den mensch, van den mensch, de voltooiing van het scheppingsplan, de volkomen uitdrukking der gedachte Gods, den mensch geschapen naar Gods beeld en gelijkenis, waarna God rust van zijn werk; het is alsof de ziener des nieuwen voor het eerst begrepen heeft, wat dat beeld Gods in den mensch beteekent en de gedachte van het scheppingsverhaal heeft verstaan, als hij daar van dat leven, dat in het Woord is, dat uit God in de wereld zich uitstort, getuigt: *En het leven was het licht der menschen*. Omdat het leven is uit God, in het Woord, waardoor alle dingen geschapen zijn, kunnen de menschen in alle dingen God zien, en het leven, dat zij zelve aanschouwen en genieten, erkennen als zijn Woord.

Eindelijk, de profeet des ouden verbonds weet niet van eene aarde, die reeds een hemel zou zijn. Hij maakt onderscheid tusschen de hemelen en de aarde. Wel plaatst hij den mensch in het paradijs. den hof des Heeren, maar in dien hof is de slang, en door de slang spreekt een booze geest. Is het niet, alsof de

profeet des nieuwen die slang alomme heeft waargenomen, dien boozen geest alomme heeft hooren spreken, als hij van dat licht, dat in het leven der wereld scheen, getuigt: *Het licht schijnt in de duisternis, maar de duisternis heeft het niet ontvangen.*

Toch, ondanks den strijd, ondanks de algemeene heerschappij der duisternis, is dat licht — hoe zou het anders kunnen? — niet uitgebluscht geworden. Het schijnt, het blijft schijnen in de duisternis. Daarom kan Johannes alzoo getuigen. Er zijn kinderen des lichts, die het onderscheid van het licht en de duisternis erkennen, die de overwinning hebben aanschouwd, die haar hebben voorbereid of haar helpen voltooien. Johannes is een van die kinderen des lichts; hij heeft de overwinning gezien, daarom begrijpt hij den voorafgaanden strijd en ziet nu dat de strijd blijft ook na, ja in en door de overwinning. Uit het standpunt van hem, die het licht der wereld is, slaat hij den blik naar achteren en naar voren, ziet tot in de oorsprongen van het menschelijk geslacht den strijd tusschen licht en duisternis, om straks eene toekomst te aanschouwen, die enkel licht zal zijn. Den strijd, die tot de overwinning heeft geleid, beschrijft hij in zijn evangelie; de strijd tusschen licht en duisternis is de tragische grondtoon van dit hoog verheven drama, waarvan de opvolgende tooneelen ons in deze 21 hoofdstukken voor oogen gesteld worden.

III.

Afgetrokken schijnt de voorstelling, waarmede Johannes zijn geschiedverhaal opent; te verheven om op de praktijk des levens van invloed te kunnen zijn, het gebied van denkbeelden, waarop deze voorstelling ons verplaatst. Doch het is slechts schijn. Dwaling is het, te meenen — hoe algemeen die meening ook zij, — dat het verhevene het praktische buitensluit. Het tegendeel is waar. Onpraktisch zijn juist die beschouwingen, die het gebied der bespiegeling afsluiten, die aan den mensch eene

levenssfeer zoeken af te bakenen buiten dien onpeilbaren grond van het oneindige, die de bodem is van ieder menschelijk hart. Wordt die geloochend, of ook maar terzijde gesteld, dan wordt de edelste behoefte der menschelijke natuur miskend, en die behoefte wreekt zich door zich op het gebied der zinnelijkheid over te plaatsen en 's menschen hart ten prooi te laten aan de meest teugellooze fantasie. Het verhevene alleen is praktisch; in het goddelijke, Gods gedachte, Gods werk, Gods wezen, vindt de mensch voldoening, dus vrede, dus kracht, helderheid van inzicht en een vast richtsnoer voor de praktijk. Eene wereldbeschouwing als die van Johannes is ons noodig om ons met de wereld te verzoenen, onze eigen roeping te doen erkennen, een vast standpunt te doen innemen te midden der werkelijkheid, die ons omgeeft.

Om ons met de wereld te verzoenen. Ik zoude mij wellicht juister uitdrukken, indien ik, in plaats van *wereld* zeide *natuur*. Ik bedoel toch de wereld, niet als de van God afgevallene, maar als de van God geschapene; deze toch is in de afvallige bewaard, de zonde heeft haar niet vernietigd. De natuur van alle schepselen blijft bestaan, door Gods voorzienigheid, dat is, naar de schoone uitdrukking van onzen catechismus (vr. 27), door „de almachtige en alomtegenwoordige kracht Gods, door welke hij hemel en aarde, mitsgaders alle creaturen, gelijk als met zijne hand *nog* onderhoudt en.... regeert;" zij blijft bestaan in de zonde, ondanks de zonde en hare gevolgen. Doch daar wij onder natuur meestal slechts het stoffelijke, het zichtbare verstaan, zoo gebruiken wij het woord w e r e l d, om aan te duiden al het geschapene in zijne oorspronkelijke eenheid en harmonie, die althans in aanleg en bestemming nog voorhanden is.

Welnu, dit weten wij alleen dan, als wij de wereld beschouwen in het licht van deze uitspraak: *Alle dingen zijn door het Woord gemaakt, en zonder hetzelve is geen ding gemaakt, dat gemaakt is,*" Ja, nu eerst leeren wij de waarheid en de waarde van de uitdrukking *wereld,* welke het begrip van een-

heid, harmonie, schoonheid bevat, verstaan. Van het verband der dingen, van den geest in de natuur, van den mensch, als het einde en het doel der aardsche schepping, verstaan wij iets, of liever vermoeden wij iets. Wij hebben er een voorgevoel van, wij hebben behoefte de eenheid te denken in die verscheidenheid, de orde in die schijnbare wanorde, de rede in hetgeen ons dikwerf voorkomt met alle rede te spotten. Maar wij weten niet, of het alleen behoefte is onzerzijds, of wij slechts veronderstellen, wat wij wenschen, of de eenheid, die wij soms meenen op te merken, niet slechts is de weerklank der gedachte van onzen geest, zonderdat bij de voorwerpen zelven die eenheid bestaat. Is nu de voorstelling van Johannes waar, dan worden wij aangemoedigd om het verband der dingen na te sporen, want wij gelooven aan harmonie en rede, ook waar wij haar niet aanschouwen. Het oneindig aantal wezens is ons toch, bij alle verscheidenheid, eene eenheid, eene wereld, want wij zien ze alle in God; wij gelooven, dat de schepping niet alleen een werk Gods is, maar dat zij het daarom is, omdat zij openbaring is van zijn wezen, met zedelijke noodzakelijkheid, dus vrij, door hem gewrocht. *Door het woord des Heeren zijn de hemelen gemaakt, en door den geest zijns monds al hun heir.* Met die hemelen ook de aarde, want alle dingen zijn door het woord gemaakt. En daarom zijn wij nergens vreemdelingen, nergens in 's vijands land, maar overal in het Vaderhuis, overal te midden der werken Gods en der openbaring zijner heerlijkheid.

Maar niet alleen om ons in liefelijke en bekoorlijke droomen te verliezen, beschouwen wij de wereld alzoo. Die beschouwing is eene levenskracht; geen verzinken — zooals naar de leer van Buddha, die sommigen heden ten dage met de christelijke willen gelijk, zoo niet boven haar stellen, gepredikt wordt, — geen verzinken in de blinde natuurkracht, geen zelfvernietiging in het onpersoonlijke heelal. De bestemming der wereld, om Gods heerlijkheid te openbaren, wordt niet bereikt buiten den mensch, maar door den mensch, door zijn wil, door zijn arbeid. Is de grond der

wereld de Logos, die grond is niet alleen natuurlijk, maar tevens, maar eerst redelijk en zedelijk van aard, daarna en daardoor natuurlijk. Niet in blinde natuurkrachten, maar in vrije daden, door den geest, dus met zelfbewustheid, dus door personen, die met kennis en wil handelen, komt die grond te voorschijn. Aan de menschen is die grootsche taak toevertrouwd, om de natuur aan hare bestemming, de maatschappij aan haar doel te doen beantwoorden, opdat alzoo Gods heerlijkheid in de wereld openbaar worde. De aanleg is gegeven, met de schepping: alles wat God geschapen heeft, draagt de vatbaarheid in zich, om in God te worden verheerlijkt; maar die aanleg moet worden ontwikkeld, die vatbaarheid gebruikt: de grond moet worden ontgonnen. Wel luidt het woord, als het Amen des Scheppers op zijn werk, dat „*God zag al wat Hij gemaakt had, en ziet het was zeer goed*" (Gen. I:31), maar niettemin was het laatste werk des Scheppers geweest een bevel, aan den mensch gegeven, een bevel om de aarde te vervullen, haar te onderwerpen en heerschappij te hebben over haar (vs. 28). Eerst daardoor zou de bestemming der aarde worden bereikt, haar goddelijke grond te voorschijn treden, Gods heerlijkheid in haar openbaar worden. Welnu, de gemeente van Jezus Christus erkent die bestemming en beschouwt het als hare roeping, aan de vervulling dier bestemming te arbeiden. Dit is hare hemelsche roeping: niet, de wereld aan haar lot over te laten, als ware zij eene prooi des doods, de natuur te schuwen, hare geheimenissen niet te peilen, hare krachten niet aan te wenden, haar te beschouwen als het gebied des Satans, voorbestemd ten verderve; niet, in de menschelijke maatschappij slechts te zien de voorbereiding tot het rijk van den Antichrist, en in de opvolging harer verschijnselen slechts eene geschiedenis van werken der duisternis, openbaringen van den leugengeest; neen, maar, terwijl men, als Jezus, den Satan ziet werken in de wereld en de krachten der duisternis niet licht telt, toch, evenals hij, te gelooven, dat de Satan is uitgeworpen, te gelooven aan de bestemming van natuur en maatschappij om te worden een koninkrijk

Gods, eene heilige maatschappij, eene verheerlijkte natuur. En dit kan de gemeente. Hare wereldbeschouwing is die der verzoening, des geloofs. Is zij ook zelve nog niet gekomen tot de heerlijkheid der kinderen Gods, zijn haar nog niet alle dingen onderworpen, zij ziet haar hoofd met eer en heerlijkheid gekroond (Hebr. II : 8, 9). Zucht zij ook zelve nog, ondanks de eerstelingen des Geestes, die zij ontvangen heeft, zucht zij nog in zich zelve, *verwachtende de aanneming tot kinderen, namelijk de verlossing des lichaams*, toch weet zij, dat de gansche schepping als in barensnood is en mede bestemd om *vrijgemaakt te worden van de dienstbaarheid der verderfenis, tot de vrijheid der heerlijkheid der kinderen Gods* (Rom. VIII : 21—23). Hare toekomst is niet maar een hemel buiten verband met de aarde, maar de hemel op aarde, *het heilige Jeruzalem, nederdalende uit den hemel van God* (Op. XXI : 10), de stad, wier naam zal zijn: *De Heer is aldaar* (Ezech. XLVIII : 35). Met het oog op deze toekomst, gegrond in het werk der schepping en dat der verlossing, heeft zij goeden moed, zij weet, dat zij zelve, als gemeente van Christus de toekomst der wereld in zich draagt. Zij is niet een middel om de menschheid haar doel te doen bereiken, tot ware humaniteit op te leiden; dat doel wordt in haar bereikt; de ware humaniteit, de ontwikkeling van alle menschelijke krachten en de vervulling van alle menschelijke behoeften, is het wezen der gemeente, want zij is het lichaam van Christus, in wien de volheid Gods woont lichamelijk.

Doch hoe zal zij hare taak vervullen? O! heeft zij goeden moed; omdat zij heeft eene vaste hoop, wandelt zij met opgerichten hoofde in het huis des Vaders; die moed is geene opgewondenheid, die blijde hoop sluit haar het oog niet, maar integendeel opent het en doet haar de tegenstellingen, die in de wereld zijn, met scherpen blik en nuchteren geest onderscheiden. Johannes ziet wel, dat alle dingen door den Logos gemaakt zijn, en dat zonder hem geen ding gemaakt is, dat gemaakt is; wel weet hij, dat in hem het leven is, en dat het leven is het licht der men-

schen; maar juist daarom ziet hij des te meer, dat het licht schijnt in de duisternis, en erkent de macht der duisternis. Niemand heeft het werk des Satans in de wereld met zoo scherpen blik en zoo volledig erkend als Jezus; meer dan eenig profeet of eenig apostel, spreekt hij van den booze en van zijn werk. Welnu de gemeente weet het, in zijnen geest en naar zijn woord en voorbeeld, dat zij een strijd heeft, niet tegen vleesch en bloed, maar *tegen de overheden, tegen de machten, tegen de geweldhebbers dezer eeuw, tegen de geestelijke boosheden in de lucht.* Daartegen heeft zij de geheele wapenrusting Gods noodig. (Ef. VI vs. 11, 12). Het schoonste en heerlijkste staat het meest bloot voor bederf. De natuur zoekt den geest te overheerschen en door het genot, dat zij aanbiedt, te verderven, en de menschelijke maatschappij .... zij is wel eens een Leviathan genoemd, die verzwelgt, wat zij opneemt. Wij kunnen, ijverende voor de maatschappij, onze ziel verliezen, de natuur trachtende te beheerschen, door haar worden overheerscht. Onthouding is ons noodig om te leeren heerschen; het geslacht der duivelen vaart slechts uit door bidden en vasten. Om met Jezus te worden gekroond met eer en heerlijkheid, hebben wij, als hij, de valsche eer en de valsche heerlijkheid, het schijngenot der zinnen en den roem der wereld, af te wijzen en tot den duivel, die ons komt lokken en vleien, in zijne kracht, te spreken: *ga weg, satan! want er staat geschreven: den Heer uwen God zult gij aanbidden, en Hem alleen dienen.* Geen andere weg tot heerlijkheid, dan de weg van Jezus, de kruisweg. *In de wereld zult gij verdrukking hebben, maar hebt goeden moed: ik heb de wereld overwonnen.* Dit is, Gel., onze roeping, onze strijd, ja, wel een moeilijke strijd, maar toch een heerlijke strijd, omdat wij zeker zijn van de overwinning: dit, zeg ik: geen onzer idealen, geen onzer verwachtingen, geen der eischen en der rechten der menschelijke natuur op te geven; want deze alle zijn beloften Gods, maar ook geene vervulling dier beloften te zoeken, of te wachten op den weg der zonde, onze heerlijkheid niet als een roof te nemen, maar als eene gave te verwachten; het woord:

gij zult zijn als Goden niet aan te nemen als eene verleiding des Satans, die den weg der ongehoorzaamheid aanprijst als tot het doel leidende, maar als eene belofte Gods, die alleen op den weg der gehoorzaamheid kan vervuld worden. Zoo leeren wij in de tegenwoordige wereld reeds als kinderen des koninkrijks te leven, vreemdelingen en toch erfgenamen, *als niets hebbende en toch alles bezittende* (2 Cor. 6 : 10). Die dit vatten kan, vatte het! Die ooren heeft om te hooren, hoore! Amen.

II.

DE STRIJD VAN HET WOORD.

Er was een mensch van God gezonden, wiens naam was Johannes. Deze kwam tot eene getuigenis, om van het licht te getuigen, opdat zij allen door hem gelooven zouden. Hij was het licht niet, maar was gezonden, opdat hij van het licht getuigen zou. Dit was het waarachtige licht, hetwelk verlicht een' iegelijk mensch, komende in de wereld. Hij was in de wereld, en de wereld is door hem gemaakt; en de wereld heeft hem niet gekend. Hij is gekomen tot het zijne, en de zijnen hebben hem niet aangenomen. Maar zoo velen hem aangenomen hebben, dien heeft Hij macht gegeven kinderen Gods te worden, namelijk die in Zijnen naam gelooven; welke niet uit den bloede, noch uit den wil des vleesches, noch uit den wil des mans, maar uit God geboren zijn. (JOHANNES I : 6—13).

In de vier eerste verzen van dit eerste hoofdstuk van zijn Evangelie hebben wij den apostel, voor hetgeen hij te verkondigen en te verhalen heeft, een uitgangspunt zien nemen in de eeuwigheid, in hetgeen *was* in den beginne. In het eeuwige Woord ligt de grond voor al hetgeen geworden is, zoowel het zichtbare als het onzichtbare. De wereld in haar geheel is gegrond in God, is openbaring van zijn Woord. Zijn de dingen, die men ziet, niet geworden uit dingen, die gezien worden, daaruit volgt niet, dat zij geene oorzaak, geene reden van bestaan hebben en ontstaan zouden zijn uit willekeur en toeval. Zonder het Woord is geen ding gemaakt, dat gemaakt is. Schijnt de geschiedenis der menschheid het product te zijn van den strijd

van menschelijke hartstochten, het toevallig resultaat der samenwerking van duizend wilsuitingen van eindige schepselen, vaster is de band, die hare verschijnselen verbindt, hooger de orde, die hare schijnbaar verwarde tooneelen beheerscht. Zij toont ons den strijd van licht en duisternis, van het licht, dat zijnen weg zoekt in de duisternis, van het licht, dat niet anders is dan het goddelijk leven, dat de wereld zoekt te veroveren door en voor het Woord, dat God is.

Hier wordt dus reeds in weinige woorden, de verheven gedachte uitgesproken van een leven Gods boven en in de wereld, iedere deïstische, zoowel als pantheïstische en dualistische oplossing van het wereldraadsel afgewezen en de wereld voorgesteld als zich bewegende in God, in God, den Oneindige, den Onuitsprekelijke, den Algenoegzame.

Binnen dezen eersten, algemeenen omtrek wordt nu een tweede cirkel getrokken; eene tweede reeks van gedachten wordt geopend, afhankelijk van de eerste en zich daaraan aansluitende. Zooals in het boek der Openbaring ieder nieuw gezicht zich aansluit aan het voorafgaande, en er alzoo eene reeks van perspectieven ontstaat, waarvan de eene altijd in de andere besloten ligt en als het bijzondere is van het voorafgaande algemeene, zoo ook hier. De gedachte, waarmede de eerste reeks besloten wordt, van den strijd van licht en duisternis in de wereld, wordt het uitgangspunt voor eene nieuwe reeks, waarin die strijd nader wordt gekenschetst.

De strijd van het licht en de duisternis in de wereld: dit is dus de hoofdgedachte in dat gedeelte van den proloog van het vierde evangelie, dat wij thans wenschen te beschouwen. Niet in het afgetrokkene wordt die strijd beschreven, maar historisch; als een feit wordt hij voorgesteld. Als een feit, namelijk niet in den bijzonderen zin van één feit in de reeks van feiten, waaruit de geschiedenis bestaat, of ook zelfs van éene richting onder de vele, die in de geschiedenis worden waargenomen. Neen, maar als het algemeene, het alles doordringende, alle richtingen bepalende,

alle feiten beheerschende feit. Hier wordt nog niet gewezen op eenig tijdperk, waarin die strijd het meest kenbaar is geweest, zelfs niet op dat gewichtigste van alle tijdperken der geschiedenis, toen de Zoon Gods als Zoon des menschen op aarde wandelde en als slachtoffer van de macht der duisternis aan het kruis stierf. De vleeschwording van het Woord wordt nog niet vermeld. Dit tijdperk, wel is waar, wordt niet uitgesloten, en de gedachte aan den beslissenden strijd, door den Zoon des menschen gestreden, en die geëindigd is met zijn dood en zijne opstanding, ligt voorzeker bij den evangelist op den bodem des harten; ja, zoo hij dien bepaalden strijd niet aanschouwd had, nimmer zou hij den strijd in zijne algemeenheid alzoo hebben kunnen teekenen. Desniettemin, getrouw aan zijn plan, om zijn geschiedverhaal met het eeuwige en het algemeene te beginnen, stelt hij ons eerst in eenige meestertrekken voor oogen, hoe de gansche geschiedenis door dien strijd beheerscht wordt. Doch hoe strookt deze voorstelling van zijne bedoeling — zoo vraagt gij wellicht — met den inhoud zelven van het deel, dat wij thans voor oogen hebben? Spreekt hij niet van een bepaalden persoon, en wel — niet, het is zoo, van Jezus van Nazareth, maar — van zijn voorlooper, Johannes den Dooper; en doet hij ons niet den strijd kennen, zooals die bepaaldelijk door dezen gestreden is? Treedt hij dus niet reeds dadelijk op het gebied der bijzondere geschiedenis, der geschiedenis, die ons feiten en menschen en niet richtingen en beginselen beschrijft?

Indien dit zoo ware, zouden wij den draad, die de verschillende leden van den proloog aan elkander bindt, zoo spoedig uit de handen zien glippen, en zou het ons onmogelijk zijn een samenhang te vinden tusschen die leden. Immers eerst in het negentiende vers, dus na den proloog, wordt de getuigenis van Johannes den Dooper historisch vermeld. Indien wij dus niet meenen — en dit kunnen wij niet meenen, indien wij overigens het kunstmatige van den aanleg van het gansche evangelie eenigermate kennen — dat de schrijver zijne gedachte vooruit is ge-

loopen en te vroeg den naam van Johannes heeft genoemd, dan moeten wij het er voor houden, dat de vermelding van den naam Johannes reeds hier, met andere bedoeling geschied is, dan om den overgang te vormen tot de levensbeschrijving van Jezus, het Woord, dat vleesch geworden is.

Ik meen, dat de reden van die vermelding en dus de samenhang met het voorafgaande moet gezocht worden, eensdeels in den aard zelven van den strijd, dien de evangelist wil beschrijven, anderdeels in de beteekenis, ten opzichte van dien strijd, van den persoon, dien hij noemt.

In den aard van den strijd. De strijd tusschen het licht en de duisternis in de wereld is van zedelijken, niet van natuurlijken aard. Het persische dualisme, later door het Manicheïsme in de christelijke kerk overgeplant, was, indien het ook hier en daar reeds in de gemeente schuilde, althans niet het stelsel, door den auteur van het vierde evangelie gehuldigd. Neen, het licht en de duisternis, waarvan hij spreekt, zijn geene natuurkrachten, die met onverbiddelijke noodzakelijkheid en onbewusten drang, zonder vrijen wil, op elkander stooten en elkander zoeken te vernietigen. De strijd, waarvan de evangelist spreekt, wordt gevoerd op zedelijk gebied, op het gebied van den wil. Het licht is het leven, maar het leven is in den Logos. Het openbaart zich dus op redelijke en zedelijke wijze. Daarom wordt in de eerste plaats gesproken van eene getuigenis, die aan het licht gegeven wordt. Het licht wordt gezien, begrepen, aangenomen, en die het gezien, begrepen en aangenomen hebben, getuigen er van, spreken uit wat zij gezien, begrepen en aangenomen hebben. Kinderen des lichts, als zij zijn, hebben zij hun deel aan de heerlijkheid van den Logos, en, zoo zij niet zelve het Woord zijn, zij hebben een woord en toonen daarmee hunne verwantschap aan Hem, die het Woord is. De strijd ontstaat dus daardoor, dat er aan het licht getuigenis gegeven wordt door de kinderen des lichts.

Onder deze kinderen des lichts nu — en dit is de tweede reden, waarom deze naam genoemd wordt — bekleedt Johannes

de hoogste plaats, vóórdat Hij verschenen is, die zichzelven kon noemen het licht der wereld. O voorzeker, de evangelist herinnert zich wel het Woord des Meesters omtrent zijn wegbereider, al heeft hij het niet zelf opgeteekend, het woord: hij is een profeet, ja meer dan een profeet, de grootste van die van vrouwen geboren zijn. Als zoodanig nu, als de grootste getuige van het licht, eer dit zelf in de menschheid gekomen is, wordt hij genoemd. Doch dit wijst ons dan ook tevens het gebruik aan, dat wij van deze vermelding van Johannes' naam thans moeten maken. Wij hebben hier niet te verwijlen bij de geschiedenis van Johannes — daartoe zal later de gelegenheid komen — maar hem te beschouwen als dengene, die de profetische getuigenis voltooid heeft. Op deze getuigenis komt het aan, zoo als zij van de schepping der wereld af gehoord is en in Johannes hare laatste en hoogste uitdrukking gevonden heeft, onmiddellijk vóór de verschijning in het vleesch van Hem, aan wien die getuigenis wordt gebracht.

De getuigenis aan het licht gegeven; die getuigenis afgewezen; die getuigenis aangenomen: in deze drie gedachten laat zich de beschrijving van den strijd tusschen licht en duisternis, die wij hier aantreffen, ontleden. In deze gedachte wordt tevens het plan van het navolgende geschiedverhaal aangegeven. Deze drie gedachten toch vormen de drie deelen van het Evangelie, Hoofdstuk I—IV, V—XII, XIII—XX.

Wij onderzoeken thans:

I. Hoe deze gedachten hier zijn uitgesproken:

II. Hoe zij den strijd, die in de wereld, ook thans nog, bestaat, verklaren.

I.

A. Daar is aan het licht getuigenis gegeven.

Dit is de eerste der drie hoofdgedachten van onzen tekst, zij is uitgesproken in vs. 6—8.

Er was een mensch van God gezonden, wiens naam was Johannes. Deze kwam tot eene getuigenis, om van het licht te getuigen, opdat zij allen door hem gelooven zouden. Hij was het licht niet, maar was gezonden, opdat hij van het licht getuigen zoude.

Wij letten op de getuigen, op den vorm, waarin de getuigenis vervat is, op haren oorsprong, op het doel, waartoe zij gegeven, op de grenzen, binnen welke zij beperkt is.

1. Wij zeiden het reeds: Johannes wordt genoemd als de man, in wien de getuigenis, die aan het licht gegeven is geworden van den aanvang der wereld af, voltooid, de profetische roeping van Israël vervuld is. Daar zijn, naar luid van een ander woord der heilige Schrift, en wel een woord van des Doopers vader, den priester Zacharias, die daarmede toonde een voorgevoel te hebben van de roeping zijns zoons, profeten geweest *van het begin der wereld af* (Luk. I : 70). Onder de „ouden”, die door het geloof getuigenis bekomen hebben, worden door den schrijver aan de Hebreën (XI) niet alleen genoemd de vaders van Israël, maar ook Abel en Henoch en Noach. Ja, wij kunnen zeggen, dat de eerste zondaar ook de eerste profeet is geweest: Adam profeteerde, toen hij aan de vrouw, die hem ten val was geweest, op grond der belofte den naam gaf van Heva, een naam, die geen dood, maar leven aankondigt. Is de profetie *„een licht schijnende in eene duistere plaats, totdat de dag aanlicht en de morgenster opga in de harten”* (2 Petr. I : 13), Gode zij dank, dat van het oogenblik af, dat de duisternis der zonde in de wereld gekomen is, ook dat licht is ontstoken. De profetie, de taal des geloofs en der hoop te midden van een troosteloos heden, is het teeken van de vijand-

schap, die God gesteld heeft tusschen het zaad der vrouw en het zaad der slang. Welnu, van al deze getuigen, die aan het licht geloofd, het licht gezocht en er den dageraad van aanschouwd hebben, is Johannes de uitnemendste. Waarom? Omdat bij geen hunner, zooals bij hem, het natuurlijke leven zoo geheel op den achtergrond treedt en door de profetische roeping zoo geheel beheerscht wordt. De profetische roeping was hem niet eene roeping in zijn leven, zij was de roeping van zijn leven; zij vervulde er niet een tijdvak van, zij openbaarde zich niet bij tusschenpoozen, neen, zij was het leven van zijn leven. Met den Heiligen Geest vervuld van zijner moeders schoot aan (Luk. I: 15), was hij niets anders, dan wat hij zich zelf noemde, eene *stem*. Dit was zijn antwoord op de vraag: *Wat zegt gij van u zelven: Ik ben de stem des roependen in de woestijn* (Joh. I: 23).

2. *Eene stem.* Dit wijst ons op den vorm der profetische getuigenis. Ook daarom was Johannes de grootste, omdat hij geene wonderen deed en zijne gansche getuigenis bestond in het woord. Wij kunnen niet nalaten hier, als in het voorbijgaan, op te merken, hoezeer de historische waarheid der wonderverhalen in de geschiedenis van Jezus bevestigd wordt, door volkomen afwezigheid van wonderen in de berichten omtrent de werkzaamheid van Johannes. Zoude de legenden-dichtende gemeente, de geschiedenis van den voorlooper, aan wien zulk een getuigenis gegeven was, als die van Jezus, dat hij de grootste was der profeten, wel buiten dezen stralenkrans hebben gelaten, die toch immers het hoofd der meeste oud-testamentische getuigen omgaf? Doch, wat daarvan zij, gij vraagt naar de reden van mijne stelling, dat de afwezigheid van wonderen een teeken is van Johannes' grootheid. Wij zullen het verstaan, indien wij letten op de beteekenis, die de wonderen hebben in de geschiedenis van het Godsrijk, zooals wij die leeren kennen uit de wonderen des Heeren. Teekenen zijn zij, teekenen van verlossing, openbaringen der heerlijkheid van het Godsrijk; maar alleen zij ontvangen die openbaringen en aan hen worden die teekenen gezien, die de getui-

genis geloofd hebben, het woord, dat het Godsrijk aankondigt, het evangelie des koninkrijks. Waar het koninkrijk Gods aanvankelijk, zij het ook slechts als profetische instelling, schaduwbeeld der toekomstige vervulling, in Israël gevestigd wordt, daar geschieden wonderen. De vervulling zelve, de komst van het Godsrijk door de komst in de wereld van Hem, die de koning is, wordt wederom ingeleid door een reeks van wonderen, ja, is zelf het groote wonder. Maar tot de roeping van hem, die gekomen is, eensdeels om het volk des verbonds te wijzen op de oordeelen Gods en het tot boete en bekeering te roepen, anderdeels om het nieuwe verbond aan te kondigen en op het licht te wijzen, dat in de wereld komen zou, behoort het niet, ons reeds de teekenen der heerlijkheid van het verbond te doen aanschouwen. Het is de triomf des geloofs bij Johannes, dat hij, waar hij van die heerlijkheid niets aanschouwt en zoo diepen blik slaat in den afval van het uitverkoren volk, dat hij hen allen tot den doop der bekeering roept, in die roeping zelve het bewijs ziet van Gods genadebezoeking, en, zelf het koninkrijk Gods niet kunnende oprichten, toch met volle zekerheid verkondigt: *Het koninkrijk Gods is nabij.* Niet te zien, niets te zien van hetgeen hij getuigt, en toch krachtiger te getuigen dan één vóór hem, dat is de triomf zijns geloofs, dat is zijne heerlijkheid; daarom is hij de grootste, hij die de laatste is der profetische getuigen, en kan van hem persoonlijk gezegd worden, wat van de gansche profetische getuigenis in haar geheel geldt: *„Hij was eene brandende en lichtende kaars"* (V : 35). Hij was het licht niet, hij verdrijft de duisternis niet, hij doopt niet met den Heiligen Geest; maar te midden der duisternis ziet hij het licht komen en getuigt er van, en die getuigenis is zijn leven, daarin gaat zijne gansche persoonlijkheid op, en daarom is hij zelf, wel niet het licht, maar toch een licht in de duisternis, eene lamp in den nacht. Hebben de profeten in Israël ondervraagd en onderzocht omtrent de genade, die ons is geschied, hebben de zieners en de wijzen der Heidenwereld een voorgevoel gehad van hetgeen eens zou

openbaar worden, en uit de spranken lichts, die zij in de wereld opmerkten, afgeleid het bestaan van een bron van licht, en daarnaar met vurig verlangen zich uitgestrekt, verlangen en geloof is bij Johannes één: *Bekeert u,* zoo luidt zijne stem, *want het koninkrijk Gods is nabij.*

3. Vastheid van geloof is reeds op zich zelf het bewijs der waarheid van hetgeen geloofd wordt, namelijk — en dit alleen in vastheid van geloof — indien men onder geloof niet verstaat kranke geestdrift, halsstarrig vasthouden aan eens opgevatte denkbeelden, opgewondene en dwepende stemming des gemoeds. Maar het geloof als levenskracht, het geloof dat met nuchterheid des geestes, kalmte der ziel, veerkracht van den wil gepaard gaat, ja, zich daarin openbaart, het geloof, dat den mensch geneest en harmonie brengt in den chaos des gemoeds, dat geloof behoeft zijn recht niet te bewijzen; dat recht ligt in zijn bestaan zelf: *Er was een mensch van God gezonden. Een mensch van God gezonden.* Eene zending, niet als van een engel, uit andere sfeer: hij was een *mensch.* Eene zending, niet door een lastgeving, van een ander ontvangen, of voor eenen tijd hem toevertrouwd: hij was als mensch van God gezonden; zooals hij was, was hij de van God gezondene. Moge hij zich al zijner roeping in de woestijn bewust zijn geworden, die roeping ving toen niet aan; zij sluimerde in hem van zijn geboorte af, en niet minder, voorwaar, dan de apostel, die op zijnen weg den Heer ontmoet had, die hem tegenkwam met zijn verpletterend: *Saul! Saul! wat vervolgt gij mij?* kon de Dooper zich noemen: *afgezonderd tot het evangelie van God* (Rom. I: 1). Doch dit geldt niet alleen van hem of van Paulus. God heeft zijne uitverkorenen onder de menschen. Gods zendelingen zijn, die zijn woord van Hem ontvangen hebben, die van Hem geleerd zijn, die onder alle getuigenissen van menschen de getuigenis van God hebben leeren onderscheiden, en nu met eigen inzicht en oorspronkelijke kracht Gods woord brengen tot de menschen. Is daar eene goddelijke voorbeschikking, die het geheel der menschheid omvat, daar zijn, eerst Israël de eerst-

geborene, dan andere, in afhankelijkheid van dien eerstgeborene, volken der uitverkiezing, bestemd om eene nieuwe ontwikkeling van het Godsrijk voor te bereiden en in te leiden; daar zijn mannen der uitverkiezing, die het woord hebben voor hunne eeuw, voorlichters en voorgangers der menschheid. Zij zijn de van God gezondenen. Geen willekeur of toeval, maar ook geene ambtelijke roeping of menschelijke aanstelling, niets dan Gods stem in hun binnenste, Gods leiding in hun leven maakt hen tot hetgeen zij zijn. Geen andere oorsprong is er te erkennen voor hunne getuigenis dan Gods werk, Gods leiding, Gods roeping. Zij zijn allen, in hunne mate, wat de naam van Johannes aanduidt: eene gave Gods aan de menschheid. *Daar was een mensch, een van God gezondene, wiens naam was Johannes.*

4. Waartoe werd hij gezonden, hij, en de velen met hem, zijne voorgangers, en ook zijne navolgers, nadat het licht gekomen was? *Deze kwam tot eene getuigenis, om van het licht te getuigen, opdat zij allen door hem gelooven zouden.* Heerlijke roeping, de getuigenis van het licht te brengen tot hen, die in de duisternis verkwijnen, die, verzonken in den kouden nacht van twijfel en ongeloof, wanhopen aan het komen van den dag! Heerlijke roeping, alzoo op de toppen der bergen te staan, met het oog gericht naar het Oosten, en aan hen, die in de diepte wonen, te verkondigen, dat de dag komt! Eene roeping waartoe veel geloof, maar ook, niet minder, veel zelfverloochenende liefde vereischt wordt. Hoe licht toch vergeet de gezondene zijn zender, en stelt zich zelven in diens plaats, legt zijn gezag op, en laat zichzelf, zoo niet als God, althans als Gods gezant vereeren. Hoe nabij ligt dit gevaar. Immers, de ondervinding leert, hoe gereed de menigte is, aan den gezant de hulde te bewijzen, die den zender toekomt. Ook dit is de grootheid van Johannes, — neen, laat mij liever zeggen: dit is de stempel van den Godsgezant, te zijn wegbereider, wegwijzer, evangeliebode, gezant en niets meer dan dat: niet *opdat zij* IN *hem, maar opdat zij* DOOR *hem gelooven zouden.* Door hem: hij is het middel,

de hand, zoo als Socrates het uitdrukte, die tot de geboorte helpt; niet de levengever. *Opdat zij* ALLEN *door hem gelooven zouden. Allen;* dit is de algemeene menschelijke roeping: te komen tot vrijheid, de vrijheid, die de vrucht is van geloof, dat is van persoonlijke gemeenschap met God, persoonlijke afhankelijkheid van, persoonlijke toewijding aan Hem, die alleen recht op ons heeft, en alleen het leven geeft. Dit is het doel van alle uitverkiezing Gods: niet de verwerping van anderen, maar de zegen voor anderen. Abraham wordt uitverkoren om te zijn tot een zegen voor alle geslachten, Israël is het uitverkoren volk om te zijn tot een licht der Heidenen, de profeten in Israël worden geroepen om Israël tot den Heer zijnen God te bekeeren, Johannes eindelijk om zelf minder te worden, opdat Hij wasse. In Hem wordt de roeping van Israël vervuld, om ook uit de steenen kinderen aan Abraham te verwekken, kinderen der vrije en niet der dienstmaagd.

5. Hieruit volgt dan ook, binnen welke grenzen de getuigenis beperkt is. Zoodra iemand zelf eene kerk sticht, aan zijne volgelingen zijn naam oplegt, is hij niet meer getuige, maar roover van de eere Gods. Daar zijn vele valsche profeten opgestaan in Israël, die *naar eigene uitlegging, naar den wil eens menschen* profeteerden, en niet ondervraagden en onderzochten; geene discipelen meer der waarheid, en dus leugenleeraars; want alleen de discipel der waarheid kan leeraar de waarheid zijn; velen ook onder de Heidenen, niet leidslieden, maar verleiders des volks. Dit is het eigenaardige van den valschen profeet: van zich zelven te getuigen, tot zich zelven te trekken. Zoo is het afvallige Israël de valsche profeet geworden voor de heidenwereld; toen hij zijne eigen verkiezing als eene wet begon op te leggen aan de vreemden, en de heidenen beschouwde als de van God verworpenen. Het farizeïsme is de valsche getuigenis. Och, of het de grenzen van Israël niet overschreden had, en geene plaats gevonden in de christelijke kerk, ook in de protestantsche! Wat zegt het: een Christen te zijn? Een met den Hei-

ligen Geest gezalfde; eene vrije, een kind Gods. Wij willen zelfs niet, met degenen die den Christus verwerpen, ons naar den naam van Jezus noemen. Want Jezus als leeraar der waarheid, legt zijn woord niet op met gezag, maar belooft den Heiligen Geest, en door den Heiligen Geest erkennen wij Hem als den Zoon, en zijn zelve kinderen Gods, getuigen van Hem als het licht, en zijn zelve kinderen des lichts.

B. Hoe is die getuigenis, die aan het licht gegeven is ontvangen? Zij is, in het algemeen gesproken, afgewezen geworden.

Dit is de tweede hoofdgedachte van het deel, dat wij thans behandelen. Zij is in de drie volgende verzen uitgesproken (9—11), die wij alzoo vertalen:

„*Het waarachtige licht, hetwelk verlicht een iegelijk mensch, was komende in de wereld.*

„*Het was in de wereld, en de wereld is door hem gemaakt; en de wereld heeft hem niet gekend.*

„*Hij is gekomen tot het zijne, en de zijnen hebben hem niet opgenomen.*"

Deze drie verzen wijzen ons op de schuld, de algemeenheid en de wijze dier verwerping van de getuigenis.

1. Ware die getuigenis slechts een werk van menschelijk verstand of menschelijke inbeelding, haar te verwerpen zoude op zich zelf nog niet eene daad van verwerping der waarheid zijn, en de mensch niet schuldig stellen voor God. Een fijn uitgesponnen stelsel, waartegen naar de wetten der logika niets valt in te brengen, kan waarheid bevatten, maar eene waarheid niet voor allen toegankelijk, en zelfs door degenen, die er de waarheid van erkennen, niet zonder veelvuldige critiek toe te laten. De menschelijke fantazie kan als openbaring van een bepaalden zielstoestand aantrekkelijk zijn, ja verheffend soms, en altijd tot nadenken wekkend; verbindend is zij voor niemand. Maar de getuigenis, die aan het licht gegeven is in de wereld, is even-

min een wijsgeerig stelsel als een dichterlijke fantazie. Zij is een wijzen op hetgeen is en door een iegelijk, die wil, gezien kan worden: zij is eene roepstem tot aller geweten: Ontwaak, open uwe oogen en zie. Het licht toch, waaraan de getuigenis gegeven wordt, verlicht een iegelijk mensch, en is steeds komende in de menschheid. *Het waarachtige licht, hetwelk verlicht een iegelijk mensch was komende in de wereld.* Lettten wij nauwkeurig op deze uitdrukkingen.

Het licht, hier bedoeld, wordt *het waarachtige* genoemd in tegenstelling met het licht der natuur. De zichtbare wereld is niet het oorspronkelijke, maar het afgeleide; de verborgene dingen Gods zijn in Zijne schepselen openbaar. Evenals Jezus zich den *waren* wijnstok noemt, en elders het licht der wereld, evenzoo zegt zijn apostel van dat licht, dat het is het *waarachtige* licht. De zon in de zichtbare wereld is van dit licht slechts het zinnebeeld. (Vergelijk in Psalm XIX, de tegenstelling van de zon en de wet des Heeren).

Dat licht verlicht een iegelijk mensch. Indien het licht, dat in u is, duisterheid is, zegt de Heer ergens, daarmede wijzende op het inwendig licht, waarmede ieder mensch geboren wordt, het licht van zijn geweten, van zijne rede, waardoor hij zich als van Gods geslachte gevoelt en ongerust is, totdat hij ruste vindt in God. Dit licht, dat den mensch van nature bestraalt, is van dezelfde natuur als het licht der openbaring; ja dit laatste sluit zich aan het eerste zoo natuurlijk aan, als de volle stroom de beekjes opneemt, die als door een geheimzinnige aantrekking dien stroom zoeken.

Dat licht was komende in de wereld. Ook de stroom zoekt de vereeniging met die beekjes. Het water der bron zoekt en vormt zich eene bedding van allen toebereiden grond. Het licht breekt door; geene duisternis kan het doen wijken; iedere duisternis moet wijken. Daar is als een eeuwige advent van het licht in de wereld, door het profetische woord in Israël. De wegen der heidenwereld loopen uit op Israël; Israëls uitverkiezing eindigt in

den uitverkorene, die Zoon Gods en Zoon des menschen is. Eer de zon verschijnt, is daar een dageraad, eene schemering. Uit den schoot van den nacht rijst het licht van den dag, want de nacht was niet geheel zonder dat licht. Het licht was komende in de wereld, totdat het gekomen is.

2. Maar het licht is toch niet aangenomen! *Het was in de wereld*, zegt de Apostel, *en de wereld is door* HEM *gemaakt*, (merkt hier op den overgang van het onzijdige *het* in *hem* als om aan te duiden, dat het licht zetelt in een persoon) *en de wereld heeft Hem niet gekend.* In plaats van het *waarachtige* licht is het afgeleide vereerd. Het inwendige licht der menschen is duisternis geworden. De advent van het licht in Israël is miskend geworden.

In plaats van het waarachtige licht is het afgeleide vereerd. Wel worden de onzienlijke dingen Gods van de schepping der wereld af uit de schepselen verstaan en doorzien, maar de menschen hebben de waarheid Gods veranderd in de leugen en het schepsel vereerd en gediend boven den Schepper (Rom. I: 20, 25). De godsdienst der Heidenen is geworden natuurdienst. Niet het waarachtige licht werd vereerd, maar het geschapene, zon, maan en sterren. De leus werd, niet: God is licht; maar: het licht is God. De dienst van het licht is de oorspronkelijke en zuiverste vorm van den natuurdienst, en zijne sporen blijven bestaan in iederen heidenschen godsdienst, niet alleen in de dualistische, maar ook in den nacht- of duivelsdienst van sommige volken. Desniettemin is die dienst verloochening van Hem, die het licht heeft geschapen.

Het inwendig licht der menschen is duisternis geworden. De wet, geschreven in het binnenste, wat is zij geworden? Die het recht Gods weten, zegt Paulus (Rom. I: 32), handelen niet alleen tegen dat recht, maar hebben ook een welgevallen in het onrecht, zij keuren het goed en noemen alzoo goed, wat kwaad is. Het geweten, de stem, die van God getuigt en tot God opleidt, zwijgt en wordt krachteloos, zoodra deze bestem-

ming miskend wordt en het geweten in de plaats van Hem, die het gegeven heeft, het goddelijke in de plaats van God gesteld wordt. Zij, die ook heden ten dage niet van God, als persoonlijk levend wezen, willen spreken, maar alleen van het religieuze in den mensch, zijn op weg om ook dit religieuze te verliezen; want de religie (het vreemde woord duidt den band aan, die ons aan God verbindt) wordt verlamd, zoodra de band slechts aan de eene zijde bevestigd is en niet meer de twee verbindt.

De advent van het licht in Israël is miskend geworden. De schuld ligt aan beide zijden. Israël miskende zijne roeping, om te zijn het licht der wereld, en stelde zijne uitverkiezing niet tot een zegen, maar tot een vloek voor de heidenen. Toen de Heidenen in Israël het licht zochten, vonden zij — niet het naast de profetische beloften, maar — den farizeeschen hoogmoed. Maar ook de Heidenen; hoezeer door een onwederstaanbaren drang des geestes tot Israël getrokken, hebben zij niet door den hoogmoed en den haat, die zij aldaar aantroffen, zich tot gelijken hoogmoed en haat laten verleiden? Hebben zij verder gezocht dan de harde schaal, òf er niet wellicht een verborgen kern in was verholen? Zijn zij niet begonnen met het ware Israël, toen het verschenen was in de christelijke gemeente, mede te verwerpen als een joodsche secte, en in plaats van Israël te verklaren uit zijn koning, hebben zij niet zijnen koning verklaard uit zijn afvallig volk en Hem als koning der Joden gekruisigd? Wat Pilatus heeft gedaan, is het beeld van de verwerping van het woord Gods in Israël door de Heidenen.

3. Toch blijft de grootste schuld aan Israëls zijde. *Hij is gekomen tot het zijne, maar de zijnen hebben hem niet opgenomen. Het zijne:* hier niet in den algemeenen zin, waarin de gansche wereld, die door Hem gemaakt is, het zijne is, maar, in tegenoverstelling tot hetgeen nog niet het zijne geworden is in de historie, wat in dien bijzonderen, historischen zin het zijne was: Israëls staat, door het profetisch woord gevormd; die staat, die dat profetisch woord tot grondwet had; al die priesterlijk-

nationale instellingen, waardoor Israël zijne eigen plaats bekleedt in de geschiedenis der wereld. Hij is gekomen tot het zijne, als de vervulling der profetie: de rechtvaardige, die de wet vervult; de priester, die den tempel heiligt; de koning, die in zich zelven heeft wat de profetie aankondigt; maar *de zijnen*, zijn eigen volk, de voorbestemden en uitverkorenen, *hebben Hem niet opgenomen.* Hij vond bij hen geen plaats. Zijn uitwendig leven, gejaagde als Hij was, niet hebbende, waar Hij zijn hoofd kon nederleggen, was het beeld van de ontvangst, die Hij in de gemoederen vond. Israël heeft zijnen Messias verworpen, aan de Heidenen verraden; uit de Synagoge, uit den tempel, uit het leger (de maatschappij) verdreven en hem ter dood gebracht door de handen der onrechtvaardigen.

C. Maar — zoo mogen wij vragen — heeft dan het licht vruchteloos geschenen? Is de duisternis dan machtiger geweest? Is het woord, dat het waarachtige licht was *komende in de wereld*, vernietigd door dat andere: *de wereld heeft Hem niet gekend, de zijnen hebben Hem niet opgenomen?* Is de getuigenis van Johannes en van allen, die hem zijn voorgegaan, ten slotte zonder weerklank gebleven, stervende echo, geen immer luider wordende profetie?

Neen de tweede cirkel van gedachten in den proloog van Johannes voltooit zich hier door terugkeer tot het punt van uitgang. Het geslacht der Johannessen, de getuigen voor het licht, sterft niet uit. Nieuwe zijn ontstaan, die het licht hebben gezien, nog duidelijker dan Johannes, en die daaraan eene getuigenis geven, nog krachtiger dan de zijne. Hoort het laatste woord van deze gedachtenreeks: *Maar zoo velen Hem aangenomen hebben, dien heeft Hij macht gegeven, kinderen Gods te worden, namelijk die in zijnen naam gelooven; welke niet uit den bloede, noch uit den wil des vleesches, noch uit den wil des mans, maar uit God geboren zijn.*

1. Daar zijn er die den Zoon hebben aangenomen, door te gelooven in zijnen naam. De wereld moge in haar geheel, Joden en Heidenen te zamen, den Christus hebben verworpen en de getuigenis van het licht afgewezen, toch is de kracht der wereld gebroken, en is het gebleken, dat de overste dezer wereld is geoordeeld, daardoor, dat daar zijn, uit alle volken en geslachten, die de getuigenis aangenomen en in den naam des Zoons geloofd hebben. Niet te vergeefs is Hij verschenen, van wien zij getuigd hebben, zijn naam is in veler conscientiën geopenbaard geworden. In Israël, dat nabij was, een overblijfsel naar de verkiezing der genade; onder de heidenen van verre, zoo velen, als er de Heer toe geroepen heeft. Zij hebben, door het geloof in zijnen naam, den Zoon aangenomen; Hij is hun deel, hun onverliesbaar eigendom geworden; eene gemeente des levenden Gods heeft zich in de wereld gevormd, die, boven de aloude tegenstelling van Jood en Heiden verheven, al de voorrechten deelachtig is van het burgerschap Israëls en van de verbonden der belofte, een huis Gods, niet met handen gemaakt en niet van deze schepping, een huis, *gebouwd op het fondament der apostelen en profeten, waarvan Jezus Christus is de uiterste hoeksteen, op welken het geheele gebouw, bekwamelijk samengevoegd zijnde, opwast tot een heiligen tempel in den Heer* (Ef. II: 20, 21).

2. Huisgenooten Gods zijn zij, die in den naam des Heeren gelooven. Dat is hun onuitsprekelijk en onwaardeerbaar voorrecht. Onze evangelist drukt dat voorrecht op zijne wijze uit, door van hen te getuigen, dat zij macht ontvangen hebben, *kinderen Gods te worden.* Op zijne wijze, zeg ik. Immers hier schijnt hij zich anders uit te drukken dan zijn mededienstknecht, de apostel Paulus, als hij van de geloovigen getuigt, dat zij de vrijheid van kinderen Gods reeds deelachtig zijn en dat de Geest in hunne harten roept Abba, Vader. Doch het verschil is geene tegenstrijdigheid, maar eenvoudig het gevolg van een verschil van geestesrichting bij jongeren van een zelfden Meester. Paulus beschrijft het recht, Johannes het leven. De geloovige heeft in

Christus het recht, het onkreukbare en onverliesbare recht, en daarom ook de plicht, God zijn Vader te noemen en met het vertrouwen van een kind Hem te naderen. Maar de Geest, die in hem roept Abba, Vader, heeft eene overwinning te behalen op zijne oude, ongeloovige, zondige natuur, en die overwinning eischt hevigen, langdurigen strijd. Als kinderen te worden is eene zware, moeitevolle taak, eene taak, die het geheele leven omvat. Wat al hoogmoed is er af te breken, wat al wantrouwen af te leggen, wat al zondelust te onderdrukken, wat al verkeerde gewoonten te bestrijden! O! zij begrijpen de Christelijke roeping niet, die het werk der heiligmaking gering achten, die zoo spoedig met zich zelve meenen klaar te zijn, die daar slechts optreden in de wereld met hunnen titel van kind Gods, zonder door hunne ootmoedigheid en zachtmoedigheid (Ef. VI: 2) als zoodanig kenbaar te zijn. Zij zijn op den weg, niet van wasdom in Christus, maar van farizeesche verharding. Ziet, aan die Hem aangenomen hebben, namelijk die in zijnen naam gelooven, heeft Christus, de Heer, niet alleen het recht, maar ook de macht gegeven, kinderen Gods te worden. Verantwoordelijk zijn zij voor het gebruik maken van die macht. Zij mogen niet meer klagen over hunne onmacht; maar ook mogen zij niet wanen, dat die macht in hen werkt buiten hun wil en weten. Verwaarloozen zij het kostelijke kleinood, zij zullen het verliezen, of liever het is nooit hun eigendom geworden. Zij hebben het pond in plaats van het op woeker uit te zetten, in een zweetdoek weggelegd, en gij weet, welk oordeel zij ontvangen (Luk. XX: 22, 23).

3. *De macht om kinderen Gods te worden!* Hoedanig is die macht? Waaruit ontstaat zij? Niet uit vleesch en bloed, zegt de apostel, niet op den weg der natuurlijke geboorte, niet door mededeeling van anderen. Zij zijn *niet uit den bloede, noch uit den wil des vleesches, noch uit den wil des mans, maar uit God geboren.* De wedergeboorte is den zondaar evenzeer eene daad van Gods almacht, als de natuurlijke geboorte het geweest is, van Hem, die hun die macht heeft gegeven. De vierde evangelist

verhaalt ons niet de geboortegeschiedenis des Heeren, maar het blijkt wel, in strijd met hetgeen sommigen beweren, dat zij hem bekend is; de uitdrukkingen toch, waarvan hij zich bedient, om de wedergeboorte te beschrijven — *noch uit den wil des vleesches, noch uit den wil des mans* — zijn aan dat feit ontleend. Het natuurlijke leven wordt hier van twee zijden beschouwd, als uit den wil des vleesches en uit den wil des mans ontstaan. De natuurlijke geboorte in het algemeen is eene geboorte uit het vleesch, uit de begeerlijkheid des vleesches ontstaan; en deze vleeschelijke oorsprong wordt niet weggenomen door den zedelijken wil. Evenmin het zedelijk gewijde huwelijk, dat *eerlijk is onder allen* (Hebr. XIII: 4), als de theokratische afstamming, uit Abraham, vermag de erfsmet uit te wisschen, die door de heerschappij des vleesches over den geest, ieder menschelijk leven aankleeft. Eene geboorte uit God is noodig, eene mededeeling van den geest des levens, onmiddellijk uit God, ofschoon zich aansluitende aan de natuurlijke menschelijke behoeften en alleen door de verschijning van den Zoon Gods in het vleesch mogelijk geworden. Wij zijn dan ook hier genaderd tot de derde hoofdgedachte van den proloog: *Het Woord is vleesch geworden.*

II.

Wordt ons hier alleen eene verklaring gegeven van den voortijd, eene uitlegging van Gods plan in de geschiedenis vóór de verschijning in het vleesch in Hem, die het middenpunt is der geschiedenis en naar wiens naam wij ons noemen? Zou dus hetgeen hier gezegd wordt niet van onmiddellijke toepassing zijn op ons en onzen tijd?

Het zoude zoo zijn, indien thans reeds de strijd tusschen licht en duisternis in de wereld beslecht en het rijk des lichts alomme gekomen ware. Maar gij weet het, wel is het licht gekomen, en toch is het nog nacht, nacht in de diepte, terwijl reeds de zon

gerezen is aan de kimmen. Of liever, door de vleeschwording van het Woord is wel het hart der menschheid gezond geworden, de verzoening der wereld met God volbracht, maar het gezonde bloed moet nog zijnen loop in al de aderen volbrengen, de algemeene verzoening moet nog persoonlijk worden toegeëigend door zoo velen, ach! zoovelen! En zoolang iemand niet met God verzoend is, ligt hij nog in de duisternis, dient hij nog de zonde. De velen, die niet door het geloof Christus zijn ingeplant, vormen nog altijd te zamen de wereld, de wereld, die in het booze ligt. De geloovige gemeente heeft dus nog altijd eene zelfde getuigenis te brengen in de wereld, als die van Johannes den Dooper eene zelfde taak te volbrengen, die van den weg te bereiden voor den Heer. Met een enkel woord over de getuigenis, den strijd en de heerlijkheid der gemeente besluiten wij.

1. De gemeente, zij is het licht, is de wereld, zij is de stad op den berg, zij is het zout der aarde. Waarom is zij het? Omdat Jezus Christus in haar woont. Zijn licht is het, dat in haar ontstoken is, zijn Geest, die haar bezielt, en haar tot zijn lichaam doet zijn, zijn bloed, dat haar reinigt van alle ongerechtigheden. Als zoodanig vervult zij op aarde de roeping van Israël, is zij in de werkelijkheid wat Israël was in profetische zinnebeelden. Zij is gezalfd met den Heiligen Geest om het werk te voleindigen van Hem, die haar hoofd is, en wiens kracht de hare is: gezalfd om een blijde boodschap te brengen aan de zachtmoedigen, gezonden om te verbinden de gebrokenen van hart, om den gevangenen vrijheid uit te roepen, en den gebondenen opening der gevangenis. Voor deze getuigenis nu kan zij rekenen op dezelfde medewerking, en heeft zij te verwachten denzelfden tegenstand, als die de vroegere getuigen van het licht ondervonden, de Johannessen des Ouden verbonds, ja, de Middelaar zelf des Nieuwen.

Op dezelfde medewerking heeft zij te rekenen, medewerking van den grond in het menschelijk hart. Immers het blijft ook thans waar, dat het waarachtige licht een iegelijk mensch ver-

licht. Daar is natuurlijke verwantschap tusschen het menschelijk hart en den Zoon des menschen. De ziel des menschen is, naar de schoone uitdrukking van eenen kerkvader, van nature Christin. Indien het niet zoo ware, nimmer zoude Jezus van Nazareth, vóór de uitstorting des Heiligen Geestes, in eenig menschelijk hart weerklank hebben gevonden en liefde opgewekt. Nimmer zoude een mensch hebben kunnen zeggen, alleen omdat zijn geweten sprak en hij de stem Gods in zijn binnenste hoorde: *Gij hebt de woorden des eeuwigen levens*. Nimmer zoude een christen, hoe gebrekkig ook nog zijn geloof zij en hoe onvoltooid het werk zijner heiligmaking, alleen om zijn christelijk karakter het vertrouwen wekken en de achting afdwingen van hen, die zijn geloof niet deelen. Nu is en blijft het een bewijs van de natuurlijke christelijkheid, als ik het zoo mag noemen, van het menschelijk hart, van het licht, dat ieder mensch bestraalt, dat de kinderen des lichts ook door de wereld als zoodanig erkend worden, dat die den vrede Gods brengen ook door de wereld kinderen Gods worden genoemd (Matth. V : 9).

Doch ook een zelfden tegenstand heeft de gemeente te verwachten. Immers, bestraalt ook al het waarachtige licht een iegelijken mensch, het zijn stralen in den nacht. De grond des harten is door de zonde duister en koud. Die duisternis wijkt niet op eenmaal. Evenals bij de eerste prediking des evangelies in de heidenwereld, is daar als eene samenpakking van alle donkere wolken, als een onwillekeurig verbond van alle machten der duisternis, alomme waar de getuigenis komt van het licht en waar de troon des Satans wordt aangegrepen. Daarom is er strijd, een langdurige strijd, een strijd waarin de overwinning voet bij voet betwist wordt. De verlossing der menschheid kost bloed; de overwinning des lichts schept eene nieuwe wereld, gevormd op de puinhoopen der oude.

2. Van welk wapen nu bedient zich de gemeente in dien strijd? Zij heeft niets anders dan het woord. Hare getuigenis is haar wapen, tot verdediging en tot verovering beide.

Die getuigenis zal ik thans niet meer behoeven te beschrijven. Zij is in den grond dezelfde als die van Johannes den Dooper en die van alle getuigen des lichts in den voortijd. Niet een stelsel, niet eene beschouwing over een historisch feit, dat men het christendom noemt; geen gnosticisme, van welken aard ook, heeft die veroverende kracht noch dat vermogen om den aanvaller onkwetsbaar te maken. Ieder stelsel sterft; alleen de waarheid, waaraan het stelsel uitlegging zoekt te geven, blijft. Die waarheid nu is een feit. Het woord der prediking is eene getuigenis gegeven aan de werkelijkheid. Aan de werkelijkheid! Maar hoe? vraagt gij; is dan het woord Gods een historisch bericht? Neen, niet als historisch bericht is het evangelie evangelie: woord Gods. De geschiedenis der gebeurtenissen is als de draagster eener andere geschiedenis, eener geschiedenis van daden Gods. Wat God doet, is de kern, waaromheen de geschiedenis der menschelijke daden en ervaringen de schaal is. *Hetgeen van den beginne was*, zegt deze zelfde apostel, *hetgeen wij gehoord hebben*, *hetgeen wij gezien hebben met onze oogen*, *hetgeen wij aanschouwd hebben en onze handen getast hebben van het woord des levens*, *dat verkondigen wij* (I Joh. 1 : 1). Het eeuwige in den tijd, het onzichtbare in het zichtbare, het woord Gods in de feiten, God in Christus de wereld met zichzelven verzoenende: dat is onze getuigenis. Deze getuigenis nu wordt, ook nog heden ten dage, verworpen door eene wereld, die op haar geen acht geeft, verworpen ook in de kerk, die, in menig opzicht, zich tot eene wijsgeerige school heeft verlaagd en het gnosticisme huldigt, inplaats van het woord der waarheid te verkondigen. Voor zoover nu de getuigenis zuiver is, dat, namelijk, de gemeente niet van zichzelve getuigt, maar van het licht, dat in de wereld is gekomen, volbrengt zij door die getuigenis het oordeel in de wereld. Juist omdat het licht, waarvan zij getuigt, het waarachtige licht is, dat in de wereld is gekomen, is de wereld niet te verontschuldigen, indien zij de getuigenis verwerpt. Het oordeel komt over haar, en wel, in de eerste plaats, over de kerk, die der

waarheid ontrouw wordt. Door menschelijke leerstelsels toch wordt de kerk verstoord en ontbonden; door het woord der waarheid alleen wordt zij gebouwd en verheerlijkt.

3. Gebouwd en verheerlijkt. Gering is de aanvang, onuitsprekelijk heerlijk het einde. In lijden wordt er gezaaid, met gejuich gemaaid. Hoedanig zijn de aanvangen? Individueele bekeeringen. *Zoo velen Hem aangenomen hebben*, zegt de Evangelist. Daar is geene collectieve aanneming van het evangelie. Eene kerk kan opgelegd, de uitwendige belijdenis kan geboden worden. Zoo is het menigmaal geschied in vroegere eeuwen, en de geschiedenis van de planting en uitbreiding van het christendom in de wereld is voorwaar niet alleenlijk eene geschiedenis van de werkingen des Heiligen Geestes. Maar, kan eene k e r k op die wijze gesticht worden, niet op die wijze wordt de g e m e e n t e gevormd. Ook waar de leer der kerk gewillig wordt aangenomen en haar juk zonder tegenspraak gedragen, wordt niemand een kind Gods zonder persoonlijke verlichting door den Heiligen Geest, persoonlijke aanneming van den Zoon, persoonlijke bekeering. Het is de aard der zonde, de persoonlijkheid uit te wisschen; het is het werk Gods, haar te herstellen. Deze geloovigen, die den Zoon hebben aangenomen, rijpen tot de volmaaktheid. De persoonlijke bekeering wordt voltooid in de persoonlijke heiligmaking. Niet op magische wijze worden zij veranderd, maar eene nieuwe levenskracht wordt hun medegedeeld, die zij te gebruiken hebben on voor het gebruik waarvan zij verantwoordelijk zijn. *Zoo velen hem aangenomen hebben, dien heeft hij macht gegeven kinderen Gods te worden.* Eene macht, voortspruitende uit het werk der verlossing, dat hij volbracht heeft, maar die, even als dat werk zelf, zedelijk van aard is en dus in de vrijheid werkt. Die Hem aangenomen hebben, kennen Hem, hebben Hem lief, aanschouwen Hem in het geloof, en Hem aanschouwende, worden zij naar zijn beeld veranderd van heerlijkheid tot heerlijkheid; zij zijn navolgers Gods als geliefde kinderen, en wandelen in de liefde, gelijkerwijs Christus hen heeft liefgehad.

Zijne liefde heeft hen geleerd wat liefde is, en liefde leert men niet zonder die te beoefenen. Die de liefde erkent, wandelt in de liefde.

En dat die liefde niet kan sterven, en die macht om kinderen Gods te worden, al zijn wij voor de aanwending daarvan verantwoordelijk, niet kan verloren gaan, ziet, daarvoor hebben wij den waarborg in den oorsprong dier macht, de bron der liefde. Zij is niet uit de menschen, maar uit God. Die de macht ontvangen hebben, kinderen Gods te worden, zijn *uit God geboren.* Daarom kunnen zij niet afvallen en wordt de vijand niet weder machtig over hen. Dat is, ten slotte, de heerlijkheid der kinderen Gods, eene zelfde heerlijkheid, hier op aarde in het lijden, en hierboven in de vreugde, dat zij het eeuwige leven hebben. De gemeente Gods is de woning Gods onder de menschen, een huis niet met handen gemaakt, maar eeuwig, uit den hemel. Wie zou het kunnen afbreken? Gode zij dank, tegen haar vermogen de poorten der helle niets, en niets kan ons scheiden van de liefde Gods, welke is in Christus Jezus onzen Heer! Amen.

III.

DE OVERWINNING VAN HET LICHT OP DE DUISTERNIS.

> **En het Woord is vleesch geworden, en heeft onder ons gewoond, en wij hebben zijne heerlijkheid aanschouwd, eene heerlijkheid als des Eeniggeborenen van den Vader, vol van genade en waarheid. Johannes getuigt van hem, en heeft geroepen, zeggende: Deze was het, van welken ik zeide: Die na mij komt, is vóór mij geworden, want hij was eer dan ik. En uit zijne volheid hebben wij allen ontvangen, ook genade voor genade. Want de wet is door Mozes gegeven, de genade en de waarheid is door Jezus Christus geworden. Niemand heeft ooit God gezien; de eeniggeboren Zoon, die in den schoot des Vaders is, die heeft [Hem] ons verklaard.**
>
> (JOHANNES I: 14—18).

De laatste der drie reeksen of kringen van gedachten, die de proloog van Johannes bevat, hebben wij thans te overdenken, De eerste (vs. 1—5), die haar uitgangspunt nam in de eeuwigheid, in hetgeen van den beginne was, eindigde met de voorstelling van den strijd tusschen licht en duisternis, die in den tijd, dus in de wereld, plaats vindt. De tweede (vs. 6—13) beschreef dien strijd, zoo als die in de geschiedenis openbaar is geworden, namelijk als een zedelijken strijd: eene getuigenis is aan het licht gegeven, die getuigenis is afgewezen en aangenomen geworden. Die aanneming nu veronderstelt eene overwinning van het licht op de duisternis, ja, is er het teeken van. De overwinning was dus reeds aangekondigd in de beschrijving van den strijd. Thans wordt die overwinning nader in het licht ge-

steld. De laatste gedachte van de tweede reeks is de eerste van de derde, het uitgangspunt van den nieuwen kring, die, binnen de twee vorige getrokken, de gedachten daarvan weder opvat, doch nu in meer historischen vorm; zoodat we met het einde van den proloog als in het midden der feiten, der gebeurtenissen, die nu onlangs geschied waren, ons verplaatst vinden en de proloog als onmerkbaar in het geschiedverhaal zelf overgaat.

De twee voorafgaande gedachtenreeksen zijn, zeide ik, in de derde opgenomen, maar nu in meer bepaalden, historischen vorm. Immers ook hier wordt wederom de voornaamste getuige van het licht, Johannes, genoemd, maar tevens, wordt zijne getuigenis in algemeene trekken vermeld; en ten andere, van het Woord wordt gezegd, dat het vleesch geworden is, maar ten slotte wordt het wederom als van eeuwigheid in den schoot des Vaders aanwezig voorgesteld.

Onmiddellijk wordt deze nieuwe gedachtenreeks aan de laatste gedachte der voorafgaande verbonden. Was daar reeds, door de vermelding der geboorte uit God van alle geloovigen, aangeduid, dat de grond van hun geloof door God zelven gelegd was, werd de wedergeboorte beschreven met uitdrukkingen, aan de bovennatuurlijke geboorte van den Christus ontleend, thans is het uitgangspunt die bovennatuurlijke geboorte zelve. Op lyrischen toon, — een toon, die den ganschen proloog, om de verhevenheid van het onderwerp, kenmerkt, doch die hier zijn toppunt bereikt, — wordt dit feit vermeld, en wel als een feit, dat niet van voorbijgaande beteekenis is, waarvan de indruk ras door andere feiten worden uitgewischt, maar dat de gansche nu volgende geschiedenis beheerscht:

En het Woord is vleesch geworden
en heeft onder ons gewoond,
en wij hebben zijne heerlijkheid aanschouwd,
eene heerlijkheid als des Eeniggeborenen van den Vader,
vol van genade en waarheid.

Dan daalt de toon weder en nadert tot dien, van het een-

voudig historisch bericht: *Johannes getuigt van hem, en heeft geroepen, zeggende: Deze was het, van welken ik zeide: Die na mij komt, is vóór mij geworden, want hij was eer dan ik, en uit zijne volheid hebben wij allen ontvangen, ook genade voor genade.*

Eindelijk gaat het historisch bericht over in de beschrijving van den blijvenden toestand, die uit dat, de gansche geschiedenis beheerschende feit, van de vleeschwording des Woords, ontstaan is, en in deze beschrijving gaat de verhalende toon weder over in den lyrischen:

Want de wet is door Mozes gegeven,
de genade en de waarheid zijn door Christus geworden.
Niemand heeft ooit God gezien;
de eeniggeboren Zoon, die in den schoot des Vaders is, die heeft Hem ons verklaard.

Uit deze voorloopige onderscheiding zien wij dus reeds, dat de hoofdgedachte van het deel, dat wij thans te behandelen hebben, *de overwinning van het licht op de duisternis*, uit drieledig oogpunt beschouwd wordt:

als feit,
als vervulling der voorafgaande profetie,
als blijvenden toestand.

Deze drieledige beschouwing geeft ons dus ook de verdeeling van onze rede.

I.

Het feit zelf der overwinning van het licht op de duisternis wordt ons voorgesteld:

in zijn verborgen kiem: *Het Woord is vleesch geworden*;
in zijne historische openbaring: *het heeft onder ons gewoond*;
als ervaring der geloovigen: *wij hebben zijne heerlijkheid*

aanschouwd, eene heerlijkheid als des Eeniggeborenen van den Vader, vol van genade en waarheid.

A. Merkt het op: niet van het leven wordt gezegd, dat het in het vleesch openbaar is geworden, hoezeer ook het denkbeeld van *leven* een hoofdbegrip is in het voorafgaande. Ook niet van het *licht* — andermaal een hoofdbegrip in den proloog — wordt gezegd, dat het verschenen is in het vleesch. Maar van het Woord zelf, waarin het leven was, het leven, dat het licht was der menschen, wordt gezegd, dat het *vleesch geworden is.*

Merkwaardig is dit verschil.

In onzen, meer dan wij zelve weten, door afgetrokken bespiegeling gevormden of althans gewijzigden spreektrant, zouden wij licht meenen, dat de twee eerste uitdrukkingen meer verstaanbaar zijn.

Stellen wij voor een oogenblik — wij komen er later op terug — dat de uitdrukking *vleesch* de menschelijke natuur beteekent, van hare zinnelijke zijde beschouwd, wij zouden meenen iets verstaanbaars te zeggen, indien wij ons alzoo uitdrukten: het leven is in het vleesch geopenbaard; het licht des geestes is in de duisternis van het vleesch verschenen. Met de eerste dier uitdrukkingen zouden wij dit bedoelen: de menschelijke natuur, hoezeer, oppervlakkig beschouwd, slechts zinnelijk (psychisch), en voor enkel dierlijk (animaal) leven bestemd, is toch gebleken voor hooger, geestelijk leven vatbaar te zijn. Het vleesch is als de drager geworden voor den geest, de zetel, de grondslag voor een leven, dat aan hooger wetten gehoorzaamt dan die des stofs. Wij zouden meenen, door alzoo te spreken, het materialisme te hebben overwonnen.

Met de tweede dier uitdrukkingen zouden wij dit bedoelen: de menschelijke natuur, hoe ook door hartstocht misleid en aan allerlei waan ten prooi, heeft toch het vermogen om de waarheid te ontdekken en heeft die ontdekt; ondanks de talloos vele meeningen, dikwerf zoovele dwalingen, die de menschen verdeeld houden, is er toch een maatstaf tot onderscheiding van waarheid

en leugen, een leidstar in den nacht, een onbedrieglijk gevoel, waardoor de waarheid wordt ontdekt en erkend.

Op deze wijze ongeveer, zij het dan ook niet in de taal van Johannes, of met schriftuurlijke uitdrukkingen, is en wordt dikwerf over de menschelijke natuur gesproken. Ja, de wijsbegeerte van vroegeren of lateren tijd brengt het niet verder dan tot de voorstelling van dit onpersoonlijke, dit afgetrokkene: vermogens en vatbaarheden, die zij in de menschelijke natuur waarneemt of meent waar te nemen.

Deze voorstelling is op zich zelve niet onwaar; zij heeft hare waarheid en hare waarde. Die waarheid is evenwel niet de hoogste. Zoodanige voorstelling verklaart niet het wezen der dingen.

Zij is althans niet de voorstelling van Johannes, en deze beveelt zich, bedrieg ik mij niet, om hare verhevenheid zelve als waarheid aan ons aan.

De waarheid volgens Johannes, is niet iets onpersoonlijks, maar een persoon. Het leven is in een persoon geopenbaard; het licht in een persoon verschenen. Het Woord, het Woord zelf, dat bij God was, en dat God was, niet iets van Hem of uit Hem, is vleesch geworden.

Het Woord is VLEESCH GEWORDEN. Maar wat beteekent dit: *vleesch geworden?* Tot hiertoe gingen wij uit van de veronderstelling, dat met de uitdrukking *vleesch* de menschelijke natuur bedoeld wordt, maar van die uitdrukking zelve gaven wij geen rekenschap. Wij begrijpen lichtelijk, hoe noodzakelijk het is daarvan rekenschap te geven, als wij acht geven op het ongerijmde, of althans vreemde, dat voor ons gevoel zou gelegen zijn in de uitdrukking: *het Woord is* MENSCH *geworden.* Wij gevoelen, zonderdat wij nog weten waarom, dat deze wijziging van uitdrukking de apostolische gedachte niet zuiver zou overbrengen, ja wellicht iets aanduiden, dat met die gedachte in strijd ware.

WOORD en VLEESCH: deze twee woorden drukken een contrast uit. WOORD en MENSCH; deze twee woorden drukken geen contrast uit.

De mensch, naar Gods beeld geschapen, is als zoodanig ook een woord Gods. Het zoude geen zin hebben, althans niet den zin, die hier bedoeld wordt, zoo wij van eene menschwording van het Woord spraken. Dit zoude hoogstens eene beperking van de heerlijkheid van het Woord aanduiden, eene beperking, die, gesteld ook dat mogelijk ware, toch niet op zich zelve eene verandering van levenssfeer en levenstoestand zoude aanduiden, zooals die hier bedoeld wordt.

Met de uitdrukking: *het Woord is vleesch geworden*, wordt de eeuwige menschheid van het Woord wel niet uitgesproken, maar ook niet uitgesloten, en de mogelijkheid blijft bestaan, dat met de verandering, die in het *geworden-zijn* ligt opgesloten, geene verandering van natuur, geene verandering van heerlijkheid wordt aangeduid, maar alleen eene verandering van toestand, een overgaan in eene andere levenssfeer.

Laat ons zien, of de beteekenis van het woord *vleesch* ons aanleiding kan geven, om van die mogelijkheid te spreken als van eene werkelijkheid.

Het is eene zeer gewone spreekwijze in de Schrift, om de menschelijke natuur onder benaming *vleesch* aan te duiden; doch dan wordt de mensch beschreven, niet naar zijn oorspronkelijken aanleg, noch naar zijne verhevene bestemming, als waarin hij eene *levende ziel* is (Gen. II: 7), die zijn leven heeft onmiddellijk van God, maar naar zijn feitelijken toestand.

Het vleesch is als de natuurlijke grondslag voor de geestelijke schepping, de eindige zijde van een leven, dat, in den geest geworteld, uit den Oneindige zelven is en aan zijne oneindigheid deel heeft; de voorwaarde alzoo, waarop het eeuwige in het geschapene zich zal kunnen openbaren. De natuurlijke, niet geestelijke zijde van den mensch heet *vleesch*. Indien nu de gansche mensch *vleesch* heet, dan is dit een teeken, dat de natuur de overhand verkregen heeft over den geest, een teeken, dat het dienende het heerschende, het heerschende het dienende is geworden, een teeken van den val des menschen.

Deze toestand van val, van eindigheid en onvermogen, die in den dood eindigt, wordt met de uitdrukking *vleesch* aangeduid. *Het Woord is vleesch geworden:* dit zal dus beteekenen, dat Hij, die de geestelijke grond is der menschelijke natuur, de oneindige, eeuwige persoon, naar wiens beeld de mensch geschapen is, in den toestand is ingetreden, waarin die menschelijke natuur zich door den val bevindt, aan de wetten der eindigheid onderworpen, aan de verzoekingen der zonde, aan het lijden des doods blootgesteld is geworden.

Dit is het verhevene contrast, door den evangelist hier gesteld: *het Woord, dat bij God was, en God was, waarin het leven is,* het leven, dat *het licht is der menschen,* dat wordt *vleesch,* niet mensch alleen, maar mensch, met zwakheden omringd, aan verzoekingen ten prooi, voor lijden vatbaar, aan den dood onderworpen.

Het verhevene: het zijn toch twee machten, waartusschen het niet twijfelachtig is, wie de machtigste is, wie in den strijd zal overwinnen. Of laat mij liever zeggen: het is de almacht aan de onmacht gehuwd, om haar te vernietigen, de heiligheid aan de zonde, om hare heerschappij te verbreken, om de *zonde,* zoo als een ander apostel het uitdrukt, *in het vleesch,* haren zetel, te overwinnen.

De tragische toon van het woord: *de duisternis heeft het licht niet aangenomen,* is niet geheel overgegaan in den lyrischen. Het Woord, het Woord zelf, dat leven is en bron van alle leven, *is vleesch geworden.*

Hier dus niet, zoo als ook nog bij de kinderen Gods, die het licht hebben aangenomen, een eerst onbesliste strijd, dan een doorbreken van het licht; hier niet een tweede geestelijke geboorte, na de eerste, de natuurlijke. Natuurlijke en geestelijke geboorte vloeien hier samen: deze menschelijke geboorte is eene geboorte van natuur en geest beide. De uit de maagd Maria geborene is de van den Heiligen Geest ontvangene. *Het Woord is vleesch geworden!*

Het Woord is vleesch geworden! Groot is het contrast tusschen deze twee termen: *woord* en *vleesch*; ja, onmogelijk schijnt de vereeniging tusschen beide; maar dit schijnbaar onmogelijke is werkelijkheid, ja, de hoogste werkelijkheid der geschiedenis, het feit, dat alle andere feiten beheerscht. Goddelijk is deze daad van *wording*. Het Woord, de zedelijke grond der schepping, kan iets worden in die schepping, kan een deel worden dier schepping; maar dan ook is Hij — want anders ware Hij het Woord niet — het Hoofd dier schepping, het deel, waarin alle deelen samenvloeien, samengevat worden als in hunne hoogste eenheid (Ef. I : 14). Ja, die mogelijkheid is niet opgeheven door den toestand van val, waarin die schepping verkeert; integendeel, wat mogelijk was, is daardoor des te meer tot noodzakelijkheid geworden, zedelijke noodzakelijkheid. Dat van de menschelijke natuur gezegd kan worden: zij is vleesch, is voor het Woord de zedelijke aanleiding om vleesch te worden. Zonder die vleeschwording toch zal er geene geboorte uit den geest in het vleesch kunnen plaats vinden. Dat er zijn, die, alhoewel in het vleesch geboren, toch uit God geboren worden, is de vrucht van de vleeschwording van het Woord. Daardoor toch kunnen zij Hem aannemen, namelijk in zijnen naam gelooven. Wat dus zijne vernedering schijnt, en als vernedering in de geschiedenis openbaar wordt, is in den grond zijne verheerlijking. Het doel der schepping, zijn levensdoel, wordt bereikt daarmede, dat het Woord is vleesch geworden.

B. *Vleesch geworden!* Wat geworden is, wordt niet weder vernietigd. Niet een voorbijgaand verschijnsel in de reeks der verschijnselen wordt hier vermeld, maar een feit, dat, gelijk ieder feit, in den toestand, die door dat feit is ontstaan of gewijzigd, blijft voortleven, en eerst door dien toestand gekend wordt.

Wat dunkt u, indien een geloofwaardig geschiedschrijver, als Lukas b.v., in een overigens geloofwaardig geschiedverhaal van

de dingen, die onder de regeering der Herodessen in Israël zijn voorgevallen, ook de berichten had ingelascht, die wij thans in de twee eerste hoofdstukken van zijn Evangelie aantreffen, maar zonder ons iets meer te melden van den persoon en het leven van het kind, op die wijze geboren; en indien wij overigens van dien persoon en van dat leven niets meer wisten: zouden wij zijn verhaal, ondanks de goede trouw van den berichtgever, kunnen gelooven? Evenmin als wij tot het bestaan der verborgen kiem zouden kunnen besluiten, zoo daar niet uit den gespleten grond spruitsels waren te voorschijn gekomen, die tot twijgen werden en bladeren en bloesems voortbrachten. Uit de zichtbare plant besluit gij tot de onzichtbare kiem. Het feit van de vleeschwording des Woords is een verborgen feit, eene geheimenis, als iedere geboorte, maar in zijne gevolgen wordt dit feit gekend; de toestand, daaruit geworden, is openbaar.

Die toestand wordt in het tweede lid van de rhytmische beschrijving der groote geheimenis vermeld, in deze woorden: *en het heeft onder ons gewoond.* Is het Woord vleesch geworden, dan moet het in onze menschenwereld openbaar zijn geworden, in onze levenssfeer zijn opgenomen, dan moeten wij zijn leven kennen als een menschelijk leven; het moet met ons zijn, onder ons wonen, zoodat wij het met onze menschelijke organen kunnen waarnemen, en wij, om het te zien, slechts behoeven mensch te zijn. Daartoe is het vleesch geworden, opdat zij die vleesch zijn, het zouden kunnen aanschouwen.

Maar het vleesch, wat is het anders, dan een kleed dat veroudert, en dat der ontbinding tegemoet gaat, der verdwijning nabij is? *Alle vleesch is als gras en al zijne goedertierenheid als eene bloem des velds*, die stemme des weemoeds is als het antwoord uit de woestijn der aarde op de roepstem des hemels: *Bereidt den weg des Heeren; maakt recht in de wildernis de baan voor onzen God* (Jes. XL). Het vleesch, wat is het anders dan de tente des reizigers, opgericht in de woestijn, voor éénen dag?

Voorwaar, die weemoedige gedachte is niet vreemd aan de ziel des geheiligden zangers — immers apokalyptisch is de stijl van Johannes en apokalypse is poëzie, de poëzie der profetie — als hij op lyrischen toon de heerlijkheid van het Woord, dat vleesch is geworden, vermeldt. De uitdrukking *wonen* toch drukt geen *blijven* uit, geen rustigen toestand. Zijne vleeschwording is niet een ingaan in zijne rust, zoo als zijne hemelvaart. Die uitdrukking is ontleend aan het zwervend leven der woestijnbewoners, die hunne tenten opslaan om die ras weder op te rollen en elders te vestigen, omdat zij geene blijvende plaatsen hebben. *Hij heeft onder ons gewoond*, het zegt zooveel als: Hij heeft in onze woestijn zijne tent opgeslagen.

Toch zouden wij de gedachte van den apostel niet geheel teruggeven, indien wij hier slechts aan het vergankelijke, het voorbijgaande gedachten en het zwervende leven der nomaden als hoofdkleur van het beeld aanmerkten. Het Israëlietisch karakter van den auteur verloochent zich niet, ja dan het minst, als hij het eeuwige beschrijft. Dan spreekt hij van eene heerlijkheid, die in dien tabernakel van het vleesch aanschouwd is geworden, en die uitdrukking toont ons, wat hij onder die van *wonen*, of zijne tente opslaan voor den geest had. Onder de tenten toch van Israël in de woestijn, was er ook eene voor Israëls God: de tente der samenkomst, de tent, waar God sprak tot zijn volk, en zijn volk door zijnen priester tot God, de tent, waarover, ook al werd zij afgebroken en weder opgezet, de heerlijkheid des Heeren was, op haar rustende of vóór haar heengaande.

Zie, van zulk eenen tabernakel wordt gesproken. Het Woord heeft onder ons gewoond; maar nu niet als in de woestijn, door den Engel des Verbonds, die de woorden van Jehova bracht tot het volk, en die woorden stelde in de hand des middelaars, die ze weder toevertrouwde aan steen of perkament en in tempeldienst en priesterorde als belichaamde voor de toekomst; neen, hier was de tempel het vleesch zelf, het Woord is geopenbaard, niet aan, maar in den mensch Jezus. Deze onschijnbare, die zonder

gedaante, noch heerlijkheid was naar de wereld, deze arme, deze ellendige, deze vervolgde, deze man der smarten, deze profeet uit Nazareth, de uit de synagoge geworpene, uit den tempel gebannene, ter dood veroordeelde en gekruisigde man der smarten, schoon wonende in het vleesch, welks heerlijkheid is als het gras, is het Woord, in wien de heerlijkheid Gods aanschouwd werd. Het Woord is vleesch geworden en heeft onder ons gewoond. Wij hebben Hem kunnen zien, naderen, betasten. Alles aan Hem was menschelijk, smartelijk, broos, vergankelijk. Hij scheen niets te zijn dan vleesch, van de kribbe tot het kruis. Toch was hij het eeuwige Woord. Hebben wij dat in Hem gezien? Hebben wij zijne heerlijkheid aanschouwd, *eene heerlijkheid als des Eeniggeborenen van den Vader, vol van genade en waarheid?*

C. Dat was het, wat Johannes in dat vleesch had aanschouwd, hij en die met hem uit God geboren waren, hij en de gansche gemeente, ook die Hem naar het vleesch niet gekend hadden, maar die zijne onschijnbare gestalte nog hebben erkend in de onschijnbaarheid, de — als ik het zoo noemen mag — kinderlijke naïveteit der berichten, die van Hem getuigen. Toch hebben zij in het vleesch — wij in de Schrift — aanschouwd zijne heerlijkheid.

Deze aanschouwing is eene aanschouwing des geestes, eene inwendige ervaring, daarom ontwijfelbaar voor degenen, die haar maken; maar desniettemin eene ervaring, die op waarneming van het uitwendige, objectieve feit rust, eene aanschouwing des geestes, waartoe de gewone historische kennis het middel, de noodzakelijke voorbereiding is. Is het Woord vleesch geworden: niet anders dan op den weg des vleesches, dat is, met onze gewone menschelijke hulpmiddelen van onderzoek, van waarneming, van nadenken, van bespiegeling komen wij tot de geestelijke aanschouwing. Is het ideale in de geschiedenis geopenbaard, dan moet de geschiedenis gekend zijn, om tot de erkenning van het ideale

te geraken. Het menschelijke is ook hier het voertuig van het goddelijke. Geen krank en dompig mysticisme, geen visionaire toestand wordt ons hier als de weg der waarheid aangeprezen, maar de hoogste daad der redelijke en zedelijke natuur des menschen: aanschouwing van den mensch in hetgeen van den mensch uitgaat, of aan hem gezien wordt, zijne woorden, zijne daden, zijne lotgevallen. *Hetgeen wij gehoord hebben, hetgeen wij gezien hebben, met onze oogen, hetgeen wij aanschouwd hebben, hetgeen onze handen getast hebben.* (1 Joh. 1 : 1).

Welnu wat hebben zij — wat heeft de gemeente in dit alles, in de woorden, in de daden, in de lotgevallen van Jezus van Nazareth aanschouwd?

Wij hebben zijne heerlijkheid aanschouwd, eene heerlijkheid als des Eeniggeborenen van den Vader, vol van genade en waarheid. Zooals op den tabernakel in de woestijn de wolke der heerlijkheid rustte, zooals het huis, door Salomo gebouwd, met die wolk vervuld werd bij de inwijding, (2 Kron. V : 13), zoo hebben wij op deze onschijnbare gestalte van den man der smarten de heerlijkheid des Heeren zien rusten, en dien tempel der sterfelijkheid, het lichaam des doods, gewijd gezien tot een tempel des Heiligen Geestes.

Zal ik zeggen, dat deze aanschouwing veronderstelt, dat bij hen, die aanschouwden, een vatbaarheid aanwezig was om te aanschouwen, een vermogen om het geestelijke te onderscheiden, een geestelijk oog, een geestelijk oor om het geestelijke waar te nemen en te verstaan? O! niet allen bezaten die vatbaarheid; daar waren er die oogen hadden om niet te zien, ooren om niet te hooren. *Het hart dezes volks is dik geworden, en zij hebben met de ooren zwaarlijk gehoord, en hunne oogen hebben zij toegedaan.* (Matth. XIII : 15). Daar waren er, die zijne werken hebben aanschouwd en zijne woorden gehoord, en die toch nog vraagden: welk teeken toont gij ons, dat wij in u zouden gelooven? en die toch nog eindigden met het: kruist Hem, kruist Hem! Maar zij hebben zich geweld moeten aandoen om niet te

hooren en niet te zien, zij hebben hunne oogen en ooren moeten sluiten om niet te verstaan. *Indien ik de werken onder hen niet had gedaan, die niemand anders gedaan heeft, zij hadden geen zonde*, zoo kon Hij spreken (Joh. XV : 24). Zijne heerlijkheid niet te aanschouwen in zijne sterfelijkheid, dat is zonde, dat is de duisternis liever hebben dan het licht, en daarvoor wordt men gestraft met de onvatbaarheid om zijne heerlijkheid te aanschouwen, in zijne overwinning van den dood, in zijne opstanding. Om dus de heerlijkheid te aanschouwen van den mensch Jezus Christus, daartoe is het toereikend slechts *die* zonde niet te begaan, de zonde van vrijwillige zelfverblinding, toereikend om mensch te zijn, zij het ook zondig mensch, mensch althans te willen zijn en de zonde niet te beschouwen als het noodzakelijk en eigenaardig menschelijke. Die den wil des Vaders wil doen, die zal van zijne leer bekennen, of zij uit God is. De waarheid te zoeken en lief te hebben is de weg om de waarheid te erkennen en te vinden in Hem, die de waarheid is.

En hoedanig is die waarheid? Waar gaat ons hart naar uit? Wat is onze eerste en diepste behoefte, welker bevrediging den weg opent tot alle waarheid, tot het volle bezit en de ervaring des eeuwigen levens?

Ziet, de apostel drukt het zoo schoon en juist uit, als hij de heerlijkheid van den Eeniggeboren Zoon van God beschrijft, als een volheid van *genade en waarheid. Wij hebben zijne heerlijkheid aanschouwd, een heerlijkheid als des Eeniggeborenen van den Vader, vol van genade en waarheid.*

Geene verstandelijke waarheid, geen begrip, geen stelsel — gesteld ook, wat niet is, dat er eene waarheid bestond, afzonderlijk voor het verstand, en dat het verstand een oog ware, dat iets kon zien buiten het licht van het leven des harten, — geene verstandelijke waarheid zoeken wij, geen begrip of stelsel doet ons leven. Maar dan eerst leven wij, dan ontluikt ons dorre hart, dan ontwaakt de sluimerende levenskracht, en is het alsof de woestijn bloeit, alsof daar wateren ontspringen in het dorre

land en beken in de wildernis (Jes. XXXV : 6), dan, zeg ik, wanneer ons hart, dat naar liefde dorst, naar heilige en erbarmende liefde, die liefde vindt, die liefde, niet alweder als eene afgetrokken voorstelling, als een onbereikbaar ideaal, maar als een werkdadige, levende, persoonlijke liefde; dan, wanneer wij ons zelve geliefd gevoelen, zooals wij zijn, met al onze zonden en ellenden, met onze schuld en onze onmacht, zóó geliefd, dat wij ons durven toevertrouwen aan de liefde, dat wij onze natuurlijke schuwheid, vrees en wantrouwen afleggen en ons durven aansluiten, overgeven en toewijden.

Die behoefte was reeds vroeger gekend en uitgesproken — geen wonder, zij sluimert in ieder hart — gekend en uitgesproken, dáár het meest, waar Gods heiligheid gekend was, en de Schepper niet gelijk gemaakt met het schepsel. Profeten en Psalmisten, waar zij spreken van Gods heiligheid of waarheid, noemen in de eerste plaats zijne goedertierenheid, als die van zijne heiligheid onafscheidelijk, ja, er het wezen en de kern van is. *Alle paden des Heeren zijn goedertierenheid en waarheid dengenen, die zijn verbond en zijne getuigenis bewaren.* (Ps. XXV : 10). *Uw verlosser is de Heilige Israëls* (Jes. XLI : 14). Maar wat profeten en vromen des O. Verbonds hebben ingezien en geloofd, op grond van de leidingen Gods met zijn volk, dat hebben *wij* gezien in het Woord, dat vleesch is geworden en dat onder ons heeft gewoond. *Vol van genade* was die Zoon des menschen: de genade Gods, die over al zijne werken verspreid en verdeeld is, woonde in Hem in hare volheid. Louter liefde, heilige liefde, en, omdat Hij met ons te doen heeft, die zondaren zijn en dus rampzalig, louter medelijden, almachtig medelijden is dat hart, dat zich in al zijn werken en woorden geopenbaard heeft. *Vol van genade en* daarom vol van *waarheid.* Wat ons hart van Hem gevoelt en ontvangen heeft, dat erkent onze rede straks als goddelijk. De genade van Jezus Christus is het wezen Gods. Aan die genade hebben wij Hem erkend als den *eeniggeboren Zoon van God.*

Als den eeniggeboren Zoon van God! O! wel gevoelt ons hart en wel spreekt ons geweten, dat God heilig is; en omdat Hij heilig is, Hij, God, de almachtige, daarom siddert ons hart, als wij tot Hem naderen of Hij tot ons; maar het wezen dier heiligheid hebben wij niet begrepen. Dat zij is goedertierenheid, dat het verterend vuur zijner heiligheid ook is tot behoud, tot verlossing, dat zijn recht is genade, dat hebben de edelsten van ons geslacht, mannen door den Heiligen Geest gedreven, profeten, die zijne woorden hoorden en verkondigden, soms, in gewijde oogenblikken, vermoed en aangeduid, maar, daar zij de volheid der genade niet aanschouwden, bleven zij, de uitverkorenen Gods, toch nog in zoo vele opzichten dienstknechten en voelden zich niet als zonen in het huis. Die de volheid der genade en der waarheid bezit, die is de Zoon, de eeniggeboren Zoon, die anderen tot zijne broeders kan verheffen, en hen mede tot kinderen Gods maken, maar die niet van anderen ontvangt wat Hij bezit. Dit is de heerlijkheid, die wij in den mensch Jezus Christus gezien hebben en daarom noemen wij Hem het vleesch geworden Woord, den eeniggeboren Zoon van God, dat, wat aan genade en waarheid ergens elders gezien is, in Hem is vereenigd, in Hem is oneindig en onuitputtelijk, in Hem is, niet eenig deel naast iets anders, maar zijne geheele wezen, de grond zijner persoonlijkheid. Zooals het Hem onmogelijk is tot God in eenige andere betrekking te staan dan in die van Zoon tot zijnen Vader, God anders te noemen dan zijnen Vader, ja, in het bewustzijn van hetgeen Hij zelf is en waartoe Hij gezonden wordt, den Vader, den Vader, die vele kinderen tot de heerlijkheid leidt; zoo kunnen wij Hem ook niets anders noemen dan den Zoon, en God, zijn Vader, durven, mogen en moeten wij nu ook noemen den Vader in het algemeen, ook den onzen, van ons, die de kinderen Gods geworden zijn. *Wij hebben zijne heerlijkheid aanschouwd, eene heerlijkheid, als des Eeniggeborenen van den Vader, vol van genade en waarheid.*

II.

Door het feit van de vleeschwording des Woords is de strijd tusschen licht en duisternis in de wereld beslist geworden. Het licht heeft overwonnen. Wat de edelsten van ons geslacht, die in vroegeren tijd eenige stralen van het licht hadden opgevangen en de stem des Woords in hun binnenste verstaan, hadden gehoopt, verwacht, voorspeld, dat is vervuld geworden. De vleeschwording des Woords, de overwinning zijnde van het licht op de duisternis, is daardoor tevens de vervulling der profetische getuigenis. Dit wordt aangeduid in hetgeen nu, vs. 15 en 16, van de getuigenis van Johannes wordt gezegd: *Johannes getuigt van hem en heeft geroepen, zeggende: Deze was het, van welken ik zeide: Die na mij komt, is vóór mij geworden, want Hij was eer dan ik. En uit zijne volheid hebben wij allen ontvangen, ook genade voor genade.*

Andermaal wordt hier de naam van Johannes genoemd, maar nu niet, als in vs. 6, met het doel om hem zelven als den getuige voor te stellen, als den vertegenwoordiger van eene reeks van getuigen, waarvan hij de laatste en de grootste is, maar nu met het doel om zijne getuigenis in het licht te stellen, en deze wederom als het kort begrip en het einde van alle vroegere getuigenissen. Zoo als Johannes zelf de laatste en grootste is van alle profeten, die van het licht getuigd hebben, zoo is ook zijne getuigenis de eindgetuigenis, de laatste en hoogste uitdrukking der profetie, die onmiddellijk door vervulling gevolgd wordt en zich daaraan aansluit.

Het doel, waarom de getuigenis van Johannes vermeld wordt, bepaalt dan ook de wijze, hoe wij die getuigenis zelve hier moeten opvatten; namelijk nog niet, zooals in vs. 19 v.v., als een historisch bericht van hetgeen Johannes nu en dan getuigd heeft, maar als samenvatting van de getuigenis van zijn geheele

leven. Geene bijzondere historische aanleiding wordt aangegeven, waarbij hij deze woorden zou hebben gesproken, zooals later. Wij hebben ze dus ook niet op te vatten, als letterlijk alzoo door hem uitgesproken, maar de korte inhoud van zijn geheele prediking is in deze aanwijzing en in deze verklaring vervat, in de aanwijzing: *Deze was het, van welken ik zeide: Die na mij komt is vóór mij geworden, want Hij was eer dan ik;* in de verklaring: *En uit zijne volheid hebben wij allen ontvangen, ook genade voor genade.* Deze aanwijzing en deze verklaring hebben wij thans nader te aanschouwen.

A. De aanwijzing zelve is tweeledig: eene aanwijzing van het zichtbare en van het onzichtbare in Jezus. De getuigenis van Johannes duidt, als met den vinger, een bepaalden persoon aan, voor allen zichtbaar en erkenbaar, zoodat over zijne bedoeling geen twijfel kon bestaan: *Deze was het;* en zij beschrijft, ten andere, het inwendige wezen van dien persoon; *Hij was vóór mij geworden, want Hij was eer dan ik,* en vormt daarmede den overgang tot de verklaring, waarin Johannes ons doet zien, op welke wijze hij zelf tot die aanwijzing heeft kunnen komen.

1. Uit de aanwijzing van den persoon, *deze was het, van welken ik zeide,* blijkt — en dit is niet zonder belang, ook met het oog op de geheel onbewezene bewering, dat de Dooper van het vierde evangelie een ander zou zijn dan die der drie eerste — dat, ook volgens den vierden evangelist, de dienst des Doopers zich in twee tijdperken verdeelt, een, waarin hij den Messias aankondigde, een ander, waarin hij den persoon aanwees, die de Messias was.

Johannes wist het, van den aanvang af, dat hij de Messias niet was. *Hij beleed en loochende het niet, en beleed: ik ben de Christus niet.* Daar was èn in zijne inwendige ervaringen, in die kracht des Heiligen Geestes, die over hem was van zijne geboorte af (Luk. I: 15), èn in zijne lotsbedeeling, in de alge-

meene opwekking, die daar ontstond door zijne prediking, in de gunst des volks, het ontzag en de vrees ook der oversten, genoegzaam aanleiding voor de verzoeking, niet om zich als Messias op te werpen, maar om zich voor den Messias te houden, niet, voorwaar, om anderen te misleiden, maar om zelf misleid te worden. Dit nu is voorzeker niet het kleinste bewijs voor de waarheid zijner zending, en de zuiverheid van het werk des H. Geestes in hem, dit, zeg ik, dat hij zijne plaats zoo juist erkende, dat noch het gevoel van den onmetelijken, zedelijken afstand tusschen hem en Israël, noch de bekoringen van de eer en de gunst der menschen, hem er toe kon brengen zich voor iets anders, iets meer te houden, dan voor eenen discipel der waarheid, een getuige voor het Woord, eene stem roepende in de woestijn: *Bereidt den weg des Heeren.* En die verzoeking afgewezen zijnde, was nu ook zijn blik des te helderder, des te krachtiger zijne getuigenis. Die zelfde afstand tusschen hem en het volk, dat snijdende contrast tusschen de stem des H. Geestes in zijn binnenste en de stem der wereld buiten hem, deed hem de schreiende behoefte gevoelen aan verlossing en gaf hem het voorgevoel van hare nabijheid, van de naderende komst van den Verlosser. *Ik doop u wel met water der bekeering* — zoo luidde zijne prediking naar het bericht der drie eerste evangelisten, in overeenstemming met dit samenvattend woord van den vierden — *maar die na mij komt, is sterker dan ik, wiens schoenen ik niet waardig ben hem na te dragen; die zal u met den Heiligen Geest en met vuur doopen* (Matth. III: 11). Daartoe voelde hij zich gezonden: den Messias aan te kondigen en, toen deze hem geopenbaard was, op hem te wijzen. Ook hier dus eerst het voorgevoel, de profetie, de aankondiging, dan het inzicht, de vervulling, de aanwijzing. In de getuigenis van Johannes gaat de profetie over in de evangelische verkondiging. Eerst luidde zijn woord: *die na mij komt, is vóór mij;* dan: *Deze is het.*

2. *Deze was het, van welken ik zeide: Die na mij komt, is vóór mij geworden, want hij was eer dan ik.* Johannes

kende zich als den voorlooper, den wegbereider van eenen, die na hem komen zou. Ook wist hij, dat hij zelf de laatste dier voorgangers was, dat na hem geen andere meer kon komen dan Hij, die zelf de vervulling zou zijn. Dit blijkt zelfs uit het oogenblik der groote verzoeking, van den bangen zielestrijd zijns levens, toen hij namelijk, den weg van Jezus niet begrijpende, zijnen eigenen weg niet meer begreep en aan zijne eigene getuigenis begon te twijfelen. Toen bracht hij tot Jezus de angstige vraag: *Zijt gij degene, die komen zou, of verwachten wij eenen anderen?* Dat hij tot Jezus kwam, was een daad van vertrouwen. Aan zijn profetisch karakter twijfelt hij niet, maar was hij de Messias? Zoo niet, dan moest hij ook nog van een Messias na hem getuigen, dan was Johannes niet de laatste getuige, dan had hij zich bedrogen, niet daarin, dat hij gezegd had: *die na mij komt is meerder dan ik*, maar daarin, dat hij van Jezus getuigd had: *deze is het.* Dit was zijne groote verzoeking. Hij had zich voor den laatsten getuige gehouden. Zijn profetische blik had niet in eene verre toekomst den dag des Heeren aanschouwd, maar tusschen zijnen eigenen dag en dien dag had hij geen afstand gezien; geene historische ontwikkelingen schenen hem nog van die vervulling verwijderd te houden; alles was rijp voor de toekomst van den Messias. Het vierde wereldrijk was gekomen, Israël werd met het verlies van de laatste overblijfselen van zijn zelfstandig volksbestaan iederen dag bedreigd; de mate der zonde was vol, de behoefte aan verlossing sprak steeds luider bij het volk, dat geene bevrediging vond bij zijne priesters: de vromen verbergden zich en verbeidden den dag des Heeren in aanhoudend gebed. Alles was rijp voor het oordeel en voor de verlossing: *de bijl was reeds aan den wortel der boomen.* Alles kondigde de komst van den rechter en verlosser aan; Johannes had slechts de taal te vertolken, die uit de omstandigheden tot hem sprak, de profetie van den toestand te doen hooren: *Die na mij komt, is vóór mij geworden, want hij was eer dan ik. Die na mij komt* is niet meer een getuige als ik, een profeet, die op eenen anderen

wijst; Hij is die ander zelf, die van zich zelven getuigt. Naar de uitwendige orde, voor zoover de historie opvolging is van tijden, komt Hij achteraan; maar naar de inwendige orde der geschiedenis, voor zoover de historie is wording van het eeuwige in den tijd, gaat Hij vooraan, is Hij de vroegere; *vóór mij geworden* zegt Johannes. Ook de profetie heeft eene geschiedenis: zij is als de advent van het Woord, totdat het vleesch is geworden. De Messias-idee in hare verschillende ontwikkelingen, de idee van Zoon des menschen, Zoon Gods, koning, koning en priester, deze idee is, als uitgesproken profetie, en als in verschillende typische instellingen en personen belichaamd, eene vroegere openbaring van het Woord en een vroeger teeken van zijn leven, dan de persoon zelf van Johannes het is. Deze heeft den Messias gevonden in de Schrift, die van Hem getuigt, vóór hij zelf van Hem begon te getuigen. Hij heeft den geest, die in hem sprak, erkend als denzelfden, die in de vroegere profeten had gesproken, en daar die geest op denzelfde wees, den Messias, die komen moest, zoo maakt hij het besluit op, wetende, dat de profetie niet van eigene uitlegging is, en dat de Geest Gods niet is der profeten eigen geest, dat die Geest van eenen getuigde, die niet uit menschen zou komen, maar die vóór de menschen was, van eeuwigheid. *Die na mij komt* in den tijd, *is vóór mij geworden* in de geschiedenis, *want hij was eer dan ik.* Zoo wij deze getuigenis tot haar diepsten grond beschouwen, hebben wij geene moeite, daarin hetzelfde denkbeeld te vinden, dat de Messias later, minder bedekt en stoutmoediger heeft uitgesproken: *Eer Abraham was, ben ik.*

B. Dat, volgens onzen evangelist, de Dooper met dit woord: *hij was eer dan ik,* in samenhang met dat andere, *hij is vóór mij geworden,* de eeuwige menschwording van het Woord bedoeld heeft, blijkt ten overvloede uit de verklaring, die hij hem doet uitspreken van de verhouding, waarin de gansche profetische ge-

tuigenis stond tot zijn persoon: *En uit zijne volheid hebben wij ontvangen ook genade voor genade.*

Wij allen. De Dooper spreekt hier de gemeenschap des geestes uit, die hij gevoelt met alle getuigen van den voortijd, de profeten des Ouden Verbonds. Hij is zelf eene der stemmen in dat Koor van getuigenissen, die aan het licht gebracht zijn in de duisternis. Uit dit woord des Doopers blijkt dus weder, dat wij zijne getuigenis niet als op zich zelve staande moeten beschouwen, en dat de bedoeling van den evangelist met de herhaalde vermelding van den naam van Johannes den Dooper in den proloog, niet is een historisch bericht omtrent hem te geven, maar hem voor te stellen als den voleinder der oud-testamentische profetie. Zooals de geheele verschijning des Doopers oud-testamentisch was, en hij daar optrad als een andere Elias, zoo was ook zijne taal die zijner voorgangers. Hun woord was zijn woord geworden; hij was niet, als de schriftgeleerden, uitlegger hunner schriften, maar hij bracht hun woord, dat in hem leefde, als een levend woord tot het thans levend geslacht.

Doch indien hij in historische afhankelijkheid van hen stond, geen nieuwen weg opende, maar den ouden sloot, naar den geest, persoonlijk, gevoelde hij zich in onmiddellijke afhankelijkheid van zijnen en hunnen zender. Nogmaals, hij was niet een schriftgeleerde, maar een profeet; hij was niet van menschen aangesteld en bekleedde geen ambt, hij was van God gezonden. Niet minder dan Jesaja of Ezechiël wist hij zelf eene gave te hebben ontvangen uit de volheid van het Woord. De man, die in den ootmoed des geloofs zijne plaats zoo goed wist te onderscheiden, dat hij ganschelijk op den achtergrond trad voor dengene, die na hem komen zou, die man, die het heerlijke woord sprak: *hij moet wassen en ik minder worden*, die man wist ook, dat in hem een bijzondere gave aan Israël geschonken was: niet dezelfde, als die in de vroegere profeten ontvangen was, maar een nieuwe, die de vorige bevatte en aanvulde. Dit ligt opgesloten in de woorden: *ook genade voor genade*, een nieuwe genade toegevoegd aan de vroe-

gere, die daardoor gestadig hernieuwd wordt. Dit is toch het eigenaardige van de nieuwe gaven Gods, dat zij de oude niet opheffen, maar dat in de nieuwe de oude begrepen zijn. Dit is daardoor tevens het karakter der ontwikkeling van het Godsrijk in de wereld, dat de lijn nooit wordt afgebroken, dat ieder nieuw punt de vorige veronderstelt. Het profetisme heeft eene geschiedenis en onderscheidt zich daardoor van de kranke geestdrijverij, die, hierin hare verwantschap met de revolutie openbarende, steeds een nieuw aanvangspunt zoekt te stellen. Johannes de Dooper is de onmiddellijke opvolger van Maleachi, die op hem wijst, en diens getuigenis veronderstelt, die der profeten van de vroegere geslachten. *Genade voor genade*: de eene genade na de andere en uit de andere, dat is de uitdrukking voor de profetie.

Doch al die genadegaven, door en in de personen der getuigen van het licht, dat in de wereld was, zijn alle te zamen vereenigd in den eenen, in wien de volheid woont. *Uit zijne volheid hebben wij allen ontvangen, ook genade voor genade.*

Uit zijne volheid. Dit woord is later, namelijk in de tweede eeuw, veelvuldig gebezigd geworden, om eene veronderstelde vereeniging van levenskrachten aan te duiden, die gezamenlijk het wezen Gods zouden uitmaken en die, uit Hem uitvloeiende (emaneerende), zich in de wereld zou openbaren. De Gnostieken bezigden die uitdrukking, wellicht mede in aansluiting aan de taal van Johannes, voor hunne pantheïstische wereldbeschouwing. Bij Johannes is zij natuurlijk ontstaan uit zijne beschrijving van den Logos, als *vol van genade en waarheid.* Wordt nu van zijne getuigen gezegd, dat zij allen eene bijzondere genade ontvangen hebben, dat de waarheid zich in ieder van hen op bijzondere wijze openbaarde, zonderdat een hunner de volheid van genade en waarheid bezat; worden verder die bijzondere openbaringen en genadegaven voorgesteld, als voorteekenen van de komst van den Logos in het vleesch, aanvangen van zijne menschwording, hieruit volgt dan ook, dat in dien Logos zelven de volheid daarvan aanwezig is. Niets van hetgeen de profeten be-

zaten en mededeelden is met hen ontstaan: dat alles bestond reeds vóór hen, doch is eerst met hen historisch in de menschheid geopenbaard geworden. Het bestond in den Logos, vóór zijne verschijning in het vleesch; en met zijne verschijning in het vleesch is die in zijnen persoon gezien. Hij vereenigt dus in zich zelven wat verspreid ligt in zijne vele getuigen, en is daardoor ook de vervulling der profetie. In hem is de volheid van genade en waarheid, en uit die volheid hebben zij allen ontvangen, ook genade voor genade. Ik behoef het nauwelijks te zeggen, hoe heerlijk het licht is, dat hier zoowel op den voortijd valt, den tijd des O. Verbonds, als op den tijd der vervulling; hoe de gansche geschiedenis zich als een samenhangend geheel, zonder afbreken van oude, of plotselinge intreding van nieuwe levenskrachten, aan ons oog vertoont. De toenemende openbaring van den Logos in zijne getuigen, moest eindigen met zijne eigen verschijning, met het groote feit: *het Woord is vleesch geworden.*

III.

Dat de twee volgende verzen, de laatste van den proloog, niet meer als woorden van den Dooper moeten opgevat worden, schijnt mij toe zoowel uit den zin te volgen, gelijk wij zien zullen, als aangeduid te worden door de wijze, waarop hier de Heer vermeld wordt, verschillende van die, waarop de Dooper gezegd wordt van Hem getuigd te hebben. Was het daar eene aanwijzing: *Deze was het*, die de zichtbare tegenwoordigheid van den aangewezene veronderstelde; hier is het eene beschouwing over Hem, die als lichamelijk afwezig gedacht en wiens openbaring als voltooid voorgesteld wordt. Toch sluit deze beschouwing des evangelisten zich aan de getuigenis des Doopers aan, door het woordje *want*, en is bestemd om reden te geven van die getuigenis. In dezer voege: Johannes de Dooper, en met hem

alle de profeten, konden en moesten alzoo spreken, *want de wet is door Mozes gegeven; de genade en de waarheid is door Jezus Christus geworden. Niemand heeft ooit God gezien; de eeniggeboren Zoon, die in den schoot des Vaders is, die heeft Hem ons verklaard.*

Deze woorden evenwel, hoezeer zich onmiddellijk aansluitende aan de getuigenis des Doopers en daarvan reden gevende, besluiten tevens de gedachtenreeks van den ganschen proloog en voltooien den cirkel, door tot het uitgangspunt terug te keeren: den eeniggeboren Zoon in den schoot des Vaders.

De overwinning van het licht op de duisternis, door de vleeschwording des Woords, na in vs. 14 als feit, in vs. 15 en 16 als vervulling der profetie te zijn voorgesteld, wordt hier beschreven als een blijvende toestand, een toestand waaruit het blijkt dat, door de vleeschwording des Woords, God in de wereld zijne woning heeft (immanent is), en dat de bestemming van het Woord om beide te vereenigen, in God en in de wereld te gelijk te zijn, vervuld is.

Hoedanig nu is die toestand? Daar de inwoning Gods in de wereld van zedelijken aard is, zoo is de toestand, die daaruit ontstaat, een toestand van volkomen zelfbewustheid, Jezus Christus openbaart God; die in Hem gelooft kent God.

Eerst wordt de openbaring in Jezus Christus, in tegenstelling met de vroegere, als eene volkomen kennis voorgesteld: *De wet is door Mozes gegeven, de genade en de w a a r h e i d is door Jezus Christus geworden.*

Dan wordt de volkomen kennis, die het geloof in Jezus Christus geeft, verklaard uit zijne geheel eenige verhouding tot God: *Niemand heeft ooit God gezien, de eeniggeboren Zoon, die in den schoot des Vaders is, die heeft hem ons verklaard.*

A. Mozes en Jezus Christus worden tegenover elkander gesteld, als middelaar, de een des Ouden, de ander des Nieuwen

Verbonds. Johannes de Dooper, de laatste der getuigen, wordt hier niet meer genoemd; maar Mozes, de eerste, degene, door wien de profetie, die van den aanvang der wereld was, tot grondslag is gelegd van eene georganiseerde maatschappij, een Godsstaat, en *wet* is geworden,

Wij hebben nu in hetgeen van de openbaring in Christus, in tegenstelling met die in Mozes gezegd wordt, twee dingen op te merken, vooreerst dat tegenover *de wet* gesteld wordt niet alleen *de genade*, maar ook de *waarheid;* ten tweede dat van de wet gezegd wordt, dat zij is *gegeven*, van de genade en waarheid, dat zij *geworden* is.

1. Wij zeiden het reeds: de wet door Mozes gegeven, moet niet gedacht worden afgescheiden van de profetische getuigenis, noch als buiten de lijn liggende historische ontwikkeling dier getuigenis. Ook Mozes is profeet, en de wet, die door hem aan Israël gegeven is, evenals zij de vroegere openbaringen aan de aartsvaders veronderstelt, zoo ook wordt zij het uitgangspunt van alle latere profetieën, en vormt zij den vasten grond, waarop van nu voortaan het profetisme in Israël kan bloeien. Inderdaad is zij ook zelve profetie; zij geeft getuigenis van den Christus daardoor dat zij aan het Godsrijk, waarvan zij de idee uitspreekt, tot grondslag stelt de persoonlijke heiligheid. *Zijt heilig, want ik ben heilig.* Dit woord, dat de gansche wet omvat, is evenzoo eene belofte als een eisch. De eisch van heiligheid kan toch in den mensch niet anders vervuld worden dan daardoor, dat God zelf woning in hem make. Toch is dit het eigenaardige der profetische getuigenis in Mozes, en vormt zij daardoor het keerpunt in de geschiedenis der openbaring, waardoor deze in twee groote tijdperken of verbonden verdeeld wordt, het verbond der belofte en het verbond der wet, dat Mozes voor het eerst de gave Gods voorstelt als een eisch Gods, het ideaal voorschrijft als eene wet. Dit is geen teruggang in de geschiedenis der openbaring, ook niet in schijn; integendeel, het is zulk een vooruitgang, dat niets meer dan dit verbond der wet een teeken is van

den advent van den Logos in de wereld, eene voorbereiding tot zijne komst in het vleesch. Door de wet toch, grondslag als zij wordt van een geheel eigenaardig volksbestaan in de wereld, verkrijgt de belofte eene vaste gestalte, wordt zij belichaamd. De belofte is niet meer alleen in het hart van enkelen bewaard, neen, in vaste, onveranderlijke instellingen. Een volk treedt op in de geschiedenis, als het volk der profetie, het volk Gods op aarde. Desniettemin is de wet niet het hoogste, niet de waarheid. Het ideaal, als wet gegeven, is nog niet natuur geworden, en het moet natuur worden. Zoolang het als wet boven den mensch staat, grijpt hij er naar, hij bezit het niet, en het niet bezittende, kent hij het niet. Enkele lichtblikken werden aan de profeten vergund in het wezen der wet; over hare verborgenheden en wonderen peinsden de vromen in Israël, trachtende die te doorgronden, maar eerst sinds wij hare waarheid in Christus gezien hebben, kunnen wij ook de wet verstaan, en begrijpen wat het wezen is harer schaduwen. De wet als wet doodt, want zij doet ons slechts den afstand verstaan tusschen ons en ons ideaal, onze werkelijkheid en ons wezen. Tegen haar over staat de genade, de genade, die niet bevelend en eischend, beschuldigend en veroordeelend tot ons komt, maar als eene volkomene, almachtige, eeuwige, levengevende barmhartigheid. De genade is buiten de wet en boven de wet; zij keert zich tot den grond zelven van onze persoonlijkheid, om dien te genezen en te bekrachtigen tot vervulling van ons ideaal, dat is van onze eeuwige bestemming. Waar de genade is, daar is de wet niet vernietigd, maar vervuld; zij is niet meer van buiten opgelegd, maar van binnen in het hart geschreven; zij heeft als letter opgehouden te bestaan, om als geest te blijven; in één woord, zij is natuur geworden, want even als de natuurlijke wereld hare wetten niet heeft buiten zich zelve, maar in zich zelve, zoo ook de geestelijke. In de genade dus is de waarheid, de volle waarheid, de waarheid ook van de wet. In de wet was de waarheid omhuld, de genade doet het hulsel vallen en de waarheid is geopenbaard.

2. Daarom ook moet van de wet gezegd worden: *zij is gegeven*; van de genade en de waarheid alleen kan gezegd worden: *zij is geworden.* Eene wet, die men zelf maakt, is geene wet; wij staan boven ons maaksel, wij kunnen het veranderen; alle menschelijke wetten kunnen door menschen veranderd worden. De idee van wet bevat die van gezag, van straf, van strafrechterlijke handhaving harer eischen. Eene wet, zal zij wet voor ons zijn, moet ons, op welke wijze dan ook, van boven worden gegeven; dan gevoelen wij ons verplicht haar op te volgen, gevoelen ons verantwoordelijk en vreezen den rechter. Eene wet kan als zoodanig niet in ons w o r d e n, want dan zou hetgeen zij eischt in ons aanwezig zijn, vóórdat de eisch gesteld werd, en deze wierd overtollig, de wet had geene beteekenis meer. De genade, eene levenskracht zijnde, heeft eene historische ontwikkeling, eene wording.

Merken wij verder op, dat daar niet wordt gezegd: *de genade en de waarheid zijn* in *Jezus Christus geworden*, alsof Hijzelf het voorwerp ware dier werkzaamheid van den Logos die door Hem geschiedt, en dus niet zelf de vleeschgeworden Logos, de eeniggeboren Zoon van God: neen; door Hem is de genade en de waarheid geworden. Met zijne komst in de wereld, is ook de genade in de wereld gekomen, en wel, niet meer als profetie, maar als het leidende motief der geschiedenis, het onvergankelijke levensbeginsel der nieuwe wereld. In de genade is de waarheid *geworden*, de nieuwe, eeuwige wereld, de toekomstige eeuw geboren; het godsrijk niet meer alleen vooruitgezien en voorspeld, maar gesticht.

B. Deze groote tegenstelling nu van Oud en Nieuw Verbond, verklaart zich uit de geheel eenige verhouding, waarin de stichter des Nieuwen Verbonds tot God staat. De nieuwe toestand, die ontstaan is, een toestand van overwinning van het licht op de duisternis, is geheel beheerscht door, en afhankelijk van den persoon van Jezus Christus.

Hiermede keert de proloog terug tot zijn uitgangspunt, de

eeuwigheid van het Woord; alleen dat hier het Woord geworden is, de historische persoon, Jezus Christus. Het woord is vleesch geworden.

Niemand heeft ooit God gezien, de eeniggeboren Zoon, die in den schoot des Vaders is, die heeft Hem ons verklaard.

Niemand heeft ooit God gezien! Niemand! Ook niet Mozes, Mozes, de middelaar des Ouden Verbonds, de man, van wien geschreven staat, dat *„er stond geen profeet meer op in Israël, gelijk Mozes, die den Heer gekend had, van aangezicht tot aangezicht."* (Deut. XXXIV : 10). Ziet, daar worden van Mozes twee aanschouwingen Gods vermeld; de eene, waarvan met hem Aäron met zijne zonen en zeventig van de oudsten van Israël deelgenooten waren. *Zij zagen den God van Israël,* lezen wij (Ex. XXIV : 10), *en onder zijne voeten als een werk van saffiersteenen, en als de gestaltenis des hemels in zijne klaarheid.*

Deze beschrijving zelve toont reeds aan, dat het eene aanschouwing Gods was in de natuur. Op den berg waren zij geklommen, en onder den invloed der heilige stemming, waarin hun geest verkeerde, verheldert zich hun blik om in de schoonheid der zichtbare wereld het beeld te aanschouwen, dat op zinnelijke wijze voor hun geest opdoemde, van de onvergankelijke, eeuwige schoonheid, het beeld van den Schepper der natuur, den God van Israël. Het was een visioen des geestes door het medium der natuur.

De tweede verschijning Gods viel aan Mozes alleen te beurt. Wederom was hij op den berg. Hem was bevolen, dat hij zich op de steenrots zou stellen; *en het zal geschieden, wanneer mijne heerlijkheid voorbij zal gaan, zoo zal Ik u in eene kloof der steenrots zetten; en Ik zal u met mijne hand overdekken, totdat Ik zal voorbij gegaan zijn. En wanneer Ik mijne hand zal weggenomen hebben, zoo zult gij mijne achterste deelen zien, maar mijn aangezicht zal niet gezien worden."* (Ex. XXXIII : 22, 23). En zoo geschiedde het: *Als nu de Heer voor zijn aangezicht voorbij ging, zoo riep hij: „Heere, Heere, God, barm-*

hartig en genadig, lankmoedig en groot van weldadigheid en waarheid. Die de weldadigheid bewaart aan vele duizenden, die de ongerechtigheid en overtreding en zonde vergeeft; die den schuldige geenszins onschuldig houdt, bezoekende de ongerechtigheid der vaderen aan de kinderen en aan de kindskinderen, in het derde en het vierde lid" (XXXIV : 6, 7). Het was eene openbaring van gansch anderen aard dan de eerste, ja, in den vorm met de eerste in lijnrechte tegenstelling. Werd daar de blik des geestes naar buiten gekeerd, om in de zichtbare natuur het beeld des onzichtbaren Gods te aanschouwen, hier wordt die blik van de zichtbare wereld afgewend, om zich naar binnen te keeren; en eerst nadat de woorden Gods in den geest vernomen zijn, keert de geest terug tot bezinning, wordt zich bewust van hetgeen hij gehoord heeft, erkent dien God, die voorbijgegaan is, ziet zijne „achterste deelen." Hetzelfde geldt van alle door de profeten ontvangen openbaringen, de Godsverschijningen (*theophanieën)* aan Jozua, Samuel, Elia, de visioenen van Jesaja, Jeremia, Ezechiël. Bij geen van hen was het eene uit den grond zelven der persoonlijkheid ontstaande, volkomen en ongestoorde gemeenschap met God, en daaruit voortvloeiende openbaring. Zij allen zagen, hoorden iets, veel zelfs van God, hetzij in de natuur buiten hen, hetzij in hunnen eigenen geest. Toch heeft niemand van hen ooit God gezien; *de eeniggeboren Zoon, die in den schoot des Vaders is, die heeft Hem ons verklaard.*

Die in den schoot des Vaders is. Merkt het op, dat hier niet meer, als in vs. 2, een onderscheid gemaakt wordt tusschen een zijn bij den Vader en een zijn in de wereld. Van het Woord, dat vleesch is geworden, den Eeniggeborene in zijne verschijning, van Jezus Christus wordt gezegd, dat Hij in den schoot des Vaders is. Ook toen Hij in de gestaltenis eens dienstknechts wandelde op aarde, in de dagen zijns vleesches, daar Hij was onder de wet, ook toen Hij in het vleesch den vloek der zonde droeg en in de plaats trad des zondaars, ook in Gethsemané, ook aan het kruis, toen zijne ziel beangst was en bedroefd tot den

dood, toen Hij verlaten was, ook toen was Hij in den schoot des Vaders. Hij kan niet anders zijn dan in den schoot des Vaders. *De dienstknecht blijft niet eeuwiglijk in het huis, de Zoon blijft er eeuwiglijk.* (Joh. VIII : 35). En wat daar ook geschiedt, hoezeer hij ook den toorn Gods over de zonde over zich voelt henengaan, den drinkbeker drinkt, dien niemand drinken kan dan Hij, en met den doop gedoopt wordt, waarmede niemand gedoopt kan worden dan Hij, toch weet en voelt Hij zich in den schoot des Vaders. Die bewustheid ligt op den bodem van zijne ziel, ja, is zijn zelfbewustzijn. Bij zijn optreden in de wereld speekt Hij het uit, dat de engelen Gods opklimmen en nederdalen op Hem, den Zoon des menschen (II : 52), dat Hij, die uit den hemel is nedergekomen en daarheen weder opvaart, in den hemel *is* (III : 13). En met het kruis in het verschiet, getuigt Hij nog: *Ik ben van den Vader uitgegaan, en ben in de wereld gekomen; wederom verlaat ik de wereld, en ga heen tot den Vader* (XVI : 28), en weet, dat Hij, alleen gelaten, nochtans niet alleen zou zijn, omdat de Vader met Hem is (vs. 32). In deze tegenstelling tusschen zijn zelfbewustzijn en zijne ervaringen, beweegt zich zijn leven en bestaat zijn lijden. Dat bewustzijn nu, dat Hem niet verlaat, dat Hem nog in de ure der verlatenheid tot God doet roepen, en Hem Dezen doet noemen *zijn* God, dat bewustzijn van één te zijn met den Vader, heeft het bewijs van zijne waarheid in zich zelf. Indien daar iets is in zich zelf onfeilbaar, onbedrieglijk, onbewijsbaar, en daarom onwederlegbaar, dan moet het dit zijn: de eenheid met God toch kan niet anders bewezen worden, dan door in het bewustzijn onmiddellijk zich uit te spreken. Wie onvatbaar is voor dit bewijs, kan niet door iets anders tot de erkentenis der hoogste waarheid komen. *De eeniggeboren Zoon, die in den schoot des Vaders is,* zegt Johannes, *die heeft Hem ons verklaard.* Wij hebben den Vader in Hem gezien, wij hebben God erkend, toen wij Hem zagen in den Zoon; en daarom weten wij, dat Hij den Vader zag, dat Hij, die ons den Vader heeft verklaard, in den schoot des Vaders is.

Wanneer wij den toestand beschouwen, die door het feit der vleeschwording van het Woord ontstaan is, dan is er gereedelijk aanleiding tot veelvuldige toepassing van die beschouwing op ons leven. Die toestand toch is een blijvende toestand. In de gemeente, die in den eeniggeboren Zoon de openbaring des Vaders heeft gezien, leeft voortdurend de genade en de waarheid. Wij moeten ons evenwel bepalen tot enkele aanduidingen.

Vooreerst: is het Woord vleesch geworden, dan mogen wij niet laag denken over de menschelijke natuur. Is de menschelijke natuur vatbaar om de woning te zijn van het eeuwige Woord, dan zijn wij ook allen vatbaar om dat Woord te erkennen, de heerlijkheid des Eeniggeborenen in het vleesch te aanschouwen. Tot die aanschouwing hebben wij ons op te maken. Zooals Israël zich verzamelde tot de tente der samenkomst, om het profetische woord van Mozes en den priestelijken zegen van Aäron te ontvangen, zoo hebben wij ons bij de gemeente te voegen, in wier midden onze Hoogepriester de woorden Gods spreekt en den zegen van zijn eigen bloed over ons brengt.

Hem te erkennen, Hem, die onze profeet, priester en koning is, is mogelijk; zoo die mogelijkheid niet tot werkelijkheid wordt, het is dan onze schuld. Niets voorwaar verootmoedigt ons zoo zeer, maar ook niets troost ons en verheft ons en staalt onzen moed, als het besef onzer verantwoordelijkheid. Hoog te denken over de menschelijke natuur, is nederig te denken over ons zelven; veel te verwachten is het geheim om veel te doen. Verre van ons dan alle hoogmoedige klachten over onze onmacht, alle schijnheilige verzuchtingen over onze ellende. *Het woord is vleesch geworden!* Opwaarts dan hoofd en hart; wij zijn van Gods geslachte; wij zijn bestemd om de heerlijkheid Gods deelachtig te worden.

Ten andere: hoe zullen wij ons opmaken tot die aanschouwing? Ik zeide: in de gemeente treffen wij Hem aan, die ons

verlost en verheerlijkt. Maar de gemeente is niet van heden of gisteren; zij heeft eene geschiedenis, eene geschiedenis van eeuwen. De vleeschwording des Woords had eene voorbereiding, den advent van het licht, vóór het gekomen was. Wet en profetie getuigden van Hem, maar wet en profetie waren geworteld in het geweten, getuigenissen van het Woord, dat in den mensch zich eene plaats bereidt. Welnu, wij hebben te letten op de samenstemming van het Woord buiten ons en het Woord in ons. Wordt het laatste veracht, wij kunnen het eerste niet verstaan. Wordt het eerste verwaarloosd, de stem van het laatste blijft dof en onverstaanbaar. Die de getuigenis des Woords in de Schrift verwerpen, zij kunnen nog eenigen tijd meenen in hun binnenste de stem des Woords te vernemen, maar die stem wordt al zwakker en zwakker, hunne zoogenaamde religiositeit heeft geen Woord, zij meent zich zelve te bewaren door ontkenningen van het Woord buiten zich, maar in die pogingen put zij zichzelve uit. De godsdienst dergenen, die de openbaring verwerpen, is eerst deïstisch, dan pantheïstisch, eindelijk naturalistisch, en daarmede heft hij zichzelven op. Van dengene, die niets heeft, wordt ook genomen, wat hij heeft. Maar ook, omgekeerd, wilt gij het Woord buiten u verstaan, zonder te letten op het woord in u, de openbaringen Gods ontvangen buiten uw geweten, gij kunt worden een kerkelijk rechtzinnig mensch, een ijveraar voor de belijdenis, in gegeven omstandigheden een vervolger, een fanatiek mensch, die voor de eere Gods de menschelijke natuur vertreedt, maar voor de vruchten des Geestes, welke zijn liefde, blijdschap, vrede, lankmoedigheid, en wat daar meer liefelijk is en wél luidt, hebt gij den grond onvatbaar gemaakt. Zij kunnen niet ontluiken op den harden rotsgrond van uw hart. *Zoo het licht, dat in u is, duisternis is geworden, hoe groot zal de duisternis zijn!*

Eindelijk, zoo de genade en de waarheid door Jezus Christus zijn *geworden*, dan wordt gij niet plotseling tot een christen *gemaakt;* gij moet een christen worden. Daar moet in u zijn wording, ontwikkeling, toeneming in de genade en in de waarheid.

In de genade, door gestadige bestrijding en uitwerping van hetgeen den vrede van uw hart verstoort.

In de waarheid, door steeds meer den blik des harten te vestigen op Hem, die de waarheid is, en niet alleen Christus in de wereld, maar ook de wereld in Christus te zien. Zondert u niet af van de wereld, maar zondert de wereld ook niet af van Hem. Leert het verstaan, wat het zegt, dat de akker is de wereld, en dat de zaaier is de Zoon des menschen.

Door Hem alzoo te aanschouwen en in ons hart op te nemen, wordt ook ons vleesch meer en meer de woning des eeuwigen Woords, en hoewel wij, zoolang wij in dit lichaam inwonen, uitwonen van den Heer, toch worden wij voorbereid voor de heerlijkheid van het huis, niet met handen gemaakt, en, kinderen des Koninkrijks als wij zijn, worden wij zelve het goede zaad, waarmede de Zoon des menschen zijnen akker bezaait, en blijkt het ook aan ons, dat de wereld met God verzoend is, en dat zijn tabernakel is met de menschen. Amen.

III.

DE ROEPSTEMMEN

VAN HET JAAR 1866.

Het jaar 1866 spreekt nog nadat het gestorven is. Het is als ééne stemme Gods geweest tot de gemeente, tot de wereld. Die stem gaat niet voorbij. Zij is tot verlossing of tot oordeel. Tot verlossing voor degenen, die naar haar luisteren; tot oordeel voor degenen, die haar verwerpen. Wij willen immers die stem nog eens hooren, blijvend hooren? Moge de leeraar, die haar bij den aanvang van het nieuwe jaar, nogmaals tot de gemeente brengt, nu in uitgebreider kring, haar goed vertolkt hebben!

Wie, die dat jaar beleefd heeft, neen, die in dat jaar geleefd heeft, geleefd met zijn hart, heeft niet mede geleden? Hoe zou de voorganger der gemeente anders dan „tijdpreeken" hebben kunnen houden? Geen biddag, voorwaar, hoe onberispelijk dit overigens waren, behoefde er uitgeschreven te worden, om de gemeente in de biddagstemming te brengen, om hare voorgangers biddagspreeken te doen houden.

D. C. D. L. S.

I.

BEKEERT U!

Zoo gij u bekeeren zult, Israël! spreekt de Heere,
Bekeer u tot Mij!

(JEREMIA IV : 1a.).

„Bekeering" — dat is een eigenaardig woord der heilige Schrift, een woord, in dien omvang van beteekenis nergens elders aangetroffen, noch ook ergens elders zoo vaak herhaald.

„Bekeert u!" — het is het groote thema, de hoofdinhoud der profetische prediking in Israël tot op Johannes den Dooper, die de gansche profetische getuigenis in dit éene woord samenvat; ja, het is de eisch, opgesloten in al de woorden Gods, die gesproken zijn van den aanvang der wereld af.

Ook wanneer de Zoon des menschen zijne prediking besluit, of liever, het Evangelie van zijne komst op aarde beide als vervulling der oud-testamentische profetie en als thema der nieuw-testamentische prediking voorstelt, dan doet hij het met deze woorden: *Alzoo is er geschreven, en alzoo moest de Christus lijden en van de dooden opstaan ten derden dage; en in zijnen naam gepredikt worden bekeering en vergeving der zonden.*" (Luk. XXIV : 46, 47).

Aan dezen eisch bleven zijne apostelen getrouw. Dit is de apostolische prediking: „*Bekeert u en een iegelijk van u worde gedoopt in den naam van Jezus Christus, tot vergeving der zonden, en gij zult de gave des Heiligen Geestes ontvangen.*" (Hand. II : 38.)

„Bekeering," — het is een eigenaardig kerkelijk woord, een woord, dat den eisch der christelijke zedeleer, in tegenstelling met iedere andere, uitdrukt.

Is het daarom, dat dit woord zooveel weerzin wekt, zooveel tegenstand vindt? Is het een bewijs, dat de tegenwoordige eeuw met de kerk wil breken, zoo zij dit woord in haar woordenboek niet opneemt, en daarvoor andere, naar zij meent betere woorden in de plaats stelt?

Het schijnt zoo. Welnu, indien zij voor dezelfde zaak betere woorden heeft uitgevonden, of met de andere woorden betere gedachten uitgedrukt, dan zullen wij het aloude, bijbelsche en kerkelijke woord laten varen. Want wie wil het mindere niet voor het betere prijs geven?

Maar laat ons zien, of het alzoo is.

Wat wordt voor het oude en, naar men beweert, verouderde woord „bekeering" in de plaats gesteld?

Men spreekt heden ten dage veel van „beschaving", „veredeling", „ontwikkeling", „vooruitgang", soms nog van „verbetering", „zedelijke verbetering". Spreekt gij nog van „bekeering", dan draagt gij eene zekere kerkelijke kleur, dan zijt gij eenzijdig, dan behoort gij tot die zekere menschen, die achterlijken, die nu eenmaal in de tegenwoordige maatschappij niet te huis behooren.

Welnu, zijn die woorden beter? Drukken zij betere gedachten uit? Vooral, zijn zij, zoo als men meent, meer vereerend voor de menschelijke natuur? Doen zij aan het wezen en aan de eischen dier natuur meer recht wedervaren? Laat ons zien.

„Beschaving" .... Gij kunt aan het woord eene uitgestrekte beteekenis toekennen, doch nimmer zult gij daarin den familietrek uitwisschen van het stamwoord „schaven", dat is: polijsten. Het stelt altijd iets voor, dat van *buiten* aan den mensch wordt aangebracht. Een „beschaafd mensch" kan heeten een mensch, toegerust met velerlei kundigheden en vaardigheden; ook, een mensch aangenaam en wellevend in het gezellig verkeer; ook wel, een mensch „gekleed met zeer fijn lijnwaad, levende alle dagen vroolijk

en prachtig". Een inwendige toestand wordt er niet door aangeduid.

„Veredeling"... Het is een woord, ontleend aan de toegepaste natuurkunde. Men veredelt een ras, door namelijk alle belemmeringen weg te nemen, die de vrije ontwikkeling der levenskracht tegenhouden. Men veredelt de familiën der planten, vooral de soorten der dieren. Nu zijn er voorzeker, die ook in de menschheid niets anders zien dan rassen, welke door betere voeding en luchtzuivering hunne bestemming bereiken. Maar of dezen de menschelijke natuur goed verstaan en hare bestemming begrijpen, mag betwijfeld worden. Het naturalisme is, in ieder geval, niet zeer verheffend voor den mensch.

„Ontwikkeling"... Mij dunkt, de ontwikkeling geschiedt van zelf, mits er eene levenskiem, een beginsel aanwezig zij, dat voor ontwikkeling vatbaar is. Op zich zelf beteekent dit woord niets. Op deze kiem, dit beginsel komt het aan.

„Vooruitgang"... Of men recht heeft om van vooruitgang te spreken in de maatschappij, wanneer men den mensch beschouwt slechts als een lid dier maatschappij, als een deel van het geheel, willen wij niet onderzoeken. Maar zeker is het evenmin vertroostend als vereerend en verheffend voor den enkelen mensch, wanneer hem geen andere beteekenis wordt toegekend, dan die van een rad in het groote raderwerk, dat zich onophoudelijk voortbeweegt. En wat hem zelven betreft, wij zien wel, dat hij op weg is en vooruitgaat, vooruitgaat, met iederen dag ... maar naar het graf!

„Verbetering"... Een woord, dat van lieverlede in onbruik is geraakt. Vroeger zeide men vaak: de mensch moet zich verbeteren, dagelijks wijzer en beter worden; men wist niet recht naar welk model. Thans is die beschouwing verouderd, en men spreekt van verbetering van toestanden, maatschappelijke, politieke toestanden. Door wetten en eene goede, vrijzinnige regeering komt alles te recht!....

Mij dunkt, dat wij met al deze woorden niet veel verder komen

en dat wij vooralsnog geen reden hebben om het woord „bekeering" achterwege te laten. Mij dunkt, dat al deze woorden uitgaan van beschouwingen, waarbij de mensch als product der natuur of als deel der maatschappij wordt voorgesteld, en zijne persoonlijkheid niet tot haar recht komt. Het zou mogelijk zijn, dat alleen door den eisch, die het woord „bekeering" aan den mensch gesteld wordt, de menschelijke natuur in haren adel werd erkend. Het zou mogelijk zijn, dat bekeering alleen den mensch beschaaft, veredelt, ontwikkelt, verbetert en doet vooruitgaan; en dat men dus, door de zaak niet te willen, die met dit woord is aangeduid, de vruchten zou willen plukken zonder den boom te planten, waaraan zij groeien. Onderzoekt, of het alzoo is, of niet de bekeering alleen het geheim is, om dat alles te bereiken, wat ons van nature goed en wenschelijk voorkomt: verbetering van toestand, vooruitgang niet tot aan, maar tot over het graf, harmonische ontwikkeling van alle krachten, veredeling der menschelijke natuur, ware beschaving.

Ik wil thans over de bekeering tot u spreken, en wel, naar aanleiding van ons tekstwoord, vragen

wat de bekeering is,

wat zij niet is.

Eene *beschrijving der bekeering*, *eene waarschuwing tegen schijnbekeering*, ziedaar het doel mijner rede.

I. In het woord „bekeering" kunnen wij drie zaken onderscheiden: *omkeer; inkeer; terugkeer.*

Omkeer: het is de eerste bedoeling van ons tekstwoord, de zin die het naast voor de hand ligt in de profetische vermaning: *Zoo gij u bekeeren zult Israël! spreekt de Heer, bekeer u tot Mij!*

Israël is in de ijdelheden der afgoderij verstrikt geweest, niet

eens, niet tweemaal, maar gestadig, gedurende het gansche verloop zijner geschiedenis. Het heeft zijne eer den heidenen prijs gegeven en, in plaats van zijnen God, den levenden God, te dienen in onbewuste zelfverachting zijne knieën gebogen voor hout en steen. „*Mij* — zegt de Heer — *de springader des levenden waters hebben zij verlaten, om zich zelven bakken uit te houwen, gebroken bakken, die geen water houden*" (II : 13). Bekeering is, in de bedoeling des profeten, in de eerste plaats, het verlaten der afgoderij; en in de veronderstelling dat zij, door de ervaring geleerd, daartoe bereid zijn, wordt hun de weg gewezen, dien zij te bewandelen hebben, het middel om niet meer tot het verworpene en verlatene terug te keeren. „*Zoo gij u bekeert, bekeert u tot Mij;*" dit beteekent dus: zoo gij u van de afgoden afwendt, wendt u tot den levenden God.

Is deze eerste eisch der bekeering ook op ons toepasselijk; op ons, die immers niet, als de heidenen, de vermaning noodig hebben, dat wij ons van deze ijdele dingen zouden bekeeren tot den levenden God, en die het wel weten, dat de God, die de wereld gemaakt heeft en alles wat daarin is, niet „goud of zilver of steen gelijk is" (Hand. XIV : 15, XVII : 29)?

Gel.! Wat is afgoderij anders dan natuurdienst of menschvergoding? De heidenen hebben „het schepsel geëerd en gediend boven den Schepper" (Rom. I : 25), het schepsel, het redelooze of het redelijke; de natuurkrachten hebben zij tot goden gemaakt, of de groote mannen in de rij der goden geplaatst. Is daar minder natuurdienst en wereldvergoding bij ons, al knielen wij niet neder voor hout of steen? Is daar ook voor ons niet te ontvlieden een „verderf, dat in de wereld is door de begeerlijkheid" (2 Petr. I : 4)? Is de beschrijving, door Paulus van de heidenwereld gegeven, niet op de christelijke wereld van toepassing, dat zij wandelen „in de ijdelheid huns gemoeds," naar den ouden mensch „die verdorven wordt door de begeerlijkheden der verleiding" (Ef. IV : 17, 22)? Geldt ons de vermaning niet: *Hebt de wereld niet lief, noch hetgeen in de wereld is. Want*

al wat in de wereld is, is niet uit den Vader, maar is uit de wereld" (1 Joh. II : 15, 16)? Of is de wereld zoo bezield met den Heiligen Geest, dat wij, om dien Geest te ontvangen, niet meer in de eerste plaats de waarschuwing behoeven te vernemen: „*Wordt behouden van dit verkeerd geslacht*" (Hand. II : 40)?

Wie zou het durven beweren? Helaas! als wij tot ons zelve komen, als daar eenig licht der waarheid doordringt in ons verduisterd hart, dan verschrikt ons de ontdekking, hoe weinig persoonlijk, hoe weinig zelfstandig wij zijn, hoe ons inwendig leven, niet minder dan het uitwendige, afhankelijk is, afhankelijk van indrukken en gewaarwordingen, die wij niet willen, en die wij niet kunnen beheerschen.

Indrukken en gewaarwordingen, die wij niet willen, die wij niet kunnen beheerschen! Niet kunnen, ja, ook al willen wij! O! het kwetst vaak onzen hoogmoed; eene natuurlijke fierheid, niet altijd te veroordeelen, komt er tegen op, dat de stemming van ons gemoed zoo afhankelijk is dikwerf van de nietigste omstandigheden, van kleine teleurstellingen, van de gunst en ongunst van menschen, ook van dezulken, wier lof en achting wij overigens niet zeer hoog aanschrijven. Wij wilden zoo gaarne onafhankelijk en zelfstandig zijn. Wij zien met een afgunstig oog op die karakters, die ons in de verte toeschijnen pal te staan als een rots in de zee, onbewogen door het spel van wind en baren. Wij wenschten ook alzoo te zijn. Wij doen ons best, om alzoo te worden. Wij hebben er geen vrede mee, dat ons inwendig leven is als de eoolsche harp, waarvan de snaren bewogen worden alleen van den wind, niet door eenige hand, die ze tokkelt; dat ons uitwendig leven is als een drama, waarvan wij den draad niet in handen hebben, noch de ontknooping weten, waarin wij de gedachte van een ander voorstellen, en onze rol wel spelen, maar niet scheppen!

Daar zijn er, die zulk een toestand dragen zonder er door te lijden, die de stem, welke huns ondanks in hen getuigt, dat zij hun leven verspelen, gestadig onderdrukken. Zij laten zich

leven, meer dan zij zelve leven. Dat dobberen op de baren kost hun zoo weinig moeite, en zij vreezen iedere inspanning, zij zijn te traag om zich zelve aan te grijpen. Hun leven is een droom, waaruit zij vreezen te ontwaken. Al zij het ook dat zij slapen aan den rand van een afgrond, dat men slechts hun slaap niet store! Zij bekommeren zich niet, of zij vergaan, mits zij het niet weten!

Daar zijn er anderen, die wel ter halver wege willen ontwaken, wel iets willen zien schemeren in de verte van het licht eener andere, eener hoogere wereld, maar niet om zich voor te bereiden voor dien dag, die zich aanmeldt, niet om uit hunne behaaglijke rust op te staan en zich aan te grijpen voor het werk van dien dag. Neen, zij spreken van het licht daarboven op de toppen, maar zij bestijgen den berg niet, zij blijven wandelen in de laagte. Zij bewandelen den weg ter helle en spiegelen zich een hemel voor! Zij zijn als Israël, dat de afgoden diende en toch op Jehova rekende, dat Hij zijn heiligdom niet zou overgeven in de hand des vijands.

Gel.! Het moet er toch toe komen, dat wij eens, zij het ook met snijdende pijn, met verscheuring des harten, dat giftige gewaad, dat de wereld om ons hart heeft getooverd, afscheuren en wegwerpen. Het moet er toe komen, dat wij, al ware het slechts voor één oogenblik — in dit oogenblik ligt eene eeuwigheid — ons ontdoen van al het uitwendige, en ons zelve beschouwen zooals wij zijn, eenzaam, naakt, zonder eenige heerlijkheid dezer wereld.

Wij zijn allen in het verre land! Eenmaal toch moeten wij dit gevoelen, moet het ons ondraaglijk worden, niet te huis te zijn, niet bij den Vader, maar in den dienst eens vreemden. Eenmaal toch moeten wij opstaan en tot den Vader gaan; eenmaal toch zeggen tot den drijver, die ons voortzweept door dit leven: tot hiertoe en niet verder, een slaaf wil ik niet langer zijn, tenzij dan van een wettigen meester, maar gij, o wereld! zijt de wettige meester niet, u mag en kan ik niet langer dienen. Ik wil

bij mijn hart en in mijn hart leven en dat hart geven aan wien het toebehoort; maar dat zijt gij niet, o stomme afgoden, die niet hoort noch ziet; o wereld, die niet liefhebt, en die ik, in mijne blindheid, heb liefgehad en gediend!

Wel u, die alzoo oordeelt, alzoo besluit, die deze uwe laatste kracht aanwendt, om met eigen hand het gebouw uwer inbeeldingen neder te werpen, de nevelgestalten te verdrijven, die zich om u heen gelegerd hebben! Wel u, die daar stilstaat op uwen weg, uw hart afscheurt van de wereld, en dat hart als uwe hand neemt om het te beschouwen en te bezitten, om te weten wie gij zijt, waarheen gij gaat, van waar gij komt! Hij, die heer is over uw hart, roept u toe: mijn zoon, mijne dochter, geef mij uw hart. Maar om het te geven, moet gij het eerst bezitten. Tot hiertoe bezat het de wereld. Welnu, nu is het in uwe hand: uw omkeer van de wereld wordt inkeer in uzelven.

Inkeer in uzelven! Bekeer u .... het beteekent in de tweede plaats: keer in in uzelven!

In ons zelve inkeeren! Of, zoo als de heilige Schrift het nog beter uitdrukt: tot ons zelve komen .... Helaas! wel vreeze ik, dat gij het niet lang bij u zelven zult uithouden; wel zie ik het gevaar ontstaan, dat gij weder naar de oude ketenen zult hunkeren, en dat de slavendienst u liefelijker zal voorkomen dan de aldus herkregen zelfstandigheid. Gij zijt het egyptisch diensthuis uitgeleid, maar zijt gij nu niet in de woestijn, waar niet gezaaid wordt, noch geoogst en waar het wild gedierte huist?

Ons hart, waarover de verzengende wereldwind is heengegaan, helaas! is het niet als de woeste plaatsen der natuur, die een verloren paradijs verkondigen en nog wachten op den levenwekkenden adem, die het paradijs zal herstellen?

Waant niet, dat gij in uw eenzaam hart de oorspronkelijke frischheid en kracht, de reinheid en onschuld zult vinden der eerste scheppingen Gods. Waant niet, dat gij, het verderf dat in de wereld is ontvluchtende, thans dat verderf ontkomen zijt, en

in uw hart slechts vinden zult onverderfelijkheid, onsterflijkheid, heerlijkheid.

In de wereld, die gij ontvloden zijt, hadt gij de slang ontdekt, die leugentaal tot u sprak en u van de vruchten van den boom des levens beroofde, en de wereld was u geen paradijs meer, wat uwe verbeelding er van gemaakt had. Hebt gij nu in uw hart het paradijs gevonden zonder de slang, het paradijs met den levensboom, waarvan gij de vruchten eet?

Helaas! helaas! het blijkt weldra, dat gij die wereld, die gij verlaten hadt, in uw hart hebt medegenomen. Ziet, het is een diepzinnig woord van den apostel, wanneer hij, de christenen vermanende om de wereld niet lief te hebben, de wereld alzoo beschrijft: „*Want al wat in de wereld is, namelijk de begeerlijkheid des vleesches en de begeerlijkheid der oogen, en de grootschheid des levens is niet uit den Vader, maar is uit de wereld*" (1 Joh. II : 16). De wereld is wereld, van God afgevallen maatschappij en natuur, alleen door de begeerlijkheid. Het verderf, dat in de wereld is, zegt een ander apostel, is daar door de begeerlijkheid (2 Petr II : 4). Welnu, de begeerlijkheid uws harten hebt gij niet uitgeroeid, als gij u aan de wereld buiten u onttrekt en tot u zelven inkeert. Gij waart het, gij alleen, die de voorwerpen buiten u tooidet in het prachtgewaad uwer inbeeldingen. Het oog uwer begeerlijkheid gaf kleuren aan het kleurlooze, toon aan het matte en eentonige. Die begeerlijkheid nu brengt gij mede in uwe eenzaamheid, haar, de onverzadelijke, de onuitroeibare.

Alleen met uw hart! Ach! is het in dat gezelschap uit te houden? Is die stilte te verdragen, die stilte, waarin gij den worm hoort knagen aan de wortels, de slang hoort leppen aan de vruchten, die eenzaamheid, waarin gij uwe tranen hoort vallen en de verzuchtingen hoort opstijgen uit den donkeren afgrond, de verzuchtingen van het schepsel, dat reikhalzend uitziet naar verlossing, begeerende bevrijd te worden van de dienstbaarheid der verderfenis?

In de wereld hadt gij zoo veel gelegenheid om die stemmen te smoren. De wereld is vol beloften: zij heeft het graf zoo schoon getooid, het verderf zoo kunstig bedekt; zij weet overal bloemfestoenen te plooien, overal vreugdeliederen te doen hooren. Gij kondet u zelven zoo gemakkelijk vergeten; gretig naamt gij die beloften op, luisterdet gij naar die gezangen en liet uwen blik dwalen over dien rijkdom van vormen en kleuren. Het leven kostte u geene inspanning; het was u enkel verstrooiing, opvolging van tooneelen, een muziekstuk, waarin de tonen elkander verdringen.

Maar thans! Thans alleen met uw hart! Wat zult gij met uw hart doen? Hoe zult gij orde scheppen in die wanorde? Waarmede zult gij aanvangen? Waar zult gij den draad vinden in dien doolhof?

O! kom er voor uit: Uw hart is u een raadsel, gij begrijpt het niet, en gij weet niet, wat er mede aan te vangen.

De wereld heeft u bedrogen, gij weet het! maar wat u dreef om aan haar beloften geloof te slaan, dat waren toch behoeften, die gij niet kunt verloochenen, begeerten, die alle niet verwerpelijk zijn, en waarover gij u niet, immers niet over alle, behoeft te schamen.

Zij beloofde u genot, zij beloofde u eer, zij beloofde u vrijheid. Zij deed u, 't is waar, dat genot vinden in uw verderf, die eer in uw schande, die vrijheid in uwe slavernij. Maar die behoefte aan genot, aan eer, aan vrijheid, kunt, moogt gij niet verloochenen. Zij is één met uwe natuur; gij zijt mensch slechts op die voorwaarde. Welnu waar zult gij bevrediging vinden?

Hier staan wij voor het onoplosbare raadsel van ons leven: het raadsel van een hart, gedreven door oneindige behoeften en ter neer gedrukt door eindelooze teleurstellingen.

Genot! Genot! Is het dan verkeerd te willen genieten, te willen zalig zijn, te willen zijn zonder vrees en angst, zonder smart of pijn, in de wereld waartoe wij behooren te willen te huis zijn, bevrediging te zoeken in hetgeen tot onze bevrediging

gegeven schijnt? Is het dan leven te noemen, om gevoelloos te zijn, onvatbaar voor allen lust des levens? Is het zonde, dien levenslust te wekken, aan te kweeken, in te willigen?

En toch, zoo vaak wij hem inwilligden, vonden wij ons teleurgesteld. Onlust, ja afkeer vaak en walging volgden op ieder genot, dat de wereld ons bood; en het is ons gebleken, dat haar adem onze ziel niet verkwikte of versterkte, maar verzengde en verwoestte. Al wat de wereld ons bood, kon de leegte niet aanvullen van ons hart; altijd meer gaapte de afgrond, en iedere gave werd een gif en liet een pijnlijke wonde achter.

Eer! eer der menschen! Is zij niet te zoeken, niet hoog te waardeeren, niet dankbaar aan te nemen? Eerzucht, is zij niet mede eene openbaring van het hoogste; de liefde een teeken, dat wij de menschen achten, de menschelijke natuur vertrouwen, verstand en hart beide in den mensch op prijs stellen? Wie kan achting en liefde koesteren jegens degenen, omtrent wier oordeel hij onverschillig is? En toch, leeren wij niet onverschillig zijn, als wij zien, met welke maat de wereld meet, en de geheime draden nagaan, die de openbare meening vormen? Ja, meer dan dit: leeren wij het oordeel der wereld niet verachten? En toch, wij hebben de eer der wereld noodig om ons zelve te eeren; wereldverachting leidt tot zelfverachting.

Vrijheid! vrijheid! Ook haar zochten wij, toen wij aan de beloften der wereld geloof sloegen. Immers, zij eischte geene onderwerping; zij scheen aan onze voeten te liggen. Alles, wat zij ons bood, was voor ons, te onzen gerieve. Wij waren heer en meester; zij was om onzentwille, wij niet om harentwille. Zoo scheen het. En immer meer zijn wij geketend, en immer meer gevoelen wij behoefte om vrij te zijn. Zoo is het — stemt gij het niet allen toe? — met ons hart: behoeften, die wij evenmin kunnen verloochenen als bevredigen, vormen dat hart. Liefelijke gestalten voor onze oogen, die zoodra wij ze aangrijpen, in nevel opgaan: eene zandwoestijn met een paradijs voor oogen.

Waartoe die behoeften? Waarom geene bevrediging?

O, gij die alzoo vraagt, hoort gij die stem niet, die stem, eerst als een ver geluid, maar dat nader en nader komt? Die stem... wel is zij een fluisterende stem, maar die fluistering is zoo doordringend, die stem wordt zoo duidelijk; zij is niet in de verte gesproken; neen, zij wordt gehoord in uw binnenste, en daarom is zij eene fluistering, want gij zijt zoo nabij haar en zij is zoo nabij u. Die stem, zij blijft over, als alle andere stemmen zwijgen; gij hoort haar ten slotte alleen, nu gij zijt ingekeerd in u zelven, de stem: Mijn zoon! mijne dochter! geef mij uw hart!

„Mijn zoon! mijne dochter! geef mij uw hart!" „Zoo gij u bekeert, o Israel! bekeer u tot Mij!" Straks toen wij die stem hoorden, meenden wij, dat zij van buiten kwam. Wij waren zoo gewoon slechts stemmen te hooren, die van buiten tot ons kwamen, dat wij ons in den oorsprong ook van die stem bedrogen en meenden: om mijn hart te geven, moet ik het eerst bezitten. Maar neen nu blijkt het: die stem is eene stem in ons hart zelve, en toch niet uit dat hart; eene stem van boven, sprekende van binnen. Nu wij tot ons zelve zijn ingekeerd en bij ons hart zijn gaan leven, en ons rekenschap geven van hetgeen in dat hart omgaat, nu erkennen wij, dat dit de grondtoon is, dit het blijvend accoord uit al die wanklanken, welke uit dat hart opstijgen. Deze stem blijft over, de stem eens machtigen, de stem eens Gebieders, eene stem, die wij niet mogen, niet kunnen, niet willen weerstaan.

Niet mogen! Hij spreekt als recht hebbende, en wij erkennen dit recht.

Niet kunnen! Hij spreekt als macht hebbende, en wij ondervinden die macht!

Niet willen! Hij spreekt met het medelijden der liefde, en wij gelooven aan zijne liefde.

„Zoo gij u bekeert, o Israël! bekeer u tot Mij!" Wie is Hij, die alzoo spreekt? Het volk, tot hetwelk die roepstem kwam door den mond van Jeremia, den profeet, kon alzoo antwoorden:

„Zie, hier zijn wij, wij komen tot U, WANT GIJ ZIJT DE HEER ONZE GOD; *waarlijk, te vergeefs verwacht men het van de heuvelen en de menigte der bergen: waarlijk*, IN DEN HEER ONZEN GOD IS ISRAËLS HEIL." (Jer. III: 22, 23). Het kon spreken van den Heer, ZIJNEN God. Het kende Hem, van wien die stem kwam *Bekeer u tot Mij.* Die God was zijn oorsprong, zijn Maker, zijn Verlosser, zijn Koning, de rotssteen, waaruit het gehouwen was. *„Abraham weet van ons niet, en Israël kent ons niet: Gij, o Heer! zijt onze Vader; onze Verlosser van ouds af is uw naam*" (Jes. LXIII: 16). En wij, kennen wij Hem niet, van wien die stem ook tot ons komt: *„Zoo gij u bekeeren zult, bekeert u tot Mij!*" Omdat het niet tot ons luidt, zooals tot Israël: *„Hoor, Israël! Ik ben de Heer, uw God, die u uit Egypteland heb uitgeleid, het huis der dienstbaarheid*", is het ons daarom eene onbekende stem, is Hij, van wien die stem komt, ons een vreemde God?

Maar zou Israël in den God van Abraham, van Izaäk en Jakob zijnen God hebben kunnen erkennen, zoo het hart ook niet van zijnentwege sprak: zoek mijn aangezicht?

Daar is eene onmiddellijke erkenning van die stem, omdat zij de stem is van onzen Maker, onzen Schepper. De verloren zoon, tot zich zelven komende, vindt in zijn hart de herinnering aan het vaderlijk huis, en eer hij het zelf wil of weet, is het woord VADER reeds over zijne lippen gekomen: *„Ik zal opstaan en tot mijnen Vader gaan.*" Daar is tusschen God en ons de verwantschap van den vader tot zijn kind. Al zijn wij dan ook wederhoorige, afvallige, verbasterde kinderen geweest, daar is in ons allen als eene herinnering aan het vaderlijke huis, een vermoeden van een vaderlijk hart, een onontwikkeld geloof aan de vaderlijke liefde. Zoodra wij onzen hoogmoed hebben afgelegd en onze ellende gevoelen, is het reeds alsof wij vertroostende woorden hooren. In de stem: *„bekeer u tot Mij*", ligt reeds opgesloten, al is het, dat wij het nog niet duidelijk verstaan en er eer een voorgevoel dan een duidelijke voorstelling van hebben, de belofte: bij Mij zult gij ruste vinden.

Ons hart zegt ons van uwentwege, o God! zoek Mijn aangezicht. Welnu, wij zoeken Uw aangezicht; wij blijven niet bij ons zelve, wij zoeken U, de levensbron. In Uw licht zullen wij het licht aanschouwen (Psalm XXVII : 8; XXXVI : 10).

Het blijft dus niet, het kan niet blijven bij inkeer in ons zelve; die inkeer wordt noodzakelijk terugkeer, terugkeer tot Hem, die ons gemaakt heeft, terugkeer tot Hem, die grooter is dan ons hart, en wiens stem wij in ons hart vernemen, al zien wij Zijn aangezicht nog niet.

En wij zoeken Zijn aangezicht! Zouden wij lang behoeven te zoeken? Wordt die stem, die tot ons sprak, niet herhaald; — neen, niet: herhaald, maar duidelijker, krachtiger uitgesproken, dan wij die nog door de nevelen heen van dat hart vernamen, in het woord van hem, die van den Vader sprak, als van Zijnen eigenen Vader, en wiens leven uit al zijne woorden en werken gebleken is te zijn een leven in God, die in die woorden en werken een heerlijkheid heeft geopenbaard als van den eeniggeboren Zoon des Vaders?

Roept hij ons niet toe: *„komt allen tot mij, gij die belast en beladen zijt; ik zal u ruste geven!.... Gelooft mij, dat ik in den Vader ben, en de Vader in mij is?"*

Als wij hem hooren, hem aanschouwen, hebben wij dan moeite om deze oplossing van het raadsel Zijner verschijning in de wereld aan te nemen: *„Alzoo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij Zijnen eeniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk die in hem gelooft, niet verloren ga, maar het eeuwige leven hebbe?"*

Is het ons niet, wanneer wij Zijne woorden hooren, Zijne werken aanschouwen, alsof de nevelen van ons hart scheuren, alsof aan den horizont van onze ziel te voorschijn komt, op de wolken, de lichtgestalte van den Zoon des menschen, van den Zoon des menschen, met de teekenen zijner wonden, der wonden, die wij Hem hebben toegebracht, maar tevens in de heerlijkheid des Vaders, en alsof Zijne stem van den hemel als een liefelijke

dauw nederdaalt op het verwoeste paradijs van ons hart, Zijne stem: „*Vrede zij u?*"

„*Zoo gij u bekeeren zult, o Israel! bekeer u tot Mij!*" spreekt de Heer. Ook voor ons die stem, ook wij kennen Hem, die alzoo spreekt. Het is de God en Vader van onzen Heer Jezus Christus, van Hem, die, alhoewel hij de Zoon was, door lijden gehoorzaamheid heeft geleerd, alhoewel Hij heilig is en in de heerlijkheid des Vaders, zich toch niet schaamt ons Zijne broeders te noemen en deze blijde boodschap, dit evangelie heeft achtergelaten op aarde, dat in Zijn naam gepredikt zou worden bekeering en vergeving van zonden onder alle volken.

„*Zoo gij u bekeeren zult, bekeer u tot Mij!*" Het is de stem van zijnen Vader en onze Vader, zijnen God en onze God, van dien God, die, vele kinderen tot de heerlijkheid willende leiden, den oversten Leidsman hunner zaligheid door lijden heeft geheiligd.

„Bekeer u tot Mij." Zouden wij die stem niet hooren? Zouden wij ons tot Hem niet bekeeren: zouden wij dat hart, dat wij aan de wereld hebben onttrokken, en dat in zich zelf verzinkt, aan een ander mogen geven? Zouden wij het Hem kunnen weigeren?

Zouden wij tot den oorsprong en het doel van ons leven niet terugkeeren, nu wij dien oorsprong en dit doel kennen, den Vader kennen in den Zoon? Ervaren wij het niet reeds bij den eersten blik op dien Zoon, dat hij waarheid spreekt, als hij zegt: „*Dit is het eeuwige leven, dat zij U kennen, den eenigen waarachtigen God, en Jezus Christus, dien gij gezonden hebt?*"

Zouden wij het eeuwige leven willen, kunnen verwerpen, wij die onzen dood zoo smartelijk gevoelen? Voorzeker neen! En toch, hebt acht op uzelve; ons hart is arglistig; hier schuilt een adder in het gras; de oude slang is niet dood. Wacht u, dat zij u niet weder omkronkele; wacht u voor schijnbekeering. Tegen dit gevaar wil ik u, in de tweede plaats, waarschuwen.

II. Wanneer de profeet het woord van Jehova alzoo doet hooren: „*Zoo gij u bekeeren zult, o Israël! zoo bekeer u tot*

Mij," dan veronderstelt hij, dat er bij het volk behoefte en begeerte bestond om zich te bekeeren; doch tevens, dat het gevaar aanwezig was om een verkeerden weg in te slaan, een weg, die niet tot God zou brengen, maar in tegendeel verder van hem afleiden.

Inderdaad zoo was het. Meer dan ooit had Israël de ijdelheid der afgoderij ingezien. Meer dan ooit was daar behoefte ontstaan aan terugkeer tot Jehova. Wat had de lange, lange regeering van den afgodischen Manasse over Juda gebracht, anders dan smaad en schande, maatschappelijke ontbinding, politieke machteloosheid? Met hoe veel ijver scheen het volk, met zijne priesters aan het hoofd, zich te scharen om den troon van zijnen jeugdigen koning, den echten Davidszoon, den vromen Josia. Hoe levendig openbaarde zich de liefde voor het van God verkoren koningshuis; hoe vurig was de ijver om den tempel te reinigen, de gruwelen der afgoderij uit te roeien, den dienst van Jehova naar de voorschriften van de wet te herstellen. Vast besloten scheen het volk om, ter laatste ure, aan zijne roeping getrouw, een heilig volk te zijn van Jehova en zich af te zonderen van de Heidenen. Het Molochsbeeld was verbroken: het pascha gevierd op aloude wijze, de boekrol der wet in den tempel gevonden en voor den koning en de oudsten des volks gelezen. Daar was eene algemeene hervorming; was die hervorming bekeering? De uitkomst geeft een ontkennend antwoord. Israël bekeerde zich tot den tempel, tot zijne wet, tot zijn koning; niet tot den levenden God.

Zijn deze afdwalingen ook bij ons nog mogelijk? Laat ons zien.

Men kan zich tot den tempel bekeeren. „De tempel des Heeren! de tempel des Heeren! de tempel des Heeren!" Dit was de leuze van het zich bekeerende volk, ten tijde van Jeremia, Zoolang de tempel stond vreesde men geen gevaar. Jehova zal Zijnen tempel niet overgeven aan den vijand. Zijne eer is er mede gemoeid. Zoolang Israël niet zelf zijnen tempel afbreekt of eenen afgod stelt voor het aangezicht van Jehova, zal de onzichtbare hand diens Gods den gruwel der verwoesting weren.

Zoo oordeelde Israël. In steeds geringer aantal, maar heden ten dage toch nog aanwezig zijn zij, die van de kerk spreken zoo als Israël van zijnen tempel. Zij bekeeren zich tot de kerk, en meenen: het is bekeering tot God. De kerk, zooals zij door de geschiedenis geworden is, niet toevallig, niet door menschen, maar door God, — de kerk met hare leer, hare wettige organisatie, haar rechtmatigen invloed op den staat; de kerk, als de van God gewilde inrichting, die aan hare leden plichten oplegt en rechten verleent: voor deze kerk ijveren zij, deze kerk is hun het huis Gods, en zoo zij er den levenden God niet zoeken en vinden, wordt hun dit huis tot een afgod.

Er zijn er weinigen, zeg ik, die op deze wijze van den levenden God afwijken; er zijn er toch. Weinigen — immer kleiner is hun aantal — 't wordt ook bij toeneming minder mogelijk — die in de bestaande kerken bevrediging zoeken en de gehechtheid aan de instelling, zooals zij is, reeds voor trouw aan God houden. Reeds talrijker zij, die het denkbeeld van kerk idealiseeren en in rusteloozen ijver werken om zulk een kerk in het leven te roepen of de bestaande zoodanig te hervormen, dat zij er hunne idee in terugvinden. Hunne trouw aan den Heer der kerk lost zich op in een reeks van getuigenissen tegen het bederf der kerk, en van maatregelen, niet altijd met het meeste succes bekroond, om de kerk te herstellen. Gelukt het hun niet, zoo gaan zij behooren tot de met alles en met allen ontevredenen, trekken zich terug in een gelijkgezinden kring, en meenen door deze afzondering en werkeloosheid een krachtig protest in te dienen tegen het verval der kerk, overigens verwachtende, dat de Heer tusschenbeide kome met Zijne oordeelen.

Zal ik u wijzen op het groote gevaar van dezen ijver, die met blinde voortvarendheid begint en met afmatting eindigt? Ziet gij niet, hoe het vleesch behagen schept in die rust, die men getrouwheid noemt, hoe de duivel medegaat in die afzondering, de duivel van den hoogmoed? Op dien weg ligt het farizeïsme; gij zijt begonnen met te roepen: de tempel des Heeren!

de tempel des Heeren! de tempel des Heeren! maar in dien tempel zocht gij den Heer niet; gij hebt vergeten, dat niet de gave het altaar, maar het altaar de gave heiligt, en dat de tempel heilig is om den heiligen God, die er in woont. Gij zijt begonnen met u van de kerk een afgod te maken, en ten slotte werdt gij uzelven ten afgod. Het is, omdat gij in schijn van de wereld bekeerd zijt; gij hebt de wereld slechts verplaatst, gij hebt haar slechts het kerkelijk kleed omgehangen; en daarom roepen wij u toe: zoo gij u bekeert, bekeer u niet tot den tempel Gods, maar tot den levenden God en gij zult ook Zijnen tempel vinden: *„Zoo gij u bekeeren zult, o Israël! spreekt de Heer, bekeer u tot Mij!"*

„Bekeer u tot mij!" Israël bekeerde zich onder Josia, niet alleen tot zijnen tempel, maar ook, en allermeest, tot zijne wet. Weder was de gewijde rol uit het stof der vergetelheid te voorschijn gekomen, en het was geschied, dat „als de koning de woorden des wetboeks hoorde, dat hij zijne kleederen scheurde .... en de koning ging op in het huis des Heeren, en met hem alle man van Juda en alle inwoners van Jeruzalem, en de priesters en de profeten, en al het volk, van den minste tot den meeste, en hij las voor hunne ooren al de woorden van het boek des verbonds, dat in het huis des Heeren gevonden was. De koning nu .... maakte een verbond voor des Heeren aangezicht, om den Heere na te wandelen, en zijne geboden en zijne getuigenissen en inzettingen met ganscher harte en met ganscher ziele te houden, bevestigende de woorden dezes verbonds, die in dit boek geschreven zijn. En het gansche volk stond in dit verbond" (2 Kon. XXII:11; XXIII:2, 3). En daar werd een pascha gehouden, „zooals er geen gehouden was, van de dagen der richteren af, die Israël gericht hadden, noch in al de dagen der koningen van Israël, noch der koningen van Juda" (vs. 22). Nochtans geschiedde het woord des Heeren, door den dienst van Jeremia den profeet, alzoo tot Juda, in die dagen van Josia: „De afgekeerde Israël

heeft hare ziel gerechtvaardigd meer dan de trouwelooze Juda.... Zekerlijk, mijn volk is dwaas, Mij kennen zij niet, het zijn zotte kinderen, en zij zijn niet verstandig; wijs zijn zij om kwaad te doen, maar goed te doen weten zij niet" (III : 11; IV : 22). Men kan zich tot de wet des Heeren bekeeren zonder zich tot den levenden God te bekeeren. Of zijn er ook niet onder ons, die wel veranderen van uitwendig leven, stipter, nauwgezetter, ja, soms zelfs zeer streng worden in hunne gedragingen, maar zonder verandering des harten? Zij onthouden zich van veel wat hun vroeger geoorloofd toescheen, ja, wat geoorloofd is; zij zonderen zich af, breken met hun verleden, mijden vele gezelschappen, waarin zij zich vroeger vertoonden en nemen licht ergernis aan de vrijheid van anderen, ook van hen, die zij overigens als gelijkgezinden beschouwen. Staan zij aan het hoofd van een gezin, zij richten het huiselijk leven regelmatiger in, zijn zorgvuldiger in de opvoeding hunner kinderen, nauwlettender op het gedrag hunner onderhoorigen, ja, trekken zich ook hunne godsdienstige belangen aan. De rustdag wordt gehouden, de kerk niet meer verwaarloosd, de bijbel wordt tot huisboek. In één woord daar geschiedt eene min of meer in het oog vallende omkeering in het uitwendig leven; die persoon, dat huis is bekeerd, zoo wordt er gezegd, in de wereld met spottenden glimlach, onder de vromen met welgevallen, gemeend of niet gemeend.

Verre van mij, dat ik al die veranderingen zou afkeuren; ik weet het, een Christen behoort ook in het uitwendige leven anders te zijn dan een dienaar der wereld. Daar staat niet te vergeefs geschreven: „wordt dezer wereld niet gelijkvormig" (Rom. XII : 2). Maar ik vraag u, gij, die dit woord ter harte neemt, verstaat gij, wat de grond moet zijn dezer hervorming, hebt gij wel ter harte genomen, wat daar volgt: „maar wordt veranderd door *de vernieuwing uws gemoeds?*" Is uw gemoed vernieuwd? Door die vernieuwing alleen ontstaat een blijvende, waarachtige, Gode welbehaaglijke verandering des uitwendigen levens. Eerst moet uw hart Gode ten offer worden gebracht; dan

eerst kunt gij uwe lichamen stellen tot eene levende, heilige, Gode welbehaaglijke offerande, welke is uwe redelijke godsdienst. Dan eerst kunt gij Gode altijd opofferen eene offerande des lofs, dat is, de vrucht der lippen, die Zijnen naam belijden, en wordt ook uwe weldadigheid en mededeelzaamheid eene offerande, waaraan God een welbehagen heeft (Hebr. XIII : 15, 16). O! de wet, de plicht, het werk kan uw hart niet bevredigen; door den vrede uws harten alleen kunt gij God verheerlijken, want deze is zijn werk in u, en dit werk is blijvend, het teeken uwer verlossing, de vrucht des geloofs, waardoor gij rechtvaardig zijt bij God. Jaagt dan dien vrede na, ontvangt de gave Gods, het eeuwige leven, voor gij uzelve Gode geeft, of liever, opdat gij uzelve moogt geven: begint uwe bekeering niet met uw uitwendig leven, maar met uw hart. *„Zoo gij u bekeeren zult, Israël! spreekt de Heer, bekeer u tot Mij.*"

„Bekeer u tot Mij! Het volk van Juda onder Josia bekeerde zich niet alleen tot zijnen tempel en zijne wet, maar ook tot zijnen koning, den koning uit Davids huis. Meer dan ooit hechtte het zich met vurige liefde aan het aloude, nationale, van God verkorene stamhuis, en juichte met geestdrift toe de hervormingen van den jeugdigen, godvreezenden vorst. Maar op den vromen Josia volgde weldra de goddelooze Jojakim, en zooals Juda de nationale politiek van den vader had ondersteund, evenzeer ondersteunde het met slaafsche onderwerping de anti-nationale politiek des zoons en leunde op den rietstaf van Egypte (Ez. XXIX : 6), en niet op den Heer, zijnen God. Er is, voorzeker, een innig verband tusschen godsdienst en vaderlandsliefde, tusschen trouw aan God en trouw aan historische overleveringen, nationale herinneringen. Het godsrijk vestigt zich te midden der koninkrijken dezer wereld: zij moeten alle worden des Heeren en Zijns gezalfden. Eene dwaling is het dus, te meenen, dat de godsdienst niets met de politiek te doen heeft. Deze dwaling leidt spoedig tot eene andere, die heden ten dage velen verleidt, omdat zij zich onder

de bedriegelijke leuze — eene leuze, die eene andere beteekenis moet hebben — van scheiding van kerk en staat verbergt, de dwaling, dat politiek met den godsdienst niets te doen heeft. Neen, voorwaar, God moet in alles gediend worden, niet het minst in het openbare, maatschappelijke leven, en de koningen zullen wel doen met zich het woord te herinneren: „door Mij regeeren de vorsten." De Christen nu, die zijnen God den koning noemt der koningen, zal zijn werk erkennen in de geschiedenis zijns volks, en de vrucht van dat werk waardeeren. Gij, volk van Nederland! behoort nimmer te vergeten, welk een band God gelegd heeft tusschen Nederland en Oranje! De Christen is ook als burger van den staat een zout, dat het bederf weert, conservatief in den echten zin van het woord, alzoo, dat hij behoudt wat uit God is en wat slechts op den weg van ontwikkeling behouden kan worden, doch nimmer alzoo — en dit is het gevaar, waarop ik in de derde plaats wijze — dat aan Gods eer worde te kort gedaan, en Zijn werk in het heden gebonden aan Zijn werk in het verleden. Geen volk mag zich noemen Gods volk, geene geschiedenis van een rijk dezer wereld gelijk gesteld worden met de geschiedenis van het Godsrijk, geen koning, al regeert hij ook bij de gratie Gods, vergeleken worden met den Gezalfde Gods, den Messias, die de Zoon Gods is. Vaderlandsliefde — helaas! wij zien het hier en elders — kan worden collectieve eigenliefde; nationaliteit, bekrompen eigenwaan; gehechtheid aan het nationale stamhuis, afgoderij. Laat ons leeren uit hetgeen wij elders zien plaats vinden, om voor dit groote gevaar op onze hoede te zijn. O! onze beden stijgen op ten hemel voor Nederland en Oranje; wij die gelooven aan Gods eeuwige ontfermingen, aan de verlossing, die daar is in Jezus Christus, aan de almachtige werking des Heiligen Geestes, wij wanhopen niet, wij blijven — als Jeremia, zij het met anderen uitslag! — voor volk en vorst Gods aangezicht zoeken; maar vergeten wij niet, dat Hij het is, „die daar zit boven den kloot der aarde, en derzelver inwoners zijn als sprinkhanen.... die de vorsten te niet maakt; de richters der

aarde maakt Hij tot ijdelheid" (Jes. XL: 22, 23). Ziet, in den tijd der diepste vernedering van dat Pruisen, waarop thans de oogen van gansch Europa gevestigd zijn, met de vraag: zal het verhoogd, zal het vernederd worden? toen vorst en volk te zamen het juk des vreemden overheerschers torsten, predikte een groot godgeleerde, bovenal een aan zijn vaderland innig verbonden Christen, *) te midden van het gekletter der wapenen, over dit thema: In het koninkrijk Gods is er altijd vrede. Deze overtuiging, deze stemming moet de onze zijn in den onzekeren toestand, waarin de gansche wereld verkeert, onder de gevaren, die daar dreigen, wellicht ook voor ons vaderland: „Gods koninkrijk heerscht boven alles" (Ps. CIII: 19). In dat koninkrijk is er vrede, want daar heerscht de koning der gerechtigheid en des vredes, de overwinnaar over dood en graf. Het hoofd dan omhoog, het hart naar boven! „Zoekt de dingen, die boven zijn, waar Christus is, zittende ter rechterhand Gods. Bedenkt de dingen die boven zijn, en niet die op de aarde zijn" (Col. III: 1, 2). Laat ons koning en vaderland liefhebben, niet twijfelen aan de toekomst van Nederland en Oranje, getrouw zijn in onze maatschappelijke roeping, Gods aangezicht zoeken met „smeekingen, gebeden, voorbiddingen, dankzeggingen, voor alle menschen, voor koningen, en allen, die in eere zijn; opdat wij een gerust en stil leven mogen leiden in alle godzaligheid en eerbaarheid" (1 Tim. II vs. 1, 2). Maar eer wij het doen, en opdat wij het mogen doen, dat wij ons met geheel ons hart onderwerpen aan den Koning der koningen, Zijn koninkrijk zoeken en Zijne gerechtigheid. *„Zoo gij u bekeeren zult, Israël! spreekt de Heer, bekeer u tot Mij!"*

„Zoo gij u bekeeren zult, Israël! spreekt de Heer, bekeer u tot Mij!" Te allen tijde hebben wij dit vermanende woord noodig; maar het ontleent soms aan den tijd, waarin het tot ons komt,

*) Schleiermacher.

een bijzonder gewicht, een bijzonderen aandrang. Daar zijn tijden, die als 't ware zelve dit woord tot ons roepen, vóórdat nog iemand het heeft uitgesproken. Zoodanig een tijd was die van Juda's laatste koningen, en de profeet Jeremia veronderstelt, dat de noodzakelijkheid der bekeering door allen zoo levendig gevoeld wordt, dat hij nog slechts den rechten weg heeft aan te wijzen en voor afdwaling heeft te waarschuwen. „Zoo gij u bekeeren zult o Israël!" hij veronderstelt dus, dat Israël zich wil bekeeren: maar dan.... „spreekt de Heer, bekeer u tot Mij!"

Beleven wij ook zulk een tijd? Draagt ook onze tijd in zijnen schoot dit woord des Heeren: „Bekeert u tot Mij!"

Is onze tijd geen tijd van bezoeking, van gericht, althans van onzekerheid, en is er niet in het hart van allen eene geheime vrees voor hetgeen de zomer, anders een tijd van vreugde en verpoozing voor velen, ons baren zal?

Ziet, nog altijd rust op ons land de natuurramp, reeds voor een jaar uitgebroken, en waarvoor reeds zoo menig gebed is opgezonden ten hemel, de vreeselijke veeziekte, die een goed deel van den rijkdom des lands vernietigt.

Een andere nog vreeselijker ramp dreigt ons: reeds zijn de voorboden der ziekte, die in het vorige jaar onze grenspalen verschoond had, in ons midden verschenen. Wie uwer heeft niet met ontzetting het gerucht vernomen: de cholera is in ons midden? Zal het bij die eerste slachtoffers blijven, of gaan wij eene epidemie te gemoet, even als vroeger, over onze stad, over ons vaderland?

Onheilspellend was, voor den nadenkenden beschouwer, de politieke toestand van Europa, reeds bij den aanvang van het jaar. En thans.... donkere wolken pakken zich samen aan den horizont, in het hart van Europa, in Duitschland. Zullen zij verdreven worden? Zullen zij uitbarsten? En al mochten zij verdreven worden, is er eenige waarborg voor blijvenden vrede in Europa? Is onzekerheid van alle toestanden niet, sedert jaren, de signatuur der politiek?

En de inwendige toestand van ons vaderland, boezemt die meer gerustheid in? Zijn daar niet alomme kiemen aanwezig van ontbinding, maatschappelijke, zedelijke ontbinding? Wat zullen, wat moeten de gevolgen zijn van de toenemende ongodsdienstigheid, de vervreemding van de kerk en het woord Gods in de hoogere standen der maatschappij, neen, niet meer alleen in de hoogere standen, maar van lieverlede doordringend tot alle standen, van de hoogste tot de laagste. Vaart de zedelijkheid er wel bij, de zedelijkheid van onze jeugd?

Doch genoeg reeds. Ik stip slechts aan. God geve, dat mijn somber voorgevoel zich niet bevestige!

Doch dit ééne vraag ik u: waarop kunt gij steunen, te allen tijde, onder voorspoed en tegenspoed? Wat is de grond, die u niet ontzinkt, als u alles mocht ontzinken?

Is het de natuur? De natuur met de krankheden, die zij u toezendt, den dood, dien zij u bereidt?

Is het de staat, de menschelijke maatschappij, met hare gestadige veranderingen, hare altijd dreigende oorlogen, de maatschappij der menschen, waar allen zich wapenen tegen allen?

Is het de kerk? De kerk met haar kwijnend leven, hare inwendige ontbindingen, hare afhankelijkheid van de wisselende meeningen der menschen?

„Uw is het koninkrijk, o Heer! en de kracht en de heerlijkheid, in der eeuwigheid!”

„Alle vleesch is als gras, en alle heerlijkheid des menschen is als een bloem van het gras. Het gras is verdord, en zijne bloem is afgevallen; maar het woord des Heeren blijft in der eeuwigheid en dit is het woord, dat onder u verkondigd is.”

„Zoo gij u bekeeren zult, Israël! spreekt de Heer, bekeer u tot Mij!” *Amen.*

II.

EEN KLAAGPSALM.

Een psalm van David, voor den opperzangmeester, op de Neginôth, op de Scheminith.

O Heere! straf mij niet in uwen toorn, en kastijd mij niet in uwe grimmigheid. Wees mij genadig, Heere! want ik ben verzwakt; genees mij, Heere! want mijne beenderen zijn verschrikt. Ja mijne ziel is zeer verschrikt, en Gij, Heere! hoe lange! Keer weder, Heere! red mijne ziel, verlos mij, om uwer goedertierenheid wil. Want in den dood is Uwer geene gedachtenis; wie zal U loven in het graf? Ik ben moede van mijn zuchten; ik doe mijn bed den ganschen nacht zwemmen; ik doornat mijne bedstede met mijne tranen. Mijn oog is doorknaagd van verdriet, is veroud vanwege al mijn tegenpartijders. Wijkt van mij, alle gij werkers der ongerechtigheid! want de Heer heeft de stem mijns geweens gehoord. De Heere heeft mijne smeeking gehoord, de Heere zal mijn gebed aannemen. Al mijn vijanden zullen zeer beschaamd en zeer verbaasd worden, zij zullen terugkeeren, zij zullen in een oogenblik beschaamd worden.

Psalm VI.

Wat ons reeds den vorigen zondag voor den geest was en waarvan de gedachte, schoon zij allen vervulde, door ons even als door allen nog slechts ter nauwernood werd uitgesproken, alsof zij vreesden door haar uit te spreken haar te bevestigen, dat is in deze laatste dagen maar al te zeer gebleken waarheid te zijn, en het baat niet meer voor elkander te verzwijgen, hetgeen wij allen weten. De zoo gevreesde ziekte, toen nog slechts door enkele gevallen aangekondigd, heeft zich in ons midden

gevestigd en vraagt dagelijks hare slachtoffers. De cholera is in ons midden, niet maar voorbijtrekkende, maar vertoevende.

Hoe lang zal zij blijven? Hoevele slachtoffers zal zij eischen? Wie van ons behoort tot de geteekenden? Gij? Ik?

Wij weten het niet. Evenmin als wij weten, of zij zich, zooals thans nog, tot deze stad in ons vaderland bepalen, of het geheele land bezoeken zal.

Wij willen den verborgen raad des Allerhoogsten niet trachten te peilen. Maar wel mogen wij vragen: wat bedoelt de Heer met ons, dat wij ook thans weder de eerst, wellicht de alleen getroffenen zijn? Heeft Hij ook eene twisting met deze stad, dat zij in dezen laatsten tijd zoo bij uitstek bezocht is geworden?

Welke stad in ons vaderland heeft zoo veel geleden, ten gevolge van den langdurigen oorlog in Amerika, geleden in de hartader van haar bloei en welvaart, haren handel, als deze stad, die zoo snel aanwies, in weinige jaren zoo ongekende hoogte had bereikt, en zoo fier is op hare door niets geëvenaarde ontwikkeling!

En is het niet in dat gedeelte onzer provincie, waarvan deze stad het middelpunt is, dat de veeziekte het eerst is uitgebroken en op het felst woedt?

En thans zijn wij weder de eerst bezochten, tot hiertoe de eenigen, met pestilentie over menschen.

Wel mogen wij vragen: is daar reden toe? Heeft God, de Almachtige en Rechtvaardige, in wiens hand al deze dingen zijn, ook eene twisting met ons? Bezoekt Hij ons om onze zonden?

Verwacht evenwel thans niet van mij eene bijzondere boetprediking. Ik wil u slechts wijzen op den vinger Gods, en overigens: de roede Gods zelve spreekt en zal spreken en wat zij zegt, spreekt krachtiger dan het menschelijk woord.

Maar ziet, om hare stem te verstaan, om die niet, noch in lichtzinnigheid te verwerpen, noch in verbijstering te misduiden, hebben wij bovenal kalmte van geest noodig; en die kalmte kunnen wij alleen dan bezitten, wanneer een eeuwige troost ons deel is, wanneer wij een vasten grond der hope hebben.

Een troostwoord wil ik tot u spreken; een troostpsalm willen wij in deze ure te zamen lezen.

Ik mag het toch veronderstellen, dat wie in deze weekgodsdienstoefeningen opkomen in het huis des gebeds, voor dien troost ontvankelijk zijn, en dien gaarne zoeken in het woord der Schrift. Ik mag het veronderstellen, dat bij u, mijne Hoorders van deze ure, evenzoo de goddelijke ingeving der Heilige Schrift als de waarheid van haren inhoud vaststaat, en dat ik dus het woord der Schrift onmiddellijk tot u mag brengen, zonder den belemmerenden invloed te ondervinden van den twijfel, of dat woord wel bij u gezag heeft.

Neen, niet aan eenig betoog van de waarheid, maar aan troost uit de waarheid, bovenal aan gezamenlijk gebed in verootmoediging en smeeking hebt gij behoefte, gij, die hier te dezer ure zijt opgekomen. Aan troost voorwaar! O! laat ons niet in ijdele zelfverheffing en zelfverblinding beweren, dat geene vrees of angst ons kan bereiken. De ondervinding leert, dat ook welbevestigde Christenen onder de straffende hand Gods kunnen sidderen. En zijt gij allen bevestigde Christenen?

Zoo gij God vreest, dan beeft uw hart onder zijne krachtige hand, onder zijne ontzaglijke gerichten, onder de heerlijkheid Zijner Majesteit!

Laat ons, voor alle dingen, waar zijn; laat er ons voor uitkomen: het gerucht, de cholera heeft zich in ons midden vertoond, gevestigd .... dat gerucht heeft ook ons met ontsteltenis en angst vervuld. Welnu, zoo wij het erkennen en de roede, die over ons is, gevoelen, dan zijn wij in de rechte stemming om een troostwoord te kunnen vernemen. God legge het op mijne lippen, in uw hart. Hij geve ons in de woorden van den Psalmdichter eene uitdrukking voor het lijden en de smeekingen van ons hart; opdat zijn troost in de verhooring van zijn gebed ook de onze moge worden in de verhooring van het onze.

Psalm VI is een *klaaglied.* Wij willen *uit dit lied den toestand des dichters trachten te verstaan, om dan te beter dit lied op onzen toestand te kunnen toepassen.*

I.

Het lied, waarin de klaagtoon, eerst heftig, van lieverlede kalmer wordt, om eindelijk over te gaan in een zegekreet, laat zich, naar de opvolging dezer drie stemmingen der ziel, gevoeglijk in drie deelen of strofen verdeelen: het eerste, waarin de klaagtoon heerschende is (vs. 2—4), het tweede, waarin die getemperd wordt door een stijgenden toon van vertrouwen (vs. 5—8), het derde, waarin geene klacht meer geslaakt wordt, maar het gebed verhoord en het vertrouwen overgegaan is in een gevoel van kracht en in de zekerheid der overwinning (vs. 9—11). Alzoo:

een noodkreet,
een vertrouwelijk klagen,
een zegetoon.

Eerst is het nacht in de ziel; dan begint het te schemeren; eindelijk is de volle dag gekomen.

De noodkreet:

O Heer! straf mij niet in uwen toorn,
en kastijd mij niet in uwe grimmigheid!
Wees mij genadig Heer! want ik ben verzwakt;
genees mij, Heer want mijne beenderen zijn verschrikt.
Ja mijne ziel is zeer verschrikt,
en Gij, Heer! hoe lange?

Merkt het op, M. H.: de dichter vraagt maar niet enkel: „straf mij niet", en „kastijd mij niet"; maar: *„straf mij niet in uwen toorn, en kastijd mij niet in uwe grimmigheid."* Hij wil niet maar de straf en de kastijding afbidden, maar Gods toorn in die straf, zijne grimmigheid in die kastijding. Deze zijn hem onverdraaglijk. Hij weigert de straf niet, zoo zij hem kan heiligen, de kastijding niet, zoo zij hem kan genezen. Maar daartoe is het noodig, die te kunnen dragen, Gods vriendelijk aangezicht te aanschouwen ook in die straf en in die kastijding. Want zijn toorn is niet te dragen; zijne grimmigheid zou hem vernietigen. Hij bidt zooals later Jeremia bad, wiens woorden als een commentaar zijn op deze bede (XI : 24): „Kastijd mij, Heer! doch met mate, niet in uwen toorn, opdat gij mij niet te niete maakt."

En zoo ook mogen en moeten wij bidden. Onbepaald om afwending van straf te bidden, zoude kunnen zijn, om afwending van zegen te bidden. Ook onze bede zij, als die van den Lijder in Gethsemané met den lijdenskelk in de hand: „Uw wil geschiede"; en hij werd verhoord uit de vreeze (Hebr. V : 7).

Om afwending van toorn te bidden, dat is om genade te smeeken. Daarom volgt, als tegenstelling, het woord: „wees mij genadig!" *„Wees mij genadig, Heer! want ik ben verzwakt* (of liever: *ik verkwijn); genees mij, Heer! want mijne beenderen zijn verschrikt."* Het woord „verkwijnen" hier gebruikt, wordt doorgaans gebezigd van planten en bloemen, die door koude en duisternis, of ook wel door zengende hitte haar glans verliezen en verwelken. Welnu, zoo is de toorn Gods ook als eene duisternis over de ziel, waaronder zij kwijnt en alle veerkracht verliest, of als een zengende woestijnwind, die allen bloei vernietigt. De genade des Heeren is als het liefelijke licht, de koesterende zon, die het merg vernieuwt en de kleurenpracht ontplooit. Onder den toorn Gods bezwijken ziel en lichaam. De ziel verliest haar samenhoudend vermogen en het vleesch verwelkt, en de beenderen, de vastigheid des lichaams, sidderen. Onder de krach-

tige hand Gods wordt de mensch als geschokt op zijne fondamenten. „Er is niets geheels in mijn vleesch, vanwege uwe gramschap; er is geen vrede in mijne beenderen, vanwege mijne zonde" (Ps. XXXVIII : 4). De genade des Heeren is eene genezende kracht, beide voor ziel en lichaam. Als de zon der gerechtigheid opgaat, ziet, daar is genezing onder hare vleugelen.

Aan deze genezing heeft de Psalmdichter behoefte. Is hij kwijnende, zijn zijne beenderen zeer verschrikt, hij weet het: de zwakte, de krankheid wellicht, die over hem gekomen is, is niet van buiten te genezen, maar van binnen. Zijn geestelijk leven kwijnt, en daarom kwijnt zijn lichaam. Nauwelijks heeft hij van het verschrikt zijn zijner beenderen gesproken, of hij hervat zich en verklaart zijne bedoeling: *„Ja, mijne ziel is zeer verschrikt."* De Heer is verwijderd van zijne ziel, en daarom is er voor hem vreugde noch heil, moed noch kracht. Hoe lang zal Hij verwijderd blijven? Hoe lang zal zijn oog Hem niet aanschouwen? *„En gij, Heer! Hoe lange?"* „Hoe lange?" Het is, alsof hij een onmiddellijk antwoord wacht, daarom spreekt hij in afgebroken redė en voltooit zijne vraag niet....

Heeft hij een antwoord vernomen? Nog niet, althans nog niet hoorbaar, nog niet onderscheiden. Maar in dat vragen, in dat stille zijn, wordt reeds de ziel bereid om het antwoord te verstaan. Daar is reeds, na het woeden van den orkaan, als het suizelen van een zachten wind, en daarin is de Heer.

Is het niet, alsof wij de nadering des Heeren bemerken, alsof wij het schemerlicht zien doordringen in den nacht, wanneer wij den klager met meer vertrouwen hooren bidden, en zijne bede hooren aandringen met en beroep op zijnen beklagenswaardigen toestand? In het tweede gedeelte van den Psalm is de toon minder afgebroken. De groote uitvoerigheid verraadt meer bezonnenheid, meer nadenken, dus meer kalmte des gemoeds. Het is niet meer alleen een noodkreet, die tot God, tot den verwijderden, opstijgt; het is, althans het wordt al meer en meer, het vertrouwelijk naderen van een kind tot zijnen vader, het wordt een

verhaal van zijn lijden, een beroep op Gods ontfermingen, ja, op eene innige, onverbrekelijke betrekking tusschen Hem, den God die kastijdt, en den door Hem gekastijde.

Keer weder, Heer! red mijne ziel,
verlos mij om uwer goedertierendheid wil!
Want in den dood is uwer geene gedachtenis;
wie zal U loven in het graf?
Ik ben moede van mijn zuchten;
ik doe mijn bed den ganschen nacht zwemmen;
ik doornat mijne bedstede met mijne tranen.
Mijn oog is doorknaagd van verdriet,
is veroud, vanwege al mijne tegenpartijders.

De toorn Gods is als eene bedekking zijns aangezichts, en wie onder dien toorn is, gevoelt zijne nabijheid niet. Het bidden om afwending van dien toorn drukt zich dus ook natuurlijk op deze wijze uit: „Keer weder, Heer!" — Doch in die uitdrukking ligt reeds vertrouwen. Het is niet meer alleen: straf mij niet in uwen toorn"; maar tevens — want onzijdigheid, onverschilligheid is bij God niet denkbaar — wordt het geloof uitgesproken, dat die toorn de goedertierenheid slechts verbergt, niet vernietigt. Van die goedertierenheid alleen wordt dan ook verlossing verwacht, niet van eenige verzoening van den toorn, die van den mensch zou uitgaan. De mensch kan niets doen om dien toorn te verzoenen; ook zijn doen, zijn haten en verlaten van den zondigen weg, zijn opvolgen van den eisch des Heeren, om recht te doen, en weldadigheid lief te hebben, en ootmoediglijk te wandelen met zijnen God (Micha VI : 8), voor zoover dit hem mogelijk is, zoolang het gevoel van den toorn Gods niet van hem geweken is, lost zich op in eene bede om verlossing en is de uitdrukking van behoefte aan die verlossing. In die bede zelve: „keer weder, Heer!" ligt zijne bekeering en zijn geloof. Zij is de openbaring zijner behoefte, ja, van zijn vurig verlangen, om met God veree-

nigd te zijn, en tevens van zijn geloof, dat God ook met hem vereenigd wil wezen: „*keer weder, Heer!" red mijne ziel, verlos mij om uwer goedertierenheid wil.*" Van die goedertierenheid alleen is verlossing te verwachten. De dichter voelt, dit is de vrucht van zijn nadenken na de voorafgaande klacht, — althans hij weet, al gevoelt hij het nog niet, dat de goedertierenheid bij God is, dat Gods wezen is goedertierenheid. Op dit inwendigste wezen Gods, dat achter den toorn is en door dezen slechts wordt omhuld, doet hij een beroep. Dat het te voorschijn trede, dat de goedertierenheid den toorn verbreke, als de liefelijke zonnestraal de donkere wolk, dat een blik van Gods vriendelijk aangezicht zijne ziel verkwikke. Dan ook is zijne ziel gered, hare verschrikking en de verschrikking zijner beenderen genezen. Beide toch, lichaam en ziel leven van de goedertierenheid Gods; en zooals zij verkwijnen, wanneer Hij zijn aangezicht verbergt, zoo luiken zij weder op, wanneer Hij wederkeert.

Deze overdenking nu van Gods goedertierenheid geeft reeds dadelijk kracht aan de ziel; het ontluikende gevoel van vergeving gaat gepaard met, of liever, wordt onmiddellijk gevolgd door dat van 's menschen heerlijke bestemming. Die met God verzoend is gevoelt behoefte om Hem te verheerlijken en Zijnen naam te belijden onder de menschen. Dit wordt een nieuwe aandrang tot geloovig bidden. Hoe groot is niet reeds het contrast tusschen den aandrang der eerste bede: „wees mij genadig, Heer! want ik ben verzwakt; genees mij, Heer! want mijne beenderen zijn verschrikt," en den aandrang, die hier gebezigd wordt, waar hij om verlossing door wederkeer des Heeren in zijne goedertierenheid bidt: „*want in den dood is uwer geene gedachtenis, wie zal U loven in het graf?*" Dáár het ondraaglijke van zijn toestand; hier het heerlijke zijner roeping. Dáár roept hij om ontferming; hier biedt hij zich aan tot den dienst des Heeren. Dáár vraagt hij om leven; hier is zijn leven reeds verheerlijking Gods. Hier is het, alsof de eer van God zelf er mee gemoeid is, dat hij verlost worde. Hier is het reeds de gemeenzame, vertrouwelijke toon van het

kind, dat weet dat zijn vader het liefheeft, en dat zijn lijden is des vaders lijden, zijne vreugde des vaders vreugde. „In den dood is uwer geene gedachtenis; wie zal U loven in het graf?" Maar tevens ontdekt hij hier den diepsten grond van zijn eigen gemoedsleven. Evenals de goedertierenheid de diepste grond is in God, evenzoo is bij hem de diepste grond de behoefte om voor God te leven. Zijne eer is, in den grond, Gods eer en hij heeft geene andere. Zoodanige bede is reeds geloof, is reeds het teeken van verzoening.

„In den dood is Uwer geene gedachtenis, wie zal U loven in het graf?" Voorwaar, hier wordt geene vernietiging van den mensch in den dood geleerd of verondersteld; maar evenmin is er van opstanding sprake. De gezichteinder is hier beperkt bij de donkere onderwereld, de verblijfplaats der afgescheidene zielen (dit toch wordt met „het graf" bedoeld: de Scheôl). Daar is de band tusschen God en mensch verbroken; daar is zijne goedertierenheid verborgen: het licht zijns aangezichts gaat er niet op. Wel is er een weg des levens in den donkeren Scheôl, een weg, die tot de opstanding en het leven voert, (Ps. XVI: 10; XVII: 15) maar in den Scheôl zelven (elders wordt hetzelfde woord vertaald: „de hel") is geene gemeenschap met God mogelijk; de ziel is gebonden, het verband met Gods schepping verbroken; het is een rijk van schimmen, wachtende de stem des Levenwekkers, die de dooden doet opstaan en terug brengt in het licht des levens en het land der levenden. Eerst in Christus is er een hemel geopend, en in dien geopenden hemel ziet de ziener des Nieuwen Verbonds, wat de profeten des Ouden nog niet aanschouwd hadden, de verloste en verheerlijkte gemeente om den troon des Lams. De heiligen van den ouden tijd zijn „zonder ons niet volmaakt geworden" (Hebr. XI: 40). Daarom is bij hen de bede zoo vurig, om te blijven leven, om in de gemeente op aarde God te verheerlijken, en de gedachte zoo weemoedig, van die gemeente afgesneden te zijn. Geene voorstelling van onsterfelijkheid, neen, alleen de hope van in de opstanding weder met de gemeente ver-

eenigd te worden en God te aanschouwen in het vleesch, kan hen troosten. (Ps. XXII : 23, 36; XXX : 10—13; LXXXVIII : 11—14; CXV. 17, 18; ook in het gebed van Hizkia, Jes. XXXVIII : 18, 19, en in het boek Job doorgaans).

De gemeente op aarde alzoo, bestemd om verheerlijkt te worden, die eene eeuw van gerechtigheid en vrede tegemoet gaat, de toekomstige eeuw, wanneer het koninkrijk Gods zal geopenbaard zijn, na de tegenwoordige eeuw, de dagen van strijd en lijden vanwege de ongerechtigheid der wereld, deze gemeente is de plaats der heerlijkheid Gods; tot haar te behooren, bij haar te blijven of met haar hereenigd te worden na de scheiding, dat is het uitzicht der oud-testamentische vromen, dat hunne blijmoedige hope. Daarom bidt onze dichter om verlost te worden van den dood, niet neder te dalen in de groeve: „Want in den dood is Uwer geene gedachtenis meer; wie zal U loven in het graf?"

Drukt die bede reeds vertrouwen uit en kondigt zich de verhooring reeds aan, toch is de duisternis nog niet gansch geweken. Het is als een strijd van licht en duister, dien wij in zijne ziel gadeslaan, als wij zijn lied lezen. Nu volgt weder, na de verheffing des geestes, een lagere toon. Weder eene beschrijving van zijn lijden, maar nu — mede een vrucht van het nadenken, na de eerste bede — uitvoeriger. Hij heeft zijn ganschen toestand overzien; zijne lange, bange dagen van vruchteloos wachten, zijne slapelooze, troostelooze nachten staan hem voor den geest. „*Ik ben moede van mijn zuchten; ik doe mijn bed den ganschen dag zwemmen; ik doornat mijne bedstede met mijne tranen. Mijn oog is doorknaagd van verdriet, is veroud vanwege al mijne tegenpartijders.*"

De eerste psalmstrofe eindigde afgebroken met de vraag: „Hoe lange?" Deze verzen zijn als de commentaar op die vraag. Hoe lang, hoevele dagen en nachten hij reeds in dien toestand heeft doorgebracht wordt niet vermeld. Maar er zijn dagen, die als eeuwigheden zijn, nachten, waarin de krachtige man op eens tot een grijsaard wordt en die hem zonder de genezende, ver-

lossende, vernieuwende kracht der genade spoedig ten grave zouden sleepen. Dat is de toestand van den lijder in onzen psalm. Terwijl hij nog leeft op aarde, is hij reeds als in de onderwereld gebannen. Hij kan aan zijne bestemming en begeerte om God te loven niet voldoen; want hij voelt zich gebonden, gebonden door den triomf zijner vijanden van buiten, die over hem juichen, gebonden door de vreeze van binnen. Heeft God die vijanden niet ontbonden en losgelaten tegen hem? Staat God niet aan het hoofd zijner wederpartijders, evenals weleer aan het hoofd van Ezau's bende tegen over Jacob, zijnen dienaar? Wat vermag hij tegen God? Hij kan slechts vruchteloos zuchten en weenen. Krachteloos, afmattend is die toestand. Alle levenslust is verdwenen; alle levenskracht is verdord. Zijn oog is mat, doorknaagd van verdriet; de ziel is als gestorven in het lichaam. Hij neigt ten grave; veroud, vanwege den triomf zijner tegenpartijders.

„Zijner tegenpartijders." Maar wie zijn zij? O! hier rijst het licht, en nu om niet weer onder te gaan. Uit den nacht der jammerklachten stijgt eensklaps de kreet der overwinning. De zanger is niet meer de klager, de lijder; maar gesterkt door het besef, dat wat hem aan het leven gehecht doet zijn, is de gemeente des Heeren, en dat hij verlossing vraagt van den dood, alleen om den naam des Heeren te kunnen belijden, weet en gevoelt hij zich nu ook verhoord en verlost, en in dat gevoel treedt hij krachtig op tegen zijne vijanden en weet, dat hij overwinnaar blijft. Zijne vijanden toch, wie zijn zij? Het zijn de vijanden des Heeren. Zijne tegenpartijders zijn de werkers der ongerechtigheid, die, hoezeer hij zich ook zelven voor niet onschuldig houdt en niet op zijn recht, maar alleen op de genade des Heeren mag bouwen, toch hem enkel ter wille van zijne gerechtigheid, van zijne belijdenis van den naam des Heeren haten en vervolgen en om geene andere oorzaak. Wat zij in hem haten en vervolgen, is de naam des Heeren. Dit geeft hem moed, dit doet hem juichen, want nu is hij zeker van zijne verlossing en van de overwinning over zijne tegenpartijders.

Wijkt van mij, al gij werkers der ongerechtigheid! want
de Heer heeft de stem mijns geweens gehoord.
De Heer heeft mijne smeeking gehoord, de Heer zal mijn
gebed aannemen.
Alle mijne vijanden zullen zeer beschaamd en verbaasd
worden;
zij zullen terugkeeren, zij zullen in een oogenblik beschaamd worden.

Daar even voelde hij zich omringd aan alle zijden van de werkers der ongerechtigheid; zij hielden hem omsingeld en gebonden. Maar de Heer, zijn Verlosser, heeft in dien dichten drom zich een weg weten te banen; de Heer is tot hem wedergekeerd en omringt hem nu van alle zijden. Nu is daar als een heilige kring om hem getrokken, binnen welken hij zich vrij en veilig gevoelt, en dien zijne vijanden niet kunnen overschrijden. De bede: „keer weder, Heer!" wordt gevolgd door het machtwoord: „wijkt van mij, alle gij werkers der ongerechtigheid!" De ootmoedige smeeker is een krachtige held geworden, voorlooper van hem, die eens op aarde zou nedervallen met sterke roeping en tranen om verlost te worden, en dan opstaan en zijne tegenpartijders te gemoet gaan, niet om tot hen te zeggen: wijkt van mij, gij werkers der ongerechtigheid; maar — want dit is *zijne* overwinning — met het woord: „Indien gij mij zoekt, zoo laat dezen henengaan", de werkers der ongerechtigheid van zijne discipelen verwijderende en zich zelven in hunne handen stellende.

Dit offer wordt thans nog niet volbracht, maar reeds is het een voorteeken zijner overwinning, indien de dienaren Gods onder het Oude Verbond in de kracht des Heerentot hunne tegenpartijders alzoo kunnen spreken: „wijkt van mij, al gij werkers der ongerechtigheid, want de Heer heeft de stem mijns geweens verhoord."

En hoe is die stem verhoord geworden? Eerst wordt het in den verleden tijd gezegd, dan in den toekomstigen: „*De Heer*

heeft mijne smeeking gehoord, de Heer zal mijn gebed aannemen." Schijnbare tegenstrijdigheid, die zich alleen oplost in de wetenschap, welke de geloovige heeft, dat zijne inwendige ervaring, op grond van Gods belofte, door uitwendige zal gevolgd worden. Eerst openbaart God zich in het hart, dan in het leven. Verlost van de vrees weet de psalmdichter nu ook, dat hij verlost zal worden van hetgeen die vrees in hem had gewekt.

Op hoedanige wijze zal dit blijken? In de beschaming zijner vijanden. „Het is recht bij God — zegt later een apostel des N. Verbonds, sprekende van dat algemeene, laatste oordeel, waarvan alle vroegere oordeelen Gods in de geschiedenis de voorboden zijn, — het is recht bij God, verdrukking te vergelden dengenen, die u verdrukken; en u, die verdrukt wordt, verkwikking met ons, in de openbaring van den Heer Jezus van den hemel met de engelen zijner kracht" (2 Thess. 1, 6, 7). Met een zelfden toon eindigt ons lied, met een blik op de eeuwige, rechtvaardige vergeldingen Gods: „*Al mijne vijanden zullen zeer beschaamd en verbaasd worden; zij zullen terugkeeren, zij zullen in een oogenblik beschaamd worden.*"

De schande, die zij den godvruchtigen lijder hebben willen aandoen, komt op hun hoofd terug; zij zullen *beschaamd worden.* De verschrikkingen zijner ziel zijn op hen overgegaan: zij zullen *verbaasd worden.* Naarmate zijne kracht aangroeide en zijn moed alle moedeloosheid overwon, is hunne kracht gebroken en hun moed gezonken; zijn machtwoord: „wijkt van mij al gij werkers der ongerechtigheid!" kunnen zij niet weerstaan: zij zullen *terugkeeren.* En evenals de Heer plotseling is opgestaan tot verlossing van den lijder, die tot Hem riep, zoo zal hij plotseling opstaan ten gerichte over de goddeloozen: zij zullen *in een oogenblik* beschaamd worden. Met dezen toon van zege eindigt de klaagpsalm, tot een troostpsalm geworden, de psalm, waarvan de aanhef was de weeklacht: „O Heer! straf mij niet in uwen toorn en kastijd mij niet in uwe grimmigheid!"

Als wij nu, naar aanleiding van den psalm, dien wij beschouwd

hebben, ons den toestand van den dichter trachten voor te stellen, dan komen wij tot dit resultaat. De psalm stelt ons het beeld voor van iemand, die tegenstand ondervindt van machtige vijanden. In het nauw gebracht van buiten, vindt hij zich ook inwendig door vrees en angst beklemd. Hij is niet onschuldig. De vijandschap, waaronder hij lijdt, komt hem als een rechtvaardige straf Gods voor. Onder dit gevoel van Gods straffende hand, verliest hij al meer en meer kracht en moed: zijn leven verkwijnt, ook lichamelijk. Bij wien hulp te vinden, dan bij Hem zelven, wiens roede over hem is? Om afwending van toorn bidt hij. Hij wordt verhoord en verlost van zijn angst; en nu ook keert, met den vrede zijns gemoeds, de kalme overweging terug van zijnen toestand. Hij leert Gods werk van 's menschen werk onderscheiden. Zijne vijanden zijn tegen hem gekant, niet om zijne zonden, maar juist om zijne gerechtigheid, omdat hij, ondanks zijne zonden, toch een dienaar Gods is. Nu is dus zijne zaak Gods zaak. In dit gevoel verheft hij zich boven alle vrees niet alleen, maar spreekt ook het gevoel uit zijner naderende verlossing. Hij weet het zeker: God zal zijne zaak bepleiten; Hem behoort het gericht, Hij is de Rechtvaardige en Almachtige, Zijne vijanden zullen beschaamd en zijne eer luisterrijk gehandhaafd worden. Laat ons, in de tweede plaats, uit dezen Psalm eenige leeringen afleiden, zooals wij die thans noodig hebben.

II.

Wij willen, vooreerst, uit onzen Psalm deze leering trekken; dat wat ons in ons leven dierbaar moet zijn, wat het verlangen naar verlenging onzer levensdagen wettigt en heiligt, onze bestemming is om hier op aarde God te verheerlijken. „*In den dood is Uwer geene gedachtenis; wie zal U loven in het graf?*” Dit hoogste motief van des dichters bede om verlossing en genezing

behoeft slechts uit zijne oud-testamentische windselen ontbonden te worden, om zich tot den vollen nieuw-testamentischen toon te ontwikkelen, door Paulus zoo heerlijk uitgesproken in die koninklijke woorden: „Ontbonden en met Christus te zijn is zeer verre het beste; maar in het vleesch te blijven is noodiger om uwentwil" (Filipp. I:24). Ook waar het uitzicht niet beneveld is en de gezichteinder zich niet verliest in den donkeren Scheôl, waar wij den Voorganger en Voleinder onzes geloofs blijmoedig nastaren in de blauwe gewesten des hemels, worden wij nog met kracht gewezen op zijne aardsche toekomst, gewezen naar onze aarde, ons Galilea, waar wij van Hem moeten getuigen. Daar zijn er, die nog zulk een blijmoedig uitzicht niet hebben, die nog moeten gewezen worden, eerst op het kruis, dan op het geopende graf, op schuldverzoening en rechtvaardigmaking, vóór zij den troost der hemelvaart kunnen smaken. Maar gij, die dien troost kent, is er niet nog bij u een krank verlangen naar dien hemel, en daardoor geen blijmoedig en krachtig wandelen op den weg, die ten hemel leidt, en wel daarom, omdat gij de bestemming van dit aardsche leven niet verstaat en de verzoening der wereld met God, in Christus volbracht, miskent? Ziet, de Israëlietische dichter stond verder dan gij. Hij beschouwde het zuchten en klagen als een kranken toestand, waarvan hij wenschte verlost te worden. Te leven, te leven om van God te getuigen en Zijn naam te loven, dat was zijne begeerte, zijn vurig verlangen, dat de drangreden tot zijn geloovig gebed. Is het ook de drangreden, waarom gij wenscht gespaard te worden, en niet weggenomen in het midden uwer dagen? Verlangt gij slechts, dat de bezoeking van u wijke, om van de vreeze verlost te worden, of verlangt gij voor den Heer, uw Maker en Verlosser, te leven, Hem te dienen? Bidt gij, niet dat God zich verwijdere, maar dat zijn toorn van u wijke, en zijne genade over u zij, dat is dus, dat Hij tot u nadere en gij tot Hem! O! die bede is den Heer welgevallig. Zij wordt altijd verhoord, ook al mocht het zijn door tot hooger werkkring geroe-

pen te worden. Gij zult niet sterven. Gij zijt en blijft, ook stervende, in het huis des Vaders, waar vele woningen zijn. Het zij wij leven, het zij wij sterven, wij zijn des Heeren!

Indien dit uw levensdoel is of wordt, dan is uw leven — en dit is de *tweede* leering, die wij aan onzen psalm ontleenen — wel heerlijk, maar niet gemakkelijk. Gij ondervindt tegenstand. Dit leven wordt bestreden door allen, die niet met u éénzelfde levensdoel erkennen of volgen. Zij worden uwe *wederpartijders*. De smaadheden dergenen, die God versmaden, komen op u. Machtig zijn zij en velen: groot is hun invloed in de wereld en nog grooter de zelfverheffing, waarmede zij het doen voorkomen, als behoorde de wereld hun, en als waart gij, met uwen God, voor deze wereld ongeschikt, voor de groote levenstaak der menschheid onbekwaam. Ook uwe ziel kan beangst worden; ook u kan de klacht ontglippen: „*Mijn oog is doorknaagd van verdriet, is veroud vanwege al mijne tegenpartijders*," en niet terstond staat gij op in het gevoel uwer kracht, de kracht van uwen God, met den triomfkreet: „*Wijkt van mij, al gij werkers der ongerechtigheid! want de Heer heeft de stem mijner smeeking gehoord.*" Gij zult toch niet wanen, dat in de christelijke wereld die vijandschap overwonnen is, dat het ons niet meer geldt, wat de Heer waarschuwend en vertroostend tot Zijne discipelen sprak: „In de wereld zult gij verdrukking hebben; maar hebt goeden moed, ik heb de wereld overwonnen" (Joh. XVI : 33)? Neen, voorwaar: „de discipel is niet boven den meester, noch de dienstknecht boven zijnen heer.... Indien zij den heer des huizes Beëlzebul hebben geheeten, hoeveel te meer zijne huisgenooten." „Indien zij mij vervolgd hebben, zij zullen ook u vervolgen" (Matth. X : 22; Joh. XV : 20). Wel is daar geene uitwendige vervolging, voor als nog althans, te duchten; wel is het niet altijd, niet doorgaans, op grove, beleedigende wijze, dat de vijandschap der wereld tegen de kinderen Gods zich openbaart. Toch is daar een smadelijk mijden, een minachtend schouderophalen, een spottende glimlach, die menigmaal verraadt, wat er in het hart omgaat en

welke gezindheid men tegen u koestert. Het kan ons menigmaal zoo bang, zoo ledig en eenzaam zijn in de wereld, waarin wij leven en waarvoor wij toch zoo schoone roeping, zoo grooten zegen hebben. Ook nu. Zijn daar niet vele lichtzinnigen om ons heen, in uwe naaste omgeving wellicht, die de bezoeking, welke over ons is, niet als bezoeking willen erkennen, die er of niet van willen hooren spreken, hun inwendigen angst verbergende onder het masker der zorgeloosheid, of meenen, dat menschelijke hulp, de hulp der wetenschap, van geneeskunde en staathuishoudkunde, alles vermag? Zij willen niet weten van gebed of gebedsverhooring. Zij noemen het bijgeloof, zoo gij van God verlossing vraagt en wacht. O! wij zijn menigmaal zoo zwak, niet tegen toorn en haat, maar tegen minachting en spot. De wereld schijnt zoo gerust; wij zoo ongerust. Zij spreekt zoo stout; wij... ach! vaak zuchten en sidderen wij: wij begrijpen zoo goed den klaagtoon: *„Ik ben moede van mijn zuchten; ik doe mijn bed den ganschen dag zwemmen; ik doornat mijne bedstede met mijne tranen"!* Gel. wat is onze kracht?

Onze kracht! O! zoolang wij meenen, dat God aan de zijde der wereld staat, tegen ons, zoolang wij den tegenstand, dien wij ondervinden als rechtvaardige straf en niet als vaderlijke tuchtiging beschouwen, zoolang hebben wij geene kracht. Zoolang wij zuchten en roepen: *„O Heer! straf mij niet in Uwen toorn en kastijd mij niet in Uwe grimmigheid"*, zoolang kunnen wij niet opstaan met moed en veerkracht, tegen onze wederpartijders. Het gevoel van toorn is een gevoel van Gods afwezigheid, en hoe zouden wij buiten Hem iets vermogen? En dit gevoel ontstaat zoo licht. Zoo wij eenigszins aan ons zelve ontdekt zijn, en het lijden der zonde, de droefheid naar God kennen, heeft het geweten slechts de minste aanleiding noodig om weder beschuldigend op te treden, beschuldigend voor onze zonden van nu en voor onze zonden van voorheen. Dit is de trouw Gods, en dit de openbaring van Zijne heiligheid en rechtvaardigheid, dat ieder lijden den zondaar, die zich niet verhardt, als wel

verdiend voorkomt. Tegen God op te staan en Hem aan te klagen, het komt niet op in het hart van hem, die eens onder Zijne heilige gerichten heeft leeren sidderen. Wat heb ik te eischen? Waarover te klagen? Is Hij niet de rechtvaardige rechter? In dit gevoel nu van Gods toorn is onze blik beneveld; wij kunnen niet onderscheiden, noch de dingen ons ordelijk voor oogen stellen. Onze gedachten en overleggingen zijn als verwarde bliksemschichten in den donkeren nacht, die de duisternis deste tastbaarder maken. Jakob, in den nacht van zijne bezoeking en geloofsstrijd, sidderde en beefde, toen hij den Heer meende aan de spits te zien van zijne belagers, en zijn blik reikte niet ver genoeg om op te merken, dat tusschen den engel, die hem aanviel en Ezau met zijne bende een groote afstand was. Zoo ook wij. Als wij geen vrede met God hebben, schijnt ons de wereld zoo machtig, en recht en geweld beide schijnen aan hare zijde te staan, en ach! wij zijn zoo onmachtig, op ons recht kunnen wij ons niet beroepen. Neen, niet op ons recht; maar wel op Gods genade. De bede: „straf mij niet in Uwen toorn, en kastijd mij niet in uwe grimmigheid", bevat reeds deze andere bede: „*Wees mij genadig Heer!.... Keer weder, red mijne ziel, verlos mij om Uwer goedertierenheid wil.*" Van Hem alleen onze hulp, in Hem alleen onze kracht. Onze hulp en onze kracht is Zijne genade alleen. „Met U loop ik door eene bende, en met mijnen God spring ik over eenen muur" (Ps. XVIII : 30). Machtig en talrijk zijn onze wederpartijders, maar degene, die met ons is is sterker dan die in de wereld is. Wilt gij van allen angst verlost zijn, wilt gij de gevaren, die u omringen, moedig het hoofd bieden, daartoe bestaat slechts één middel en leidt slechts één weg. Uw hart worde gesterkt in de genade.

Dit is de *derde* leering, die onze psalm ons aanbiedt, dat genade alleen ons kan beveiligen, bewaren, behoeden; dit, dat onze zegetoon moet worden het lied:

Als gevaren mij omringen,
Wil ik zingen
Van genade, trouw en macht.

Kunnen wij alzoo zingen? Hoe die kracht te verkrijgen? Hoe de genade des Heeren deelachtig te worden? Dit lied — en dit is de *vierde* onderwijzing van onzen psalm — is een geloovig gebed. Op het gebed des geloofs wordt die genade geschonken, vernieuwd. Op het gebed des geloofs. Wat is een geloovig gebed? Niet een gebed in het *gevoel* der genade. Dit kan slechts dankzegging in het hart en op de lippen leggen, maar geene smeeking, zooals die van onzen dichter. Neen, maar ook onder het gevoel van toorn kan men geloovig uitzien naar genade en die verwachten. Wat zegt het, dat onze dichter van een terugkeer Gods tot Hem spreekt? Hij kent dus dien God. Hij roept geen onbekenden God aan; hij strekt zijne armen niet uit naar eenen gesloten hemel. Een verbond der genade is met hem gesloten, en dat verbond herinnert hij zich. De goedertierenheid des Heeren is hem geene twijfelachtige zaak. Al klagende en roepende bidt hij toch in het geloof.

En hoe is het met ons? Hebben wij geene verklaring van den toorn Gods? Weten wij niets van wegneming van toorn, uitdelging van schuld? Wij, voor wie het woord Gods is Evangelie, louter Evangelie, eene blijde boodschap. „God was in Christus de wereld met zich verzoenende, haar hare zonden niet toerekenende," dat is de grondtoon van de prediking des Nieuwen Verbonds, neen, meer dan de grondtoon: de hoofdinhoud, de grondslag van alle vertroostingen en vermaningen. Dit is het vaste fondament, buiten hetwelk niemand een ander leggen *kan:* Jezus Christus en die gekruist. O! zoo onze ziel dorst naar den levenden God, zoo het gevoel van toorn ons ondraaglijk is, zoo wij slechts van zijne gemeenschap zaligheid verwachten, dan kan het niet anders, of op iedere klacht en op iedere bede om genade wordt dit antwoord vernomen, dat reeds op den bodem der ziel sluimerde, en dat door de prediking des woords slechts wordt opgewekt, dit antwoord van den levenden God, die alleen in de ziel spreken kan: „Mijn zoon! mijne dochter! uwe zonden zijn u vergeven." Wie is het, die ons roept? Wie is het, die daar

tot ons spreekt: „Zoekt Mijn aangezicht"? Is het niet Hij, wiens vriendelijk aangezicht tot ons gekeerd is in den Zoon, den eeniggeboren Zoon, die één met den Vader, ook één is met ons en die ons toeroept: „komt herwaarts tot Mij, allen, die vermoeid en belast zijt en Ik zal u ruste geven (Matth. XI : 28)?" O! hoe wordt de stem der gemeente, de prediking des woords, de smeekstem: „laat u met God verzoenen"! tot eene lokstem der almachtige liefde, de stem des Zoons zelven, die de woorden spreekt, die hij van den Vader gehoord heeft, zoodra ons hart de bede slaakt: „wees mij genadig, Heer!.... verlos mij om Uwer goedertierenheid wil." Vraag en antwoord vloeien ineén. Wat wij vragen, dat hebben wij reeds ontvangen; en omdat wij het ontvangen hebben, daarom vragen wij het. Eene volkomen oprechte bede is reeds eene bede des geloofs, en in het geloof bezitten wij, wat wij gelooven. „Houdt het daarvoor, dat gij wel der zonde dood zijt, maar Gode levende zijt in Christus Jezus, onzen Heer" (Rom. VI : 11). „Deze dingen heb ik u geschreven, die gelooft in den naam des Zoons van God, opdat gij weet, dat gij het eeuwige leven hebt" (1 Joh. V : 13).

En nu, door het geloof met hem vereenigd, zijn wij van de overwinning zeker. Ons lijden is het Zijne geworden, en Zijne heerlijkheid is de onze geworden. Dit is de *laatste* leering — liever: dit is de blijvende troost, dien onze psalm ons aanbiedt: wij gaan den eeuwigen dag, den dag der opstanding en der heerlijkheid tegemoet. Schemerend is nog het uitzicht van den oud-testamentischen dichter, maar niet wankelend meer zijn vertrouwen, dat dit schemerlicht den dag aankondigt: *„Al mijne vijanden zullen zeer beschaamd en verbaasd worden, zij zullen terugkeeren, zij zullen in één oogenblik beschaamd worden."* Wat ons hier op aarde nog benauwt en ons oog zoo vaak benevelt, dood en zonde; — want deze zijn onze vijanden — de dood om ons heen, in land en stad, in den kring der onzen, eindelijk over ons zelve, de zonde in de wereld, in eigen hart; dood en zonde, overwonnen zijn zij door Hem, die den vorst dezer wereld heeft

te niet gedaan, het handschrift, dat tegen ons was, aan het kruis genageld, en de overheden en machten uitgetogen, ja, in het openbaar ten toon gesteld, en door het kruis over hen getriomfeerd heeft. (Col. 2 : 14, 15). Wij kunnen niet met Christus lijden, zonder ook met Hem verheerlijkt te worden, niet met Hem sterven zonder ook met Hem op te staan uit de dooden.

Die hoop moet al ons leed verzachten:
Komt, reisgenooten! 't hoofd omhoog!
Voor hen, die 't heil des Heeren wachten,
Zijn bergen vlak en zeeën droog.
O zaligheid, niet af te meten!
O vreugd, die alle smart verbant!
Daar is de vreemdlingschap vergeten
En wij, wij zijn in 't Vaderland.

Zoo vertolkt de gemeente des Nieuwen Verbonds den nog eenigszins onbestemden zegetoon van den dichter des Ouden.

In het vaderhuis daar boven, met zijne vele woningen, in het hemelsche Jerusalem, dat ons aller moeder is, en dat de laatste profeet ziet nederdalen van den hemel op aarde, daar is de dag gekomen, waarvan de psalmdichter in de verte de schemering aanschouwde.

„Ziet, de tabernakel Gods is bij de menschen, en Hij zal bij hen wonen, en zij zullen Zijn volk zijn, en God zelf zal bij hen en hun God zijn. En God zal alle tranen van hunne oogen afwisschen, en de dood zal niet meer zijn; noch rouw, noch gekrijt, noch moeite zal meer zijn: want de eerste dingen zullen zijn weggegaan" Openb. XXI : 3, 4.

Terwijl die eerste dingen nog zijn, rouw, gekrijt en moeite, laat ons volkomenlijk hopen op de genade, die ons toegebracht wordt in de openbaring van Jezus Christus! *Amen.*

III.

VEROOTMOEDIGING.

> Vernedert u dan onder de krachtige hand Gods, opdat Hij u verhooge te Zijner tijd. Werpt al uwe bekommernissen op Hem, want Hij zorgt voor u.
>
> 1 PETRUS V : 6, 7.

Het Christendom is de verzoening der wereld met God. „God was in Christus de wereld met zich zelven verzoenende," dit is het groote evangelische feit, eene daad Gods en eene openbaring Gods, dat alle andere daden en openbaringen Gods als in een middelpunt vereenigt. Van iedere evangelieverkondiging behoort dit feit òf de inhoud, òf althans de verborgen grondslag te zijn.

Een Christen is dus een mensch, die met God verzoend is, een mensch, die vrede heeft met God en eenswillend is met Hem.

Indien nu het Christendom reeds eene voltooide zaak ware, indien de werkelijkheid volkomen beantwoordde aan het beginsel, dat is, indien de ervaring der Christenen met het door Christus volbrachte werk der verzoening volkomen samenstemde, zoude er dan nog wel aanleiding zijn, om tot Christenen deze vermaning te richten — en zij wordt tot Christenen, tot geloovigen gericht — deze vermaning, zeg ik: „*Vernedert u onder de krachtige hand Gods*"?

Ja, zullen sommigen zeggen. Juist tot Christenen, tot hen, die den wil Gods verstaan en begeeren te doen. Want dit is de wil Gods, zijn laatste en hoogste wil, dat de mensch zich ver-

nedere. Dit is de eer des Algenoegzamen en Oneindigen, dat het schepsel niets zij, opdat Hij alles zij.

Dezulken — ik aarzel niet het te zeggen — miskennen het Christendom, verstaan er althans niet het laatste woord van. Ja, indien men hunne voorstelling tot in de uiterste gevolgen doortrok, dan zoude daaruit te voorschijn komen een Godsbegrip, dat: ik zeg niet joodsch, nog minder Israëlietisch is, maar dat in het heidendom te huis behoort, ja nog ouder is dan het heidendom, een Godsbegrip, dat reeds in het paradijs werd uitgesproken, maar niet door den Geest der waarheid, namelijk in het woord: God wil niet, dat uwe oogen geopend worden en gij zoudt zijn als goden.

Het is in allen gevalle niet het Godsbegrip door den apostel uitgesproken in ons tekstwoord, wanneer hij op de vermaning: *vernedert u,* laat volgen de belofte: *God zal u verhoogen;* en dus de vernedering voorstelt niet als de bedoeling Gods, maar als het middel om tot het doel, de verhooging, te geraken. Het is niet het Godsbegrip van den Meester van dezen jonger, van Hem, die als mensch is opgevaren ten hemel, opgevaren om ons plaats te bereiden in de hoogste hemelen.

O! indien het Christendom evenzoo in de ervaring der Christenen als in het werk van den Christus eene voltooide zaak ware, zoude er dan nog wel aanleiding bestaan tot de vermaning: *„vernedert u!"*

Dat die vermaning gehoord moest worden in de apostolische eeuw, en nog gehoord moet worden in de onze, dat wij haar noodig hebben, dat wij noodig hebben gewezen te worden op de krachtige hand Gods, die ons vernedert, is een bewijs van de onvolkomenheid van ons geloof, van de gevaren, waaraan dat geloof is blootgesteld, van de noodzakelijkheid eener reddende hand, die ons aan die gevaren ontrukke.

Wel mogen wij spreken in den tegenwoordigen tijd van de krachtige hand Gods, die ons vernedert. Wel mogen wij hooren het vermanende woord, — en het is alsof dit woord in aller,

neen, in veler harten leeft, in het hart des konings, in het hart van zoo menig hooggeplaatste in de wereld, in de harten van zoo talloos velen, voor wie de oproeping tot dezen bededag weerklank was op diep gevoelde behoefte, — het woord: *Vernedert u onder de krachtige hand Gods.* Maar zoo wij dit woord vernemen en opvolgen, dan is er ook plaats in ons hart voor dit andere woord, dit woord der belofte! *God zal u verhoogen.*

Ik wensch tot u te spreken over *den ootmoed, die ons betaamt onder de bezoekingen Gods.*

Wij vragen:

Waarover hebben wij ons te verootmoedigen?

Hoe hebben wij ons te verootmoedigen?

I.

De bezoekingen die over ons zijn — de krachtige hand Gods, die ons ternederslaat — kunnen wij waarnemen op drieërlei gebied, op het gebied van het natuurlijk, op dat van het maatschappelijk en op dat van het kerkelijk leven.

Wij hebben dus in deze drie opzichten te zoeken naar de oorzaken dezer bezoekingen, naar de valsche hoogten, die wij opgericht hebben voor het aangezicht van den Heer onzen God, en die wij moeten afbreken, opdat Hij ons tot de ware hoogte verheffe. Vernedert u in hetgeen, waarin gij u valschelijk hebt verhoogd, vernedert u onder de krachtige hand Gods, die deze hoogten afbreekt, en Hij zal u verhoogen.

A. Op het gebied der natuur. Het behoeft nauwelijks gezegd te worden, hoezeer wij ons op dit gebied valsche hoogten hebben gebouwd en aan afgoden geofferd. Het springt al te veel in het oog. Wij hebben van de geschriften, die als organen gelden van den geest der eeuw, slechts oppervlakkig kennis te nemen, om te weten hoedanig die geest is. Wij kunnen zijne taal tot drie hoofdstellingen herleiden: de natuurwetenschap alleen biedt zekerheid aan; de natuurwetenschap maakt ons tot heerschers over de natuur; de natuurwetenschap verlost ons van alle bijgeloof.

1. De natuurwetenschap alleen biedt zekerheid aan. Zij alleen kan ons leiden tot kennis ook van datgene wat niet tot haar gebied behoort: gij hebt slechts de methode van onderzoek, die op dit gebied gevolgd wordt, toe te passen op de verschijnselen, die tot de geestelijke wereld behooren, en gij kunt er zeker van zijn, dat dezelfde verrassende resultaten u wachten, dezelfde onwankelbare kennis uw deel wordt. Ik wil nu deze bewering niet nader onderzoeken; het is er hier de plaats niet voor. Ook wil ik niet vragen, wat er tot dat juiste onderzoek zoo wel van natuurlijke als van geestelijke verschijnselen vereischt wordt, en welken waarborg wij hebben voor de onbedrieglijkheid der organen, waarmede wij waarnemen. Evenmin wil ik wijzen op de tegenstrijdigheid, die er in gelegen is, om te meenen, dat de onderzoekende geest op dezelfde wijze zijne nasporingen zal kunnen inrichten, wanneer hij zich naar binnen wendt, om het wonderlijk samenstel van zijn denken, gevoelen en willen na te gaan, als wanneer hij zich tot de zichtbare wereld keert, die buiten hem is. Ik vraag alleen: is het zoo? Bezit de mensch die zekerheid op natuurkundig gebied? Zijn de beschamende vragen, waarmede eens de vermetele poging om de geheimen van het wereldbestuur te doorgronden bestraft werd, niet meer van onzen tijd, de vragen tot Job gericht (XXXVIII): *Waarop zijn de grondvesten der aarde nedergezonken?.... Zijt gij gekomen tot aan de oorsprongen der zee? en hebt gij in het onderste des afgronds gewandeld? Zijn u de poorten des doods ontdekt?.... Waar is de weg, daar het licht woont?* Ach! onze gezichteinder moge zich hebben uitgebreid, het getal der verschijnselen, die wij waarnemen, vergelijken, in verschillende klassen indeelen, moge verhonderd-, verduizendvoudigd zijn, en zich met iederen dag uitbreiden, uitbreiden tot in het onmetelijke: — van den diepsten grond dier verschijnselen, van den samenhang der oorzaken, in één woord van de oorsprongen der dingen weten wij niets meer, dan de aartsvaders in de tenten van Kedar ten tijde van Job. Het leven is ons even als hun een raadsel, het wezen der

dingen ontsnapt ons: wij gelooven aan eenheid, aan samenhang, maar dat geloof is geen wetenschap. Het wezen dier eenheid is een ondoorgrondelijk geheim. En gij zoudt voor dat geloof een steunpunt zoeken in uwe wetenschap! Gij zoudt, o gij, die ons de kennis der verschijnselen aanprijst als den eenigen weg om te komen tot de kennis der onzienlijke dingen, gij zoudt meenen, dat die eenheid, de geest, God, hoe gij noemen wilt, wat wij noodzakelijk zoeken en met ons leven als eisch gesteld is, gij zoudt meenen het te vinden, hoemeer gij u in de breedte verliest, het eeuwige als de som der oogenblikken, den geest als het product der met elkander vergeleken verschijnselen, God als wat er gemeenschappelijk menschelijks overblijft, nadat gij in ieder mensch het bijzondere hebt ter zijde gesteld, opdat het algemeene blijve! Gij dwaas! leg af uwe inbeelding, uwe wijsheid, die te kort schiet bij het dagelijks terugkeerend verschijnsel van geboorte en dood, van de zaadkorrel, die tot een plant wordt, van de harde schaal, die door een ademtocht van binnen verbroken wordt, van het insect, dat in den dood een nieuw leven zoekt, uwe wijsheid, die te niet gedaan wordt bij iederen levenskreet en bij iederen doodssnik! Keer in in u zelven en hoor de stem, die daar tot u spreekt: *Verneder u onder de krachtige hand Gods, en Hij zal u verhoogen.*

2. De natuurwetenschap maakt ons tot heerschers over de natuur, zoo luidt de tweede bewering van onzen hoogmoed, niet minder vermetel dan de eerste. Niet alsof zij niet eenige waarheid bevatte; maar deze waarheid wordt tot onwaarheid door de overdrijving, waarmede zij wordt voorgesteld, en den ijdelen roem, dien men er uit afleidt. Inderdaad, hoe luidt het loflied onzer eeuw ten opzichte van de vruchten, die de natuurwetenschap voor haar afwerpt? De werktuigkunde, zegt men, spaart de menschelijke krachten, terwijl zij de vruchten van zijn arbeid verhonderdvoudigt. Hier de eenzame spinster aan haar spinnewiel, de wever aan zijn weefgetouw, in dagen en nachten van kommervollen arbeid het schamele stuk brood verdienende, en in een lang leven

te nauwernood verrichtende, wat eene machine in een etmaal voortbrengt; dáár de nimmer rustende fabriek, met hare honderd en duizend raderen, met de titanenkracht van den stoom, en slechts het menschelijk oog en het menschelijk verstand tot besturing en betooming der blinde kracht. Hier het zeilschip in zijne afhankelijkheid van stroom en wind; dáár dezelfde stoomkracht stroom en wind tartende en den getemden oceaan aan de voeten leggende van den mensch. Ziet gij niet, hoe de wonderen der nijverheid, terwijl zij den rijkdom vermenigvuldigen, ja, nieuwe goudmijnen openen, tevens den mensch veredelen, hem tot zelfstandigheid van karakter opleiden, en de gelegenheden tot vermeerdering zijner kennis vermenigvuldigen, hoe zij den slaaf der natuur tot haar heer maken? En dan... hoe wordt de idee der menschheid verwezenlijkt door de verkorting der afstanden, de versnelde gemeenschap! Niet alleen gemeenschappelijk belang, het handelsverkeer, dat steeds meer de producten van het eene land tot eigendom maakt van het andere, doet de scheidsmuren tusschen volken en staten vallen en wischt eeuwenoude veeten uit, maar de geest wordt verrijkt, de menschelijke gedachte verspreidt zich met de snelheid van het licht, de geestelijke gaven der verschillende volken worden tot een gemeenschappelijken schat voor allen, en waar men van en met elkander leeft en elkander leert achten, daar is de liefde niet verre. Stofbeheersching schept gemeenschap des geestes, en de droom der philanthropen van alle eeuwen wordt verwezenlijkt: ééne menschheid en één geest. Zult gij daar tegenover gewicht leggen op het nog overgebleven lijden der menschheid: krankheid, armoede? Maar, ziet gij niet, dat wij op den weg zijn het te overwinnen? Van hongersnood kan geen sprake meer zijn in de tegenwoordige maatschappij, nu de handel den landbouw en de nijverheid den handel te gemoet komt, nu wat hier ontbreekt, elders rijkelijk wordt aangetroffen en de kunst de voedingsmiddelen vermenigvuldigt. Nog heeft de staathuishoudkunde hare taak slechts te voltooien om in de onuitputtelijke schatten der natuur, door 's menschen geest ontdekt, ver-

gaderd, vruchtbaar gemaakt, allen te doen deelen, en de armoede te doen ophouden. En zoo nog niet alle krankheid overwonnen is, voornamelijk ten gevolge van de onkunde, de traagheid en tegenwerking van zoo velen, die voor zich zelve en voor de maatschappij allen vooruitgang tegenhouden, toch zijn de middelen aanwezig tot gestadige verbetering van den gezondheidstoestand, tot toenemende heerschappij des menschen over lucht en grond.

Is deze roem wettig? Voorzeker, geen vooruitgang willen wij loochenen, geen zegen miskennen. Integendeel, wij hebben niet alleen om stoffelijk voordeel, maar voor ons geloof aan de hoogere roeping van ons geslacht en het vertrouwen in de toekomst, er het grootste belang bij, te weten, te zien, dat de menschheid hare taak volbrengt en dat de eene eeuw haar arbeid overgeeft aan de andere, om dien niet af te breken, maar te voltooien. Toch... te roemen is niet oorbaar! Erken den zegen Gods, ook in uwen arbeid, in uwe wetenschap, in uwe ontwikkeling, o mensch! maar toch, *verneder u onder de krachtige hand Gods en Hij zal u verhoogen.*

Verneder u, als gij ziet waarheen uw vooruitgang u leidt, waartoe uwe ontdekkingen en uitvindingen u in staat stellen en tot welk doel gij over uwe schatten beschikt. Wat is overwegend, het goede of het kwade? Wij willen niet wegen, maar, alleen om der waarheid wille, waar wij het goede opmerken, voor het kwade de oogen niet sluiten. Uwe stofbeheersching, heeft zij u de middelen aan de hand gedaan, tot hiertoe, om de pestilentiën te voorzien, te voorkomen, te beteugelen? Uwe luchtzuivering, heeft zij de booze geesten doen wederkeeren in den afgrond, of — om de bijbelsche taal in de alledaagsche te vertolken — om de smetstof in haar ontastbare fijnheid op te merken, op te vangen, te binden? Uwe stofbeheersching, heeft zij de armoede gebannen, naast de paleizen uwer nijverheid geen hutten, waar kommer en gebrek huisvesten, of liever, geen holen van dierlijke verbastering, waar onkunde, ruwheid en misdaad heerschen,

overgelaten? Zijn uwe fabriekssteden de voorhoven der nieuwe aarde, van het herwonnen paradijs? Uwe stofbeheersching, heeft zij de volkeren verbroederd? Het ijzer, dat gij smeedt en groeft en verdunt en kneedt als was, dient het alleen om uwe spaden en houweelen te volmaken, niet uwe zwaarden en spiesen, niet uw naaldgeweer en getrokken kanon? De zeeën worden u tot wegen, en uwe koopvaarders brengen u de schatten aan van oost en west, maar ook hebt gij de kunst gevonden om in de zeeën mijnen te graven en als vuurspuwende bergen uit de wateren te doen uitspatten. Naast uwe koopvaarders uwe torpedo's. De kunst hebt gij gevonden om in weinige dagen te land en ter zee, tienduizenden te doen vallen door de kracht uwer werktuigen. Uwe stofbeheersching, die het goud vermenigvuldigt, heeft zij u ook geleerd het goud te gebruiken? Is de zelfbeheersching mede gegeven met de weelde des levens, en de immer verfijnde prikkeling der zinnen, maakt zij u vatbaarder voor geestelijk genot, bewaart zij de frischheid der jeugd, de veerkracht van den mannelijken leeftijd, verruimt zij den blik des grijsaards?

Wat ik niet zie, is dat deze eeuw van vooruitgang, deze eeuw van stofbeheersching, de armoede vermindert, verbroedering der volken doet ontstaan, de oorlogen zeldzamer maakt, de zedelijkheid der maatschappij bevordert. En daarom .... onze roem is niet goed. Veeleer, *vernedert u dan onder de krachtige hand Gods en Hij zal u verhoogen.*

3. De natuurwetenschap — zoo luidt verder de lofzang der eeuw op haar zelve — de natuurwetenschap, door ons overal orde en regelmaat te doen ontdekken, verlost ons van de tirannie des bijgeloofs. Het geloof aan wonderen — of zoo als men liever zegt, om de minachting recht te doen uitkomen, aan mirakelen — wordt moeielijk, het sterft uit in dezelfde mate, als de kennis der natuur toeneemt. De natuur is onveranderlijk, eeuwig; zij is, zoo niet God, althans het afschijnsel zijner verborgene heerlijkheid en het uitgedrukte beeld zijner onkenbare zelfstandigheid. De mensch, die de natuur dient, dient God, en door zich aan

haar te onderwerpen wordt hij haar heer; hij, haar hoogste produkt, hij vereert de natuur als hij zich zelven als haar heer erkent, hij dient God, als hij aan zich zelven gelooft.

Het zij zoo. Toch roep ik u toe: *vernedert u onder de krachtige hand Gods.* Ik veroordeel uwe theorieën thans niet; ik vraag u niet, of gij de wonderen der Openbaring verstaat, of gij recht hebt van de natuur te spreken, zooals gij doet, en uwen natuurdienst, godsdienst te noemen; ik wijs u op de verzwakking van het godsdienstig leven bij hen, die uwe theorieën volgen. Ik vraag u, of bij hen de ademtocht des godsdienstigen levens, het gebed, niet belemmerd wordt. Ik vraag u, of de mensch kan rusten aan den boezem der natuur, zooals hij rust aan den boezem van een God, die boven de natuur is. Ik vraag u, of er troost is, wanneer de natuur ons verdelgt, troost op de sterfbedden der dwepers met natuurkracht en natuurschoon en natuurgenot. Gij hebt ons verlost van het bijgeloof, zegt gij. Hebt gij ons het geloof gelaten? En als ik zie, hoe de magie der heidenen weder in eere is, hoe velen dergenen, die van een woord Gods niet willen weten, hun kritischen geest afleggen, waar zij geesten oproepen en aan tafeldans zich verslaven, o, dan vraag ik: hebt gij, loochenaars van het bovennatuurlijke, niet de edelste behoeften van den menschelijken geest verdorven, en, van het geloof ons bevrijdende, ons te dieper gestort in den broeienden krater van het bijgeloof?

B. Doch ik hoor u. — Eenzijdig, zegt gij mij, is uwe voorstelling. Daar zijn er, die van de natuur, de wetenschap der natuur, de aanwending harer krachten, alles verwachten, en daaraan elke ontwikkeling en vooruitgang toeschrijven. Doch weinigen zijn zij in getal. De groote meerderheid zal veel, maar niet alles aan de natuur vragen. Naast hare gaven, die des geestes. De vooruitgang op maatschappelijk-zedelijk gebied gaat hand in hand met die op het gebied der natuur. De menschelijke maatschappij is niet alleen stoffelijk, maar ook geestelijk. Stofbeheersching is éene heerlijhheid des menschen, maar de organisatie der maatschappij is de andere.

Niet alleen — zoo kunnen wij verder dezen toon van de

hymne vertolken, die onze eeuw aanheft tot haar eigen eer — niet alleen ten gevolge der ontdekkingen van de wetenschap der natuur, maar mede door inkeer in zich zelve, door bespieding der menschelijke natuur tot in hare diepste schuilhoeken, door de toenemende kennis van al de vermogens en sluimerende krachten van den menschelijken geest, is daar eene snelle ontwikkeling van maatschappelijke beschaving. Het „ken u zelven" van den ouden wijze wordt voor ons geslacht tot waarheid. Men weet nu wat opvoeding is van den mensch. Zoo min de geest als het lichaam wordt meer werktuiglijk beschouwd. Zelfbewustzijn te wekken, tot zelfstandigheid op te leiden, den geest te doen getuigen van zich zelven, zijne vrijheid, zijne autonomie tot hoogste wet in de maatschappij te verheffen, daarin den band der samenleving te erkennen, den mensch en de menschheid te ontheffen van het dwangjuk van ieder vreemd en opgelegd gezag, ziedaar de grootsche taak, de heerlijke roeping der sociale wetenschap. Haar te erkennen is steeds een teeken van vooruitgang, bezielt den mensch met de edelste geestdrift en spoort hem aan tot de krachtigste werkzaamheid. Aanziet de vruchten, die de vruchtbare humaniteits-idee, de idee dezer eeuw, reeds heeft voortgebracht. Worden niet alomme, waar de menschheid zich zelve als haar ideaal en het doelwit van haar streven heeft erkend, de zeden zachter, menschelijker? Het geweld moge nog zijne saturnaliën vieren, het wordt niet recht meer gehuldigd, en ten slotte moet het zwichten voor het recht. De oorlogen, zij mogen niet opgehouden hebben, zij zijn van korteren duur, en opvolging van bloedige botsingen onder de volken in de laatste twintig jaren, moge den kortzichtigen beschouwer aan de komst van het vrederijk doen wanhopen, voor den opmerkzame zijn zij de laatste stuiptrekkingen van eene vervlogen orde van zaken, die niet zonder krachtigen tegenstand kan sterven. Wat ons van een blijvenden vredestoestand eene onfeilbare profetie is, is dit, dat de publieke consciëntie den oorlog veroordeelt, dat de volkeren hijgen naar vrede, niet om in dommelige rust te verzinken, maar teneinde krachtig te kun-

nen leven voor en met elkander. Zullen wij die profetie in bijzondere teekenen uitleggen? Let dan op den heerlijken constitutioneelen regeeringsvorm, het ideaal eener wijze staatsregeling, waardoor de verschillende machten in den staat in evenwicht gehouden, de overlevering en de vooruitgang verzoend worden. Hier wordt het gezag der vorsten binnen juiste perken gesteld, dáár de overmoed der democratie beteugeld. Getemperde kracht alleen is kracht. Welnu de wet is de uitdrukking dier tempering. Wijze staatsinstellingen, grondwetten, internationale verdragen, waaraan volken en vorsten gelijkelijk onderworpen zijn, regelen en beschermen de rechten van allen. Let verder op het verheven doel, dat de diplomatie zich voorstelt. Niet meer het eigenbelang van eenig volk of eenig vorstenhuis ten koste van andere te handhaven; neen, den vrede en de welvaart der volkeren te bevorderen. Vertrouwen heeft de plaats ingenomen van het vroegere wantrouwen. De geschillen der vorsten, die vroeger het oorlogsvuur deden ontbranden, tellen ternauwernood meer in den raad der staatslieden. Vele oorzaken van oorlogen komen niet meer voor; andere worden voorkomen, en waar de fijnste vonden der diplomatie niet toereikend zijn, daar worden gemeenschappelijke congressen gehouden, of de scheidsrechterlijke uitspraak van onzijdige mogendheden ingeroepen tot handhaving van den vrede. En het schoonste van dezen vooruitgang is het beginsel, dat zich daarin uitspreekt. Hier hebben wij niet te wijzen op eenigen machtigen geest, die de andere geesten bindt en boeit. Neen, ook zij, in wier hart persoonlijk dit beginsel niet leeft, zijn genoodzaakt het te huldigen. Daar is slechts één gezag, waarvoor ook de machtigsten bukken, het is de publieke consciëntie. De menschheid, der voogdijschap ontwassen, erkent zich zelve; volken en individuen, zoodra zij ontwaken, weten en gevoelen zich leden van één lichaam, de menschheid. Het woord des Meesters wordt vervuld: „gij zijt allen broeders.”

Zullen wij iets afdingen van den lof, hier aan edele beginselen en drijfveeren toegezwaaid? O voorwaar, wel is de humaniteits-

idee in staat ons in edele geestdrift te doen ontbranden, en ook wij erkennen gaarne in den schoonen droom, dien wij droomen, eene profetie der toekomst. Toch is het vooralsnog een droom; toch hebben wij u ook hier toe te roepen: te roemen is niet oorbaar; *vernedert u onder de krachtige hand Gods en Hij zal u verhoogen.*

Of hebben wij reeds geleerd, de publieke consciëntie te onderscheiden van de publieke meening, den publieken hartstocht, den publieken waan van den dag? Gij telt de individuen en laat met hoofdelijke stemming besluiten, wat waarheid is en recht, en wanneer de meerderheid beslist heeft, weet gij dan zeker, dat het waarheid is en recht? Heeft de democratie zich verzoend met het gezag, en niet integendeel gewillig den nek gebogen onder het geweld? De weeën der revolutie, wat hebben zij gebaard? O! het kind, dat zij in haar schoot droeg, heette despotisme; en nimmer is daar een afstand geweest van soevereiniteitsrechten, zooals die, waarmede de velen hunnen wil hebben afgelegd voor den wil van den eenen. Nimmer is het lot der volken zóó in de hand gesteld van eenige weinigen, zoo niet van éénen, als in deze onze eeuw, de eeuw der democratie bij uitnemendheid. De staatkunde, zegt gij verder, voorkomt de oorlogen. 't Is waar, wij hebben geprofeteerd bij den aanvang dezes jaars, ja tot nu voor eenige weken, toen reeds de heirlegers in slagorde tegen elkander stonden en het hart van Europa als één slagveld scheen vóór den slag, — wij hebben geprofeteerd: de oorlog is onmogelijk tusschen broederstammen, onmogelijk in Duitschland, een brandpunt der beschaving. Wij hebben vertrouwd op den goeden wil der vorsten, op de vredelievendheid der volken, op de wijsheid der staatslieden, op de bemiddeling van onzijdige mogendheden, op de bezadigdheid van congressen. En hoe is ons vertrouwen beschaamd geworden! Daar valt het eerste schot, en reeds telt men ze bij duizenden, de gevallenen op de slagvelden; en hoe vele duizenden zullen nog vallen! Zult gij zeggen: de publieke consciëntie protesteert? Zie, de individueele consciëntie zwicht vaak en zwijgt,

waar de hartstocht luide roept. Ook de publieke consciëntie heeft hare bedwelmingen; de kruitdamp is haar chloroform, en de krijgstrompet verbijstert niet alleen het paard, maar ook den man. Militaire glorie — wij hebben het reeds meermalen beleefd in weinige jaren — militaire glorie is de vuurroode zon, die waar zij opgaat, alles doet verbleeken, publieke consciëntie en publiek belang, broederzin en familiezin, gehechtheid aan eigen haard en huis. In tijden van kalm en nuchter nadenken heet het: dat de wapenen zwichten voor den raad der oudsten; in tijden van bedwelmenden roem zwijgt de raad der oudsten en de smeekstem van de vrouw en de klaagtoon van het kind: daar wordt slechts gehoord het gekletter der wapenen, het getrappel der paarden en het gebulder der kanonnen.

C. Ook ten opzichte der kerk wordt eenzelfde toon van lof aangeheven. Ongeveer aldus. Is het Christendom de eindelijke, althans de meest volkomene openbaring van 's menschen religieuzen aanleg, van dat Christendom is het Protestantisme de zuiverste vorm, de meest geavanceerde richting. Welnu, op godsdienstig gebied behoort de toekomst aan het Protestantisme. Nimmer heeft het Katholicisme, dat de godsdienst van geest en waarheid nog als in windselen gebonden houdt, zich kunnen herstellen van den schok, dien het door de hervorming ontvangen had. Het leidt sinds dien tijd slechts een kwijnend leven. Het kan niet bloeien dan door te heerschen, en het duldt geene heerschappij naast zich. Die alleen-heerschappij nu is onmogelijk geworden. Het Protestantisme, al heeft het nog slechts de minderheid, is toch feitelijk heerschend, daar het de vrijheid duldt, ja eischt en de heerschappij der vrijheid dus de heerschappij is van zijn eigen beginsel. Het Katholicisme moge dan machtig schijnen, in beginsel is het reeds overwonnen: de kerk der moderne maatschappij, de kerk der toekomst is in haar wezen protestantsch, onverschillig, of zij dien naam aanneme of verwerpe.

Dit is evenwel niet de eenige vooruitgang, waarop wij kunnen bogen. Veel van den katholieken zuurdeesem was in de kerken

der Hervorming overgebleven, ja, werd tot hiertoe zorgvuldig bewaard en gehandhaafd. Ziet nu, hoe dit overblijfsel van lieverlede wordt afgezonderd en uitgeworpen. Het protestantsch beginsel is een gistend element, dat van lieverlede de versteende vormen doorbreekt en in de nieuwe formatiën zijn werking openbaart. Allereerst heeft het de keten verbroken, die het aan den staat bond en die zijne vrije ontwikkeling verlamde. Eene staatskerk, wat zegt het anders dan eene stationaire kerk, met onveranderlijk belijdenisschrift tot grondwet, en den sterken arm der wereldsche overheid tot handhaving van het recht der wet? Welnu, deze toestand is voorbijgegaan. Scheiding van staat en kerk is het wachtwoord dezer eeuw. En deze scheiding, wat is zij anders dan de vrijmaking der kerk, de ontbinding van den geest, die in haar gebonden was?

De ontbinding van den geest! Ziet het, in de derde plaats, hoe heerlijk, hoe verrassend vele reeds de vruchten zijn, die uit deze vrijmaking der kerk zijn ontstaan. Komt niet de kern der waarheid steeds meer uit de harde schaal te voorschijn, nu wij den moed hebben gevat om naar die kern te zoeken, om, door de leerbegrippen onzer vaderen heen, Hem te zoeken, naar wien zij verwijzen, ja, het eeuwige Woord uit de letter der Schrift op te halen. Wordt de goddelijke stichter des Christendoms niet beter gekend en gewaardeerd, nu wij hem in het aangezicht durven zien, hem Jezus noemen, liever dan hem eene bovennatuurlijke titulatuur omhangen? Nu wij zijn menschelijk hart hooren kloppen, hebben wij den God niet verloren, maar gewonnen!

Ook deze lofspraak is een mengsel van waarheid en leugen; hier wordt de eerste tot de laatste door overdrijving en eenzijdigheid. Ik wil u de keerzijde doen zien, opdat wij ook hier mogen inzien, dat te roemen niet oorbaar is, en dat er grond aanwezig is voor de vermaning: *Vernedert u onder de krachtige hand Gods en Hij zal u verhoogen.*

Vernedert u onder de krachtige hand Gods, gij die daar spreekt van de overwinningen van het Protestantisme over het Katholicisme.

Ik wil u niet wijzen op het feit, dat de Hervorming slechts ééne eeuw van uitbreiding, twee eeuwen van stilstand heeft gekend. Gij wijst mij op het lijden der katholieke kerk in haar oppersten kerkvoogd: ik vraag u, of dat lijden spot wekt of eerbied afdwingt, ik vraag u, of in landen van gemengde bevolking, in ons vaderland b. v., het Katholicisme zoo veel minder zedelijke kracht openbaart dan het Protestantisme; ik vraag u, wat er van het Protestantisme zou worden, zonder het Katholicisme naast zich. Ik stip slechts aan, het is thans de tijd niet, noch hier de plaats, om de kerkelijke questie uitvoerig te bespreken. Doch op uw nadenken reken ik, en dan vraag ik verder: of de protestantsche kerken krachtiger zijn geworden, sinds de band, die haar aan den staat verbond, is verbroken; of het reeds gebleken is, dat kerkelijke gemeenschap mogelijk is zonder confessioneele eenheid en staatsrechterlijke handhaving dier eenheid. Ik vraag u, wat de erkentenis der waarheid betreft, of het zich reeds laat aanzien, dat wij weldra de verzoening zullen vinden tusschen geloof en wetenschap; of de geloovige partij niet veelal lichtschuw is en halsstarrig conservatief; de wetenschappelijke hooghartig en oppervlakkig, de diepten niet peilende, de hoogten niet zoekende? Ik vraag u, of, in dat gestadig streven om de schaal te verbreken, de natuurwet, die ook in het geestelijke geen kern zonder schaal toelaat, niet miskend en een hartstocht tot verwoesting openbaar wordt, die ook de kern niet spaart? Ik leg u deze vragen voor, niet omdat ik zelf aan de zaak des Heeren, ook aan de toekomst van het protestantisme zou twijfelen. Geenszins; hoe meer strijd ik aanschouw, des te vaster geloof ik. Alleenlijk .... te roemen is niet oorbaar; laat ons geen triomflied aanheffen, eer de strijd volstreden en de overwinning beslist is: *Verneder u onder de krachtige hand Gods en Hij zal u verhoogen.*

Wij willen, in de tweede plaats, de oogenblikken, waarover wij nog kunnen beschikken, aanwenden tot de bepeinzing van het antwoord, dat onze tekst ons geeft op de tweede vraag, die wij gesteld hadden? *Hoe hebben wij ons te verootmoedigen?*

II.

Wanneer ons de apostel vermaant, ons onder de krachtige hand Gods te vernederen, dan veronderstelt hij wel, dat die krachtige hand Gods bezig is alle valsche hoogheid des menschen neder te werpen, zooals hij in het vorige vers, waaraan de vermaning van onzen tekst zich als gevolgtrekking („vernedert u *dan*") onmiddellijk aansluit, heeft gezegd: „God wederstaat de hoovaardigen, maar den nederigen geeft Hij genade": doch tevens toont hij, door de vrucht van die vernedering alzoo te beschrijven: *„opdat Hij u verhooge te zijner tijd"*, dat de bedoeling Gods niet is vernedering, maar verhooging van den mensch. Dit doel bepaalt dan ook de wijze, waarop de mensch zich te vernederen heeft. Zoo het Gods bedoeling is, ons te verhoogen, dan kan de vernedering, die Hem behaagt, ook niet daarin bestaan, dat wij eenig heerlijk doelwit, dat wij ons voorstellen, opgeven, eenig ideaal laten varen, aan eenige toekomst wanhopen, en, inplaats van het schoonste, het grootste, het edelste te verwachten, ons met het lage, het gewone, het alledaagsche tevreden stellen. Neen, niet het ideaal, dat wij trachten te bereiken, is verkeerd, maar wel de weg, waarop wij het trachten te bereiken. Het blijft altijd de oude paradijsgeschiedenis; wat de slang voorstelt: „gij zult zijn als goden, kennende het goed en het kwaad", is eene belofte, aan God ontstolen, maar de weg, dien zij aanprijst als daartoe leidende: „ten dage, als gij daarvan eet", is uit den vader der leugen. Alzoo ook wij: niet dat wij de natuur zoeken te beheerschen, in de maatschappij naar zelfregeering, onafscheidelijk van zelfbeheersching, trachten, in den godsdienst het bovennatuurlijke zoeken te begrijpen en de tweespalt tusschen God en mensch trachten op te heffen, niet dat is verkeerd, maar wel dit: dat wij ons als roof willen toeëigenen, wat niet op den weg van strijd en overwinning wettig verkregen is; wel dit, dat

wij de gehoorzaamheid opzeggen en goden willen zijn buiten God. Willen wij verhoogd worden, op wettige wijze, te bekwamer tijd, op den tijd Gods, dan moeten wij beginnen met ons onder de krachtige hand Gods te vernederen, door namelijk Hem de eere te geven, onze toekomst Hem toe te vertrouwen, ons lot in Zijne hand te stellen, in één woord: al onze bekommernissen op Hem te werpen.

„*Werpt al uwe bekommernis op Hem*": daar is in onze vertaling eene fijnheid van den oorspronkelijken tekst verloren gegaan, die toch eerst het rechte inzicht geeft in den zin der apostolische vermaning: „vernedert u". Daar wordt namelijk geen nieuwe vermaning toegevoegd in het zevende vers, maar de wijze, hoe wij ons te vernederen hebben wordt hier voorgesteld. Wij moeten alzoo vertalen: „*vernedert u dan onder de krachtige hand Gods, opdat Hij u verhooge te Zijner tijd, al uwe bekommernissen op Hem werpende.*" Ziet, daarin bestaat de rechte, Gode welbehaaglijke vernedering: niet dat wij ons wegwerpen, iets prijs geven van hetgeen wij verwachten, verlangen, en waaraan ons hart behoefte heeft; maar dat wij het Gode overgeven, en van Hem de vervulling onzer wenschen, de bevrediging onzer behoeften verwachten.

Kunnen wij dit? Is de krachtige hand Gods, waar zij over ons is in zoovele bezoekingen, gerichten Zijner rechtvaardigheid, kastijdingen Zijner heilige tucht, is zij niet te verpletterend voor ons, dan dat wij onder die krachtige hand nog iets anders zouden kunnen dan sidderen, onze nietigheid gevoelen en uit vrees ons overgeven? Hoe kunnen wij vertrouwen stellen in Hem, die ons straft of kastijdt — hoe kunnen wij het onderscheiden? — vertrouwen stellen in Hem, die ons vrees inboezemt? Wij vinden een antwoord op deze vraag in het motief, waarmede de apostel den weg der verootmoediging, waartoe hij ons opwekt, aandringt, namelijk in deze woorden (want ook hier is onze vertaling beneden de kracht van den oorspronkelijken tekst gebleven): „*want gij gaat Hem ter harte*".

„*Vernedert u onder de krachtige hand Gods, opdat Hij u ver-*

hooge te Zijner tijd, al uwe bekommernissen op Hem werpende, want gij gaat Hem ter harte. Ziedaar dan de apostolische vermaning in haar geheel: een schoon geheel, eene vermaning, waarin de geheele kracht van het evangelie ligt, eene vermaning, die louter troost, een troostwoord, dat louter vermaning is.

„Werpt al uwe bekommernissen op Hem, want gij gaat Hem ter harte." Dit is de ware wijze om u te vernederen, gij, die de krachtige hand Gods over u gevoelt. Bekommernis hebt gij, bekommernis over veel, over uzelven, over vaderland en kerk, over de menschelijke maatschappij en de toekomst der menschheid. Bekommernis, steeds meer, naarmate uw hart ruimer is; bekommernis, weinig en eindelijk volstrekt niet, naarmate gij in het stof verzinkt, uwe hoogere natuur verkracht, uwe menschelijke roeping prijs geeft, en blind en doof en gevoelloos wordt voor al wat buiten den kring ligt van hetgeen gij uw belang noemt, en dat eigenlijk niets anders is dan de begeerlijkheid des vleesches en de streeling uwer zinnen, het behoud van het lichaam, dat sterft. Daar is wel niemand, die onder de krachtige hand Gods, die over ons is, geheel gevoelloos kan blijven: daartoe is God over alle menschen te genadig en te barmhartig. Niemand kan zich zoo hermetisch afsluiten tegen alle invloeden van buiten, dat het kermen der lijdende menschheid niet wel eens tot zijne ooren doordringt; niemand kan een verbond sluiten met den dood, en met het doodenrijk een voorzichtig verdrag, dat de overvloeiende geesel niet ook hem aanrake; de toevlucht der leugen is eene valsche toevlucht en onder de valschheid is het kwaad zich te verbergen (Jes. XXVIII : 15). Zorg en kommer, zij klimmen uwe vensteren in, zij belegeren uw hart, o gij, zorgeloozen en lichtzinnigen, en menige legerstede der spotters kan in deze dagen getuigen van de waarheid van het woord: „de goddeloozen hebben geenen vrede."

Dit is de trouw Gods en Zijne ontferming over zondaren. Hij breekt hunne hoogheid af met eigene handen en doet hen sidderen op hun leger in den nacht. Welnu, hoort gij die wekstem uws

Gods, die u roept, o hoovaardigen: Vernedert u onder de krachtige hand Gods, opdat Hij u verhooge te Zijner tijd? Hoort gij haar? Gij kunt uwe ooren sluiten, want God dringt Zijne weldadigheden niet op. Hij wil, dat gij ze ontvangt en aanneemt.

Twee wegen openen zich. De eene is deze: gij verzet u tegen de krachtige hand Gods; gij wilt die afslaan, wellicht ook door vasten en bidden, wellicht onder den schijn van ootmoed, wellicht daardoor, dat gij u God als een harden en willekeurigen despoot voorstelt, die zich door kerkdienst en eigenwillige werken uwer gerechtigheid zal laten bewegen uwen wil te doen, maar het meest voorzeker, zij het in godsdienstigen of ongodsdienstigen vorm, daardoor dat gij uw hart sluit, slechts op u zelven ziet, van lijden niet wilt hooren, het lijden niet wilt zien, en u zelven en anderen zoekt diets te maken, dat er geen lijden is, dat het althans zoo groot niet is, dat de geruchten overdreven, de gevaren grootendeels denkbeeldig zijn en dat men ze nog het meest voorkomt door verstrooiing te zoeken en zoo veel te genieten als men kan. Welnu, gij onderdrukt de bekommernis; gij werpt die bekommernis niet op God, maar tracht haar te smoren in uw binnenste. IJdel pogen! Zij zal weder opkomen, en dan, zult gij ze nog op God kunnen werpen? Gij snijdt u zelven den weg af der verhooging, omdat gij u niet wilt vernederen. Voor u, zoo er dezulken zijn onder mijne hoorders — hetgeen niet onmogelijk is op dezen dag — voor u heb ik geen troostwoord. Het troostwoord ligt in de vermaning zelve: zoo gij de laatste versmaadt, gij kunt ook het eerste niet verstaan. Zoo gij u niet wilt vernederen onder de krachtige hand Gods, gij hebt geen deel aan de belofte van verhooging, en gij kunt de kracht niet ontvangen, die in die vernedering ligt, de kracht van al uwe bekommernis op den almachtigen God te werpen, wien gij ter harte gaat.

Dit is de andere weg, die zich opent, en dien ik u aanprijs, de eenige, die tot verhooging leidt: uw hart niet te sluiten, uwe bekommernis wel te gevoelen, onder de krachtige hand Gods

uw hart te laten verbrijzelen, en dan dat verbrijzelde hart ter genezing aan te bieden aan Hem, die het verbrijzelt.

Ja dit is een zekere weg, een weg, die onfeilbaar tot verhooging leidt. Die krachtige hand toch, wiens hand is zij? Wie is de God, die u slaat? Een God, wien gij ter harte gaat. Die krachtige hand is in dienst van een vaderlijk hart. Zij wordt bewogen door ontfermende liefde. Zij slaat om te heelen. Zij vernedert om te verhoogen. Werpt dan al uwe bekommernis op Hem; dit vertrouwen is de dienst, dien Hij eischt, deze vernedering alleen is Hem welgevallig en wordt gevolgd door verhooging.

Werp op Hem al uwe bekommernis voor uw leven en dat der uwen, voor vaderland en maatschappij, voor de kerk van Christus. In al deze dingen gaat gij hem ter harte, meer dan gij het weet, en zijn uwe belangen de Zijne, ja, beter dan gij weet Hij wat gij behoeft. Werp uwe bekommernissen op Hem voor uw leven en dat der uwen. Eene persoonlijke belofte, dat gij zult gespaard worden, dat de engel des verderfs uw huis niet zal bezoeken hebt gij niet. Straks wellicht zijt gij een der getroffenen of staat gij aan de stervenssponde van een der uwen. Stel u de mogelijkheid daarvan voor, verzoen u met de gedachte des doods, hoor de stem: bereid uw huis, want gij zult sterven. Maar.... „het leven is meer dan het voedsel, en het lichaam dan de kleeding.'' Uw leven gaat Hem ter harte, uw leven wil Hij niet overgeven aan het verderf, uwe ziel niet verlaten in het doodenrijk; uw vleesch wil Hij doen zeker wonen. Zie, uw leven, het is toch niet alleen dat bepaald getal ademtochten in deze aardsche lucht, met pestilentie bezwangerd, dat aantal schreden, dat gij doet op dezen weg naar het graf, onder den herdersstaf van den dood. (Ps. XLIX: 15). In de vallei der schaduwe des doods is een andere herder over u, of liever heeft dezelfde zijn doodsgewaad afgelegd en weidt Hij u, zijne schapen, als de Levensvorst. In de vallei der schaduwen des doods zult gij geen kwaad vreezen, want Hij is met u, Zijn stok en Zijn staf, die vertroosten u.

De donkere weg is de weg des levens, de weg om te verschijnen voor God in Zion. (Ps. XXIII : 4; LXXXIV : 8). O vertrouw u aan Hem toe, geef u over, leg uwe ziel in Zijne handen. Hij zal uwe ziel redden van het zwaard, uwe eenzame van het geweld des honds (Ps. XXII : 21). Heeft Hij dien weg niet voor u gebaand. Is hij u niet voorgegaan? Is Hij niet in den dood u tegemoet gegaan? Is Hij niet voor u gestorven, opdat gij met Hem zoudt leven? „O dood! waar is uw prikkel? o graf! waar is uwe overwinning?" Zoo kunt gij juichen, gij die met Christus gestorven zijt aan de eerste beginselen dezer wereld, gij, die het weet, dat hij door Zijn dood te niet gedaan heeft dengene die het geweld des doods had, en dat hij de sleutels heeft der hel en des doods. En wat belet u, het te weten? wat verhindert u te gelooven? O! dit is de heerlijkheid van het evangelie der opstanding dat wij u verkondigen, van dat evangelie, dat eene dwaasheid is en een ergernis voor den natuurlijken mensch, die daar nog staat in zijn hoogmoed tegenover God, dit, zeg ik, dat zoodra die hoogmoed verbroken en het hart verbrijzeld is, ook al onze bezwaren en bedenkingen wegvallen, en zijne waarheid ons in de oogen straalt met onverbleekten glans. Voor u, voor u, bekommerden, verslagenen van geest, voor u dit evangelie van opstanding en heerlijkheid. Gij hebt geene kracht, gij zoudt u wel willen toevertrouwen, uw hart klopt onrustig in uwen boezem, uwe zonden benauwen u, gij vreest te verschijnen voor den levenden God, en daarom zijt gij bang voor den dood. O! werpt uwe bekommernissen op Hem, die verlosser is van zondaren. Vertrouwt u toe, niet aan een afgod, niet aan een godsbegrip, niet aan uw ideaal, niet aan de gedachten uws harten, maar aan den levenden God, den God en Vader van Jezus Christus. Hij is uw God en Vader, want Jezus Christus is de uwe, hij, de Zoon, die door het lijden des doods is ingegaan in de heerlijkheid, om tot die heerlijkheid vele kinderen te leiden. Welaan dan, morgen, heden wellicht zijt gij des doods; heden dan uwe ziel gegeven aan den Levensvorst,

heden uwe bekommernis geworpen op Hem, wien gij ter harte gaat, die kan en wil verhoogen. Heden u en de uwen aan Hem opgedragen; heden de bede: Heer gedenk mijner in Uw koninkrijk!

Gij gaat Hem ter harte! „U komt de belofte toe en uwen kinderen, en allen die daar verre zijn, zoo velen, als er de Heer, onze God, toe roepen zal" (Hand. II : 39). Moed gevat dus voor u zelven en voor uwe kinderen, moed tegen de verschrikkingen des doods; maar ook moed voor het leven op aarde, moed voor de menschelijk maatschappij, voor deze wereld, die den onsterfelijken naam van Christus draagt. Al schijnen de fondamenten der aarde te wankelen, om de ongerechtigheid der menschen, al rijst de klacht onwillekeurig op in het hart: „Het is tijd voor den Heer, dat Hij werke, want zij hebben uwe wet verbroken" (Ps. LXXXII : 5, CXIX : 126), die wet is eeuwig en onwankelbaar, en te midden der oorlogen en geruchten der oorlogen wordt het koninkrijk voorbereid en aangekondigd van den Vredevorst, den koning der gerechtigheid. Wie is er onder ons, die niet iets van den schok gevoelt, die de plotseling uitgebroken oorlog in het midden van Europa aan de gansche europeesche maatschappij doet ondervinden? Is het niet als eene aardbeving in de zedelijke wereld, waarvan heinde en verre de grond dreunt, ook waar men den schok niet onmiddellijk gevoelt? Of liever: als het uitbreken van een vulkaan in de diepte der zee, waardoor de wateren bewogen worden? Het is nu nog zoo anders als bij de vroegere oorlogen van het laatste vierde dezer eeuw. Het is, alsof de gevaren zoo nabij zijn, alsof wij er onmiddellijk in zijn betrokken. Het is, alsof wij de slagvelden aanschouwen en den kruitdamp zien opstijgen, het gekerm der stervenden en de stem des vuurs vernemen. Een vreeselijk onweder is over Europa losgebarsten. Wij zien als in de verte den strijd der elementen. „Zijne bliksemen verlichten de wereld, het aardrijk ziet ze en beeft" (Ps. XCVII : 4). Gij kunt uwe oogen niet sluiten, dat zij niet zien, noch uwe ooren, dat zij niet hooren. Den schok gevoelen wij onmiddellijk. Kwijning, stilstand in den handel,

stremming van ieder verkeer, waardevermindering van ieder eigendom; fortuinen geschokt, vernietigd; toeneming van armoede, niet in het minst in ons midden, ziedaar de eerste en onmiddellijke gevolgen van den oorlog. Maar deze zijn tijdelijk. Voor wie verder ziet, dreigen andere gevaren; wat wordt er van den rechtstoestand van Europa na den oorlog, aan welke zijde ook de overwinning blijve? Kunnen wij als in den Amerikaanschen broederstrijd, besliste sympathie koesteren voor een der oorlogvoerende partijen en de zaak der menschheid aan hare banier vastknoopen? Hoe ook de uitslag zal zijn, kunnen wij dit niet reeds als zeker stellen, dat de naaste toekomst van Europa een toestand van onzekerheid zal zijn, zooals wij na den vrede van 1815 niet beleefd hebben? De maatschappelijke grondslagen, in dat jaar gelegd, reeds lang omwoeld en ondermijnd, worden thans vernietigd. Kunnen en zullen er nieuwe gelegd worden? en wanneer? en hoe? En ons vaderland, welke waarborgen heeft het van onafhankelijkheid en zelfstandigheid? Wat is zijn steun? Wie zijn onze beschermers in nood? Welke mogendheid? Welk europeesch belang? Hoe ruimer uw hart is, hoemeer gij een wijden kring getrokken hebt om u heen en daarin alles opneemt, wat menschelijk is, deste scherper is ook uw blik, deste dieper dringt die blik door in de verborgen kiemen van den strijd, die de menschelijke maatschappij in haar schoot draagt, maar deste grooter dan ook uwe bekommernis. Welnu, ook die bekommernis... werpt haar op Hem, wien de menschheid ter harte gaat! Zoo gij kunt lijden door hetgeen een ander lijdt, zoo het lijden der menschheid reeds begonnen is uw persoonlijk lijden te worden, gelooft het: daar is een nog reiner, een nog liefderijker hart dan het uwe, in dat hart ligt de menschheid. Zij gaat Hem ter harte, en Hij is de Almachtige! Het woord der profetie blijft bestaan, het woord van Hem, die spreekt en het is er, die gebiedt en het staat er! Welnu, dit woord verkondigt ons het Messiasrijk, het rijk des vredes en der gerechtigheid, zijn woord is het evangelie des koninkrijks. Die stormen der wereldgeschie-

denis, die oorlogen en geruchten van oorlogen, wel zijn zij het beginsel der smarten, maar die smarten zijn vruchtbaar, zij zijn geboorte-weeën, waaruit de nieuwe aarde, waar gerechtigheid zal wonen en vrede, zal geboren worden. „Wordt niet verschrikt; want dit moet geschieden; maar nog is het einde niet." „Ziet, ik heb het u alles voorzegd;" zoo spreekt Hij, de koning, wien alle macht gegeven is in den hemel en op aarde (Mark. XIII: 7, 23). Veeleer, nu en onder alle beroerten, die nog komen zullen: „Ziet omhoog en heft uwe oogen opwaarts, omdat uwe verlossing nabij is." (Luk. XXI: 28).

„Uwe verlossing nabij"? Zij is nog verre af... zoo hoor ik mij toeroepen, mij toeroepen van dezen en genen, van dezulken namelijk, die het evangelie der toekomst verstaan en geloovig aannemen. Zij weten het, al is de profetische Schrift van Oud en Nieuw Verbond beide voor hen nog veelvuldig in duister gehuld, zij weten het, naar het duidelijke woord des Heeren en zijner getuigen, dat daar nog veel moet geschieden, eer het eind zal zijn. Zij weten het.... en ach! juist dit doet hen vreezen en baart zoo menige bekommernis in hunne ziel ... dat dit vele bestaat in een reeks van gerichten over de wereld, van bezoekingen over de gemeente. Zij verwachten geene geleidelijke ontwikkeling, geen vooruitgang, die trapsgewijze en zonder schokken geschiedt, geene langzame, maar zekere overwinning van het kwaad in de wereld. Hun blik op de toekomst is beneveld door de sombere voorspellingen van al die weeën, die daar nog moeten komen over de geslachten der menschen, van al de ergernissen, waaraan de gemeente nog moet blootstaan en waarvoor velen zullen bezwijken. En voorwaar, een blik op den zedelijken toestand der wereld, ook der Christelijke, ook der geloovige gemeente, is niet in staat hen gerust te stellen. Zij zien het maar al te duidelijk, dat reeds vervuld wordt het woord des Heeren: „omdat de ongerechtigheid zal vermenigvuldigd worden, zoo zal de liefde van velen verkouden". (Matth. XXIV: 12). Is het

wonder, dat hun hart bezwaard is, dat zij bekommerd zijn over de toekomst der kerk, ook der vaderlandsche kerk, dat zij zich afvragen: wat moet er worden van het Protestantisme? Heeft het nog een toekomst, of is de zegen der Hervorming uitgeput? Wat zal er worden van de katholieke kerk? Zal het evangelisch beginsel daar triomfeeren of eindelijk geheel verstikt worden? Wat is in deze verwarde tijden de taak, de roeping, het uitzicht der kinderen Gods? Zijn zij nog het zout der aarde en het licht der wereld, of hebben zij slechts te vluchten in de woestijn en zich op te sluiten in de binnenkameren? Wat zal ik u antwoorden, dat gij niet reeds weet? Ik wil het antwoord van uw geloof, van den Geest Gods in uw hart slechts uitspreken. Ook deze bekommernis... werpt haar op Hem, die gezegd heeft, dat de poorten der helle niets vermogen tegen zijne gemeente. Meent gij, dat Hij haar zal overgeven aan den vijand, haar overlaten aan zich zelve, te midden des gevaars? Meent gij, dat Hij die zichzelven heeft overgegeven voor de gemeente, opdat Hij haar heiligen zou, haar gereinigd hebbende met het bad des waters door het woord, haar niet bewaren zal, behoeden inwendig voor ieder gevaar van afval, beveiligen uitwendig tegen iederen aanval des vijands? Heeft Hij niet gezegd, dat de vele verleidingen, waaraan zijne uitverkorenen bloot staan, hen zouden verleiden, *„indien het mogelijk ware"* (Matth. XXIV : 24). Heeft hij het niet betuigd: *„zal God geen recht doen Zijnen uitverkorenen, die dag en nacht tot Hem roepen, hoewel Hij lankmoedig is over hen"* (Luk. XVIII : 7)? O! houdt niet op Zijn aangezicht te zoeken. met smeekingen en gebeden! Hij zal u den weg wijzen, Zijnen weg, uwen weg, het smalle pad des levens, te midden van de vele ontbindingen, over alle de puinhoopen dezer wereld. „Hij zal niet verdonkerd worden en Hij zal niet verbroken worden totdat Hij het recht op aarde zal hebben besteld, en de eilanden zullen naar Zijn leer wachten" (Jes. XLII : 4). Dit behoort mede tot zijne profetieën van de laatste dagen, dat het evangelie des koninkrijks in de wereld zal gepredikt worden tot eene getuigenis

allen volken, vóór het einde (Matth. XXIV : 14). Ziet dan niet aan wat voor oogen is, maar aanschouwt den weg Gods en hoort Zijn stem in de woestijn. Deze tijden, tijden van verwoesting en ontbinding, tijden van angst en vrees, deze tijden zijn de vruchtbaarste voor den oogst, die daar komen zal. Ziet, als de harten sidderen, dan zoeken zij het vaste fondament. Maak u dan op, o gemeente des Heeren! in deze uwe kracht. „O Zion! gij verkondigster van goede boodschap! klim op een hoogen berg; o Jeruzalem! gij verkondigster van goede boodschap! hef uwe stem op met macht, hef ze op, vrees niet, zeg den steden van Juda: Ziet, hier is uw God!" (Jes. XL : 9). Gemeente van Jezus Christus, den gekruisigde, den eersteling uit de dooden, o gevoel uwe roeping, uwe heerlijkheid, uwe kracht. Aan de toekomst der kerk te wanhopen, dat is aan u zelve te wanhopen, te wanhopen aan Hem, die u gekocht heeft met Zijn bloed. De Kerk, dat zijt gij, en gij zijt des Heeren. Kerkelijke vormen mogen wisselen, kerkelijke instellingen vervangen worden door andere, het lichaam bestaat door stofwisseling, maar toch is het lichaam onsterfelijk door de onsterfelijke ziel. Die ziel zijt gij, gemeente! en gij zijt gemaakt, niet alleen tot eene levende ziel, maar, door den tweeden Adam, den mensch uit den hemel, tot een levendmakenden geest. Wat ook bezwijke, gij niet. Aan u de toekomst, aan u het koninkrijk. „Vrees niet, gij klein kuddeke! want het is des Vaders welbehagen geweest, ulieden het koninkrijk te geven" (Luk. XII : 32). Eerst het kruis, dan de heerlijkheid.

„Vernedert u dan onder de krachtige hand Gods, opdat Hij u verhooge te Zijner tijd, al uwe bekommernis op Hem werpende, want gij gaat Hem ter harte." Amen.

IV.

EEN FEESTDAG TE MIDDEN DER LIJDENSDAGEN.

Door het geloof zijn de muren van Jericho gevallen, toen zij tot zeven dagen toe omringd waren geweest.
HEBR. XI : 30.

Tot eenen feestelijken dag zijn wij te zamen gekomen, en eene feestelijke ure is het, die ons ook thans in dit bedehuis vereenigt. Maar als ik dit woord *feestelijk* uitspreek, is het alsof ik een pijnlijken trek ontwaar op menig gelaat, en de weemoedige vraag, die in mijn hart is opgerezen, vermoed ik ook in het hart van velen, de vraag: is het een tijd om feest te vieren? Welk hart kan onder de slaande hand Gods feestelijk gestemd zijn?

Ja, wel mogen wij spreken van de slaande hand Gods. Uwe gedachten loopen mijnen woorden vooruit. Waart de dood niet om ons heen? Pestilentie over mensch en dier. Kwijnende handel; stremming van internationaal verkeer op vele plaatsen; geldnood; stilstand in alle zaken. En daar ginds, als belichaming en hoogste uitdrukking van al dien nood, daar hoort men het gekletter der wapenen, daar stroomt het bloed, broederbloed, in dubbelen zin. Een oorlog — dien ik niet wil kenschetsen, waarvan ik alleen dit durf beweren, dat wij er de hoogere reden, de goddelijke bedoeling niet van kunnen inzien, zooals in den zoo vreeselijken amerikaanschen strijd, een oorlog in het hart van Europa, en die zoo licht zich over ons geheele werelddeel kan uitbreiden — houdt alle gemoederen in spanning en vrees der dingen, die komen

zullen. Wij hadden er ons aan gewend, de europeesche volken als één statensysteem te beschouwen, aan den familieband te gelooven, dien de christelijke beschaving om alle gelegd had. En thans — wat zal het einde zijn? Is het een begin van ontbinding, of nog slechts een station op den weg naar de laatste dingen? Zal Europa den palm der beschaving afstaan aan Amerika, of nog als edele mededingster hare eereplaats handhaven?

Wie kan het einde voorzien? De verborgen dingen zijn des Heeren, en voorzeker wij zijn thans niet te zamen gekomen om ons te verdiepen in gissingen, noch om te trachten het geheimschrift der profetie te ontcijferen, waarop wij als van zelve gewezen worden, zoo vaak wij de maatschappelijke en natuurlijke grondslagen der wereld als onder onze voeten voelen wankelen.

Alleenlijk wij vragen: kunnen wij feestvieren? En het antwoord luidt, het antwoord des Heiligen Geestes, het antwoord in dit woord Gods: *Verblijdt u te allen tijd, ja wederom zeg ik u, verblijdt u;* en ook in dit woord: *Dankt te allen tijd over alle dingen God en den Vader, in den naam van den Heere Jezus Christus, sprekende onder elkander met psalmen en lofzangen en geestelijke liederen, zingende en psalmzingende den Heer in uw hart.*

Verblijdt u te allen tijd. Dankt te allen tijd over alle dingen.

Te allen tijd. Dus ook in tijden van bezoeking, in tijden, als de gerichten Gods zijn over de kinderen der menschen. Over *alle dingen* dus ook zelfs over die bezoekingen en gerichten.

Voorwaar, de apostel die alzoo sprak, wist het wat het zegt: *te allen tijd in perikel* te zijn en ook de kerker had zijn loflied en psalmgezang gehoord. De gemeenten van Thessalonika en van Efeze wisten het, wat het zegt als vreemdeling te zijn op aarde, onrecht te lijden en te treuren over de ontslapenen.

En toch sprak deze martelaar des Heeren tot de lijdenden en vervolgden: *Verblijdt u en dankt; te allen tijd, over alle dingen;* zonder uitzondering toe te laten.

Gij, gemeente, die te dezer plaatse pleegt samen te komen, en die den schoonen naam draagt van Broedergemeente, als om

ons tot eene blijvende herinnering te strekken van hetgeen de gemeente van Jezus Christus behoort te zijn, en wat zij, door den strijd zelven, waarin zij aan alle plaatsen en in alle kerkgenootschappen gewikkeld is, meer en meer zal worden, gij, die de hand der broederlijke gemeenschap reikt toch niet alleen binnen uwen kring, maar aan allen ook daar buiten, die den Heer der heerlijkheid belijden en liefhebben, vergun mij het u te zeggen: ik prijs het in u, dat gij die apostolische vermaningen, om ons te verblijden en te danken te allen tijd en voor alle dingen, ter harte neemt en als in uw vaandel geschreven hebt. Dat is uw charisma. Worden zij, die in de nationale kerken dien naam belijden en den strijd des geloofs te strijden hebben, boven alles herinnerd, voornamelijk in deze tijden, aan die andere apostolische vermaning: „*Wordt krachtig in den Heer en in de sterkte Zijner macht, doet aan de geheele wapenrusting Gods*... opdat *gij kunt wederstaan in den boozen dag,*"... wij loopen wel eens gevaar, dat andere woord: „*Verblijdt u te allen tijd*"; „*dankt God te allen tijd*" te vergeten. Ik prijs het in u, dat gij ook thans, nu de zomer, die anders tot feesten van allerlei aard zoo velen te zamen roept en te zamen brengt, vreugdeloos en feesteloos voortsnelt, dit feest ons niet hebt onthouden.

Het behoefde ook niet. Zoo velen wij hier te zamen gekomen zijn, toonen wij door onze tegenwoordigheid, dat wij mede overtuigd zijn, dat daar is een heilige vreugde, die door geen nood der tijden wordt gestoord, een onophoudelijk dankoffer, dat door het vuur des hemels niet wordt verteerd, maar veeleer op nieuw ontbrandt.

Is het niet, omdat wij begrijpen, wat dit toevoegsel beteekent bij de apostolische vermaning om God te allen tijd over alle dingen te danken, dit toevoegsel, zeg ik: *in den naam van onzen Heere Jezus Christus;* en daarom: *God, als den Vader.*

In den naam van den Heere Jezus Christus. In den naam des gekruisigden. In den naam van Hem, die zoo vele tegensprekingen van zondaren heeft te verduren gehad, van Hem, die de

meest verachte was en de onwaardigste onder de menschen, een man van smarten, verzocht in krankheid, op wien de Heere God ons aller ongerechtigheden heeft doen aanloopen.

In den naam van Jezus Christus. Dus ook in gemeenschap met Hem. Dus ook ons kruis hem achternadragende. *In den naam van Jezus Christus ons te verblijden en te danken;* dat is te danken onder het kruis, dat is ons te verblijden, ook als de gerichten Gods zijn over de wereld, ons te verblijden in de vallei der schaduwen des doods.

Ons te verblijden en te danken, *ook dan.* Neen: *juist dan.* Ziet, tot den engel voor Gods aangezicht, die tusschen de mirten stond, in het gezicht van den profeet Zacharja, kwamen de engelen, die de Heer uitgezonden had over de gansche aarde, terug met de boodschap, dat de gansche aarde *stil was*, en toen was zijn antwoord een klacht, eene bede tot den Heer: „*Heere der heirscharen, hoe lang zult gij u niet ontfermen over Jeruzalem en over de steden van Juda?* Wanneer het stil is op aarde, vóór dat het eeuwige vrederijk is gekomen, is er als een stilstand in de komst van dat rijk, dat slechts door gerechtigheid kan komen. En daarom zijn de oordeelen Gods voorboden van de komst van dat rijk; want, *wanneer de gerichten Gods zijn over de aarde, dan leeren de kinderen der menschen gerechtigheid. Want alzoo zegt de Heer der heirscharen: Nog eens, een weinig tijds zal het zijn, en Ik zal de hemelen en de aarde en de zee en het droge doen beven. Ja, Ik zal al de Heidenen doen beven, en zij zullen komen tot den wensch aller Heidenen en Ik zal dit huis met heerlijkheid vervullen, zegt de Heer der heirscharen.* Jes. XXVI : 9; Haggaï II : 7, 8.

Te juichen in de hope, zich te verheugen in het gezicht op 's Heeren toekomst, het is de roeping der gemeente te allen tijd: maar dan vooral voelt zij die roeping, wanneer de Heer opstaat om de aarde te richten in rechtmatigheid.

Daarom, een feest over de toekomst van Gods koninkrijk, een feest der hope, een zendingsfeest kunnen wij vieren te allen

tijde; in tijden van bezoeking niet minder dan in tijden van rust, ja, dan het meest.

Ik heb gezocht naar een tekst, die ons het juichen der gemeente te midden der gevaren voor oogen stelde, en dien tekst meen ik gevonden te hebben in het woord, dat ik u voorlas, of liever in de geschiedenis, die ons dit woord in herinnering brengt. Want die geschiedenis is profetisch; Israël is ons in zijn lijden en verlossing, zijn strijd, en overwinning, de spiegel van de geschiedenis der gemeente. Ook dit geschiedverhaal is ons eene profetie, een woord Gods voor onzen tijd, een woord van aanmoediging en vertroosting voor de hooge en moeielijke taak der zending, die der gemeente is toebetrouwd. Laat ons het als zoodanig beschouwen. Eerst wijs ik u op het karakter van dit verhaal; om er alsdan de profetie in op te sporen, die het bevat voor de strijdende gemeente van Jezus Christus.

I.

Het verhaal, waarnaar ons tekstwoord ons verwijst, vinden wij, het is u bekend, in het boek Jozua. Dit eerste der boeken, waarin de geschiedenis van het volk Israël na zijne vorming in Egypte en in de woestijn wordt medegedeeld, heeft gelijk als alle bijbelboeken zijn eigenaardig karakter en zijne eigenaardige schoonheid. Dit is voorzeker niet een der geringste teekenen van de goddelijke ingeving der Schrift, dat zij een getrouw afbeeldsel is van menschelijke toestanden, menschelijke aandoeningen. Juist omdat een goddelijke ader de gansche Schrift doorloopt en zich tot in de fijnste vertakkingen verbreidt, hooren wij alle menschelijke polsslagen, in alle leden, in ieder deel van het organisme. Niet alleen in de geschiedenis zelve van het volk Gods aanschouwen wij den strijd tusschen Gods geest en 's menschen geest, de vestiging van het rijk Gods, eerst in de instellingen,

die het afbeelden, dán door het profetisch woord in de harten dergenen, die gelooven; maar ook in de wijze, hoe die geschiedenis wordt voorgesteld, zien wij, hoe van lieverlede het doel dier geschiedenis begrepen, de leidingen Gods met Zijn volk gewaardeerd zijn geworden. Het profetisch woord vereenzelvigt zich steeds meer en meer met het historische feit, en de aaneenschakeling der feiten wordt steeds meer openbaar als eene aaneenschakeling van leidingen en openbaringen Gods. Hoe verschillend is niet, om één voorbeeld te noemen, het licht, dat op Davids persoon en lotgevallen valt, waar wij, met den schrijver der Kronieken, de blijvende kracht aanschouwen van zijn strijd en lijden in het gevestigde koninkrijk, of waar die strijd en dat lijden ons als een levend drama wordt voorgesteld in de boeken van Samuel. Hoe anders treedt ons de geschiedenis van het rijk der tien stammen te voorschijn in de profetische schriften, die er den inwendigen toestand van teekenen, dan in de soms breeder ontworpen schetsen van de uitwendige gedaante van dat rijk in de boeken der Koningen.

Ook het boek Jozua heeft zijne eigenaardige schoonheden. Men zoude het kunnen noemen, indien dit woord niet gevaar liep misverstaan te worden, indien men slechts in het oog houdt, dat hier geschiedenis en geen mythe bedoeld wordt, en dat de dichter God is, die in feiten spreekt en niet in woorden, het episch gedicht van Israël.

Israël zich als volk vestigende in het land der vreemdelingschappen, dat land veroverende in de kracht zijns Heeren, en onder veel lijden om zijner zonden wille, ziedaar het thema.

Maar nu de uitvoering. Een getrouw beeld van de geschiedenis zelve. Enkele uitgewerkte tafereelen, vele korte aanduidingen, opsommingen van namen, plannen en teekeningen van eene nog niet voltooide organisatie, redevoeringen waarin de profetische geest van Israël zich handhaaft en nieuwe ontwikkelingen aankondigt. Dit alles in lossen samenhang aan elkander gesnoerd, zooals de fragmenten in de Homerische gedichten.

Ziedaar de vorm. Een beeld is hij van den toestand, die ons hier voor oogen gesteld wordt. Een toestand van wording, van vestiging, van wanorde, die tot orde wordt, die althans die orde zoekt. Een volk wordt ons hier geschilderd, dat met jeugdige kracht bezield alleenlijk nog niet weet, hoe die kracht aan te wenden en hoe ver zij reikt.

Een boek van de oorlogen des Heeren mag ook dit boek genoemd worden, maar die oorlogen worden gevoerd door een volk, dat wel den titel draagt van volk des Heeren, en ook bestemd en geroepen is, het te worden, maar dat toch nog in zijn eigen leger den vijand aantreft en daarom niet altijd kan zegepralen.

Toch heeft het zijn recht op dien titel reeds verworven, verworven met de eerste schreden, die het deed op vijandelijken grond. Dat recht is zijn geloof. Met datzelfde geloof, waardoor hunne vaderen de Roode Zee doorgegaan waren als door het droge, hadden ook zij, hunne kinderen, de voeten gezet in de bedding der Jordaan, dragende de arke des Verbonds; en ziet, de Heer had wonderheden gedaan in hun midden en Zijnen naam geheiligd. Daar stonden de wateren, die van boven afkwamen en rezen op eenen hoop; en het gansche Israël ging over op het droge, totdat al het volk geëindigd had door de Jordaan te trekken. Daar zijn zij nu gelegerd in hunne tenten naar de ordeningen hunner stammen, op den grond des vijands, tevens den grond der heilige graven en der altaren, opgerichte gedenkteekenen van het geloof hunner vaderen, die als vreemdelingen verkeerden te midden der Heidenen. Daar staan zij, als in slagorde geschaard in dat land, wel het land der beloftenis, maar tevens het land, waarvan de verspieders geen onwaar bericht hadden gegeven, toen zij het beschreven hadden als een land, wel vloeiende van melk en honing, maar bewoond door een sterk volk, en waarvan de steden vast waren en groot, en waar zij ook kinderen van Enak gezien hadden. Daar tegenover hen rijzen de muren van de eerste dier vaste steden, de muren van Jericho! Wat zullen zij

doen? Hunne vriendschap aanbieden aan de volken des lands en de hunne zoeken? Maar zij zijn een heilig volk, dat met de Heidenen geen bondgenootschap mag sluiten; en de ure der Heidenen, om opgenomen te worden in dat verbond, heeft nog niet geslagen. Wat zullen zij doen? Het zwaard trekken, den stormram aanleggen, zich door stroomen bloeds een weg banen naar de hoogte der bergen, om die te veroveren, naar de laagten der valleien, om die te bewonen? Ja, straks zal het zwaard gewijd worden tot een zwaard des Heeren, en de engel, de vorst van het heir des Heeren, hen voorgaan in den bloedigen slag. Straks, namelijk nadat Israël zich zelf den Heer zal hebben geheiligd en zijn geloof getoond aan 's Heeren woord, dat Hij zelf in hun midden is en ganschelijk voor hun aangezicht uitdrijven zal de volkeren des lands. Eerst zich sterken in den Heer hunnen God, in de sterkte Zijner macht, en dan in deze hunne kracht opstaan ten strijde: dat is de legerorde in het leger des Heeren.

En daarom gaan zij op, niet als ten strijde, maar als na den strijd, in zekerheid der overwinning, tot een feestelijken triomftocht. Vóór er een duim gronds op den vijand veroverd is, moet reeds het feestgeklank zich doen hooren, en alsof hunne vaandels al geplant waren op de tinnen der vijandelijke veste met hare vaste muren en gesloten poorten, wordt hun de bazuin in handen gegeven in plaats van het zwaard, en zijn hunne aanvoerders niet de heldhaftige stamhoofden, maar de priesters, die de ark des Heeren dragen. Het is een heirleger, als dat, hetwelk de Psalmdichter beschrijft in den profetischen Psalm bij uitnemendheid (110), wanneer hij het volk des Heeren beschrijft, uitgaande op den dag zijner heirkracht, gedost in heilig sieraad, want de koning van dat volk is priester in eeuwigheid, naar de ordening van Melchisedek. Het is een optocht als die naar Zion, in den 68sten Psalm beschreven, een optocht naar de hoogte, een optocht van Gods wagenen, tweemaal tien duizend, de duizenden verdubbeld en de Heer onder hen, een Sinaï in heiligheid. Het is eene slagorde, als die de profeet Joël beschrijft, wanneer hij

de Heidenen uitdaagt ten strijde, maar ziet, als zij optrekken tegen Israël, dan vinden zij daar den Heer zittende om te richten alle Heidenen van rondom.

Zoo wordt eene heilige week afgezonderd; zeven dagen lang zal geen zwaard getrokken, geen gekletter van wapenen gehoord, geen droppel bloeds gestort worden. Zes dagen lang wordt door het volk een plechtige omtocht gehouden om de stad, en niets wordt gehoord dan het bazuingeklank der priesters; en als de zevende dag aanbreekt, wordt de omtocht zevenmaal herhaald, en op het laatste geschal, ziet daar doet opeens eene andere stem zich hooren. De bazuin zwijgt; eene menschelijke stem wordt vernomen, de stem van Jozua: *Juicht, want de Heer heeft ulieden de stad gegeven.* En andermaal verheft zich de stem der bazuin, nu vermengd met de stem des volks. „*Het volk dan juichte, als zij met de bazuinen bliezen: en het geschiedde, als het volk het geluid der bazuin hoorde, zoo juichte het volk, en de muur viel onder zich, en het volk klom in de stad, een ieder tegenover zich, en zij namen de stad in.*"

Tot dus verre het geschiedverhaal. Merken wij er in op de hoogere orde, de goddelijke rede. Het eenvoudige, natuurlijke, onopgesmukte is haar kenmerk. Het wonder verbreekt niet den historischen samenhang, maar verbindt dien aan hoogere leidingen en werkingen, die buiten het bereik liggen onzer ervaring. Hadden wij hier te doen met legenden, die de schimmen der oudheid van lieverlede naarmate zij verbleeken in het tooverlicht der fantasie hullen, wij zouden voorzeker niet éene stad op die wijze zien innemen, maar vele andere. De geschiedenis van Israël zoude eene aaneenschakeling zijn van wonderen, en nergens, althans niet in de geschiedenis zijner oorsprongen, zoude er natuurlijke samenhang, historische ontwikkeling zijn te ontdekken. Overspanning is het kenmerk der legende. Naarmate de historische berichten ontbreken, de herinnering aan den voortijd is uitgewischt en de draad verborgen, die de geschiedenis van het heden aan die van het voorgeslacht verbindt, heeft de fantasie vrij spel,

en omdat ieder volk de bewustheid heeft, niet van een dierlijken, maar van een goddelijken oorsprong, dicht het zich eene geschiedenis van goden en heroën bij zijn wieg. Hadden wij hier te doen met een dichtstuk, een epos, niet van God, maar van menschen, de dichter zou geen weerstand hebben kunnen bieden aan de verzoeking, wat zeg ik, het zou zijn recht en zijn plicht zijn, den blik te slaan achter den voorhang, die de onzienlijke dingen van de zienlijke scheidt. Hoe en waardoor de muren van Jericho gevallen zijn, hij zou het ons beter weten te verhalen dan de eenvoudige geschiedschrijver van het boek van Jozua. Nu wordt ons niets anders verhaald dan wat de schrijver van den brief aan de Hebreën met juisten tact, met dien fijnen zin voor het eigenaardige der oud-testamentische Schriften, die den schrijvers der nieuw-testamentische eigen is, uit dit verhaal heeft afgeleid: *„Door het geloof zijn de muren van Jericho gevallen, als zij tot zeven dagen toe omringd waren geweest.*" Alleen de geloofsdaad wordt vermeld, de geloofsdaad in het omgaan der stad gedurende zeven dagen. *„Het geloof nu is een vaste grond der dingen, die men hoopt, en een bewijs der zaken, die men niet ziet.*" Maar hoe die dingen, die men niet ziet en die men hoopt, in zich zelve bestaan, en naar welke wetten zij worden tot dingen, die men ziet en geniet, ziedaar wat het geloof niet weet en niet zoekt te weten. Genoeg is het voor het geloof, dat God spreekt en belooft; en wat Hij spreekt dat is er, wat Hij belooft dat doet Hij.

Maar ook hierin bespeuren wij de hoogere orde, de goddelijke rede in dit geschiedverhaal, in de plaats namelijk, die het in den samenhang der geschiedenis bekleedt. Het is de opening van Israëls veldtochten in het land zijner erfenis. Straks zal het Aï moeten belegeren, ja aldaar geslagen worden; dan zich in slagorde moeten stellen tegen de verbonden koningen van het zuiden en het noorden des lands; iedere stam zal zijne steden op den vijand met het zwaard moeten veroveren en met het zwaard zich in het bezit daarvan moeten handhaven; eerst aan David zal het

gelukken zich eene hoofdstad te verwerven. Eene geschiedenis als die van de inneming van Jericho keert niet terug. Welnu, wij durven het beweren: zij kan ook niet terugkeeren; zij kan niet op een ander tijdperk van Israëls geschiedenis geschied zijn. De samenhang dier geschiedenis zoude verbroken, de historische ontwikkeling gestoord zijn. God is een God van orde; en de wonderen, die Hij doet, zijn niet, wat ook de tegensprekers beuzelen, eene verbreking, maar eene openbaring der orde van zijn rijk. God plaatst den mensch in een paradijs, opdat hij daarna en naar dat voorbeeld, zich de aarde onderwerpe. God verovert voor Israël, het volk des Verbonds, de eerste stad in zijne beloofde erfenis, opdat het volk in zijne kracht, wetende, dat de Heere God met hen is, zoude optrekken ten strijde. Deze geschiedenis ware ondenkbaar bij den voortgang, zij behoort tot den aanvang van Israëls vestiging. Ja, zij is die aanvang, zij stelt Israël, het volk der uitverkiezing, Gods eerstgeborene onder de volkeren der aarde, op de hoogte zijner roeping; en Israël zal het niet weder vergeten, ook wanneer het zelf schijnbaar alles zal moeten doen. Israël weet nu, wat het zegt, te strijden onder aanvoering van een legerhoofd, die niet sterft als Jozua, van een anderen Jozua, die de Vorst heet van het heir des Heeren; en die wetenschap gaat niet verloren. Zij is de kracht der profetische getuigenis, de troost der vromen in tijden van druk, de aanwijzing eener toekomst, die nog heden ten dage Israëls hoop en heerlijkheid is. Zoo is de aard van Gods werk. In den zaadkorrel ligt reeds de vrucht. In het onderpand der toekomst de toekomst zelve.

Doch het wordt tijd, dat ik mijne bedoeling verklaar met dit onderwerp te kiezen voor mijne feestrede. Leent mij nog eenige oogenblikken uwe aandacht, wanneer ik de profetie tracht te ontdekken, die deze geschiedenis bevat voor de strijdende gemeente van Jezus Christus.

II.

De profetie in deze gebeurtenis. Wij hebben haar reeds aangeduid. Zij ligt daarin, dat het volk des Heeren geroepen wordt om eerst, vertrouwende op Gods beloften en in de zekerheid, dat zijn vrederaad bestaat en door niets kan worden vernietigd, den Heere te danken en te juichen, en dan, versterkt en verkwikt door die vreugde des geloofs en der hope, zich op te maken ten strijde. Vergunt mij deze gedachte kortelijk te ontwikkelen, eerst in betrekking tot de verhouding, waarin de gemeente in het algemeen staat tot de wereld, dan in betrekking tot de bijzondere taak der zending.

Ziet, de verhouding van het volk van Israël tot het land Kanaän, is het beeld der verhouding der gansche gemeente tot de aarde, die zij zal beërven.

Daar staat een volk, verlost uit de banden der slavernij, uit het huis der dienstbaarheid, verlost niet door eigen kracht, maar door den sterken arm des Heeren, daar staat het, geheiligd door vele beproevingen, eindelijk op de grenzen van dat land vloeiende van melk en honing; van dat land, dat als een paradijs is op aarde, versierd als in een feestgewaad, met al de zegeningen des hemels, in de milde zonnestralen en den vroegen en spaden regen, en der aarde, die in hoogten en diepten al de gaven vereenigt van alle werelddeelen. Die vruchtbare landouwen zijn hem tot woonplaats gegeven; het is het land zijner erfenis, het land aan de vaderen beloofd door Hem, die de Heer is van hemel en aarde.

Maar dat land wordt bewoond door machtige volken, die den Heer niet kennen en die de mate hunner ongerechtigheden vol maken. Dat land is in handen des vijands, van den vijand van God en van Zijn rijk. Dat land der heerlijkheid is een overspelig land, afvallig van God, bezoedeld door de gruwelen der afgoden. Israël zal het moeten veroveren; en, is Israël getrouw,

de heerlijkheid van dat land zal openbaar worden, de woeste plaatsen zullen bloeien, wijnstok en vijgeboom zullen hunne vrucht geven, de vroege en de spade regen zullen niet ophouden, de bergen zullen ruischen van koren, de beken der valleien niet ophouden te vloeien, het paradijs met zijne vier stroomen zal herrijzen, zoo er slechts de rechte Adam in gevonden wordt. Zoo niet, daar is eene hand, die den regen zal weren, den hemel in koper zal veranderen en de aarde in ijzer; eene hand, die de milde zonnestralen tot zengend vuur zal doen zijn en de beken doen verdrogen, die de spijze zal afsnijden, de granen onder hunne kluiten doen verrotten, de kudden bedwelmen, de weiden der woestijnen verteren, heirlegers van sprinkhanen als eene vijandelijke macht uit de woestijn zal doen aanrukken, om het overblijvende te verdelgen. Daar is een God, die weet te zegenen, maar ook den zegen in vloek te veranderen, en die onder zijn afkeerig en afvallig volk den vloek zendt en de verstoring en het verderf, in alles, waaraan het zijne hand slaat.

Is de verhouding van Israël tot het land der belofte niet het beeld van de verhouding der gemeente van Jezus Christus tot de gansche aarde? O! het aardrijk is schoon en heerlijk, en wel hebben wij stof om te zeggen, te allen tijde te zeggen, ook onder de straffende hand Gods: *O Heer! onze Heer! hoe heerlijk is uw naam op de gansche aarde.* Wel hebben wij te spreken van de goedertierenheid des Heeren over al zijne werken. Ja, ook wanneer het vol is van doode lichamen en bloedbeken stroomen in de omgeploegde voren, ook dan blijft het woord bestaan: *Gij hebt den mensch doen heerschen over de werken Uwer handen: Gij hebt alles onder zijne voeten gezet.* De ontdekkingen der natuurwetenschap, de wonderen der industrie, zij mogen de gruwzaamheid van den oorlog vertiendubbelen, en, wat nog erger is, honderdvoudige aanleiding geven tot ontzenuwende weelde en verdierlijkenden zinnendienst, op zich zelve zijn zij teekenen van 's Heeren goedertierenheid jegens de menschen, en voorteekenen van de heerlijkheid der verlosten op de nieuwe aarde.

Welnu, wie zien deze teekenen? Wie gelooven aan die toekomst? Niet zij voorzeker, die in de natuur slechts zien een raderwerk en in den mensch een rad in dat raderwerk, voor wie de ontdekkingen der wetenschap en der nijverheid slechts aanleiding zijn tot nieuwe variatiën op het oude thema: *Laat ons eten en drinken, want morgen sterven wij.* Maar ook niet zij, die slechts het rijk des Satans zien op aarde, en die gelooven, dat de leugenaar waarheid sprak, toen hij verklaarde te kunnen beschikken over al de koninkrijken der wereld en hunne heerlijkheid. Maar zij, die, ja, wel zien, dat nog aan den mensch niet alle dingen onderworpen zijn, wel weten, dat zij door lijden moeten geheiligd worden, maar tevens weten, ja, zien in het geloof, dat Hij met heerlijkheid en eer gekroond is, die een weinig minder dan de engelen geworden was, vanwege het lijden des doods, opdat Hij door de genade Gods voor allen den dood smaken zou, namelijk Jezus. Zij weten het, dat door dat lijden des doods de Satan is uitgeworpen; en ziende de kracht van hunnen oversten Leidsman en Voleinder, gelooven zij Zijn woord: dat de zachtmoedigen het aardrijk zullen beërven.

De zachtmoedigen zullen het aardrijk beërven; de lijdende dienstknechten van Jehova, de geduldigen, die daar wachten op hunnen heer, zij, die daar weten, wat het zegt: *niet door kracht* of *geweld, maar door Mijnen geest zal het geschieden, spreekt de Heer.* Hoe zouden zij nu met deze hunne wetenschap, in deze hunne kracht, niet juichen en danken. Hoe zouden zij niet, met het volk der voorbereiding, te midden van het vijandige land, de bazuin opnemen en hun vreugdegeklank doen hooren: De Heer is waarlijk opgestaan! zijn is het rijk en de kracht en de heerlijkheid! Hoe niet juichen in de toekomst huns Heeren: „Wie zal ons scheiden van de liefde van Christus? verdrukking of benauwdheid, of vervolging, of honger, of naaktheid, of gevaar, of zwaard? In dit alles zijn wij meer dan overwinnaars door Hem, die ons heeft liefgehad.”

Ja, dit is de verhouding van de gemeente van Jezus Christus

tot de wereld, en meer en meer zal het blijken, dat hierin hare kracht is. Zij treedt op de hoogten der aarde door haar geloof, door hare hope, door hare liefde; en omdat zij deze drie krachten bezit, die blijven, terwijl alles voorbij gaat, daarom heeft zij altijd een lied, altijd een psalmgezang, heft zij altijd aan het lied der optochten. Ziet, daar is een tijd geweest, dat de gemeente, met schrik ontwakende bij de ontdekking, dat zij een verkeerden weg was ingeslagen en de heerlijkheid der wereld had gehouden voor de heerlijkheid van Christus, bij scharen rondging over de verwoeste aarde, zich zelve kastijdende, en met uitgezochte kwellingen boete doende voor hare dwalingen, en den hemel klaaglijk aanroepende, alsof hij gesloten ware. Het was de tijd van het verval van de pauselijke macht, de tijd na de kruistochten, vóór de hervorming. Zal het nu weder alzoo worden? Zal, omdat de tijden zwanger zijn van zware onheilen, dat donkere wolken alomme zich samenpakken en reeds uitbarsten, de gemeente van Jezus Christus, den Verrezene, zijn als de dochter Zions, toen zij haren bruidegom had verstooten, als die scharen, die van den kruisberg wederkeerden, slaande op hunne borsten? Of zullen wij van Israëls profeten geleerd hebben, dat Gods oordeelen over de wereld verlossingen zijn voor zijn volk? Zullen wij het woord indachtig zijn van den Zoon des Menschen: *Als nu deze dingen beginnen te geschieden, zoo ziet omhoog en heft uwe hoofden opwaarts, omdat uwe verlossing nabij is?* Zullen wij het niet uit de Openbaring des N. Testaments leeren, dat, met de ontsluiting van elk der zegelen, hoe vreeselijk ook de gerichten zijn die zij bevatten, de gemeente daarboven, de engelen en de verlosten te zamen, opstaat om het dank- en loflied aan te stemmen voor Hem, die op den troon zit en voor het Lam dat geslacht is? Immers, ook ons burgerschap is in den hemel, en wij hebben te zoeken de dingen die boven zijn, en niet die op de aarde zijn.

Toch is het slechts één deel van de roeping der gemeente, hier op aarde het loflied des geloofs aan te heffen en den zegezang der hope. Wel, indien het in waarheid is een lied des

harten, het gewichtigste deel, datgene, waarover zij, die niet weten wat gelooven en hopen is zich het meest te verwonderen hebben; wel het kennelijkste teeken van de inwoning Gods in de gemeente en van de uitstorting des H. Geestes. Toch is daar ook een werk te verrichten, een strijd te strijden met andere wapenen dan dankzegging en lofzang. Vallen daar steden op het geklank der bazuin, daar zijn er die moesten veroverd worden met het zwaard. Of liever — want in het verbond der vervulling, dat eeuwig is, wordt vereenigd, wat in het verbond der voorbereiding, dat nog tot deze eeuw behoort, was gescheiden — onder dankzegging en lofzang trekt de gemeente ten strijde. De blik naar boven is ook een blik in de verte. De lichtglans des hemels verbergt eene gansche wapenrusting. Zooals de engelen wel zijn in het hemelsche heiligdom dienen de (liturgische) geesten, maar ook uitgaan in de wereld als krachtige helden, zoo ook de gemeenten der verlosten. Doch ik verlaat de beeldspraak. Tweeledig is het werk, dat aan de gemeente is opgedragen op aarde, het één is een werk om te behouden, het andere om te veroveren.

Een werk om te behouden. Het werk der vrouw, die den zuurdeesem verbergt in de drie maten meels om het geheel te doen gisten; de maatschappelijke roeping van den Christen. Aan de geloovigen de schoone taak, om in iederen stand, in iedere maatschappelijke werkzaamheid, in wetenschap en kunst, in politieke en sociale belangen, niet te zijn eene partij, die kracht zoekt in aansluiting, die hare leuzen en parolen heeft, maar te zijn van de partij der waarheid, der gerechtigheid, ja die te vertegenwoordigen; overal een zoutkorrel neder te leggen en zelf een zout te zijn, dat het bederf weert, het gezonde bewaart, het kranke herstelt. O! tot die taak, die een strijd is van iederen dag, hebben wij noodig, voorwaar! die opgewekte stemming, die het werk is des Heiligen Geestes, dien hemel in het hart, die de vrucht is van het zaad des Woords. O! zij weten niet, wat zij verwerpen, zij bedriegen zich evenzeer over de mate hunner kracht, als over de

roeping der maatschappij, zij, die meenen tot die roeping te kunnen medewerken zonder in te stemmen met het loflied en het gebed der gemeente, zij, die het heden meenen te kunnen begrijpen zonder de toekomst, zonder het licht van het profetische woord, schijnende in de duistere plaats. Maar ook zij verstaan de kracht niet van hun eigen geloof, die, in angstvallige terughouding, voor de wereld en haar strijd, de maatschappij en hare vele belangen, de wetenschap en hare vele vragen oog noch hart hebben. Wij noemen toch Jezus niet alleen den eeuwigen koning, maar ook den koning der eeuwen. Te behouden, te genezen, te hervormen, te bouwen, ook af te breken en het brandijzer aan te wenden tot behoud, ziedaar de eerste, de maatschappelijke taak der gemeente van Jezus Christus, die daar immer dankt en juicht.

Maar dan ook, in de tweede plaats, te veroveren. Ziet, de stammen van Israël wachtten niet, dat alle twisten in hun midden gedempt, alle zaden van oproer gesmoord, alle onderlinge verhoudingen geregeld waren, eer zij gezamenlijk, met de arke des verbonds in hun midden, door de Jordaan trokken, en hun zegevierenden en veroverenden tocht aanvingen in het vijandige land. Wel wist Jozua, hun aanvoerder, hoeveel daar zou ontbreken aan de trouw des volks, hoe weinig er te rekenen viel op de eendracht der stammen. Toch roept hij tot allen: *Juicht, want de Heer heeft ulieden de stad gegeven*, en gaat hij hen voor in de oorlogen des Heeren. Zoo deed ook Paulus, de groote zendeling, hij ging voort van Klein-Azië naar Macedonië, van Macedonië naar Griekenland, en strekte zich uit met de begeerte zijns harten tot Rome en de einden der aarde, al werd hij niet begrepen door de Jeruzalemsche gemeente, al moest hij zelfs nog de oudste apostelen met zijnen weg verzoenen, al moest hij voor een tijd met een geliefden voorganger, Barnabas, en een geliefden jonger, Markus, breken. O! wel is in menig hart, en — ik ontveins het niet — ook in het mijne, dikwerf de twijfelmoedige vraag opgekomen: Is daar zendingskracht in de verscheurde gemeente;

zendingsgeest, liefde en ijver denkbaar onder onze verdeeldheden en twisten? Maar neen, onze lofzangen verbinden, onze gemeenschappelijke gebeden heelen onze wonden en met het oog op Hem, die voor ons stierf en eeuwig leeft, vergeten wij onze verdeeldheden en komen ons onze twisten zoo oneindig klein voor. En daarom blijven wij het uitroepen in de wereld: Het koninkrijk is des Heeren en zijns Gezalfden, en blijven bidden: Uw koninkrijk kome.

En deze onze gebeden en lofzangen stellen ons, als op onzichtbare vleugelen, in gemeenschap met hen, die van ons zijn uitgegaan en door ons gezonden onder de volkeren. Ja, zij strijden vaak ten bloede toe, en daar vallen ook wel eens helden in den strijd, en het oorlogstooneel wordt wel eens verplaatst, hier een post opgegeven, daar een andere gevestigd.

Alleen de strijd wordt niet opgegeven, totdat de aarde zal zijn des Heeren met hare volheid. Maar zoo zij strijden, wij strijden mede; als Mozes op den berg, met opgeheven handen. En indien Israël overwon zoolang het die handen zag opgeheven ten gebede, zoo is het voorwaar de kracht der zendelingen en der gemeenten, die zij vormen, om de moedergemeenten te zien bidden, zich in de gemeenschap des geloofs te weten met haar, en, wat ook de wereld hun aanbiede, op hare liefde en trouw te kunnen rekenen. Heil u, broedergemeente! dat gij deze roeping verstaat; wij willen u in dezen volgen, zonder de andere, de maatschappelijke, prijs te geven. O! laat ons, zoo velen als wij den Heer Jezus liefhebben, van elkander leeren, elkander aansporen, elkander navolgen in hetgeen wij van God hebben. En zijn wij nog verschillende stammen, wij hebben éene arke des Verbonds in ons midden; wij hebben één doop, en hebben deel aan één lichaam door éénen geest. Het is één brood, dat wij breken, één beker der dankzegging, dien wij zegenen. Zoo kunnen wij te zamen danken en lofzingen. O! mogen ook op het bazuingeklank van ons geloof de muren van menig Jericho vallen! *Amen.*

V.

LANKMOEDIGHEID.

> Zoo zijt dan lankmoedig, broeders! tot de toekomst des Heeren. Ziet, de landman verwacht de kostelijke vrucht des lands, lankmoedig zijnde over dezelve, totdat het den vroegen en spaden regen zal hebben ontvangen. Weest gij ook lankmoedig; versterkt uwe harten; want de toekomst des Heeren genaakt. Zucht niet tegen elkander, broeders! opdat gij niet veroordeeld wordt; ziet de Rechter staat voor de deur.
>
> JAK. V : 7—9.

„Die het bruisen der zeeën stilt, het bruisen harer golven, en het rumoer der volken. En die op de einden wonen vreezen voor uwe teekenen: Gij doet de uitgangen des morgens en des avonds juichen".... zoo zongen wij. Zoo mogen wij weder den danktoon aanheffen, een feestlied zingen na den bangen zomer, dien wij doorleefd hebben.

Inderdaad, daar is met het neigen van het jaar, met den herfst, die gekomen is, als eene verademing in de wereld gekomen, na zoovele dagen, ja weken en maanden van zorg en kommer. Het is, alsof het hart minder beklemd is en de borst vrijer ademt, alsof wij weder blijmoediger blik ten hemel kunnen slaan en ruimer uitzicht hebben op aarde. De slaande Engel trekt zijne hand terug: dagelijks is het aantal kleiner der offers, door de vreeselijke ziekte geveld. De landman ziet blijder toekomst tegemoet, nu aanvankelijk de oogst gunstiger uitslag belooft dan ver-

wacht was geworden. En zoo wij het oog verder laten weiden, dagelijks komen de berichten tot ons van legermachten, die ontbonden worden en huiswaarts keeren, zooals vroeger van die ten strijde zich rustten of in den strijd gewikkeld waren. Even onverwacht, als het uitbreken van den oorlog was, even verrassend was de vrede; en, wat men nu ook van den vrede te wachten hebbe, hoeveel waarborgen van duurzaamheid hij oplevere, zeker mogen wij ons daarover verheugen, dat het bloed niet meer stroomt, dat de gewapenden terugkeeren tot den stillen arbeid des vredes.

Verademing is er in de wereld; niets meer: geene verlossing, geene verlossing der natuur, geene verlossing der menschelijke maatschappij. Daar blijven genoeg teekenen over, ook nadat de verwoestende geesel geweken is, van blijvende oordeelen in de natuur en in de maatschappij. In de natuur; nog immer woedt de veepest, zelfs met vernieuwde kracht; de veldmuis knaagt aan de vruchten des lands; watersnood dreigt. In de maatschappij: de gesloten vrede laat de questiën van gemeenschappelijk europeesch belang onbeslist; de ziekte van een machtig vorst vervult allen, die op menschen vertrouwen, met schrik en ontsteltenis en legt hun de vraag op de lippen: wat dan!; nauwelijks laten de donkere wolken, die over Duitschland zijn losgebroken, eenen lichtstraal door, of andere pakken zich samen in het oosten, over het gebied van den Islam, waar zoo vele tijdelijke en geestelijke belangen der christenheid als verwarde draden in een knoop te zamen liggen. Zoo groot is de wanorde, zoo schijnbaar de orde, zoo levendig de overtuiging van de verwarring der toestanden, dat alle vertrouwen op gemeenschappelijke overtuigingen en belangen, op de heiligheid van eeden en van verdragen geschokt is, en dat van den ademtocht van eenen mensch het behoud van den tegenwoordigen toestand afhankelijk schijnt.

Verademing is er in de wereld; geene verlossing. Wij leven altijd in een voorbijgaanden, voorloopigen toestand; in de natuur, in de maatschappij. De tijd is niet gekomen, waarvan geprofeteerd

is. „*De goedertierenheid en waarheid zullen elkander ontmoeten, de gerechtigheid en vrede zullen elkander kussen. De waarheid zal uit de aarde spruiten, en gerechtigheid zal van den hemel nederzien. Ook zal de Heer het goede geven; en ons land zal zijne vrucht geven. De gerechtigheid zal voor zijn aangezicht henengaan, en Hij zal ze zetten op den weg zijner voetstappen.*" (Ps. LXXXV : 11—14). „*De wolf zal met het lam verkeeren, en de luipaard bij den geitebok nederliggen, en de leeuw zal stroo eten gelijk de os. En een zoogkind zal zich vermaken over het hol van een adder; en een gespeend kind zal zijne hand uitsteken in den kuil van den basilisk. Men zal nergens leed doen, noch verderven op den ganschen berg mijner heiligheid: want de aarde zal vol van de kennis des Heeren zijn, gelijk de wateren den bodem der zee bedekken.*" (Jes. XI : 6—9).

En toch aan die dagen hebben wij behoefte; behoefte aan zekerheid, aan vastheid, behoefte aan gerechtigheid en vrede, behoefte aan orde in de natuur en in de maatschappij, aan onwankelbare grondslagen voor beide; behoefte, in één woord, aan het rijk van den koning der gerechtigheid en des vredes, het Messiasrijk, het koninkrijk der hemelen. Onze stad, die fondamenten heeft, het Salem, de stad des vredes, en onze koning, Melchisedek, de koning der gerechtigheid. O! met al wat in ons is, met al onze waarachtige menschelijke behoeften en begeerten strekken wij ons uit naar de nieuwe aarde, den hof des Heeren, waar geene zonde meer is, noch dood.

Welnu, die toekomst is ons toegezegd, is ons geopenbaard in hem, die de Heer is der toekomstige eeuw, de tweede Adam, die gekomen is om de zonde te verzoenen aan het kruis, en die wederkomen zal, zonder zonde, om verheerlijkt te worden in het koninkrijk zijns Vaders, in de gemeente zijner heiligen.

Die toekomst verwachten wij. Op die toekomst worden wij gewezen ook in onzen tekst. Dit laatste hoofdstuk van den zoo praktisch-nuchteren, met Salomonische wijsheid en in Salomonischen spreukstijl geschreven brief van Jakobus is als de apoca-

lypse van Jakobus. Ook deze jonger des Heeren, getrouw aan zijn israëlietischen oorsprong, eindigt, zooals de getuigen des Heeren in Oud en Nieuw Testament beide met eene apocalypse, met een blik in de toekomst, de toekomst des Heeren, de toekomst zijner gemeente.

Wij, zijne gemeente, worden vermaand om lankmoedig te zijn tot de toekomst des Heeren. Die vermaning willen wij behartigen; over die lankmoedigheid wil ik tot u spreken. Deze tijd des jaars, de herfsttijd, de oogsttijd, stelt ons den eeuwigen oogst voor. De wereldgebeurtenissen van dit jaar wijzen ons op dien oogst en wekken het verlangen daarnaar op in onze ziel. Laat ons dien met lankmoedigheid verbeiden.

I. *Waarin die lankmoedigheid bestaat*,

II. *Waarin de grond ligt dier lankmoedigheid*,

wensch ik u, naar het woord van onzen tekst, heden voor te stellen. God werke haar in ons door zijn woord, naar de kracht, die in Jezus Christus is, den Heer des oogstes; zoo zij het!

I.

Waarin de lankmoedigheid bestaat wordt ons in onzen tekst geleerd, eerst in de vermaning zelve, dan in het beeld, meer dan een beeld, waarin zij ons wordt geteekend.

A. De vermaning zelve: „*Zoo zijt dan lankmoedig broeders tot de toekomst des Heeren.* Eenvoudig van vorm, maar rijk van inhoud is deze vermaning. De „broeders", die hier worden aangesproken, zijn dezulken — en daarom heeten zij „broeders" — die gemeenschap hebben met elkander. Deze gemeenschap is een gemeenschap des lijdens; zij zijn eene kruisgemeente. Maar dit alleen vormt nog geene gemeenschap. Het lijden kan slechts

strekken om de lijdenden af te zonderen van anderen, maar nog niet om hen samen te verbinden. Het kruis alleen verstrooide de discipelen; eerst de morgen der opstanding bracht hen weder te zamen. De gemeenschappelijk lijdenden, die hier worden toegesproken, zijn aan elkander verbonden door een gemeenschappelijke hoop. Over die gemeenschap des lijdens en die gemeenschap der hope hebben wij dus te spreken.

Een gemeenschappelijk lijden was over hen. Waarin bestond het? De vermaning van onzen tekst sluit zich door het woordje „dan" („zoo zijt *dan* lankmoedig") onmiddellijk aan bij het voorafgaande. Daar is eene tegenstelling uitgesproken tusschen deze lijdenden en de rijken naar de wereld, die „lekkerlijk geleefd hebben op aarde, en den wellust gevolgd; en hunne harten gevoed, als in eenen dag der slachting" (vs. 5). Het wee over dezen is uitgesproken, omdat zij op een zandgrond gebouwd hebben en hunne heerlijkheid gezocht in hetgeen teniet gedaan wordt: „welaan nu, gij rijken! weent en huilt over uwe ellendigheden, die over u komen. Uw rijkdom is verrot, en uwe kleederen zijn van de motten gegeten geworden; uw goud en zilver is verroest; en hun roest zal u zijn tot eene getuigenis, en zal uw vleesch als vuur verteren; gij hebt schatten, vergaderd in de laatste dagen" (vs. 1—3). Schatten des toorns zijn het geworden in de laatste dagen, die de profetische geest zich reeds als aanwezig voorstelt, schatten des toorns, die schatten die zij op aarde vergaderd hebben, waarvan zij tot hunne ziel gezegd hebben: „Ziel! gij hebt vele goederen, die opgelegd zijn voor vele jaren, neem rust, eet, drink, wees vroolijk" (Luk. XII : 19). Ziet, „niemand van hen zal zijnen broeder immermeer kunnen verlossen; hij zal Gode zijn rantsoen niet kunnen geven: dat hij ook voortaan geduriglijk zou leven en de verderving niet zien" (Ps. XLIX : 8, 10). „Hoe worden zij als in een oogenblik tot verschrikking, nemen een einde, worden teniet van verschrikkingen! Als een droom na het ontwaken!" Ps. LXXIII : 19, 20). Waarom? Omdat zij niet rijk waren in God. Omdat zij hunne schatten

niet als zijne schatten hebben aangemerkt, en naar het recht zijner heiligheid het hun toevertrouwde hebben bestierd. „Ziet, het loon der werklieden, die uwe landen gemaaid hebben, 'twelk van u verkort is, roept en het geschrei dergenen, die geoogst hebben, is gekomen tot in de ooren van den Heere Sabaôth" (vs. 4).

Wat ons hier in weinige, sprekende trekken wordt geschilderd, stelt ons het beeld van alle ongerechtigheid voor oogen, die in de wereld gepleegd wordt, en die zoo algemeen is, dat zij 's werelds wet kan worden genaamd. Wat is het recht der wereld? Het recht van den sterkste; het recht des gewelds, der verovering, van het feitelijk bezit. In de burgerlijke maatschappij, in de politieke.

Hoedanig nu is de verhouding van den christen tot het onrecht der wereld? Geweld met geweld te keeren? Tegen de ongerechtigheid ongerechtigheid te stellen? Is de weg der kruisdragers de weg der revolutie, opstand tegen God en menschen? Neen, de kruisweg, de weg van Jezus Christus, hun hoofd „die, als hij gescholden werd, niet weder schold, en als hij leed, niet dreigde; maar gaf het over aan Dien, die rechtvaardig oordeelt" (1 Petr. I : 23). Ziet — zoo luidt het bij Jakobus, die wel weet, wie de Rechtvaardige is en hoe hij voortgaat te lijden in de zijnen: — „Gij hebt veroordeeld, gij hebt gedood den rechtvaardige; en hij wederstaat u niet" (vs. 6).

Dit voorbeeld worde door de christenen gevolgd, als zij te lijden hebben van het onrecht der wereld: „zoo zijt dan lankmoedig, broeders!" Het is hun genoeg te weten, dat hun Heer en Hoofd lankmoedig is over de onrechtvaardigen, om mede lankmoedig te zijn, om het onrecht te dragen, te dragen in de lijdzaamheid des Heeren, Hem verbeidende.

Hem verbeidende! O! het is geen lijdelijk wachten, geen onbepaalde hoop op eene onzekere toekomst, geen twijfelmoedig berusten in eene onvermijdelijke noodzakelijkheid, het is een blijmoedig verwachten van den Rechter, den Verlosser. De lijdensgemeenschap is een gemeenschap der hope.

Eene gemeenschap der hope! „Zoo zijt dan lankmoedig, broeders! *tot de toekomst des Heeren*." „Tot de toekomst des Heeren!" O! daar is eene toekomst des Heeren, eene blijde, heerlijke toekomst. Zijn werk is niet voltooid, althans niet de openbaring daarvan. Het kruis is niet het laatste woord. Zijne verschijningen in de dagen na de opstanding zijn slechts een aanvang, voorteekenen eener laatste, nu blijvende verschijning in heerlijkheid, eener opstanding ook voor de zijnen, als de dood, de laatste vijand, ook in zijne gemeente zal worden teniet gedaan. Geene der heerlijke voorspellingen in de profetische schrift zal blijken overdreven of overdrachtelijk te zijn geweest. Wat de profeten gezien hebben van het koninkrijk des vredes en der gerechtigheid is nog slechts sacrament van de werkelijkheid, staat niet boven, maar nog beneden die werkelijkheid, die geopenbaard zal worden. Daartoe heeft hij ons den Geest tot onderpand gegeven, onderpand der zalige erfenis, die in de hemelen bewaard wordt voor ons, die in de kracht Gods bewaard worden door het geloof tot die zaligheid, die bereid is om geopenbaard te worden in den laatsten tijd (1 Petr. I : 5).

De toekomst des Heeren! Wel heeft onze profetische schrijver slechts gewaagd van de ongerechtigheid der menschen, maar als hij ons in die beschrijving den daglooner doet zien, roepende om zijn loon van de vruchten des lands, die hij geoogst heeft, dan herinnert hij ons tevens aan het woord nog in het paradijs gesproken: „In het zweet uws aanschijns zult gij uw brood eten. Doornen en distelen zal u het aardrijk voortbrengen." De zonden zijn doornen en distelen voor den geest, maar om der zonde wil is de aarde ook vol van doornen en distelen voor het vleesch. De harmonie is overal verbroken, en ook de goddelooze geniet niet de vrucht des lands zonder kommer en verdriet. In het rijk des Heeren, waar gerechtigheid woont, daar is ook de tweespalt tusschen den mensch en de natuur verbroken; het lijden der natuur is verzwolgen in de heerlijkheid. Het schepsel, dat zuchtende is tot nu toe, deelt in de onverderfelijkheid en heerlijkheid der kinderen Gods.

Met dit uitzicht, neen, met deze verwachting, deze vaste hope, ziende op de toekomst des Heeren, kunnen wij lankmoedig zijn onder het lijden des tegenwoordigen tijds. Wij verwachten de erfenis der heiligen in het licht. Wedergeboorte en opstanding: ziedaar onze twee leuzen, van ons, kinderen des koninkrijks. Onze lankmoedigheid is een blijmoedig verwachten van de toekomst des Heeren.

B. Een blijmoedig verwachten! Dus ook een werkzaam, een veerkrachtig verwachten. Dit wordt ons voorgesteld in het beeld — meer dan een beeld — waaronder die lankmoedigheid wordt voorgesteld.

Het is het beeld van den landman. „*Ziet, de landman verwacht de kostelijke vrucht des lands, lankmoedig zijnde over dezelve, totdat het den vroegen en spaden regen zal hebben ontvangen.*" Deze voorstelling is als de weerklank op de liefelijke gelijkenis des Heeren: „Alzoo is het koninkrijk Gods gelijk of een mensch het zaad in de aarde wierp; en voorts sliep, en opstond, nacht en dag; en het zaad uitsproot, en lang werd, dat hij zelf niet wist hoe. Want de aarde brengt van zelve vruchten voort: eerst het kruid, daarna de aar, daarna het volle koren in de aar. En als de vrucht zich voordoet, terstond zendt hij den sikkel daarin, omdat de oogst daar is" (Mark. IV : 26—29). Hier, gelijk daar, de nijvere landman, die den akker bezaait en zijn zaaisel niet uit het oog verliest, ook wel zorgvuldig nagaat, hoe de grond is en of het zaad opkomt en of er uitzicht is op een gezegenden oogst. Maar hier, gelijk daar, is het werk van den landman een lankmoedig wachten, een geloovig verbeiden: de oogst staat niet in zijne macht; de aarde brengt van zelve vruchten voort, mits zij het zaad ontvangen hebbe.

Het geestelijk leven spiegelt zich af in het natuurlijke; de zichtbare natuur is het beeld der onzichtbare geheimenissen van het koninkrijk Gods. Geschiedt in dat koninkrijk alles uit het geloof en door het geloof, is het zaad des geestes het woord des geloofs, en is de oogt de vrucht des geloofs; ook in het

natuurlijke leven wordt niets gedaan zonder geloof, een natuurlijk, instinktmatig geloof; nog niet, wat eerst in den geest kan plaats vinden, het zelfbewust geloof, dat eene vrije daad is, maar toch geloof, het geloof van den zuigeling, die zich aan de moederborst aansluit, het geloof van het kind, als het de eerste vrije schrede waagt, het geloof, zonder 't welk wij niet leven, noch ons bewegen, noch zijn.

In dien natuurlijken zin is het geloof van den landman groot, en een treffend voorbeeld van het geloof des geestes, waartoe wij ons door de eigen, vrije daad des geestes moeten aangorden.

Groot is het geloof van den landman, als hij zijn grond bezaait, als hij op den vroegen regen wacht en dan op den spaden, en dagen en nachten laat voorbijgaan in de verwachting des oogstes. Hij gelooft aan de levenskiem in het zaad, dat hij gezaaid heeft; hij ontleedt niet eerst de zaadkorrel, om te weten of zij scheikundig de bestanddeelen bevat van de plant die hij verwacht; neen, hij gelooft aan dat wonder, dat de zaadkorrel, stervende in den grond, vrucht zal geven, honderd- of zestig- of dertigvoud. Hij gelooft aan de levenskracht van den grond, dat hij, ondanks de harde korst en de koude oppervlakte en de steenen van binnen, de vruchtbare moederschoot is voor het zaad. Hij rekent op weer en wind, op regen en zonneschijn. Dagen en nachten zijn noodig voor de ontwikkeling van het zaad: licht en duisternis, warmte en koude, de vroege najaarsregen na het bezaaien en de spade voorjaarsregen vóór den oogst. Dat alles kan mislukken; de zonnehitte kan het zaad doen verschroeien, de nachtelijke koude het doen versterven; de regen kan te lang aanhouden of uitblijven. Dit alles kan geschieden en is menigmaal geschied. En toch laat geen landman zich weerhouden ook na herhaaldelijk mislukte oogsten, altijd weder te zaaien en koren te verwachten. En zijne hoop wordt niet beschaamd. Steeds opnieuw, van herfst tot herfst, onder alle hemelstreken is daar een vreugdepsalm in den herfst, een lied, waaraan de israëlietische dichter de gewijde

uitdrukking geeft: „Gij kroont het jaar uwer goedheid; en uwe voetstappen druipen van vettigheid. Zij bedruipen de weiden der woestijn; en de heuvelen zijn aangegord met verheuging. De velden zijn bekleed met kudden en de dalen zijn bedekt met koren; zij juichen, ook zingen zij" (Ps. LXV : 12—14).

Zietdaar, het beeld der lankmoedigheid, waarmede wij de toekomst des Heeren hebben te verbeiden. Geene werkelooze rust; eene veerkrachtige, blijmoedige, weldadige hope. Ook wij verwachten de kostelijke vrucht des lands, de kostelijkste van alle, het paradijs met al zijne heerlijkheid. En wij hebben grond tot die verwachting. Ook ons is het zaad in handen gegeven om te zaaien; ja, reeds zien wij de kracht van dat zaad in menige vrucht, die zich heeft getoond, in de eerstelingen, die reeds zijn ingezameld. Dat zaad is het woord Gods, het evangelie des koninkrijks. Ook wij weten het: de grond voor dat zaad is aanwezig, de grond, bereid om het te ontvangen. Zijn daar door de wereld vertreden harten, zijn daar rotsgronden, zijn daar velden waar doornen en distelen welig groeien, daar zijn ook eerlijke en goede harten, die het bewaren, en geen grond zoo betreden, zoo hard, zoo vol onkruid, of hij kan nog door omgraving en bemesting tot een vruchtbaren grond worden. Ook voor dit zaad is daar eene opvolging van dagen en nachten, hitte en koude noodig om te ontkiemen, en wij rekenen op de wijze zorg van Hem, die ons het zaad geeft om te zaaien, dat Hij den zonneschijn in ons leven ons niet zal onthouden, waar wij dien behoeven om niet ontmoedigd te worden, den kouden nachtwind niet, waar wij dien behoeven om ons niet in hoogmoed te verheffen. Ook wij verwachten nog een spaden regen, die den oogst doet rijpen, na den vroegen, die gekomen is. De eerste uitstorting des Heiligen Geestes heeft de gemeente gesticht; de tweede, die door zoo vele wisselingen der jaargetijden op onmerkbare wijze aan de eerste verbonden is, zal haar voleindigen. En wanneer gij al deze dingen zult zien geschieden, zoo weet, dat het nabij is voor de deur (Matth. XXIV vs. 33. Alzoo *„weest ook gij lankmoedig, versterkt uwe harten;*

want de toekomst des Heeren genaakt. Zucht niet tegen elkander, broeders! opdat gij niet veroordeeld wordt: Ziet de Rechter staat voor de deur."

„Versterkt uwe harten." „Zucht niet tegen elkander." Ziet, dat is de openbaring onzer lankmoedigheid en tevens het middel om in de lankmoedigheid bevestigd te worden.

De landman heeft, gedurende alle de maanden, die er tusschen het beploegen en bezaaien van den grond en den oogsttijd voorbijgaan, gestadig het beeld van den oogst voor den geest. Dit is het, wat hem aan zijn akker gehecht doet zijn, wat hem, ook waar de winter den arbeidstijd verkort en den rusttijd verlengt, toch aan dien schijnbaar dooden grond, als aan zijn erfdeel bindt, hem verhindert die plek te verlaten en hem het waakzame oog open doet houden voor alle veranderingen in grond en lucht. Rustig werken en waakzaam rusten, dat is zijne taak: gelijk of een mensch zaad in de aarde wierp en voorts sliep en opstond, nacht en dag.

Welnu, alzoo hebben wij ook onze harten te versterken om lankmoedig te zijn, en door die lankmoedigheid worden zij versterkt. Het was een werkelooze afmattende slaap der gemeente, geene verkwikkende rust, toen zij de toekomst des Heeren uit het oog verloor, den zaaitijd reeds voor den oogsttijd hield, en zich verheugde en verheerlijkte, alsof de spade regen reeds gekomen ware en het koren en de most vermenigvuldigd. Neen, de kerk is niet het koninkrijk, en wel heeft de gemeente te boeten voor hare lange, lange dwaling, van de heerlijkheid en de heerschappij gekozen te hebben boven het kruisdragen. Neen; nu nog het kruis op de schouders, maar de heerlijkheid in het hart. Treffend schoon is de samenvoeging van de woorden *smaad* en *heerlijkheid* in deze uitspraak van een anderen apostel: „Indien gij gesmaad wordt om den naam van Christus, zoo zijt gij zalig: want de Geest der heerlijkheid en van God rust op u" (I Petr. IV : 14). Welnu, onder den smaad der wereld, ja, onder al het lijden, dat de zonde over de wereld heeft gebracht en waarvan eerst de

gemeente in toenemende mate den omvang erkent en gevoelt, is dit het versterken onzer harten: te letten op de toekomst des Heeren; de idealen der Schrift niet af te meten naar de werkelijkheid, maar als openbaring te beschouwen eener hoogere, nog onzichtbare, maar toch aanwezige heerlijkheid. De idealen der Schrift moeten de idealen worden van ons hart, dan zijn wij inwendig verheerlijkt en dragen in lankmoedigheid de arme, arme werkelijkheid der wereld, die voorbij gaat. Neen, meer dan dit. Ziet, terwijl het lijden den geest somber stemt en het oog benevelt, en ook aan het schoonste en heerlijkste eene vale en grijze tint mededeelt, zoo worden wij, naarmate wij lankmoedigheid leeren, zelve versterkt in de hope. Want in die arme werkelijkheid gaan wij de teekenen opmerken der heerlijkheid, die geopenbaard zal worden, de voorteekenen der toekomst des Heeren. Wij zien den Rechter voor de deur staan en de toekomst des Heeren genaken in de vele gerichten, in de vele verlossingen, die de geschiedenis der menschheid vormen. Ons wordt in waarheid de geschiedenis der wereld het gericht der wereld. De ongerechtigheid zien wij geoordeeld na korten bloei; en het zaad des woords steeds heerlijk ontkiemen op iederen puinhoop, waarop het gezaaid is. Wij verstaan het woord des Heeren: „Hemel en aarde zullen voorbij gaan, maar mijne woorden zullen geenszins voorbijgaan"; en dat andere woord: „de poorten der hel zullen mijne gemeente niet overweldigen" (Matth. XXIV:35; XVI:18).

„Versterkt uwe harten; want de toekomst des Heeren genaakt." Dit is de eerste openbaring der lankmoedigheid; nog eenigszins verborgen en die alleen in de tevredenheid en blijmoedigheid des karakters door anderen wordt opgemerkt. De tweede is geheel eene zichtbare vrucht, eene vrucht, die wederom tegelijk het middel is, waardoor wij ons in de lankmoedigheid oefenen; zij is uitgesproken in dit woord: „Zucht niet tegen elkander, broeders! opdat gij niet veroordeeld wordt: Ziet, de Rechter staat voor de deur."

Voorwaar het wordt niet veroordeeld, zoo het lijdende hart

behoefte heeft aan aansluiting, aan mededeeling, aan den troost der gemeenschap. Ook die ons is voorgegaan op den kruisweg, nam zijne drie meest vertrouwde jongeren mede in den hof, en had behoefte, zijn hart voor hen uit te storten. Toch is daar een gestadig klagen over onrecht der wereld of de hardheid van ons lot, dat de geestkracht verlamt, en niet zonder murmureering is tegen God en liefdeloosheid is jegens de menschen. Geschiedt ons onrecht, wij worden zoo licht onrechtvaardig op onze beurt, onrechtvaardig jegens hen, die ons onrecht aandoen; wij zien alle schakeeringen voorbij; wij overdrijven en vergrooten; wij worden achterdochtig; veronderstellen nog meer dan wij ondervinden; zien slechts schuld in de wereld en niet ook in onszelve. Vergevensgezindheid wijkt uit ons hart met den ootmoed. En niet alleen, dat wij de wereld onrecht aandoen, ook jegens hen, die wij liefhebben en vertrouwen, als broeders in Christus aanmerken, worden wij allicht even onbillijk. Zoo zij niet terstond met ons instemmen, of ons trachten te wederleggen en te vertroosten, meenen wij, dat zij niet met ons lijden, in ons gevoel niet kunnen deelen. Zijn ook zij even onrechtvaardig, even hard als de wereld? En waant niet, dat als wij troost zoeken bij menschen zonder tot onszelve in te keeren, en dus dien troost niet vinden, waant niet, dat ons onrechtvaardig oordeel zich dan tot menschen bepaalt. Neen, de opstand tegen Hem, die dat lijden over ons gehengt, is niet verre. Heeft ook Hij geen troost? Hoort Hij mij niet? Ziet Hij niet, wat ik lijde? Waarom zoo veel? Waarom juist dit ondraaglijke? Daarom, „zucht niet tegen elkander, broeders! opdat gij niet veroordeeld wordt!" Veroordeeld, met de wereld, omdat gij van lieverlede zijt afgeweken, tot hetgeen waarvan gij u hadt bekeerd, tot den wreveligen opstand tegen den Rechtvaardige. Veroordeeld, met de wereld, omdat gij een wortel der bitterheid in u hebt toegelaten, die den grond in u heeft bedorven. „Laat ons dan vreezen, dat niet te eeniger tijd, de belofte van in zijne rust in te gaan nagelaten zijnde, iemand van u blijke achtergebleven te zijn" (Hebr. IV: 1).

Achtergebleven op dien dag, die de dag is der eeuwigheid; achtergebleven op den dag, dat de Bruidegom komt en de Rechter tevens; achtergebleven, zoodat gij geen deel hebt aan de heerlijkheid zijner toekomst! Dit gevaar is groot. Ziet de Rechter staat voor de deur; de rechter komt om u te verlossen, zoo gij hem verbeidt; om u op te richten, zoo gij zelf uw eigen rechter hebt willen zijn. Daarom broeders! wacht op den Heer, die daar komt om de aarde te richten; die de wereld zal richten in gerechtigheid en de volken in rechtmatigheid (Ps. XCVIII : 9). Hij zal ook uw recht voor zijn aangezicht doen uitgaan en uwe oogen zullen de billijkheden aanschouwen (Ps. XVII : 2). „Want gelijk de aarde hare spruit voortbrengt, en gelijk een hof hetgeen in hem gezaaid is, doet uitspruiten, alzoo zal de Heere Heere gerechtigheid en lof doen uitspruiten voor al de volken" (Jes. LXI : 11).

II.

Wij vragen, in de tweede plaats, naar den grond, waarop deze apostolische vermaning rust. Van dezen grond hangt het af, of wij haar moeten beschouwen als een individueelen, welgemeenden, maar toch in zich zelven krachteloozen raad van een edel mensch, of als een woord Gods, dat in zich levenskracht heeft, en die levenskracht mededeelt aan allen, die het aannemen.

Wij hebben reden om alzoo te vragen, want de vermaning zelve sluit zich niet onmiddellijk aan onze natuur aan, en hare opvolging schijnt dus eer een bewijs van zwakheid te zijn dan van kracht. Wie wil toch gaarne wachten? Wie heeft moed om te wachten? Om te zien op eene toekomst, die zoo volstrekt niet in het heden geworteld schijnt?

Wij hebben reden om alzoo te vragen, vooral als wij letten op den tijd, waarin deze vermaning is uitgesproken, en op den persoon, die haar heeft uitgesproken.

Op den tijd, waarin deze vermaning is uitgesproken. Hoedanig toch was die tijd? Ziet er zijn tijden van blijde verwachting, van moedige, veerkrachtige werkzaamheid in de geschiedenis der menschen, tijden van jeugd voor een volk, voor eene gansche maatschappij van volkeren. Daar zijn eeuwen, die een verleden schijnen te begraven; andere, die eene toekomst schijnen te baren. Tijden van ouderdom, tijden van jeugd in de wereld. Hoedanig nu was de tijd, waarin deze brief werd geschreven, de eerste eeuw onzer jaartelling, die eeuw der eerste keizers van Rome, de eeuw van Tiberius, van Caligula, van Nero? Was het een tijd van jeugd voor de volkeren, eene eeuw van hoop, van veerkracht, van blijmoedig uitzicht in de toekomst? Ach! gij weet het wel, voor zoovelen gij slechts eene oppervlakkige kennis hebt der wereldgeschiedenis. Was het niet de eeuw der vertwijfeling aan alle toekomst? Was de heerlijke oudheid, met hare schoone verwachtingen, haar edel streven, haar vrijheidszin, haar kunstzin, haar wijsbegeerte en haar godsdienst niet ten grave gedaald? De volkeren weeklaagden over de verloren vrijheid, en voor de onmachtige goden was nog slechts een praalgraf overgebleven in Romes Pantheon. De priesters zagen elkander glimlachend aan, en in de scholen der wijzen had de redeneerkunde de plaats ingenomen der wijsbegeerte en werd het scepticisme als het resultaat gesteld der praktische levenswijsheid. Huurlingen waren zij geworden, de priesters en de wijsgeeren, en de zinnendienst was de laatste toevlucht der bedrogen menigte. „Geene hoop hebbende en zonder God in de wereld": ziedaar de signatuur der eeuw, waarin deze vermaning om lankmoedig te zijn en op eene toekomst, eene zekere toekomst te hopen, met eenen aandrang gehoord werd zooals nimmer te voren. Het profefetische beeld van de moeder, die rondgaat weeklagende over het verwoeste land om hare kinderen te zoeken, die niet meer zijn, was het beeld der menschheid. Wie heeft den moed in die woestijn te antwoorden: *Wees lankmoedig, versterk uw hart; want de toekomst des Heeren genaakt?* Ach! had zij dan niet lang genoeg gewacht?

Is haar hart niet in haar binnenste gesmolten als was? Wat is er geworden van hare droomen? Welke toekomst hebben zij gebaard?

Wie heeft den moed alzoo te spreken? Wie is de man, die daar roept tot de afgetobde en vermoeide ziel: *Wees lankmoedig*, en die de menschen, zuchtende onder het ijzeren juk des Cesars, nog als broeders durft toespreken en op den waren Heerscher, een genadigen Rechter, een liefdevollen Herder, durft wijzen? Wie is die Jakobus, die zich noemt den dienstknecht van God en van den Heere Jezus Christus? Is hij wellicht een vertegenwoordiger van een jeugdig, krachtig ras, eerst nu opgetreden op het tooneel der geschiedenis? Komt hij uit een volk zonder verleden, dat alles verwacht van de toekomst en met jongelingsovermoed die toekomst tegemoet gaat? Ach, hij schrijft aan de twaalf stammen, die in de verstrooiing zijn. Eens waren zij niet in de verstrooiing, maar vereenigd in een heerlijk land onder den nationalen scepter van koningen als David en Salomo, met een eigen tempel, middelpunt des ganschen volks, te Jeruzalem. Eens waren zij een begeerlijke buit, een benijdenswaardige erve voor de volkeren van verre. Eens bezat de dochter Sions eene glanzende schoonheid onder de dochteren der aarde en bloeide de wijngaard des Heeren te midden der boomen des wouds. En thans? Het woord is vervuld geworden aan den wijnberg: „Het zwijn uit het woud heeft hem uitgewroet en het wild des velds heeft hem afgeweid" (Ps. LXXX : 14). „Heidenen zijn gekomen in de erfenis des Heeren: zij hebben den tempel zijner heiligheid verontreinigd, zij hebben Jeruzalem tot steenhoopen gesteld" (Ps. LXXIX : 1). Israël is verstrooid en veracht; zijn landbouw verwoest. Israël, een volk is het van het verleden, geen volk der toekomst. Israël is oud geworden en draagt in zijn ouderdom geen kroon der eere. Zal, kan het wedergeboren worden? Heeft het nog eene toekomst? Wie geeft aan dien man uit Israël, aan dien eenvoudigen Galileër, die voorwaar zich over den maatschappelijken en zedelijken toestand zijns volks geen illusiën vormt, die weet wat van zijn volk is te wachten, die

dieper blik slaat in de zedelijke ontbinding van dat volk en het verband tusschen de zedelijke en de maatschappelijke, dan menigeen zijner oudsten en wijzen, wie, wat geeft hem den moed, de kracht, om tot de twaalf stammen in de verstrooiing te spreken: *„zijt lankmoedig, broeders! tot de toekomst des Heeren?"*

O! het is omdat deze man, deze Galileër, deze Jakobus, de jonger van den gekruisigden Nazarener, in waarheid Israëliet is, beter Israëliet, dan die oudsten en wijzen, die over den Nazarener het doodvonnis hebben uitgesproken. Hij gelooft aan den God van Israël, aan dien God, die gesproken heeft tot zijn volk: *Hoor naar mij, o Huis van Jakob, en het gansche overblijfsel van het huis Israëls! die van mij gedragen zijt van den schoot aan en opgenomen van de baarmoeder af, en tot den ouderdom zal Ik dezelfde zijn, ja tot de grijsheid toe zal Ik ulieden dragen; Ik heb het gedaan, en Ik zal u opnemen, en Ik zal dragen en redden*" Jes. XLVI: 3, 4).

Het beeld van den landman, dat hij aan zijne broeders tot voorbeeld stelt, hij heeft het niet uitgedacht; het is niet eene schepping zijner fantasie, eene vernuftige overbrenging van een natuurlijken op geestelijke toestanden; neen, hij heeft het gevonden; hij heeft in de geestelijke wereld het voorbeeld ontdekt, waarnaar de aardsche landman onbewust zich voegt; hij heeft den hemelschen landman zien werken, den grond toebereiden en bebouwen en bevochtigen en den oogst voorbereiden, en daarom kan hij zeggen: wacht op dien oogst; wacht op zijne toekomst.

Schoon en heerlijk is het, dat wij, wachtende op de vrucht, die Hij voorbereidt, toch mede zijn werk moeten doen, en terwijl wij hem zien werken als den landman, toch mede als de landman moeten werken.

Doch eerst moeten wij hem zien werken; dan kunnen wij medewerken naar zijn voorbeeld. Anders niet; anders kunnen wij zijn werk slechts belemmeren of tegenwerken.

Dit is de grond van zijne vermaning, dit de kracht, waarin wij haar kunnen opvolgen: het werk van den hemelschen land-

man. Jakobus heeft het aanschouwd. Wij kunnen het aanschouwen met hem.

Jakobus heeft het aanschouwd. In Israël? Ja, wel in Israël; maar niet in Israël alleen. In Israël het zaad, in de heidenwereld de grond voor dat zaad.

In Israël is het zaad bewaard, het vruchtbare zaad des Woords. Wat ook verga en sterve in Israël, de heerlijkheid zijner koningen en de wijsheid zijner schriftgeleerden, het gezag zijner priesters en de kracht zijner offeranden en de heiligheid van zijnen tempel; niet zijn woord, het woord Gods, dat blijft tot in eeuwigheid.

Zijne heerlijkheid heeft Israël aan het kruis geslagen, en zij wisten niet, wat zij deden, toen daar op den kruisheuvel boven het bloedende hoofd van den Nazarener geschreven stond die titel der overvloeiende verachting der heidenen voor Israël: *de koning der Joden.* Daar is te schande geworden de wijsheid zijner schriftgeleerden en de gerechtigheid zijner oudsten en de heiligheid zijner priesters. Daar is zijn tempel ontwijd en zijne koninklijke kroon in het slijk gesleurd, maar niet begraven in het graf is zijn woord, het woord van dien Nazarener, het woord Gods, het woord van al zijne profeten, van den aanvang der wereld af, tot één woord geworden in dien gekruisigde. Neen, het is opgestaan ten derden dage uit het graf en het is gezaaid geworden in den akker der wereld, en het is gebleken, dat het zaad, gestorven zijnde, niet alleen blijft maar vele vruchten voortbrengt.

Niet alleen blijft, maar vele vruchten voortbrengt. Want ziet, de akker was toebereid, de grond was voor dat zaad bewaard, evenals het zaad voor den grond.

Israël herleeft in de verstrooiing. De ware synagoge ontstaat, de gemeente des levenden Gods. De twaalf stammen in de verstrooiing, waaraan deze brief gericht is, zij zijn niet alleen uit Israël, maar ook uit de heidenen. De wereld heeft eene toekomst, en die toekomst ligt niet in het Israël naar het vleesch, niet in het rijk van Nero, zij ligt in die onaanzienlijke gemeenten,

die armen en slaven, die het woord der profetie verstaan en niet meer zijn „zonder hoop en zonder God in de wereld.”

Dat heeft deze Jakobus gezien van den hemelschen landman, dit werk: Israël voor de heidenen, en de heidenen voor Israël te bewaren, en hen beide te vereenigen in den éénen nieuwen mensch, Jezus Christus, den mensch uit den hemel, den koning, niet van deze wereld.

Dit werk heeft hij gezien en in dit werk de lankmoedigheid van den hemelschen landman. Eerstelingen des oogstes, onvergankelijke en onbedrieglijke voorteekenen van de voltooiing des oogstes, de voleindiging der wereld, zijn die gemeenten des gekruisigden.

Eerstelingen des oogstes! Eene lange, lange voorbereiding was voorafgegaan. De paradijsbeloften, de belofte aan Abraham gegeven, de afzondering van Israël, al de leidingen Gods met zijn volk, onvruchtbaar scheen het alles te zijn en der verdwijning nabij, toen daar Israël zijnen Messias kruisigde. Maar neen — niet onvruchtbaar. Daar was overgebleven een rijpe vrucht, de gezegende onder de vrouwen, die moeder des Heeren kon worden. Daar waren aan den dorren stam nieuwe liefelijke bloesems gezien, in dien Simeon en die Anna, dien Zacharias en die Elizabeth, die herders en die visschers, die het woord des levens geloofden. Een overblijfsel naar de verkiezing der genade in Israël; straks velden, wit om te oogsten, in de Heidenwereld. O! wie als Jakobus de woestijn alzoo heeft zien bloeien, en op de puinhoopen der wereld de eerste bloesems en vruchten heeft aanschouwd van het koninkrijk der hemelen, die heeft grond om te zeggen: „Weest lankmoedig, broeders! tot de toekomst des Heeren”.

En wij, hebben wij niet evenveel grond, ja meer dan Jakobus, om elkander tot die lankmoedigheid, die blijmoedige werkzame verwachting op te wekken?

„Ook wij aanschouwen vele puinhoopen en wat vroeger bloeide, ligt verwoest. Ook op onze wereld passen nog altijd de profetische

beschrijvingen van de woestijn. Ook wij hebben nog altijd het schouwspel voor oogen: „Alle vleesch is als gras, en al zijne heerlijkheid als de bloem des velds. Het gras verdort, de bloem valt af, als de Geest des Heeren daarin blaast" (Jes. XL: 6, 7). Maar ik vraag u: heeft het zaad des Woords zijne kracht verloren? Is het evangelie des koninkrijks geene levenskiem meer? Of is de grond onvatbaar geworden om het te ontvangen, en bloeit de woestijn niet meer, als zij dat zaad ontvangt? Of ontbreekt de zonneschijn en de regen, de opvolging van licht en van duisternis in de zedelijke wereld? Gij weet het beter, moogt gij het bij ondervinding weten! Nog altijd is het hart des menschen, als bij het ontvangen der eerste belofte, een grond, door de lankmoedigheid des hemelschen landmans toebereid voor dat zaad. Nog altijd zoeken wij dien vrede, dien dat woord ons verkondigt, en blijft ons hart onrustig in ons kloppen, zoolang wij Hem niet gevonden hebben, die in dat woord tot ons komt. Nog altijd is het woord des engels aan de herders eene blijde boodschap voor al de harten, die God zoeken, en verliest noch het kerst-, noch het paasch-evangelie zijne vernieuwende kracht, al keert het jaarlijks terug en al zijn onze ooren gewend aan de klanken, waarin het door menschen wordt verkondigd. O! getuigt het, gij allen, die, wellicht na lang zoeken, na veel strijd, en onder al de twijfelingen dezer eeuw, eindelijk rust gevonden hebt, rust in uwen God, eene rust, die u veerkrachtig maakt tot den strijd en waarvan gij het gewisse voorgevoel hebt, dat zij u niet kan ontnomen worden, dat zij is de eeuwige sabbat Gods! Tot die rust in God moeten wij worden opgevoed; zij moet alle onrust in ons overwinnen. Ook in ons zijn slechts de eerstelingen van den oogst. Welnu, heeft de vroege regen, de eerste gave des Heiligen Geestes, ons hart verkwikt, wij wachten den spaden. De hemelsche landman voert ons door koude nachten weder tot liefelijke morgenstonden, en de nacht duurt niet te lang, en de zonnestralen zijn niet te fel. Hij weet, wat wij behoeven, en Hij zal zijn werk voleindigen! O! laat ons lankmoedig zijn tot de toekomst des

Heeren! Lankmoedig over ons zelve, naar het voorbeeld zijner lankmoedigheid. Dat de langzaamheid onzer geestelijke ontwikkeling, ja, menigmaal de schijn van achteruitgang, de beschamende ontdekkingen in ons zelve, het dikwerf onmachtig grijpen naar den palm der overwinning, ons niet ontmoedigen! De Heer kent zijn' tijd. Wat Hij in ons afbreekt, dat is wat onzen wasdom belemmert. Hij reinigt ons, opdat wij meer vrucht zouden dragen. De rank moge tenger zijn en van bladertooi beroofd, mits zij in den wijnstok blijve is haar onaanzienlijk voorkomen het teeken van sparende kracht. „Versterkt uwe harten, want de toekomst des Heeren genaakt." Laat ons lankmoedig zijn over elkander. „Zucht niet tegen elkander, broeders! opdat gij niet veroordeeld wordt; ziet, de Rechter staat voor de deur." Beschuldigt elkander niet, beschuldigt de wereld niet. Zult gij den Heer des oogstes de wegen zijner lankmoedigheid voorschrijven en die willen beperken, of de wegen zijner gerechtigheid en die willen verhaasten? Hij, de Rechter weet zijn tijd, en Hij staat voor de deur. „Zwijg den Heer, en verbeid Hem... Want de boosdoeners zullen uitgeroeid worden, maar die den Heer verwachten, die zullen de aarde erfelijk bezitten" (Ps. XXXVII: 7, 9). Die den Heer verwachten! Laat ons Hem verwachten, broeders! Ziet, de toekomst des Heeren genaakt; de Rechter staat voor de deur! *Amen.*

VI.

„NOG IS HET EINDE NIET.”

Nog is het einde niet.
MATTH. XXIV : 6c.

De laatste ure van het jaar 1866! Het is mij, wanneer ik deze woorden uitspreek, alsof ik eene gansche wereld van gedachten in u opwek, van sombere, weemoedige gedachten, gedachten des doods, gedachten des eindes!

Het jaar 1866! Welk een jaar! Het is, alsof wij nog hooren de stemmen des geweens, van nabij en van verre, het steunen der stervenden op hunne sponden, het weeklagen der gevallenen op de slagvelden; hier het doffe geluid van den lijkwagen in onze straten, daar het brieschen van het krijgsros, het gekletter der wapenen. Hier velt het zwaard van den engel Jehovah's zijne duizenden, daar vallen door het zwaard des mans de tienduizenden.

Het jaar 1866! Met bloedroode stift is zijne geschiedenis geschreven in de rolle des boeks daar boven, en het zwarte rouwkleed hier beneden is de mantel, dien het als erfenis achterlaat aan het jaar dat komen zal!

Het jaar 1866! O! met welk blijmoedig vertrouwen gingen wij het tegemoet! Daar achter ons lag een jaar van zonnestralen in dubbelen zin, van zonnestralen in de natuur, van zonnestralen in de geschiedenis. In de natuur. Het was, alsof de engel des verderfs, losgemaakt van zijne banden aan de boorden van den Ganges, wel zijn verpestenden adem over de brandende woestijn,

door Mekka's bedevaartgangers bezocht, had kunnen doen gaan, en het nog gewaagd had de Middellandsche zee over te trekken en zich neder te zetten in de havensteden van Europa's zuidkust, maar dáár voor de gezegende vloeren van Europa's hoogland zijn vlammend zwaard uit den verlamden arm zich had voelen ontzinken. In de geschiedenis. Het was, alsof alle botsingen tusschen vorsten en natiën door de wijsheid der eersten, door de beschaving der laatsten eene vredelievende oplossing tegemoet gingen, en alsof de eeuw nu eerst recht had den vredezang aan te heffen, die een loflied was op haar zelf. Ook wij, Nederlanders, hadden in 1865 het feest van Nederlands verlossing nog eens herhaald in de herdenking van den vijftigjarigen zegen van de overwinning bij Waterloo. Ook wij hielden het voor onmogelijk, dat het oorlogsvuur ontbranden zou als aan onze grenzen, en dat de duitsche broederstammen tegen elkaar in slagorde geschaard zouden staan en hun heerlijk vaderland prijs geven aan den gruwel der verwoesting. Hoe groot, hoe algemeen was het vertrouwen op het behoud van den vrede tot voor weinige weken, neen dagen vóór het vallen van het eerste schot!

En ziet, als tegelijk wordt, door hoogere macht dan menschelijke willekeur of menschelijke wijsheid, aan de twee zwaarden, dat der pestilentie en dat des oorlogs, geboden: beweegt u over de volkeren van Europa. Het is, alsof wij, naar het schoone beeld der Heilige Schrift, de bliksemen in slagorde geschaard zagen voor het aangezicht van Hem, die op den troon zit, wachtende op het bevel wie zij moesten treffen.

Het jaar 1866! Met blijmoedig vertrouwen vingen wij het aan; luider dan ooit zong de eeuw eene hymne op zich zelve. Maar is het niet, alsof thans die lofzang niet meer zoo recht van het hart kan, en alsof de verbleekte lippen weigeren dien aan te heffen? Is het niet, alsof dit jaar ons met schrik heeft doen ontwaken uit onze ontzenuwende rust? De zoete vrededroom is voorbij, en wij kunnen, al willen wij weder rusten, den draad van dien droom niet weder opvatten. Wij hebben te veel schrille

tonen gehoord tusschen beide. Het onweder heeft zich ontladen uit de zwoele lucht, waarin wij eenige jaren voortdommelden, en de scherpe koude, die ontstaan is in de zedelijke wereld, laat ons niet toe, weder in te slapen. O! zoo wij iets geleerd hebben van de lessen van dit jaar, dan beginnen wij althans te beseffen, dat daar in de wereld zijn gerichten, gerichten Gods; dat er dus een plan is in de wereldgeschiedenis, dat de eeuwen hare roeping hebben tot het einde, dat het niet waar is, wat alleen van het leven buiten God kan gezegd worden: daar is niets nieuws onder de zonne.

Welnu, over dit plan wensch ik tot u te spreken; over hetgeen ons tekstwoord noemt: *het einde.*

Daar komt een einde: *laat ons er op letten.*

Nog is het einde niet: *laat ons het met kalmte verbeiden.*

Het komt haastelijk: *laat ons met waakzamen ijver er ons op voorbereiden.*

Ziedaar de drieledige les, waarin ik uwe ernstige indrukken van deze ure wensch te vertolken.

I.

Daar komt een einde. Dit is de veronderstelling, waarvan de Heer uitgaat in het woord van onzen tekst. Wanneer Hij zegt: „nog is het einde niet", dan ligt daarin opgesloten de stelling, dat daar een einde is, het einde, het absolute einde, het einde aller dingen. Doch hoe! — zoo hoor ik mij toeroepen — past dit woord wel in den mond van den Levensvorst, van Hem, die het eeuwige leven geeft, die zich zelven noemt de opstanding en

het leven? Eer zouden wij dit woord verwachten van den indischen profeet, den grooten Boeddha en zijne priesters. Immers deze spreken van een terugkeer van de wereld in het al, in het onpersoonlijke zijn, dat wij God noemen. Maar in eene levensbeschouwing, die uitgaat van het verhevene woord: „In den beginne schiep God de hemelen en de aarde", in de israëlietische levensbeschouwing, in de levensbeschouwing van dezen Jezus, den Christus, welke plaats is daar voor een einde? Hoe heerlijk klinken ons zijne woorden tegemoet juist daarom, omdat zij alle zijn beloften, beloften van verlossing, opstanding en heerlijkheid. Of wel, spreekt Hij in dien zin van eene nieuwe schepping, dat de eerste vernietigd wordt, en dat voor den nieuwen hemel en de nieuwe aarde de oude zelfs geen grondstof oplevert, dat de geschiedenis geen doel heeft, de natuur geene toekomst?

Ik wil u niet langer ophouden met het stellen van deze vragen. Het antwoord ligt voor de hand. Het woord *einde* duidt even zoozeer aan een begin als een einde; want de kracht van het woord is *voleinding*. Wel het einde van een toestand, ja een volkomen einde; maar alzoo, dat daaruit geboren wordt eene onvergankelijke vrucht. De moeder heeft het kind voldragen; de geboorte van het kind doodt de moeder, 't is waar, maar alleen omdat de gansche levenskracht van de moeder in het kind is overgegaan. De moeder herleeft, verjongd in het kind van haar schoot. De moeder is de oude wereld, deze natuur, deze menschheid, die als in barensnood is, zoekende van de heerschappij des verderfs verlost te worden, omdat zij een onsterfelijk leven in zich voelt. Het kind is de nieuwe aarde, het paradijs in de natuur, het vrederijk in de menschheid. Het wordt met smart geboren; vele zijn de geboorteweeën en hevig de strijd des nieuwen levens, dat eene gestalte zoekt, zijne eigen onverderfelijke gestalte; maar overwinnen zal het leven en niet de dood.

O! hoe wordt dat woord *einde* voor onze verbeelding als van gedaante veranderd; hoe legt het zijn somber doodsgewaad af om in het schitterend licht des levens te verschijnen; hoe

wordt het een liefelijk woord, een woord der profetie, een woord des levenden Gods, als wij het alzoo verstaan!

Ziet, nog heeft de geest geen macht over de natuur; nog waart de onverbiddelijke dood en verbrijzelt, wat de mensch heeft gewrocht; alle roem is ijdel, alle zelfverheffing een onmachtige opstand tegen Hem, die op den troon zit. De pestilentie over mensch en dier heeft het ons geleerd, leert het ons nog altijd; ieder misgewas, iedere natuurramp door vuur of door water, verkondigt het ons; iedere dag roept het luide in alle offers, die de dood vraagt, dat de mensch nog niet met heerlijkheid en eere is gekroond, dat de profetie van den achtsten psalm niet is vervuld.

Maar die profetie ligt diep in ons hart. Zij is eene profetie in 's menschen geest gegrift, eer zij op de israëlietische harp is gezongen, eene profetie als onderpand der hope medegegeven uit het paradijs, de profetie, dat de natuur moet worden verheerlijkt en de dood overwonnen, dat niet aan haar blinde kracht, maar aan den geest de overwinning toekomt, dat de aarde en hare volheid behoort den Heer en zijnen Gezalfde, zijnen Gezalfde, dat is den Zoon des menschen.

Zoo diep ligt zij in 's menschen hart begraven, dat ook zij, die haar niet gelooven onwillekeurig doen, alsof zij haar geloofden, en dat men van haar kan zeggen, wat de apostel zegt van hen, die de wet niet hebben, dat zij van nature doen de dingen der wet. Ziet, de wetenschap, die de oplossing zoekt der raadselen van ons leven, de staathuishoudkunde, die hare ontdekkingen tracht aan te wenden tot wering van krankheid en leniging van allen levensnood, zij mogen, in haar eigenwaan, de wijding van het israëlietische profetenwoord minachtend versmaden, onwillekeurig handelen zij in de bewustheid van de waarheid van dat woord. Weemoedig verheven is dat geloof der menschheid aan haar toekomst. Geslachten mogen elkander opvolgen en als verdringen naar het graf, zij wordt niet moede noch mat om te hopen, om te onderzoeken, om te werken. Stormen gaan over onze bloesems heen en doen ze verstuiven als het kaf, alle vleesch

is als gras en al zijne goedertierenheid als de bloem des velds, na iederen storm ontluikt weder onze hoop en wij vatten den afgebroken draad weder op en spinnen voort, spinnen voort, of wij gereed mochten komen met onze taak.

Met onze taak. Onze taak, om de stof te bedwingen, maar ook onze taak om de maatschappij te vormen. Ook in de geschiedenis der menschelijke maatschappij een zelfde roeping, een zelfde smart der teleurstelling, een zelfde onuitroeibaar geduld. Wij gelooven niet, wij kunnen niet gelooven aan ontbinding, aan toenemende verwarring der maatschappij. Het plan moge ons verborgen zijn; wij mogen, meenende het te verwezenlijken, zelve aan zijne vernietiging arbeiden, aan een plan gelooven wij. Dat is de verborgen hoop, de weemoedige verwachting, die daar in onze trotsche en meest zinledige woorden van vooruitgang en ontwikkeling verborgen is. Illusiën zijn dit jaar verbroken, vele illusiën, lievelingsdenkbeelden hebben wij moeten laten varen; aan onze beschaving hebben wij getwijfeld, onze verwachtingen van menschen zijn te schande geworden. Een ruwe storm heeft nog meer dan eenige staten doen verdwijnen, eenige tronen doen ineenstorten; een prachtig gebouw van droombeelden is in den afgrond verdwenen. Wij vragen: waarheen? waarheen? Wij zoeken een weg door de verwarde puinhoopen. Maar wij gelooven: daar is er een, daar is eene toekomst voor Europa, voor de wereld.

Alleen, weten wij welke? O! hoe wordt ons geloof aan de toekomst der menschheid geschokt, ja, ten slotte onmogelijk gemaakt, zoolang wij blijven droomen van ongestoorden vooruitgang, zoolang wij aan de natuurlijke krachten van den menschelijken geest het vermogen toekennen om allen tegenstand te overwinnen, alle hindernissen uit den weg te ruimen. Neen, de wetenschap blijkt onmachtig te zijn tegen de machten des verderfs in de natuur; de wijsheid der staatslieden onmachtig tegen het woeden der hartstochten in het hart der menschen. Dood en zonde, zonde en dood, ziedaar de twee vijanden, die altijd de overhand behouden, wier vereende kracht spot met onze vruchte-

looze pogingen en ons zegelied doet versterven op onze lippen. Wel beginnen wij altijd weder te bouwen, te bouwen en nieuwe steenen aan te brengen voor den bouw; maar zoolang wij niet bouwen op den eeuwigen, onwrikbaren grondslag, blijft het de oude geschiedenis van Babel's torenbouw: God verwart de sprake en de engelen des gerichts verstoren onzen bouw.

Wanneer ik van een einde spreek, dat tevens voleinding is, dan verkondig ik niet vervulling van de zinlooze profetieën van onzen hoogmoed, van de bodemlooze verwachtingen van dat vleesch, dat verwelkt. Neen, wij kennen hem, die hier spreekt. Hij is door lijden ingegaan in de heerlijkheid; hij heeft de twee vijanden, zonde en dood, overwonnen in zijn eigen lichaam. Hij, de gekruisigde en verrezene, is de toekomst der menschheid, de hope harer heerlijkheid. In zijn kruis roemen wij, het is de vaste grondslag onzer verwachtingen, en al wat daar in ons hart is, dat naar het vrederijk in de wereld en het paradijs in de natuur uitgaat, alle voorgevoel, alle verlangen, alle behoefte, die ons voor wanhoop bewaren te midden van de vele, vele teleurstellingen des levens, zij worden door zijnen Geest gewijd tot profetieën niet meer des vleesches, maar des Geestes, tot woorden Gods.

Daar is een einde; laat ons letten op dit einde. Dit woord beteekent dus niet: ga voort, o mensch! met op eigen kracht, op eigen wijsheid, op eigen deugd te bouwen, en u met elkander te verbinden in gemeenschappelijke miskenning van de macht der zonde, van de rechtvaardige oordeelen Gods, in gemeenschappelijke verwerping van den Christus Gods, den gekruisigde. Neen, het einde, dat ik u verkondig, is wel in waarheid een dood, een dood voor uwen hoogmoed, voor uwen ijdelen roem, een graf voor al wat gij buiten God gedaan hebt, voor alle uwe woelingen, o volken! en uwe raadslagen, o vorsten! die tegen den Heer en zijnen Gezalfde zijn. Dit einde is de toekomst desgenen, die thans door de wereld verworpen wordt, en die zijne gemeente op den kruisweg voert; zijne toekomst ten gerichte. Dit einde, hij heeft het zelf alzoo beschreven: „*Alsdan zal in den hemel verschijnen*

het teeken van den Zoon des menschen; en dan zullen al de geslachten der aarde weenen, en zullen den Zoon des menschen zien, komende op de wolken des hemels, met groote kracht en heerlijkheid. En hij zal zijne engelen uitzenden met eene bazuin van groot geluid, en zij zullen zijne uitverkorenen bijeenvergaderen uit de vier winden, van het eene uiterste der hemelen tot het andere uiterste derzelve" (vs. 30, 31).

Zijn daar onder u, die glimlachend mij toeroepen: gij houdt alzoo die beelden voor waarheid; gij miskent de kinderlijke naieve poëzie in deze voorstelling; gij ziet niet, dat deze voorstelling is inkleeding, inkleeding, juist van dat geloof der menschheid aan haar zelve en aan hare toekomst, dat bij de edelsten en besten van ons geslacht het krachtigst is en het meest de voorstelling hunner gedachten kleurt? Ik wil thans niet met u redetwisten, te minder omdat gij, door alle gedachten van hare voorstelling te willen ontdoen, door alles te willen ontkleeden en ontleden, door het lichaam te dooden ten einde den geest te behouden, toont, dat gij het wezen des geestes niet verstaat, niet verstaat, dat poëzie juist de taal is der waarheid. Ik vraag u alleen, ja, ik roep er u toe op: opent uwe oogen voor de werkelijkheid; ziet gij niet, dat de geschiedenis der menschheid spot met uwe voorstelling van langzame, geleidelijke, ongestoorde ontwikkeling der menschheid, van overwinning van het kwade door toenemende beschaving en verlichting? Gij hebt geen oog voor de goddeloosheid, maar toch wel eenigszins — is het niet? — voor de zedeloosheid der beschaafde maatschappij. Is zij afnemende, afnemende in de hoogere standen, afnemende in de lagere standen der maatschappij? O! niet waar? hoe toenemende is in de wereld het vertrouwen, — ik zal maar het uitwendige noemen en van de fijnere zedelijkheid des harten niet spreken — hoe toenemende is in de wereld, in ons midden, het vertrouwen op eerlijkheid, rechtvaardigheid, nauwgezetheid; het maatschappelijke crediet! Hoe toenemende de heiliging van den huwelijksband! Hoe toenemende de innigheid van het familieleven, de toewijding

der ouders aan hunne kinderen, de gehoorzaamheid — neen, het luidt te wettisch voor onze vrijzinnige maatschappij — het vertrouwen der kinderen in hunne ouders! Ik meen, dat uwe praktijk den spot drijft met uwe optimistische theorie, o gij, die daar altijd op de menschheid roemt en in de werkelijkheid geen mensch vertrouwt! Mij aangaande, ik meen dat de ervaring het woord van den Nazarener heeft bevestigd, en dagelijks bevestigt: het woord van den akker, met tweeërlei zaad, het onkruid en de goede tarwe, die beide moeten opwassen tot den oogst. Mij aangaande, ik verwacht een oogst, een einde, een voleinding der wereld in de scheiding van goeden en boozen; en ik roep u toe, als gezant van dien Nazarener, wiens kruis ik mij niet schaam: Let op het einde, o mensch! op uw einde, op het einde der wereld! Hij komt, hij, dien de wereld verworpen heeft, hij komt als haar rechter en koning en Zijns koninkrijks zal geen einde zijn.

PSALM LXXIII : 14.

Wie, ver van U, de weelde zoekt,
Vergaat eerlang, en wordt vervloekt;
Gij roeit hen uit, die afhoereeren,
En U den trotschen nek toekeeren;
Maar 't is mij goed, mijn zaligst lot,
Nabij te wezen bij mijn God;
'k Vertrouw op Hem, geheel en al.
Den Heer, wiens werk ik roemen zal.

II.

Nog is het einde niet: *laat ons het met kalmte verbeiden*, Dit is de tweede leering, die wij u voorstellen.

Zoo verrassend is dit jaar geweest in de vele verschrikkingen, die het gebaard heeft, dat het ons niet verwondert, indien velen, die het woord Gods gelooven en die dus een einde verwachten,

in die verrassingen meenen te zien de voorteekenen van dat einde, in die verschrikkingen de eerste weeën, die aangekondigd zijn, het eerste geluid der bazuinen des laatsten oordeels. Het verwondert ons niet. Daar zijn er toch velen, die de wegen des eeuwigen Gods niet verstaan, en die alleen in het onmiddellijke, het plotselinge, Gods vinger meenen te zien, niet in den langzamen wasdom; die het niet verstaan, dat ook het Godsrijk eene geschiedenis heeft. Maar zoo dezen, die in den plotseling uitgebroken oorlog reeds het begin waanden te zien van het einde, althans van eene ontbinding der gansche europeesche maatschappij, die in hunne verbeelding reeds het oorlogsvuur ontbrand zagen in geheel Europa, evenzeer verrast werden door den plotseling gesloten vrede, en nu hun angstig voorgevoel slechts als een waan hunner verbeelding moeten beschouwen: meent daarom niet, dat zij zich ganschelijk bedrogen. Ook bij kalm en nuchter nadenken, nadat de storm voorbij gegaan is, is het onmogelijk terug te keeren tot de zoete rust en te wanen, dat de bewogen oceaan der wereldgeschiedenis weder tot effen oppervlakte terugkeert. O! de nadenkende beschouwer ziet in dien oorlog van éène maand met zijne gevolgen niet een voorbijgaand verschijnsel, maar wel een begin, een begin van andere bewegingen, wel een teeken van eene revolutie, die nog niet voltooid is. Ziet, ik sprak, bij den aanvang, van eene feestelijke herdenking van eene overwinning, die voor vijftig jaren behaald werd. De vrucht dier overwinning was een nieuw verdrag tusschen vorsten en volken, als een statenbond tusschen alle christelijke natiën, onder de leiding van de vijf groote mogendheden van Europa. Het congres van Weenen was de grondslag van het publieke recht van Europa sinds vijftig jaren. Wel was die grondslag geschokt geworden, ja, ondermijnd, wel waren reeds vele bepalingen van dat congres, die zeker voor langer dan eene halve eeuw bedoeld waren, geschonden, ter zijde gelegd, vernietigd; toch was nog immer de grondslag behouden, het recht van dat verdrag erkend. Ik wil te dezer ure, te dezer plaatse niet in politieke beschouwingen treden, doch zoo veel meen

ik te mogen zeggen — het is toch klaarblijkelijk, ook voor den in de geheimen der politiek oningewijde — dat in dit jaar die grondslag verzonken is, en dat wij voor een nieuwen, nog niet georganiseerden toestand staan, waarvan niemand den aard kan voorzien of beschrijven. Zooveel is zeker, dat op dit oogenblik de eeuwige beginselen, waarop het recht en de zekerheid in de wereld rusten, ik zeg niet vernietigd, maar verholen zijn, en dat op den voorgrond der geschiedenis staat één recht, éene macht, het recht en de macht van het zwaard. Nog eens, niet alsof wij aan de heerschappij van het recht twijfelden, of aan de mogelijkheid geloofden, dat eeuwige beginselen konden worden vernietigd; dat zij verre; maar er zijn tijdperken in de geschiedenis, dat, evenals op den dag van den veldslag, een nevel van rook en stof alles schijnt te bedekken en de opstijgende en nedervallende dampen geen helderen blik vergunnen over het wijd uitgestrekte slagveld. In zulk oogenblik der geschiedenis leven wij thans; alles is onzeker geworden; wij kunnen geen schrede ver zien; wij gaan die toekomst niet tegemoet met die gerustheid die, al waren zij dan ook ijdel en ongegrond, ons zoo vele jaren lang vervulde, niet met dat vertrouwen, dat ons deed roepen: vrede, vrede en geen gevaar. Reeds zien wij in het zuidoosten van Europa nieuwe onweders dreigen en de vraag rijst op: zal de lagere politiek, de politiek van belangen en hartstocht, de uitbarsting kunnen weerhouden der vijandschap tusschen de halve maan en het kruis, die eeuwen lang geduurd heeft? En dan deze vraag: wat zal de roeping worden, wat de toekomst der machtige roomsch-katholieke wereld, machtig in dubbelen zin, door stoffelijke en geestelijke kracht, wanneer eens de vorst dier kerk niet meer onder de vorsten dezer wereld zal genoemd worden? En dan deze vraag: hoedanig zal de verhouding worden der twee groote militaire mogendheden van het westen van Europa? En nog deze vraag: wat zal het lot zijn der kleine staten?

Ik zou deze vragen kunnen vermenigvuldigen; maar genoeg reeds, om u te doen zien, neen, om u uit te drukken, wat allen

die eenig inzicht hebben, gevoelen: de toestand is onzeker; de toestand is duister. Waar gaan wij heen? Wat ligt achter het gordijn, dat het nieuwe jaar verbergt? O! geen wonder, zoo daar zijn velen, immer meerderen, niet van de dweepzieken, maar van de verstandigen, die het Woord Gods gelooven, die daar meenen: de naaste toekomst is niets dan ontbinding, toenemende verwarring, omverwerping der fundamenten, totdat de Heer komt om recht en gerechtigheid te herstellen op aarde.

Ik wil het niet wagen om het gordijn op te lichten, noch trachten te profeteeren in den zin van het onzekere te verklaren. Alleenlijk wijs ik u op het woord des Heeren, waarvan ons tekstwoord de hoofdgedachte uitdrukt: „*Gij zult hooren van oorlogen en geruchten van oorlogen; ziet toe, wordt niet verschrikt, want al die dingen moeten geschieden, maar nog is het einde niet. Want het eene volk zal tegen het andere opstaan en het eene koninkrijk tegen het andere koninkrijk; en er zullen zijn hongersnooden en pestilentiën, en aardbevingen in verscheidene plaatsen. Doch al die dingen zijn maar een beginsel der smarten* (vs. 6—8). Ik wenschte u — ach, mocht het alzoo zijn! — in het hart te leggen het woord der vermaning van Hem, die met majestueuze kalmte, met koninklijke verhevenheid, daar spreekt van een einde, en van al de verschrikkingen, die dat einde voorafgaan, het woord: *wordt niet verschrikt!*

Waarom deze vermaning? Hoe kunnen wij niet verschrikt worden, waar zoo vele verschrikkingen voor de deur staan? Wat is het geheim zijner kalmte? Waarom behoeft hij de leugen niet om ons gerust te stellen, en spaart hij ons niets van het vreeselijke, dat hij voorziet? Het is, omdat hij de koning is en het weet, dat daar tegen zijn koninklijke macht niets bestaat. O! hij, de Verlosser, is de koning, de koning der eeuwen, de koning der eere; hij, de koning, is de Verlosser, Jezus is zijn naam. Daarom ziet hij, ja, alle machten des afgronds samenspannen, de hel en al haar woede in de wereld, hij spreekt, hij het meest van alle Godsgetuigen in de wereld, van een overste dezer wereld,

die Satan heet, hij ziet al de zonden te zamen, al de hartstochten der menschen samenspannen met al de booze geesten, als een rijk der duisternis tegen het zijne, het rijk des vredes en der gerechtigheid. En toch weet hij het: de overwinning verblijft hem: hem is de kracht en het koninkrijk en de heerlijkheid, en de poorten der helle vermogen niets tegen zijn rijk. *„Zijt niet verschrikt!”* roept hij u toe, aan u, zijne onderdanen, aan u, die van hem geleerd hebt te gelooven en te hopen en lief te hebben, aan u, die het geduld des geloofs en de blijmoedigheid der hope en de lijdzaamheid der liefde kent of althans wilt kennen. „Zijt niet verschrikt!” „Wij bidden u — roept zijn apostel ons toe in zijn geest — door de toekomst van onzen Heere Jezus Christus en onze toevergadering tot hem, dat gij niet haastelijk bewogen wordt van verstand, of verschrikt, alsof de dag van Christus aanstaande ware” (2 Thess. II : 1, 2). Ja, wel is hij aanstaande, wel genaakt de toekomst des Heeren, maar als een einde, eene voltooiing, eene voleinding. Zij komt niet, tenzij dat eerst de afval gekomen zij, en dat geopenbaard zij de mensch der zonde, de zoon des verderfs.

Uitweiden willen wij thans niet over de zoo rijke leerstof van de toekomst des Heeren, maar alleenlijk deze vermaning des Heeren u ter harte leggen, alleenlijk deze les der wijsheid uit al die leeringen afleiden: dat het einde, dat hij voorspelt, niet eene gewelddadige afbreking is van toestanden, niet een breken is met het verleden; maar een oogst, de rijpe vrucht van den zaaitijd, eene openbaring van de scheiding tusschen het koren en het kaf.

Daar is een einde, maar, als de Heer zegt, *wordt niet verschrikt, als gij hoort van oorlogen en geruchten van oorlogen, want nog is het einde niet,* dan leert hij ons wel hem verbeiden, zijne toekomst verwachten, op zijne toekomst hopen, maar met die kalmte, waarmede hij zelf van deze dingen spreekt, met de kalmte van hen, die weten, dat zij verlosten zijn, en in hen de menschheid, alles wat menschelijk is, alles wat goed en edel is,

gewerkt in den schoot der menschheid van het begin der schepping af. Gemeente van Jezus Christus, gij die de belofte hebt des eeuwigen levens! u past geen angst, geene gejaagdheid, geene overspanning, geene moedeloosheid. Aan u de kalme blik des geloofs, de blijmoedige stemming der hope, de vurige kracht der liefde. Wie ook zijne illusiën verlieze, wie ook zegge: het wordt zoo koud in de wereld, mij is bange in deze duisternis; niet gij, kinderen der opstanding! Ach! dat de wereld het aan u merke, dat het profetisch woord, dat gij in uw hart laat schijnen, een licht is in de duistere plaats. Als de wereld moedeloos wordt, weest gij dan vol moed; als de wereld wanhopig wordt, hebt gij dan woorden van troost en eeuwig leven. „Nog is het einde niet", het beteekent ook: *„de Heer is lankmoedig over ons, niet willende, dat eenigen verloren gaan, maar dat ze allen tot bekeering komen."* Houdt uwe lampen brandende en de lendenen omgord! Een middernacht komt over de wereld; hebt olie in uwe lampen! Al hebt gij te wachten, al schijnt gij soms tot werkeloosheid gedoemd, uw wachten is werken; waakt want gij weet niet, wanneer de bruidegom komt. Hij komt tot u, niet als de dief in den nacht, maar als de bruidegom tot zijne bruid. Plotseling zal daar een geroep opgaan in den nacht: de bruidegom komt. Houdt dan uwe lampen brandende en waakt!

Gezang LVIII: 7.

Ruwe stormen moge woeden,
  Alles om mij heen zij nacht,
God, mijn God zal mij behoeden,
  God, houdt over mij de wacht.
Moet ik lang zijn hulp verbeiden,
  Zijne liefde blijft mij leiden:
Door een nacht, hoe zwart, hoe dicht,
  Voert Hij mij in 't eeuwig licht.

III.

„Waakt!" Al is het einde voorbereid en eene vrucht der eeuwen, in de zichtbare wereld, de wereld der verschijnselen, komt het zooals iedere geboorte onverwacht, haastelijk. „Gij weet den dag niet, noch de ure, in dewelke de Zoon des menschen komen zal" (Matth. XXV : 13).

Het einde komt haastelijk: *laat ons met waakzamen ijver er ons op voorbereiden;* dit is de derde les, waarin ik de indrukken van dit uur wenschte saam te vatten.

Het is u niet onbekend, dat één dag bij den Heer is als duizend jaren, en duizend jaren als één dag. De wegen Gods zijn hoog en verheven, en den Eeuwige kan ons kortzichtig oog niet volgen op de verborgen paden zijner wijsheid. Het plan der geschiedenis, zijn verborgen raad, is ons geopenbaard door het woord der profetie; maar het weefsel der draden, die in de vervulling te zamen loopen, ontgaat ons. Dikwerf schijnt de toekomst, die wij te gemoet gaan, door het werk van een jaar meer te worden voorbereid, dan door dat van eeuwen. Soms is daar schijnbare stilstand, soms versnelde ontwikkeling. De tijden en gelegenheden zijn in des Vaders eigen macht gesteld. Wij willen dus niet van de toekomst spreken, alsof wij de geschiedenis van het verleden te verhalen hadden. Toch mogen wij uit die geschiedenis van het verleden eenige aanwijzingen ontleenen, die ons tot bakens kunnen zijn op den weg der toekomst. Ik wil slechts op twee zaken uwe aandacht vestigen, om uit beide te zamen eene laatste vermaning af te leiden voor deze ure.

Vooreerst, is de geschiedenis der wereld een strijd, een strijd tusschen al de goede en al de booze geesten, die in de menschheid zijn, de strijd tusschen het zaad der slang en het zaad der vrouwe, een strijd, die gestreden wordt op ieder gebied van het menschelijk leven zonder eenige uitzondering; die strijd wordt steeds heviger, steeds algemeener, steeds met minder

tusschenpoozingen van rust. De versnelde stoffelijke gemeenschap tusschen de volkeren gaat gepaard met — is er gedeeltelijk de vrucht, gedeeltelijk de oorzaak van — gepaard met versnelde geestelijke gemeenschap. Al wat daar in de wereld gedacht, gevonden, voorgenomen wordt, deelt zich als met de snelheid van het licht mede, en de elektrische stroom van den telegraafdraad is een zinnebeeld van den snellen stroom der gedachte. Wat vroeger jaren lang verholen lag in het heiligdom van enkele harten, of in de genootschappelijke verbintenissen van enkele ingewijden, of wat daar nog onbewust leefde in den schoot der natiën, het goede en het kwade, het wordt thans openbaar; iedere geest in de menschheid verbreekt de kluisters van de cel, waarin hij gebannen was; en zoo zien wij de wereld al meer en meer een onmetelijk slagveld worden, waar de twee geestelijke legermachten, die van den Zoon des menschen en die van zijn wederpartijder, elkander ontmoeten en in slagorde staan tegenover elkander.

Zij, die in de Schrift te huis zijn, zullen verstaan, wat ik bedoel, wanneer ik spreek van de twee geestelijke legermachten in slagorde tegenover elkander geschaard; voor de anderen blijve het eene gelijkenisrede, totdat zij ooren hebben om te hooren en oogen om te zien, dat is, tot dat zij willen hooren en willen zien, wat God hen leert door den toestand der wereld, waarin zij leven, en wat de geest getuigt en uitlegt in de gemeente.

Een strijd alzoo in de wereld, die niet altijd schijnt te zijn, maar die toch in zijn diepsten grond altijd is een strijd tusschen licht en duisternis, het rijk van Christus en het rijk des Satans, een strijd, steeds heviger, steeds algemeener, steeds met minder tusschenpoozingen van rust: ziedaar wat wij te verwachten hebben, zoo wij op de wenken der geschiedenis letten. Dit is mijne eerste opmerking.

Maar nu; dit is de tweede; daar zijn toch tusschenpoozingen van rust, neen, niet van rust — dit woord is te schoon; daar is geen rust vóór den eeuwigen vrede — maar van afmatting,

uitputting, totdat op nieuw de onsterfelijke geest der menschheid opstaat om het juk van de vreemde macht, die haar nog altijd gebonden houdt af te schudden, of zij het vermocht. Welnu, daar is, na dit jaar 1866, veel afmatting in de wereld; de geweldige koorts van dit jaar heeft de kranke uitgeput, zij heeft noodig krachten te verzamelen. Daar zijn enkele teekenen, die het schijnen aan te duiden — God kan die teekenen ter aarde werpen en de wijsheid des vleesches bij vorsten en volken verijdelen — enkele teekenen, die schijnen aan te duiden, dat wij een vredejaar tegemoet gaan, in Europa althans, of, zeg ik nog te veel: in het westen van Europa. De menschen schijnen het volgende jaar bestemd te hebben tot een jaar van vredefeesten. De menschen! Wellicht zal het zijn, zooals voor achttien eeuwen, toen er ook gezegd werd: niet op het feest!

Welnu, dit is mijne vermaning: wat zal er dan geschieden, — geschieden, indien het mocht blijken, dat die teekenen ons niet bedrogen hadden, geschieden, indien daar, wat God geve, zegen aan mocht toegevoegd worden in de natuur, geen terugkeer der pestilentie over menschen, overwinning van die over het vee, een veelbelovend voorjaar, een schoone zomer, een vruchtbare herfst? Wat zal er geschieden, zoo het vrede mocht zijn in de maatschappij, vrede in de natuur?

O! ik herhaal hier met dubbelen nadruk de vermaning des Heeren: *Waakt! waakt, want gij weet den dag en de ure niet, wanneer de Zoon des menschen komen zal.* Eene groote verzoeking staat u te wachten, o gemeente des Heeren! de verzoeking uitgedrukt in dit apostolische woord: „*In het laatste der dagen zullen komen spotters, die naar hun eigen begeerlijkheden zullen wandelen, en zeggen: waar is de belofte zijner toekomst? want van dien dag, dat de vaders ontslapen zijn, blijven alle dingen alzoo gelijk van het begin der schepping.* (2 Petr. III: 3, 4).

Ziet, de stemme Gods kan nooit krachteloos blijven. De stemme Gods in de oordeelen van dit jaar, heeft bij allen iets

uitgewerkt: verootmoediging en bekeering bij de eenen: verharding bij de anderen. Zij, die zich niet bekeeren, als God hen roept en hen kastijdt, zij worden immer onvatbaarder om zijne stem te vernemen, immer oppervlakkiger, immer lichtzinniger. Gij, die u vernederd hebt onder de krachtige hand Gods, gij wordt immer meer het voorwerp van hun spot en versmading. Ziet het, hoe daar in dartelen overvloed het vleesch gediend en het woord Gods met voeten getreden wordt in de beschaafde wereld, in ons vaderland, in onze stad niet het minste. Welnu, waar de wijsheid des vleesches immer meer het lied zal aanheffen: „laat ons eten en drinken" — zonder er zelf het weemoedige: „want morgen sterven wij", dat nog een aanknoopingspunt zou kunnen zijn voor het woord Gods, bij te voegen, omdat men aan geen morgen wil denken, en aan geen dood, daar wordt men steeds onvatbaarder om het lijden der menschheid te verstaan, steeds stompzinniger voor de eeuwige behoeften en belangen van den menschelijken geest. Onder den geest verstaat men dan niets anders dan het vermogen om de zinnen te streelen en te prikkelen, weelde en genot steeds meer te verfijnen en te vermenigvuldigen. Vooruitgang en beschaving: het is in die levensbeschouwing niet anders dan dooding van den geest, verheerlijking van het vleesch.

O! zoo men onder de tuchtroede Gods ongevoelig gebleven is, wat zal het zijn, als die tuchtroede even wordt opgeheven en hare slagen niet worden gevoeld? Immer koortsachtiger hartstocht: gouddorst de kracht tot handelen; zingenot de bedwelmende slaapdrank voor den geest; en dan, immer brooddronkener loflied op eigen voortreffelijkheid, op den geest der eeuw, op vooruitgang en beschaving!

Wat staat u te wachten in de wereld, gemeente van Jezus Christus? Geene heerlijkheid dezer wereld; geene verzoening met hetgeen de wereld zoekt en prijst. Daar was een tijd, dat uw Heer vrijelijk rondging door de steden en vlekken van Judea en Galilea en de scharen volgden hem en hij genas hunne kranken. Daar kwam een tijd, dat de schare hem verliet en dat hij de

vervolgde was en gemedene, hij had niet om zijn hoofd rustig neder te leggen. Daar kwam eindelijk een tijd, dat hij ook niet meer de woestijn kon zoeken en daar zijn woord verkondigen en zijne kracht bewijzen aan degenen, die zich zijner niet schaamden; hij werd gebonden in Gethsemané en geleid naar Golgotha.

Ziedaar uw weg, gemeente van Christus! De kruisweg. Eerst zoekt u de wereld, dan verlaat u de wereld, eindelijk vervolgt u de wereld.

Maar gij weet het einde van het kruis: het was het woord: het is volbracht. En wat volbracht was, dat was de verzoening der wereld; dat was de opstanding uit de dooden; dat was die toekomst, die wij verwachten.

O! gij hebt het woord der verzoening in u, en de kracht der opstanding. Bewaar dat woord; leef in die kracht. Gij hebt eene toekomst, eene schoone, eene heerlijke toekomst, de toekomst van Jezus Christus, uw hoofd!

Komt, zoo velen wij, door het geloof in hem met God verzoend, op die toekomst hopen en in de wereld Gode willen leven, laat ons dat voornemen uitdrukken door te zingen:

GEZANG CXXVII : 5.

Wij willen nedrig Gode leven,
U volgen waar Gij ons geleidt,
Ons u geheel ten offer geven
Met nooit volbrachte dankbaarheid.
Getrouwe Leidsman! sla ons gade,
Voleinder! laat door uwe kracht,
Het heerlijk werk van Gods genade
In ons ook eenmaal zijn volbracht.

IV.

NAVOLGERS GODS.

NAVOLGERS GODS.

Zijt dan navolgers Gods, als geliefde kinderen; en wandelt in de liefde, gelijkerwijs ook Christus ons liefgehad heeft, en zich zelven voor ons heeft overgegeven tot eene offerande en een slachtoffer Gode tot eenen welriekenden reuk. (EFEZE V : 1, 2).

Wij onderzoeken eerst, aan welke behoefte der menschelijke natuur deze vermaning zich aansluit; en vervolgens, welke weg ons hier wordt gewezen om aan die behoefte te voldoen. Mocht ook door deze overdenking het apostolisch woord ons worden, niet alleen eene vermaning, maar de uitdrukking eener behoefte en van een voornemen des harten!

I.

De mensch heeft eene ingeschapen behoefte tot navolging.

Deze behoefte is geenszins een vrucht der zonde; integendeel zij behoort tot de oorspronkelijke natuur des menschen. De mensch is naar een voorbeeld gevormd; hij zoekt dat voorbeeld. Hij zoekt zijn voorbeeld, zijn model; alleen — en dit is onze natuurlijke afdwaling — hij weet niet, waar dit te vinden is.

Als wij de menschelijke natuur aandachtig gadeslaan en ons rekenschap geven van hetgeen wij daar aantreffen, wat merken wij op? Bij de intrede in het leven toont zich de behoefte aan navolging, gelijk al onze andere behoeften, zonder bepaalde richting, noch ten goede, noch ten kwade; althans zonderdat wij die

kunnen onderscheiden. Het kind volgt zijne ouders na, en deze navolging is natuurlijk en noodzakelijk. Zelfs gaat zijne gansche werkzaamheid in deze navolging op: zijn leven bestaat uit pogingen om te doen, wat hij door zijne ouders ziet doen, en zich hun leven eigen te maken. Wat zeg ik? Het is in deze navolgingszucht, dat zich de redelijke en zedelijke natuur des menschen aankondigt. Deze navolging toch is geene slaafsche en onverstandige; zij is geene *nabootsing*. Zij is eene navolging, die, hoe onbewust ook, van liefde en inzicht getuigt. Het kind kan de bewegingen des diers nabootsen; dit dartele spel verraadt reeds het gevoel zijner meerderheid boven, zijner heerschappij over het dier; maar deze nabootsing is geene navolging. Het kind volgt den mensch na; het volgt slechts den mensch na; het volgt hem na, noodzakelijk, instinctmatig; het leert te leven, te leven in iederen zin, stoffelijk, verstandelijk, zedelijk; het leert, zeg ik, te leven door te zien leven. En dit inzicht is deste helderder, de navolging deste vrijer, naarmate hij zich meer (en dit gevoelt hij als bij instinct) door de liefde voelt omringd en als gedragen. De moeder vormt haar kind, niet door iets werktuiglijks, maar door de liefde, en de invloed des vaders begint en verbreidt zich in dezelfde mate als het kind zijne liefde begint te gevoelen. Wierd de liefde gemist bij vader en moeder, het kind zou zich hechten aan dengene, wie hij ook ware, bij wien hij liefde voelde of veronderstelde. Ware een kinderlijk leven ontbloot van alle ervaring van liefde denkbaar, dat kind zou zich in geenen deele ontwikkelen, het zou verdierlijken.

De navolgingszucht is dus iets zedelijks van aard, iets dat gegrond is in de zedelijke natuur des menschen, in het geestelijke dat de mensch heeft, namelijk zijne behoefte aan liefde, zijne vatbaarheid om liefde te ontvangen en liefde te geven.

Zoo kenmerkend nu en zoo heerschend in de menschelijke natuur is deze trek tot navolging, dat alle opvoeding hierop gegrond en hierdoor mogelijk is. De mensch is geen raderwerk, dat naar de wetten der werktuigkunde in beweging gebracht

wordt, de mensch is ook geen dier met de zweep af te richten. Opvoeders die meent dat gij met poppen te doen hebt, die gij naar uw goedvinden kunt fatsoeneeren, met wassen beelden, die gij met uwe vingeren kunt kneden, o gij zult weldra bespeuren, dat gij met het beeld Gods te doen hebt en dat de menschelijke natuur zich wreekt en u ontsnapt! Niets is blijvend in de opvoeding dan wat het kind zelf heeft bevat, wat het heeft gevoeld, wat het zich heeft toegeëigend en vrijelijk heeft nagevolgd; en het volgt slechts na degenen, die het liefheeft.

Het kind volgt slechts na degenen, die het liefheeft. Een woord tot u, vaders en moeders! een woord vóór ik den draad mijner rede vervolg. Uwe kinderen volgen u na en regelen zich naar u, omdat en voor zoover zij zich door u bemind gevoelen. Welke is dus de beste opvoeding, die gij hun kunt geven? Is het niet die, welke daarin bestaat, dat gij u zelve opvoedt, of, laat mij het beter zeggen, dat gij u zelve heiligt. Vermaant, scherpt uwe lessen in, predikt, vormt u stelsels van opvoeding; al uwe woorden wegen niet op tegen uw voorbeeld; al uwe stelsels kunnen niet vergoeden het gebrek aan het beginsel des eeuwigen levens in uwe harten, aan dat beginsel, dat alleen eenheid en samenhang geeft aan een leven, en waarvan uwe kinderen, zonder er nog eene onderscheiden kennis van te hebben, de aanwezigheid of afwezigheid in uw hart onwillekeurig gevoelen.

De behoefte aan navolging is dus zoo weinig uit de zonde, dat er integendeel iets bijzonder verheffends, iets bijzonder schoons en heerlijks in ligt, om het kleine kind van de wieg af aan te zien streven om het leven van hen, die hem omringen, schrede voor schrede in zich op te nemen, en het na te volgen, naarmate hij het begrijpt. Maar de tijd komt, vroeger bij den een, later bij den ander, dat eene andere wereld dan die van het hart zijner ouders zich voor den kinderlijken geest opent. Het kind gevoelt alsdan, dat er iets is, verder, hooger dan zijn eouders. Gelukkig het kind, dat dan in zijne ouders vertrouwde leidslieden vindt! Gelukkig het kind, dat — want ook hier gaat het gevoel aan

het verstand vooraf — de tegenwoordigheid Gods in het hart zijner ouders heeft gevoeld, dien vrede, waardoor zij hunne wereld niet hebben buiten zich zelve, maar in zich zelve! O, welhaast welhaast, — weest er zeker van, vaders en moeders — welhaast gevoelen uwe kinderen, dat ook gij afhankelijk zijt, dat ook gij een voorbeeld, een model hebt, dat ook gij navolgers zijt, niet minder dan zij het zijn van u. Zij gevoelen het of uw meester, uw voorbeeld, uw God zich bevindt in de wereld daar buiten, onder de menschen, of wel in de wereld daar binnen, boven de menschen. Zij gevoelen het, of u de wereld God is, dan wel of gij een God hebt boven de wereld. Dit ontwaken, langzaam of plotseling, vroegtijdig of vertraagd, dit ontwaken, dat wij het ontwaken noemen van het geweten, — dat onderscheid, dat het kind gaat maken tusschen het gezag zijner ouders en een hooger gezag — dat ontwaken is het groote keerpunt in het kinderlijk leven en de overgang tot de jongelingsjaren. Een keerpunt zeg ik. Het is mogelijk voorwaar — de doopsgenade is er de waarborg van, en de Geest Gods werkt van de wieg in het kinderlijk hart — mogelijk is het, dat het kind onmiddellijk, zonder plotselinge omkeering, zonder stormen als 't ware, overga van het gezag zijner ouders tot dat van God, dat de gewoonte der gehoorzaamheid keus en beslissing worde, dat de christelijke opvoeding ongevoelig en zonder geweldige schokken bekeering en christelijk leven aanbrenge. Mogelijk is het: maar ik geloof niet te overdrijven, als ik zeg, dat dit zeldzaam is. Zeldzaam is het reeds, dat overigens christelijk gezinde ouders in de opvoeding hunner kinderen zich geheel op God verlaten hebben en Hem vrijelijk hebben laten werken; zeldzamer nog, dat deze kinderen zelve den vijand huns harten reeds hebben overwonnen gevoeld door de aantrekkingskracht des H. Geestes, en dat zij dien vijand uitsluitend kennen als vijand. Beschouwen wij den mensch aan den uitgang der kinderjaren. Welk een tooverkracht oefent dat woord *wereld* niet op hem uit! Welke bekoringen liggen niet voor hem in dit woord opgesloten. Eerst op de hoogte te zijn dier hem

omringende wereld, en vervolgens boven die wereld verheven, om daarvan te zijn, een ieder op het gebied zijner werkzaamheid, een voorganger, een leidsman, om daar uit te munten of te schitteren: is dat niet zijne glorie en zijn streven? Zich naar de wereld te richten, zich naar de tegenwoordige eeuw te vormen — verre van daarin kwaad te zien: — is het niet integendeel daarin, dat hij het wezen ziet der deugd en zijne bestemming? Maar de wereld, de wereld..... het is een zoo onbestemd, zoo veelvormig, zoo onpersoonlijk voorwerp. Ziet, onze oorspronkelijke natuur verraadt zich nog daarin, dat wij ons slechts naar personen kunnen vormen. Zonder het te weten dus, en terwijl wij hooglijk onze onafhankelijkheid, onze zelfstandigheid verheffen, belichaamt de wereld zich voor ons in enkele personen; wij vormen ons naar het model van sommigen, de wereld oefent hare overmacht op ons uit door dezen en dien, welke ons voorkomen het meest onafhankelijk en krachtig te zijn, wellicht, omdat zij de woorden: vrijheid, onafhankelijkheid en kracht, het meest op de lippen hebben.

O jongelieden, die mij hoort! zegt mij, herkent gij uw beeld niet? Mannen van rijper leeftijd! was niet alzoo uw jeugd, en merkt gij niet nog hetzelfde op in de jeugd, die u omringt? Maar wat spreek ik van jeugd en jongelingsjaren? Is die rijper leeftijd vrijer, onafhankelijker? — Rijper leeftijd. Helaas! hoe schoone naam: rijp te zijn; en toch, hoe vele ruïnen, welk verval, welke inwendige vermolming ligt dikwijls onder dit woord verscholen! Bedrieg ik mij, als ik dien rijper leeftijd noem den leeftijd òf der eerzucht òf der afmatting? Der eerzucht! Ik versta daaronder thans niet die edeler eerzucht der jeugd, die naar het ongekende, het ideale streeft en het in de wereld zoekt; maar die wereldsche eerzucht, die bestaat in het najagen van eer, invloed en voordeel in een wereld, van welker nietigheid men overtuigd is. De navolgingszucht, die in de jeugd een ideaal karakter had, wordt alsdan verachtelijk, onedel en slaafsch. Maar meer nog is die rijper leeftijd de leeftijd van afmatting. Men is van velerlei ingenomenheid met menschen en van hooge verwachtingen omtrent

de wereld teruggekomen; in zijn jeugd had men dien afgod, dien men wereld noemt, gemeend te zien leven in enkele menschen, nu heeft men die hoop opgegeven; maar inwendig heeft men geen afstand gedaan van het valsche ideaal, men heeft zich eene beeltenis bewaard van eene wereld, zooals men die verlangt; eene beeltenis, door de verbeelding gemaakt uit het puin van vroegere illusiën. Wanhopende aan de mogelijkheid om in de wereld te vinden wat men zoekt, hecht men zich aan zijn verleden, en gaat den waan koesteren, dat toen men jong was, de wereld beter was dan thans, en dat men zelf nog is een opgericht gedenkteeken van die schoone dagen van weleer!

Maar — roept gij mij toe — de godsdienst komt tusschen beide. De godsdienst. Zal ik zeggen wat mij op het harte ligt? Ik weet niet, of gij blijdere ervaringen hebt gemaakt, maar voor zoover mijne kennis der wereld reikt, moet men, als men van godsdienst spreekt, beginnen met een goed deel buiten rekening te laten. Voor de groote menigte is de godsdienst, helaas! weinig meer dan een vorm zonder leven, waaraan men zich om min of meer zelfzuchtige en wereldsche oogmerken onderwerpt, maar die met de behoeften der ziel niets te maken heeft. Voor de groote menigte is er wellicht geen voorwerp, dat, ondanks al den eerbied, waarmede men er van spreekt, minder een levensbelang is dan de godsdienst. Is men niet bepaaldelijk ongeloovig, het is, omdat men er zich de moeite niet toe geeft, omdat men evenmin de zedelijke kracht bezit, die tot ontkenning noodig is als die, welke tot belijden vereischt wordt. Men heeft geen tijd zich met die zaken te bemoeien: men heeft wel wat gewichtigers te doen in het leven. De een heeft een akker gekocht en de ander vijf juk ossen en de derde heeft eene vrouw getrouwd. Hoe zou er bij zooveel maatschappelijke en huiselijke belangen, waar de tegenwoordige wereld alle krachten opeischt, tijd kunnen overschieten voor de dingen der toekomende eeuw? Slechts eene minderheid dus is het, bij welke de godsdienst levenszaak is. Maar deze minderheid, hoe is zij godsdienstig? Behalve die uitzonderingen, waar-

van wij hebben gewaagd, van dezulken, bij wie men eene natuurlijke en harmonische godsdienstige ontwikkeling aantreft — uitzonderingen, die, ingevolge de heden ten dage stelselmatig nagestreefde scheiding van huis, school en kerk, immer zeldzamer worden — behalve deze uitzonderingen, vraag ik, op hoedanige wijze de godsdienst in het leven der meesten, der meesten van genoemde minderheid, intreedt en tot een levensbelang wordt. Is het niet in den vorm van eene ontzaglijke onrust en ontroering des gemoeds? Is de bekeering niet bij velen iets ontstellends, iets gejaagds, iets dat het verstand benevelt en den mensch buiten zich zelven brengt? Wat zeg ik? is het niet in deze ontroering, in deze ontsteltenis, in deze volkomene afwezigheid van helderheid des geestes en van eigen wilsbepaling, dat velen het wezen der bekeering stellen, niet alleen in haren aanvang — dan toch kan het onvermijdelijk zijn — maar ook in haren voortgang en ontwikkeling? Welnu, bepaalt men zich bij deze eerste ontroering des gemoeds, wat geschiedt dan? Men vertrouwt zich niet toe aan de inwendige stemmen des harten, of liever: die stemmen zijn zoo verward, zoo tegenstrijdig; de wereld van binnen toont zulk een baaierd van verwarring, dat men wanhoopt om daar een leiddraad te vinden. Men had kalmte noodig en nadenken, men zou over zijn verleden moeten peinzen, men zou de H. Schrift moeten onderzoeken. Maar voor bepeinzing en onderzoek is men te bewogen, te verschrikt. Men wil dadelijk gereed zijn, dadelijk bekeerd, stormenderhand als 't ware, en te gelijk volkomen. Men jaagt indrukken na, en hoe levendiger men ontroerd is, des te krachtiger waant men zich bekeerd. — Wat volgt daaruit? Dat men, in plaats van op God te zien, Gods wegen na te gaan, God te volgen, zich naar God te vormen, op menschen ziet en voorgangers en voorbeelden zoekt onder de menschen. De wereld keert terug bij de godsdienstige menschen. Daar weet men van dezen en genen, die in eene reuke staat van heiligheid; verdiend of onverdiend, om het even, het gevaar is even groot. O, zoo redeneert men, als ik mij naar dien richt, aan dien aansluit.... hoe gezegend

is hij, hoe loopt hij wel, hoe blijkt hij te zijn een geliefd kind van God! 't Is wel, mijn waarde broeder of zuster, die alzoo spreekt. Zij, op wie gij ziet, zijn wellicht in waarheid geliefde kinderen Gods, maar zij zijn het niet in hetgeen gij van hen ziet, in deze of die werken, die zij verrichten, in deze of die levensregelen, die zij volgen, in deze of die stellingen, die zij goedkeuren, in hunne meerdere of mindere uitwendige strengheid of werkzaamheid in de wereld of geschiktheid voor leerstellige redeneering. Hunne werkzaamheid kan hun ten valstrik zijn; hunne strenge levenswijze kan met goede, maar ook met verkeerde beginselen in verband staan. Zij kunnen getrouw zijn aan God met gebrekkige theorieën of willekeurig gestelde leefregels; de zegen Gods kan rusten op werken, die de wijsheid niet bestiert. Niet in al deze dingen moet gij hen navolgen; hunne werken, al waren zij volmaakt, hunne leefregelen, al waren zij de volkomene wijsheid, hun stelsel, al hadden zij het ideaal van een volkomen leerstelsel, dat alle gegevens der openbaring verklaarde, bereikt; niet op het navolgen daarvan zult gij Gods zegen kunnen verwachten; want deze navolging zelve is eene beleediging van God. Die navolging is ontrouw aan God, en, nietwaar? het is toch als getrouwen, als geloovigen, dat gij de kinderen Gods wilt navolgen? Volgt dan na het geloof, de getrouwheid aan God, van hen, die gij voor geloovigen houdt; dat wil zeggen: volgt hen niet na, maar volgt Hem na, dien zij navolgen, namelijk den Vader, die in de hemelen is. Volgt God na.

Volgt God na! De apostel, die hier tot de gansche gemeente (want de brief aan de Efeziërs is een algemeene zendbrief) zegt: *zijt dan navolgers Gods*, zegt evenwel elders, sprekende tot zijne geliefde Philippensen (III : 17): *weest mede mijne navolgers.* En ook nog elders wijst hij op zijn eigen voorbeeld. Maar in al deze plaatsen bedoelt hij de vrije navolging, die daarin bestaat, dat men zich het leven van hem, dien men navolgt, eigen maakt. Welnu, dat leven, dat hij ter navolging voorstelt, is juist dat inwendige leven, dat leven Gods in hem, dat men zich niet door

navolging van daden en gewoonten eigen maakt. Hier nu stelt hij het ideaal voor, het doel en het einde van iedere wettige navolging van menschen. Weest navolgers Gods, of — zooals hij zich eigenlijk uitdrukt: *wordt* navolgers Gods — om aan te duiden, dat wij daartoe moeten komen, daarmede moeten eindigen, al hadden wij ook vroeger tijdperken gekend van navolging van menschen.

Navolgers Gods! Hoe is dat mogelijk? roept gij mij toe wellicht. Navolgers van den Almachtige, navolgers van den Albeheerscher, den Schepper van hemel en aarde! Het is zoo: God blijft God en wij zijn zijne schepselen. Deze betrekking van volstrekte afhankelijkheid blijft de grondslag van al onze betrekkingen met God. Haar te miskennen, is allen godsdienst te vernietigen. Het is dus niet te doen om God na te volgen in zijne scheppersnatuur, in die oneindige wezenheid, die onmededeelbaar is. Ook hebben wij ons, voorwaar, daarover niet te beklagen. Wat zeg ik: te beklagen? Wij hebben reden om ons te verwonderen, de souvereine goedertierenheid Gods eeuwiglijk te bewonderen en te aanbidden, als wij zien, dat die almacht onder ons bereik valt, dat God haar, om zoo te zeggen, te onzer beschikking stelt, van het oogenblik af dat wij Hem in zijne zedelijke natuur navolgen. Die gelooft zal de heerlijkheid Gods aanschouwen. Die gelooft, al wat hij van God bidt, dat zal God doen. Het vermogen des gebeds is alvermogen. *Die gelooft, de werken die Ik doe, hij zal ze ook doen, hij zal zelfs grootere doen,* zoo spreekt Hij, die zeggen kon, dat alle macht Hem gegeven is in hemel en op aarde. Maar deze deelneming aan de goddelijke natuur ook in hare almacht, door het geloof, rust op de navolging van de zedelijke natuur Gods. Als de apostel zegt: *Wordt dan navolgers Gods als geliefde kinderen,* dan veronderstelt hij gemeenschap van zedelijke natuur tusschen God en ons. Hij spreekt tot kinderen Gods. Het kind van God, dat zijnen Vader kent, mag zich naar niemand anders vormen dan naar zijnen Vader. God zelf is zijn voorbeeld; hij is geschapen naar het beeld Gods en naar zijne gelijkenis. Welnu, het eerste blijk

dat dit beeld Gods in hem herrijst en dat de mensch herboren is naar het beeld van zijnen schepper, is dit dat hij dien schepper zoekt, dat hij zich tot zijnen vader keert. Zoekt gij ernstiglijk uwen schepper, is het u een waarachtig voornemen des harten God te dienen; hebt dan den moed om uwe hooge roeping in het aangezicht te aanschouwen, laat u niet afleiden door overwegingen, die, onder een schijn van nederigheid, hoogmoed verbergen, als ware het te hoog een zaak om dadelijk tot God te gaan en Hem alleen tot voorbeeld te hebben. Ziet, wil God zelf uw gids, uw herder zijn, vertoont Hij zich aan u, opdat gij Hem zoudt beschouwen en naar zijn beeld u vormen; is het dan niet Hem oneer aandoen om u liever naar schepselen te richten? Zal Hij zich dan niet ten slotte aan u onttrekken, als gij de eere verstoot, als te groot voor u, dat Hij zelf tot u spreke en u leide? O gij, Protestanten, die u naar levende heiligen voegt, wat hebt gij vooruit boven de Katholieken, die gij laakt van niet dadelijk tot Jezus te gaan, maar het middelaarschap te zoeken van gestorvene heiligen? Wilt gij kinderen Gods zijn? Het worde u ernst met dezen titel! Wordt navolgers van uwen hemelschen Vader, navolgers Gods! Gij kunt het zijn. Gij behoort het te zijn. Hoe kunt gij het zijn? Dit onderzoeken wij in het tweede deel.

II.

Zijt dan navolgers Gods als geliefde kinderen! Deze titel van geliefde kinderen duidt ons aan vooreerst, *dat* wij navolgers Gods kunnen zijn, en ten tweede, *waarin* wij het kunnen zijn.

1. Tot navolging is kennis noodig van dengene, dien wij navolgen zullen, en wel zoodanig eene kennis, waardoor wij ons tot hem voelen aangetrokken, hem kunnen liefhebben, en er dus lust en eer in kunnen scheppen om hem na te volgen. Hoe is nu zulk eene kennis van God mogelijk, van God, den onzienlijke,

den almachtige? Ziet, allen gelooven wij wel aan God, d. i. wij gelooven wel allen, dat Hij bestaat, dat Hij recht op ons heeft, dat Hij ons zal oordeelen. In het geweten van ieder mensch is het besef aanwezig van de souvereiniteit Gods en van zijn eindoordeel; ja, dit besef is het geweten, het geweten, dat door geene valsche redeneeringen, alsof er eene goedheid Gods mogelijk ware zonder gerechtigheid, ganschelijk kan worden uitgewischt. Maar, zoo gij geene andere betrekking tot God kent dan die der vreeze, die ons verre doet staan, of althans — indien gij niet wilt erkennen, dat gij vreeze hebt — die van een koud ontzag, dat ons even ver doet staan, en voor vertrouwen en liefde geene plaats toelaat in het hart, zegt mij, hebt gij van God, ik zeg niet eenige van buiten geleerde begrippen, maar eenig onderscheiden gevoel, eenig persoonlijk beeld? Hebt gij die kennis, die u tot Hem trekt en u zijne gemeenschap doet zoeken? Mij dunkt, daartoe is het noodig in eene andere betrekking tot God te staan dan in die van afhankelijkheid, in eene betrekking namelijk van kindschap.

Geliefd kind van God te zijn, dit is noodig om Hem als Vader te minnen en te volgen. Geliefd kind van God! Maar, zegt gij wellicht, dit zijn wij allen, ons als menschen komt de eeretitel toe uit kracht onzer natuur. Het zij zoo! Laat de titel van mensch en kind Gods gelijkluidend zijn; maar volgt daaruit, dat wij allen reeds in dien verheven, hoogheerlijken zin menschen zijn, dat de menschelijke natuur reeds in ons dien adel ontplooid heeft, waardoor zij blijkt geschapen te zijn naar Gods beeld en gelijkenis? Maar is dan de aanleg reeds de wasdom, de vatbaarheid reeds de vervulling? En kan die aanleg niet tegengehouden, onderdrukt worden, onderdrukt van der jeugd af door uit- en inwendige belemmeringen, onderdrukt tot vernietiging toe? En kan die vatbaarheid niet sluimeren, ja alzoo diep verholen zijn, dat wij haar een levenlang ter nauwernood enkele malen voelen ontwaken, maar er lichtzinnig over heen dartelen? Of is de wereld geschikt om die goddelijke kiem der menschelijke natuur te voorschijn te brengen, te ontwikkelen, te doen

rijpen? Strekt daarheen de huiselijke opleiding, de maatschappelijke vorming, het onderling verkeer? Of wel, is het hart van nature zoo vurig in het zoeken der dingen, die boven zijn, dat het vanzelf al de hinderpalen van opvoeding en omgeving te boven komt en door onwederstaanbaren drang rust zoekt in zijn schepper? Beantwoordt gij zelve deze vragen. Ik voor mij houde de levensbeschouwing van den apostel Paulus voor de ware, en geloof, dat hij in de rechte school geweest is om den mensch te leeren kennen. Geliefde kinderen Gods noemt hij alleen dezulken, — want hij spreekt niet van den aanleg, maar van de werkelijkheid der menschelijke natuur, van den mensch, niet zoo als hij zijn kon, maar zoo als hij is — geliefde kinderen Gods noemt hij dezulken, in wie eene omkeering geschied is, eene omkeering zoo groot, dat zij is als eene nieuwe geboorte, een leven uit den dood. Hij spreekt van dezulken, bij wie zich een onderscheid heeft gevormd tusschen het oude leven, den ouden mensch, dien zij dagelijks afleggen en den nieuwen mensch, dien zij dagelijks aandoen.

En wie zijn de zoodanigen? Zij zijn het, die den nieuwen mensch hebben gezien, gezien met de oogen des geestes, gezien en erkend en liefgekregen, den nieuwen mensch, namelijk Jezus Christus. Zij zijn het, die, naar des apostels vroeger gebezigde kernachtige uitdrukking, Christus geleerd hebben, dat wil zeggen: niet, die een catechismus over Christus geleerd hebben, maar die Christus zelf geleerd hebben, die weten, wat het zegt, hetgeen de apostel hier van Hem vermeldt, dat Hij ons heeft liefgehad en zich zelven voor ons heeft overgegeven tot eene offerande en een slachtoffer Gode. Dat te weten is Christus te kennen, en Christus te kennen is God te kennen. Laat ons daarom nader onderzoeken, wat hier van Christus gezegd wordt. Eerst een gevoel: *Hij heeft ons liefgehad*, vervolgens een daad: *Hij heeft zichzelven voor ons overgegeven tot eene offerande en een slachtoffer Gode.* De daad openbaart het gevoel, en het gevoel verklaart de daad. Dat hij ons heeft liefgehad, blijkt juist daaruit, dat hij zichzelven overgegeven heeft tot een offerande en een slacht-

offer Gode voor ons. *Tot een offerande en een slachtoffer.* De twee deelen van het oud-testamentische offer, de offerande of het onbloedige offer, het offer van toewijding en dankbaarheid, en het slachtoffer, het bloedige offer voor de verzoening der misdaden. Onder het Oude Verbond ging het slachtoffer vóór de offerande. De zondaar moest eerst van zijne zonden gereinigd worden, vóór hij zich Gode kon toewijden in nieuwigheid des levens. Christus, behoef ik het te zeggen? heeft niet noodig voor zichzelven slachtofferen Gode toe te brengen voor de zonde. Hij kan zich voor God stellen zooals Hij is, rein en heilig. Zijn leven, zijn vlekkeloos leven is zijne volmaakte offerande. Hij stelt zich Gode tot eene offerande; en, brengt Hem de weg der gehoorzaamheid tot den bloedigen dood, welnu Hij aarzelt niet, hij geeft zichzelven over tot eene offerande. Maar Hij geeft zichzelven tot een offerande *voor ons.* Dit is het geheimzinnige van dien dood, dit is het wonder Gods in dien dood, een wonder evenwel, dat in hoogeren zin natuurlijk, eene geheimenis, die volkomen redelijk is, *dit* zeg ik, dat de reine gezien is te midden der onreinen, dit dat de nieuwe mensch is opgestaan te midden der oude zondige wereld. Natuurlijk, zeg ik, is dit wonder en redelijk die geheimenis, zoodra wij het aannemen en belijden, dat deze zoon des menschen zoon is van God, zoodra wij zijne wezenheid verklaren niet uit zijne vaderen naar het vleesch, maar uit den hemelschen vader alleen. Natuurlijk is dan dit wonder en redelijk die geheimenis, omdat wij er dan in zien uitblinken Gods wezen, Gods natuur, de goddelijke gerechtigheid en de goddelijke barmhartigheid beide, de laatste in de eerste. Is daar een openbaring van toorn over alle goddeloosheid en ongerechtigheid der menschen, eene openbaring van toorn, bestaande in de heerschappij der zonde zelve, eene openbaring, die wij eerst recht leeren kennen, waar wij de wereld den heilige Gods aan het kruis zien nagelen: welnu, als wij den heilige Gods het slachtoffer zien worden dier openbaring van toorn, als wij Hem in zijn lijden, in de eenzaamheid zijner ziele, in den arbeid

en strijd zijner gehoorzaamheid, in zijne diepe verlatenheid zelve leeren kennen als Gods Zoon, Gods geliefden, Gods eenigen Zoon, dan gaan onze oogen open voor de bedoeling van dat wonder van zijn dood en voor den zin dier geheimenis. Dan verkeert de openbaring van toorn in eene openbaring van genade, en het teeken van de verlorenheid der wereld wordt het teeken harer verzoening. Heeft de Zone Gods, die in de gestaltenisse Gods was, zich in de gestaltenis eens dienstknechts overgegeven in den dood, het offer zijner gehoorzaamheid wordt het zoenoffer onzer zonde. Heeft hij zichzelven Gode overgegeven ter offerande, het is voor anderen, het is voor *ons*. De offerande zijns levens wordt tot een slachtoffer in zijn dood, tot datgene, wat de bloedige offers des O. Verbonds afbeeldden en voorstelden, de daad, waardoor de zondeschuld gedelgd en de zondaar gereinigd wordt van zijne zonde voor God. In Hem dus, in Hem alleen is de menschheid Gode geheiligd; in Hem, Gods eeuwigen Zoon, het reine en vlekkelooze Lam, dat geslacht is, zijn wij geliefde kinderen Gods; en dit wordt eene werkelijkheid, eene persoonlijke ervaring voor ons, van het oogenblik af, dat ons oog zich geopend heeft om deze beteekenis van het kruis te erkennen, van het oogenblik af, dat wij, in ons zelve ontroerd, onze zonde en onze onwaardigheid voor God gevoelende, ons onvermogen belijdende om ons zelve te verlossen, hebben aangegrepen de verzoening, die daar is in Jezus Christus en die volbracht is aan het kruis. Nu ook kennen wij God, nu zien wij Gods liefde, nu voelen wij ons geliefde kinderen Gods en nu ook kunnen wij navolgers Gods worden.

Nu kunnen wij navolgers Gods worden! Ik zeide, dat voor het werk onzer heiligmaking, waarin onze verlossing eerst tot werkelijkheid wordt, kalme overdenking, zielevrede noodig is. Maar hoe die kalmte te verkrijgen, dien vrede, tenzij dan dat de oorzaak onzer ontroering is weggenomen? Weten wij ons in Christus verlost, aangenomen tot kinderen, in eeuwigheid bewaard, welnu dan hebben wij moed tot den strijd, maar ook de ware aandrift, den krachtigen prikkel in de liefde om navolgers Gods

te zijn. Een kind, dat zijn vader vertrouwt (het is, helaas niet altijd het geval, door de schuld niet alleen der kinderen), een kind siddert niet voor zijnen vader en verbergt zich niet voor zijn aangezicht, hij komt hem tegemoet met liefde, met vertrouwen, met blijdschap, al heeft hij hem ook vernederende bekentenissen te doen. Een kind, dat zijnen vader eert, maakt de eer zijns vaders zijn eigen eer en stelt er hoogen prijs op, den naam, dien hij draagt waardig te zijn, en de heilige overleveringen zijner kindsheid ongeschonden te bewaren in zijn leven. Welnu, is God onze Vader, Christenen, broeders in den Geliefde! onze zonde doet ons niet meer verre staan. God zelf is onze Verlosser. Is God onze vader, onze zonde belemmert onze eeuwige bestemming niet meer. Navolgers Gods kunnen wij zijn, navolgers Gods in de liefde!

2. Navolgers Gods *in de liefde!* Ziet daar onze tweede opmerking. In de liefde kunnen wij navolgers Gods zijn. *Zijt dan navolgers Gods als geliefde kinderen en wandelt in de liefde, gelijkerwijs ook Christus ons heeft lief gehad en zich zelven voor ons heeft overgegeven tot eene offerande en een slachtoffer Gode tot eenen welriekenden reuk.* Wandelt *in de liefde!* Hierin bestaat in de eerste plaats onze navolging van God, niet in de daad van de overgave des Zoons, maar allereerst in het gevoel, dat aan die daad heeft voorgezeten. De liefde van Christus, waardoor Hij zich zelven voor ons heeft overgegeven, is toch, wij zagen het, de liefde Gods zelve. Welnu die liefde is niet minder het einddoel van het verlossingswerk als het er de grond en het middel van is. Uit liefde schonk de Vader ons den Zoon, uit liefde gaf de Zoon zich voor ons over tot eene offerande en slachtoffer Gode. Maar de liefde in ons is de vrucht van die gave en van dat offer. Hierin dus worden wij navolgers Gods, dat de liefde, die in Jezus Christus is, ook in ons zij. Welnu hoedanig is die liefde? Welke is die liefde, waarmede Christus ons heeft liefgehad, toen Hij zich voor ons overgaf tot een offerande en slachtoffer Gode? Hij heeft ons liefgehad, zooals

Hij ons vond, voorwaar geen heiligen, geen rechtvaardigen, geen reinen, maar die het tegendeel waren van al wat wij moeten zijn, schuldigen, onrechtvaardigen, onreinen. Zoo heeft Hij ons lief gehad, liefgehad, toen wij nog te eenenmale vijanden waren. Hij heeft geloofd aan onze redding, toen wij reddeloos verloren schenen; Hij heeft, toen wij Hem kruisigden, in ons gezien niet de zonde, maar 's Vaders werk, onzen oorspronkelijken aanleg, onze eindelijke bestemming. Hij heeft aan God in ons geloofd, toen wij aan geen God in Hem geloofden. En dit niet uit zelfmisleiding, niet omdat Hij den diepen afgrond onzer zonde niet peilde. Ja, Hij heeft dien gepeild. Hij heeft den satan in de wereld ontdekt en in het aangezicht gezien. Daarom was zijn strijd zoo bang, zijn lijden zoo peilloos. Daarom verschrikte zijne ziel in Gethsemané, en werd het duister in Hem op Golgotha. Maar Hij heeft volhard, volhard in de hoogepriesterlijke voorbidding, volhard in het hoogepriesterlijk medelijden, volhard in de gemeenschap met God en mensch, toen de eene met de andere onvereenigbaar scheen. Daarin heeft zich zijne liefde voltooid en heeft Hij zijn werk volbracht. Welnu, die liefde is ons ten voorbeeld. Lief te hebben niet denkbeeldige menschen, maar de menschen in de werkelijkheid, lief te hebben niet in lichtzinnige verblinding over de zonde, maar lief te hebben met eene volkomene kennis van al de verdorvenheid, van al de donkere schuilhoeken van het menschelijk hart. Lief te hebben niet met een schuldig toegeven aan die verdorvenheid, maar lief te hebben in de waarheid, in de heiligheid, de zonde te haten met eene volkomen haat, en den zondaar lief te hebben met eene volkomene liefde. Lief te hebben met geduld, met volharding, met lijdzaamheid, met zachtmoedigheid, met verstand, dat verstand, dat alleen de liefde geeft. Lief te hebben in één woord, met eene liefde, die alle dingen bedekt, alle dingen gelooft, alle dingen hoopt, alle dingen verdraagt, ziedaar wat het kruis van Christus ons leert, ziedaar, hoe dat kruis van Christus ons leert navolgers Gods te zijn en te wandelen in de liefde.

Te wandelen in de liefde. De liefde blijft dus niet alleen een gevoel, zij wordt een daad, een reeks van daden. Ook daarin worden wij geroepen, navolgers Gods te zijn, dat wij, als Christus, ons zelve Gode overgeven tot een offerande, en zoo noodig ook tot een slachtoffer. Dat komt u wellicht vreemd voor. Is men toch niet gewoon om het werk van Christus voor zoo geheel eenig en onnavolgbaar te houden, dat iedere aanspraak om Hem in dit werk te volgen schijnt te kort te doen aan de hooge waardigheid van dat werk en te treden in de souvereine rechten van den Zoon van God? En toch, heeft niet Jezus zelf aan den vermetelen jonger, die Hem wilde volgen vóór hij door Hem was vrijgemaakt, geantwoord, niet, dat hij hem nooit zou volgen, maar, juist sprekende van zijn dood: *daar Ik henen ga, kunt gij Mij nu niet volgen, maar gij zult Mij namaals volgen* (Joh. XIII : 36)? En de apostel zelf, wiens woord wij overdenken, toen hij eenmaal de verlossing in Christus deelachtig was geworden en zijne ziele dagelijks voor Hem overgaf, heeft hij niet ook zijn eigen lijden genoemd eene *vervulling in zijn vleesch van de overblijfselen van de verdrukkingen van Christus voor zijn lichaam, 't welk is de gemeente* (Col. I : 24)? En zegt hij niet van zijne aanstaande ontbinding, dat hij als een drankoffer geofferd zal worden (2 Tim. IV : 6)? O voorzeker, het leven van Christus is eenig, in zooverre als het beginsel al zijne ontwikkelingen bevat, als er niet twee aanvangen zijn, als de gansche boom in kiem is. Zoo is de gemeente door Hem en in Hem geheiligd. Maar de zaligheid, die Hij ons verworven heeft — o het wordt zoo vaak door ons miskend tot groote schade voor onze ziel — de zaligheid is zedelijk van aard, de zaligheid is het leven der ziel: de verlossing bestaat daarin, dat dit leven der ziel, 't welk het eeuwige leven is, ons mogelijk is gemaakt, en dat al de middelen, die met onze zedelijke natuur bestaanbaar zijn, maar ook geene andere dan deze, in het werk zijn gesteld. Alles is geschied, alles wat geschieden kan om onzen wil vrij te maken; niets blijft over te verrichten, dan alleen dat

onze wil zich aansluite aan den wil van den verlossenden God; alle dingen zijn bereid, alles is gereed, ons rest slechts te komen tot de bruiloft des lams.

Maar komen moeten wij! Niemand kan voor ons komen. Wij moeten als Christus, onze ziel, ons zelve Gode ten offer stellen. Ons zelve Gode ten offer stellen! Vraagt gij nog, hoe wij het kunnen! Ziet, in het geloof ligt eene kracht van opstanding, te vergelijken met die, door welke Christus is opgestaan. Door het werk te erkennen, dat Christus voor ons verricht heeft, gevoelen wij ons in Hem opgericht en hersteld; wij komen tot ons zelve en verzamelen onze krachten; onze ziel is geene ruïne meer; het ordenende beginsel is aanwezig; het woord is gesproken: *daar zij licht*, en de geest Gods zweeft over den afgrond. Door het geloof in Christus hebben wij eene ziel Gode ten offer te stellen: wij zelve zijn de gave, het offer van toewijding en dankbaarheid, dat wij op ons altaar, 't welk Christus is, nederleggen. *Zie, ik kom om uwen wil te doen o God!* dit zeggen wij met hem en na hem. *Slachtofferen en offeranden hebt gij niet gewild, daarom spreek ik: zie ik kom.* En welke nu is die wil van God, dien wij komen volbrengen? Geen andere dan die hij was voor Christus. God vereert ons door nu van ons hetzelfde te verlangen als wat Hij voor ons verricht heeft: een offer, het offer, ik zeg niet van onze zonde; — deze ten offer te brengen moet ons reeds voor ons zelve tot eer en gelukzaligheid zijn; — maar God vraagt ons het offer van hetgeen waarop wij recht hadden, van hetgeen Hij zelf ons geeft, het offer der gaven Gods. Dat is de zelfverloochening: van zijn recht te kunnen afstand doen: van zijn recht in iederen zin, stoffelijk en geestelijk. Dat deed Christus, toen Hij zich Gode stelde tot offerande en slachtoffer voor ons. *Zelfverloochening!* O hoe schoon klinkt dit woord, maar hoe moeilijk valt dit werk: *zelfverloochening! Wandelen* in de liefde, het is niet anders, dan zich zelven te verloochenen. Geene liefde is mogelijk zonder zelfverloochening. Hebt gij geleerd u zelven te verloochenen? Hebt gij geleerd aan

u zelven te sterven en een zegen te zijn door dat sterven? Maar, wat zeg ik: hebt gij het geleerd? Veel meer, want hier is het eene dagelijksche oefenschool en tucht des H. Geestes, — leert gij het? Zijt gij bezig het te leeren? Het is geene gemakkelijke zaak. Men komt niet in den hemel door aandoeningen, evenmin als door geestelijke oefeningen of door maatschappelijke eerbaarheid. De weg ten hemel is een stervensweg. Ziet, er is een woord in de apostolische rede van onzen tekst, waaraan wij onze aandacht nog niet geschonken hebben, een woord, dat zoo wel op het offer van den christen als op dat van Christus ziet. Die offeranden zijn Gode een *welriekende reuk*. Meent gij, dat deze welriekende reuk kan opgaan uit een gemakkelijk, kwijnend, zinnelijk en zelfzuchtig leven? Die welriekende reuk is de reuk van de vlam des altaars, die het offer verteert. Ja, daar is een martelaarschap, waartoe ieder christen wordt geroepen. Zijn leven is in zijn dood. Wij zelve moeten, zoo als onze apostel zich uitdrukt, als een dankoffer geofferd worden op het groote offer. Het leven van Christus in ons moet zich ontvouwen in die liefde, die niet ziende op de waardigheid harer voorwerpen, niet begint met wederkeerigheid te vragen, maar die zich ook voor zuiver verlies wil geven. Het verlies echter is slechts schijnbaar. Men verliest niets noch voor zich zelven, noch voor anderen. Niets is verloren, wat van God komt. De liefde is als het brood, dat zich onder de handen van Jezus vermenigvuldigt. Zij vermenigvuldigt zich, zij blijkt onuitputtelijk te zijn, naarmate wij haar toepassen. In de liefde wandelen, dat is, gelijk Maria het deed, die de albasten flesch, die den kostbaren balsem bevatte, verbrak, en het gansche huis werd vervuld van den reuk der zalve. Zoo is de welriekende reuk, die uit ons leven moet opgaan. Het is eene reuke des doods en toch ook des eeuwigen levens. Het is de geur der grafbloemen, die de eerstelingen zijn der opstanding, die de nieuwe aarde en den nieuwen hemel aankondigen, waarin de gerechtigheid woont en die door het bloed van Christus zijn ingewijd. Wandelt dan in de liefde, gelijk Christus u heeft lief gehad!

DES DOOPERS GETUIGENIS.

Die de bruid heeft, is de bruidegom, maar de vriend des bruidegoms, die staat en hem hoort, verblijdt zich met blijdschap om de stem des bruidegoms. Zoo is dan deze mijne blijdschap vervuld geworden.

Joh. III : 29.

Te allen tijde is het gemakkelijker geweest, de menschen aan elkander dan de menschen aan God te verbinden. De behoefte aan gehechtheid, aan afhankelijkheid, aan toewijding, die den mensch eigen is, die men kan ontkennen, maar niet uitroeien, die, zoolang zij niet bevredigd is, de menschelijke natuur verminkt laat: — de bevrediging van die behoefte zoekt de mensch lichter bij menschen dan bij God. Deze dwaling (want dat is zij) is in zeker opzicht rechtmatig, voor zoover men ten minste eene dwaling rechtmatig noemen kan. Zoolang God, het eenig wettige voorwerp onzer vereering, die alleen deze behoefte kan vervullen, zich nog niet aan onze consciëntie heeft geopenbaard, zoolang Hij niet tot ons genaderd is, en met ons een verbond heeft gemaakt, zoolang is het natuurlijk, onvermijdelijk, dat de mensch, geenen vrede in zich zelven kunnende vinden, indien hij nog niet heeft kunnen besluiten om zijn hart voor elken vreemden invloed gesloten te houden, zich aan den mensch aansluite, en van eenen enkele, of van meerderen, waarheid, geluk en vrede verwachte. Dit verklaart het vormen van scholen, sekten en partijen, die elk haar hoofd hebben, aan wiens wil en inzicht men zich onderwerpt. Om zulk een hoofd te kunnen worden, heeft

men niet noodig een buitengewoon groote geest te zijn: zelfs middelmatige, ja onzedelijke eigenschappen kunnen er den weg toe banen.

Het is opmerkelijk, hoe gemakkelijk de menschen voor hunnen evenmensch bukken, en voor zich laten denken en handelen. Het is opmerkelijk, doch tevens bedroevend. De slaafsche onderwerping van het geweten is een groot kwaad en een onmiskenbaar teeken van onzen diepen val; toch heeft zij ook haar goede zijde. Het geweten zoekt zijnen meester; zoolang het zijnen waren meester niet gevonden heeft, kan het niet buiten andere. Het teeken wordt bedroevender, het wordt onrustbarend, wanneer het geweten zijnen waren Heer verwerpt, dien, die het door gehoorzaamheid vrijmaakt, om zich aan meesters vast te klemmen, die alleenlijk den weg kunnen bereiden voor den wettigen Heer.

Ziet, wij hebben van Hem, dien wij den wettigen Heer noemen, een zonderling woord, een woord, waarmede Hij allen, die Hem zijn voorafgegaan, schijnt te kenschetsen als dieven en moordenaars, naar welke de schapen niet gehoord hebben. (Joh. X : 8). Hoe kan de zachtmoedige Jezus, de bij uitnemendheid rechtvaardige, al die gezanten zijns Vaders, die profeten, op wier getuigenissen Hij zelf ook steunt en zich beroept, dieven en moordenaars schijnen te noemen? Zij worden dit in den mond hunner uitleggers. Zij worden dit, zoodra zij zich zelve als de waarheid, als het vleesch geworden woord, als de voorgangers en verlossers van het volk van God, als, om mij van onze tekstwoorden te bedienen, den bruidegom der bruid zouden beschouwen, of als zij door anderen aldus beschouwd worden. Hij, die over het geweten van anderen wil heerschen, die handelt, alsof hij macht had over de ziel van zijnen naaste, die naar deze vernederende en gevaarlijke rol streeft, of ten minste er in toestemt, wanneer anderen hem dien last op de schouders willen laden, is een dief en een moordenaar. Ziet, hoe de discipelen van Johannes den Dooper, door den Heer den grootsten genaamd van allen, die van vrouwen geboren zijn, hem tot een dief en een

moordenaar willen maken. Zij komen tot hem, vol spijt, dat hij, die over den Jordaan bij hunnen meester was en daar, zooals zij vermoeden, door hem gedoopt werd, aan wien hun meester getuigenis heeft gegeven en wien zij dus meenen tot zijne discipelen te kunnen rekenen, dat deze niet alleen doopt, maar meer discipelen maakt dan Johannes. Het is opmerkelijk, hoe de ijver voor eenen mensch in staat is, den geest der waarheid te verduisteren en de nauwgezetheid des gewetens te verzwakken. Zoo groot was hun ijver voor den meester, dat zij zelfs niet weigeren zich aan de Farizeën aantesluiten, die evenwel niet beter gezind waren omtrent de prediking en den doop van Johannes dan omtrent de prediking en den doop van Jezus, maar die zich van den reeds verkregenen invloed des eersten bedienden om den tweede te bestrijden. Wat eene gewone zaak is bij de partijen, die niet uit de waarheid zijn, ziet men ook hier. De discipelen van Johannes en de Joden hebben een verbond gesloten: met eene eensgezindheid, die de wereld altijd schoon en treffend noemt, en als een bewijs tegen de waarheid aanvoert, omdat deze zulke verbonden niet duldt, gaan zij gezamenlijk tot hunnen meester, nu door hen allen *Meester* genaamd, om hem te zeggen: „Rabbi! die met u was over den Jordaan, welken gij getuigenis gaaft, zie, die doopt en zij komen allen tot Hem". Maar ziet, met welk eene kracht hij, die geen riet was door den wind bewogen, en die zijn eerstgeboorterecht, zijne zedelijke meerderheid niet voor eenen schotel linzen, voor eenigen lof van menschen verkocht, met welk eene kracht hij de verzoeking wederstond: „*Een mensch kan geen ding aannemen, zoo het hem uit den hemel niet gegeven zij. Gij zelve zijt mijne getuigen, dat ik gezegd heb: ik ben de Christus niet; maar dat ik voor Hem heen uitgezonden ben. Die de bruid heeft, is de bruidegom. Maar de vriend des bruidegoms die staat en hem hoort, verblijdt zich met blijdschap om de stem des bruidegoms. Zoo is dan deze mijne blijdschap vervuld geworden. Hij moet wassen en ik minder worden.*" De woorden, waarmede Johannes den Christus kenschetst als den bruidegom der Kerk,

en zich zelven als den vriend des bruidegoms, zullen voor dit uur het onderwerp van onze rede uitmaken. Wat Christus voor de Kerk is, en wat zijne discipelen voor haar zijn, ziedaar wat wij u ter overpeinzing voorstellen.

Moge het woord van den laatsten, maar grootsten der Profeten ons leeren, om eerst leden, daarna dienaars der Kerk te zijn, dat wil zeggen om elkander te dienen ter liefde van Hem, die alleen de bruidegom is der gemeente! Amen.

I.

Laat ons allereerst de beteekenis nagaan van het beeld, waarvan Johannes de Dooper zich bedient. Gij weet, dat het verbond van God met zijn volk in het O. T. gedurig onder het beeld van het huwelijk wordt voorgesteld. De uitvoerigheid, waarmede vooral de Profeten zich van dit beeld in al zijne kleine bijzonderheden bedienen, kan lichtelijk diegenen verbazen en stooten, die de H. S. in eenen anderen geest onderzoeken dan dien, waardoor zij werd ingegeven, namelijk den H. Geest. Hunne beschrijvingen, hoe scherp geteekend en soms, naar onzen smaak, de grenzen der kieschheid overschrijdende, hebben niettemin eene groote kracht en innigheid, en stellen in de levendigste kleuren het verbond van God met de menschen voor, in al zijne verhevenheid, innigheid en diepte en het verbreken van dat verbond door de menschen in al zijne laagheid en afschuwelijkheid. Behoef ik het u nog te zeggen, dat dit beeld van zoodanigen aard is, dat wij den mensch, die het zou durven uitvinden, godslasterlijk en van alle godsdienstig gevoel ontbloot zouden noemen? Dat wij dit beeld in de H. S. vinden, bewijst den goddelijken oorsprong daarvan; want om de betrekking uit te drukken, die den mensch aan God verbindt, kan alleen op Gods gezag gebruik gemaakt worden van bewoordingen, ontleend aan eene betrekking,

waarvan de gelijkheid een volstrekt vereischte en de eerste levensvoorwaarde schijnt te zijn. Daartoe nu machtigt God. Hoewel Hij zijne eere aan geenen andere geeft, en den roem zijner oppermajesteit onschendbaar bewaart, wil de Schepper zich evenwel geheel aan zijn volk geven, zooals een bruidegom aan zijne bruid, en wil dat zijn volk hem ontvange, zooals eene bruid haren bruidegom ontvangt. Maar wie is deze bruid, dit volk van God? Hier is het onderscheid, het groote onderscheid, dat — hoewel het in geenen deele de teederheid en innigheid, door het beeld uitgedrukt, vermindert, maar die veel meer verhoogt — het verbond van God met zijn volk zoover boven alle vergelijking met eenig menschelijk verbond verheft, dat dit, en bijzonder het huwelijk, in plaats van het wezen te zijn, waaraan het beeld is ontleend, integendeel het beeld is aan het wezen ontleend. Gods verbond met zijn volk is het wezenlijke, het oorspronkelijke; het huwelijk is het beeld, het afgeleide. Het groote onderscheid bestaat hierin, dat de aardsche echtgenoot zijne bruid voor hem gevormd en bereid vindt, en dat zij elkander vervolgens den schat hunner ondervinding van het verledene mededeelen, om zoo te zamen een herschepping te ondergaan. De hemelsche bruidegom daarentegen vormt zijn bruid en bereidt haar voor zich; zij leeft slechts door hem, en alles wat zij geven kan, heeft zij eerst van hem ontvangen. De profeet zegt: „Uw Schepper, o Israël, is uw man." En evenwel, hoe gewichtig het onderscheid ook zij, het verbond is toch niet minder innig, diep, heilig; wat zeg ik? het is inniger, dieper, heiliger; want, nog eens, op dit oorspronkelijk verbond, waartoe God zijn volk verheft, steunt alles, wat in het aardsche verbond tusschen echtgenooten waarachtig, eeuwig is, al de innigheid en diepte, waarover het vatbaar is. Het is de eere des Scheppers, dat Hij zijn schepsel aan zich gelijk maakt. Hij verricht daardoor een onbegrijpelijk wonder, — een wonder, dat altijd weder betwijfeld wordt door hen, die, zonder naar zijn woord te hooren, het heelal beschouwen volgens den maatstaf van hetgeen zij verheven noemen en het willen

beoordeelen naar hunne rede: — het wonder van menschen te vormen met eenen wil en een hart, in staat om zich eene denkbeeldige wereld te scheppen, waarin zij zonder God kunnen leven; het wonder, eindelijk, van de overgave dezer harten aantenemen als eene eere, als een geluk voor Hem. De verheven dwaasheid van het Evangelie is de prediking van een ijverig God, van een toornig God, die, wanneer gij, nietige sterveling, tegen Hem opstaat, jegens u geene onverschilligheid naar toorn koestert, u niet onder zijne voeten vertreedt naar in waarheid tegen u toornt, alsof zijne eer wierd verminderd door u, nietige sterveling; van een God, die, wanneer gij Hem uw hart geeft, daardoor verheerlijkt wordt en zich haast om de onuitputtelijke schatten zijner genade te uwer beschikking te stellen. Ziedaar de verhevene dwaasheid van de leer der H. S.; eene leer, die altijd zal bestreden worden door het verstand van den niet wedergeboren mensch, door het verstand van hem, die, de kracht van deze dwaasheid nimmer ondervonden hebbende, meent God te verheerlijken, naarmate hij Hem alle persoonlijke, tastbare eigenschappen, alle mededeelbaarheid betwist. Welnu, is deze God der H. S. ook een God des gewetens? Hebben wij zelve eenig ervaring, die ons dit beeld der H. S. doet aannemen, die er ons de werkelijkheid van doet gevoelen, die ons in dit verbond, in de H. S. beschreven, den sleutel doet zien tot geheel het menschelijk leven?

Wij hebben gesproken van eene behoefte aan gehechtheid, aan toewijding, aan afhankelijkheid. Welnu dan, wat zoeken wij in den mensch, wanneer wij ons aan hem toewijden, wanneer wij ons, willens of niet willens, in zijne zedelijke macht stellen, wanneer wij ons door hem laten leiden en ons geluk van zijne gunst en van zijn vertrouwen laten afhangen? Is het niet eene opwekking van ons innerlijk leven, eene verhooging van ons zedelijk standpunt? Door ons alzoo onder den geestelijken invloed van eenen mensch te stellen, wenschen wij immers onze zelfstandigheid te ontwikkelen, ons, om zoo te spreken, in een element te

begeven, dat wij geschikt achten om onze levenskrachten te versterken, ons van onze krankheden te genezen, onzen levenstoon te verhoogen? Zegt gij, dat dit zelfzucht is? O, dan kent gij de liefde niet, wanneer gij haar dus beoordeelt. De liefde doet den mensch zijne eigene persoonlijkheid in een ander zoeken, en daardoor geeft hij zich zelven. De liefde, die geeft, heeft eene liefde, die ontvangt, ten grondslag, en deze twee zijn een. Wanneer wij ons aan iemand toewijden, bekennen wij onze eigene ongenoegzaamheid en armoede, die ons ons leven, ons zelve in eenen anderen doen zoeken. Maar helaas! wat vinden wij? Ik wil hier niet spreken van de tallooze teleurstellingen van hem, die op eenen mensch vertrouwt. Ik wil veronderstellen, dat men welgeslaagd zij, dat men zich heeft gehecht aan iemand, die er bij wint om gekend te worden; ik wil veronderstellen, dat hij, aan wien men zich hecht, eene verstandelijke en zedelijke meerderheid hebbe, meer ruimte van geest, meer ware kennis, meer helderheid van opvatting, meer levendigheid van verbeelding, meer vatbaarheid voor sympathie. Ik veronderstel een genie of, beter gezegd, een mensch als Johannes den Dooper: een van die krachtige onwankelbare en te gelijk buigzame karakters, waarop men steunt als op eene rots; een van die menschen, waarop men altijd vertrouwt en in wie men zich nooit bedrogen vindt; een van die menschen, die ons moed inboezemen, zoodra men hen ziet, en op wie men geneigd zou zijn al die uitdrukkingen van vertrouwen toe te passen, die de H. S. alleen van God gebruikt.

Die menschen zijn zeldzaam. Helaas! wij moeten onze arme menschheid niet van al te nabij bezien; want wat vinden wij slechts even onder de oppervlakte? Een slaaf, die voor alles siddert, een riet, dat door het minste windje wordt bewogen. Ziedaar, wat wij vinden, vooral wanneer wij doordringen tot onder de schors van een trotsch, overschillig, onbeschaamd uiterlijk. Maar een mensch dan, die geen riet is door den wind bewogen, een mensch als Johannes de Dooper: kan deze ons bevredigen? Waarom zijn dan zijne discipelen zoo naijverig op eenen anderen

leeraar? Waarom, indien zij toch voldoening voor hunne behoeften hebben gevonden, hebben zij niet liever medelijden met hen, die nog elders zoeken, wat immers alleen verkregen wordt op den weg, dien zij bewandelen? Kan een bevredigd hart nog naijver, nog afgunst voeden? Een hart, welks ledig is vervuld geworden, kan immers geene plaats meer geven aan booze hartstochten? Het blijkt dus: hun hart is *niet* vervuld, het ledig bestaat nog altijd. Zij hebben in Johannes veel, zeer veel gevonden, maar eindelijk is hij uitgeput, zij weten, wie hij is en hebben ontvangen, alles wat hij hun te geven had. Hij kan hun niets meer schenken en nochtans vinden zij, behalve de plaats, die Johannes in hun hart inneemt, een ledig, een' afgrond aan alle kanten, een' afgrond, die alles, wat Johannes hun geeft verzwelgt, en die toch niet gedempt wordt. Ziedaar, waarom zij ontevreden, naijverig, afgunstig zijn; ziedaar het einde van allen, die zich afhankelijk stellen van eenen mensch, ook van den besten. Eerst is er opgewondenheid, geestdrift; maar het is een kunstvuur, dat niet kan blijven bestaan, omdat het met droombeelden wordt gevoed, omdat het zich vergenoegt met eene denkbeeldige bevrediging, waaraan het hart nog geen deel heeft. Dan volgt de slavernij: men onderwerpt zich aan zijnen afgod, zonder zich rekenschap te geven, noch van de strekking zijner woorden en de beteekenis zijner verschijning, noch van de stemmen des gewetens en de behoeften des harten. Al is deze afgod ook een Johannes de Dooper, die alle afgoderij met hevigheid bestrijdt en het ware voorwerp der vereering aantoont, toch maakt men zijne terechtwijzingen tot valstrikken, en de woorden, waarmede hij God wil verheerlijken, verdraait men, door ze op hem zelven toetepassen. Eindelijk ontstaat er dweperij: men dringt anderen zijn' afgod op, men wordt toornig, wanneer deze niet voor hem bukken, men wreekt zijne eigene dienstbaarheid door ook het geweten van anderen daartoe te willen dwingen. Dit is, in weinige woorden, de oneindig verscheidene en trapswijze opklimmende geschiedenis van alle zedelijke slavernij, van alle vorming van scholen, sekten en partijen, ten minste sedert

de verschijning van den eenigen Meester. De oorzaak hiervan is, dat wij in den mensch, aan wien wij ons wijden en van wien wij ons afhankelijk stellen, God zoeken; wij zoeken den Schepper in het schepsel, den Oneindige in het eindige. Onze ziele dorst naar den levenden God, zij is onrustig in ons, totdat zij in Hem hare rust heeft gevonden. Maar waarom toch zoeken wij Hem in den mensch? Waarom zoeken wij den Schepper in het schepsel, den Oneindige in het eindige? Waarom komen wij niet dadelijk tot Hem? Ach, dat uwe eigene ervaring hierop het antwoord geve. God: wanneer wij dien naam stamelen, verzinken onze gedachten. Hoe overstelpend is die gedachte! hoe verliest onze ziele er zich in! Welk een oneindige afstand! welk eene bodemlooze zee! God: zie, dat is de onmetelijkheid, de eeuwigheid, het oneindige! Ach, hoe wijd ik mijne armen uitbreid, wat kan ik van het oneindige omvatten? Hoe diep een blik ik ook sla in deze onmetelijke ruimte, hoe verliest zich die blik in de ruimte! Hoe hoog ik mijne verbeelding ook opvoer, het is altijd dezelfde eeuwigheid, dezelfde onmetelijkheid! Ach, het oneindige, dat ik behoef, beangstigt mij; de God, dien ik zoek, verschrikt, overstelpt, vernietigt mij, wanneer ik Zijnen naam uitspreek. Ik aanbid U, ik roep U aan, o eeuwig Wezen! maar waar zijt Gij? Ik roep tot U uit de diepte mijner ellende. Waar zijt Gij, waar is Uw hart? hoe kan ik U zien, mij in uwe nabijheid gevoelen, U bezitten? Mijne stem sterft weg in het niet. Het niet is oneindig, onmetelijk gelijk Gij. God! zoudt Gij slechts een naam zijn zonder wezen?!....

Ons gansche wezen roept om een mensch geworden God. Laat ons toch hooren naar die inwendige stemmen, die innige behoeften; laat ons de lessen van ons geweten toch niet veronachtzamen. Ons gansche wezen roept om een God, ja, maar om een persoonlijken, een levenden God, een God, die tot ons spreekt, voor ons gevoelt, een God, die ons begrijpt, die met ons lijdt, een God, die onzer een is, die vleesch geworden is. O, daarom wordt iedere godvruchtige, iedere naar waarheid strevende ziel

zoo onwederstaanbaar aangetrokken door die heilige boeken, die oorkonden van het Joodsche volk, die, — in weerwil van onze afgetrokkene en beredeneerde stelsels, die verstand en hart even weinig bevredigen, en die niets achterlaten dan ras verwelkenden roem van menschen, — ons een mensch geworden, een waarachtigen God prediken. Welke majesteit is gelijk aan die van Jehova, den God Israëls; en evenwel is Hij mensch, spreekt, handelt, gevoelt Hij als mensch! Daarom, wanneer het ons voor een oogenblik gelukt onze twijfelingen op zijde te zetten en ons boven ons natuurlijk ongeloof te verheffen, roepen wij uit: O ware deze de waarachtige God! Maar is deze dan niet de ware God? Vraagt het aan die discipelen, die, hoewel dankbaar aan Johannes den Dooper, dat hij hun levenstoon verhoogd, hunne godsdienstige begrippen gezuiverd, hun leven hervormd heeft, zich echter onwederstaanbaar aangetrokken gevoelden door dien profeet van Nazareth, wien Johannes getuigenis had gegeven, en die, aan deze stem gehoor gevende, wisten, dat zij handelden in den geest van den meester, dien zij verlieten. Vraagt het aan die discipelen van iederen leeftijd, die door zijn woord geboeid, door zijn kruis onderworpen zijn, die zich in zulk eene mate door dien Christus voelen aangetrokken, dat zij zich hun gansche leven in zijne nabijheid weten en met hem gerust den dood tegengaan. Van waar deze gerustheid, deze vrede; van waar, dat zij niets meer van de aarde verwachten? Van waar, dat zij niet meer tot God roepen, alsof Hij verre ware, dat zij van dit oneindig wezen, Jehova, den Heer der heeren, spreken als van een wezen, dat hun zeer nabij is, wiens wil zij kennen, wiens werken zij zien, wiens komst zij steeds verwachten? Van waar, dat zij Hem hunne belangen opdragen, alsof Hij zich met hen alleen bezig hield? Van waar, dat zij niet schromen hun hart voor Hem uittestorten, Hem hun vertrouwen te schenken, zooals geen kind aan zijnen vader, geen vriend aan zijnen vertrouwdsten vriend, geene echtgenooten aan elkander? Van waar deze geheele herschepping, zoodat het hart heeft verkregen hetgeen de gedachte niet kon bevatten, en de bovenna-

tuurlijke raadselen worden opgelost door de ervaringen van het biddende hart?

Die de bruid heeft, is de bruidegom. Vraagt gij, wie de Christus is? Gij zult het antwoord op deze vraag kunnen vinden, wanneer gij weet, wat de Christus voor u is. Heeft Hij u de bevrediging geschonken van uwe diepste en innigste behoeften, en schenkt Hij u die nog onophoudelijk? Hebt gij in Hem den vrede uwer ziel gevonden? Vindt gij in Hem het antwoord op al uwe innerlijke worstelingen, op uwe behoefte aan waarheid, aan kracht, aan vertroosting, aan vergeving, aan heiligmaking, aan hoop, kortom aan leven: op al uwe behoeften, welke die ook zijn mogen? Hebt gij in Hem gevonden, wat eene bruid vindt in den man harer keuze, de vrijheid in de afhankelijkheid, de gelijkheid in de onderwerping? O dan vraagt gij niet meer, wie Hij is. Gij weet het zelf, gij alleen kunt het weten. Er is geen ander middel om het te weten dan dat van uwe eigene ervaring. *Die de bruid heeft, is de bruidegom.* Hij die tot de ziel spreekt op zulk eene wijze, dat God in haar woning maken kan en haar zijn eigen, dat is het goddelijk leven mededeelt, deze is het, die door de Profeten de Man van Israël genaamd wordt. Die de bruid heeft, is de bruidegom.

II.

Overwegen wij in de tweede plaats den zin van Johannes' woorden, wanneer hij zich *den vriend des bruidegoms* noemt. Dit woord staat in nauw verband met hetgeen voorafgaat. Johannes durft zich den vriend des bruidegoms noemen, juist omdat hij den bruidegom heeft gevonden, omdat hij, verre van aanspraak te maken op een recht, dat hem niet toekomt, ten volle het recht van Jezus erkent om de bruidegom te zijn, om de bruid te bezitten: *die de bruid heeft, is de bruidegom.* Dit geloof van

Johannes geeft hem aanspraak op den titel van *vriend des bruidegoms;* en zoo deze titel eene bijzondere bediening uitdrukt, die bediening hangt af van zijn geloof, zij is er eenigermate de belichaming van; maar deze bediening doet dat geloof niet ontstaan. Hieruit volgt, dat allen, die een geloof hebben, als dat van Johannes den Dooper den titel verdienen van vriend des bruidegoms en eene roeping hebben gelijk aan de zijne. Laat ons dus eerst onderzoeken, welke de aard is van dit geloof; dan, hoedanig de bediening is, die er uit voortvloeit; en eindelijk, welke de vruchten zijn van deze bediening voor hem, die haar vervult.

A. *Die de bruid heeft, is de bruidegom.* Dit woord, zeiden wij, is een woord van *geloof.* Dit schijnt eene tegenstrijdigheid, vooral wanneer wij nagaan bij welke gelegenheid het gesproken werd. Was het niet bij gelegenheid, dat de toeloop des volks Johannes verliet om Jezus te volgen? Welnu, vragen wij, is dit dan het bewijs dat Jezus de bruidegom is, dat Hij de waarachtige behoeften des harten en des gewetens bevredigt: de toeloop des volks? Was het dan onmogelijk, dat dit volk samenliep, aangelokt alleen door de nieuwheid, door den glans der wonderen, door duizend andere oorzaken, waaraan het geweten vreemd is? Heeft Johannes zelf niet de onstandvastigheid der volksgunst ondervonden? Kende hij de wereld niet genoeg om te weten, dat zij de ontwaking van het geweten vreest, dat zij de wedergeboorte schuwt, en zich gemakkelijk bukt onder het juk des gezags, alleen om aan de inwendige stemmen het zwijgen op te leggen, en niet in hare overgeleverde rust te worden gestoord? De mensch, hoe trotsch ook op zijne onafhankelijkheid, hoe prikkelbaar, wanneer men in hem vermoedt, dat hij van anderen afhankelijk is, schikt zich immers, helaas! met de verwonderlijkste gemakkelijkheid in eene altoosdurende geestelijke onmondigheid, liever dan dat hij God zoekt te dienen. Leert ons niet de ondervinding van alle eeuwen, dat, zoo gemakkelijk als het is den mensch te doen bukken onder eenig menschelijk gezag, hetzij kerkelijk of maatschappelijk, het ook evenzoo moeilijk is hem op te wekken

uit zijne gewone rust, hem den plicht der vrijheid, de noodzakelijkheid der wedergeboorte en der persoonlijke vrijmaking te doen gevoelen? En is niet de dweperij van Johannes' discipelen zelve een duidelijk teeken van deze algemeene kwaal? Was er ooit nederiger meester, dan hij, ooit meester, die zich meer beijverde om zich zelven te doen vergeten en te getuigen van Hem, die komen zou? En evenwel gebruiken zij dien meester als een schild tegen de waarheid, tegen den Christus.

Johannes de Dooper weet dit zeer wel. Hij kent zóó goed de krankheid van de arme menschelijke natuur, dat hij, juist omdat hij in Jezus den Christus ziet, de waarheid, die vrijmaakt, niet durft gelooven aan de standvastigheid der volksgunst. Evenals de grijze Simeon, verwacht hij, dat men Hem verwerpen zal met eenen ijver gelijk aan dien waarmede men Hem nu zoekt. En waar hij zijne vreugde uitdrukt, nu hij de bruid haren bruidegom ziet volgen, voegt hij er juist daarom, op hetzelfde oogenblik, eene voorspelling bij, die in tegenspraak schijnt met het voorgaande: „*en zijne getuigenis neemt niemand aan.*" En toch belet dit sombere vooruitzicht hem niet om in de volksgunst van heden het voorteeken te zien van de heerlijkheid des Messias; om in deze eerste blijdschap van het volk, dat toesnelt op de stem van zijnen koning, den dageraad te begroeten der kerk, wier heerlijke en groote bestemming hem zoo goed bekend is. „*Die de bruid heeft, is de bruidegom.*" Het is, omdat Johannes evenzeer geloofde aan de wezenlijkheid der behoeften, die naar den Christus doen uitzien, als aan de vervulling dier behoeften door den Christus. Hij gelooft, dat eindelijk allen, die geput hebben uit die gebrokene bakken, die geen water houden, zullen erkennen en gevoelen, dat de Christus alleen in staat is het ledig des harten te vervullen. Hij gelooft aan de onmogelijkheid om de behoeften des gewetens tot zwijgen te brengen; hij gelooft dat deze behoeften, hoe lang ook onderdrukt, zich eindelijk met hevigheid zullen doen gelden, dat het uurwerk des geestes, na vele onregelmatige slingeringen eindelijk het juiste evenwicht zal

terug vinden, aangetrokken door het eenig ware rustpunt. Hij gelooft, dat de schapen niet zullen hooren naar de stem van den huurling, maar dat zij eindelijk de stem van den goeden Herder zullen herkennen. Hij gelooft, dat de bruid alleen op de stem van haren bruidegom, maar dan ook zeker zal ontwaken. Ziedaar zijn verwonderlijk, verblijdend geloof; verwonderlijk vooral omdat de bruidegom toen het woord nog niet gesproken had: *„wanneer Ik verhoogd zal zijn, zal Ik hen allen tot Mij trekken*"; omdat de aantrekkende kracht van zijn kruis nog niet gevoeld was geworden. Dat de wereld den koning der waarheid kruisige: zijne stem zal almachtig uit het graf verrijzen. Dat de verrezene bruidegom zich zijn huis bereide in de woestijn: de bruid die zijne stem gehoord heeft, zal hem er weten te vinden en tot hem vlieden. Dat de bruidegom schijnbaar zijne komst vertrage: zij zal weten te wachten, en die stem herkennen, wanneer hij wederkomt.

B. Dit geloof wijst Johannes den Dooper zijne plaats aan, en verklaart zijne bediening en den titel van *vriend des bruidegoms*, dien hij zich geeft. Maar juist daarom behoort die titel hem niet uitsluitend; hij komt allen toe, die zijn geloof hebben. Zij vervullen de bediening, door dezen titel uitgedrukt en uit dit geloof voortvloeiende; zij het in den vorm van eene bepaalde kerkelijke waardigheid of niet. Johannes had geene geregelde bediening, hij was priester, ouderling, noch schriftgeleerde; nochtans was hij profeet, nochtans was hij de wegbereider van den Messias, nochtans heeft zijne getuigenis eene goddelijke bekrachtiging ontvangen, die aan de getuigenis der Joodsche leeraren ontbrak. Want hij had de zalving van boven, welke dezen niet bezaten.

Ik zeg dit niet, omdat ik het geordende ambt niet naar waarde schat; neen, ik reken het mij eene eere, dat te bekleeden. Noch Johannes de Dooper, noch Jezus Christus hebben het laag geschat en het voorbeeld gegeven van die minachting der gevestigde orde, der aangenomen vormen, van den historischen en

overgeleverden toestand der zaken, waarin eenige zijner discipelen den hoogsten trap van geestelijke verlichting en het teeken van het algemeene priesterschap zien. Ik weet, waarheen dit algemeene priesterschap, slecht begrepen, leidt: hoe men, in plaats van in de christelijke maatschappij een goed geordend lichaam te zien, tot welks leven elk lid toebrengt door de verscheidenheid der ambten en bedieningen, en waarin allen onmisbaar zijn, omdat ieder zijne afzonderlijke roeping heeft, — hoe men haar integendeel tot een seminarie wil maken van predikers, wier geijkte uitdrukkingen men vooruit kent. Ik weet, hoe deze wijze van de christelijke roeping te beschouwen, alsof zij slechts in de verkondiging des woords bestond, het gezellig verkeer voortdurend in eenen valschen toestand plaatst, omdat zij eene blijvende en algeheele scheiding maakt tusschen het maatschappelijke en het godsdienstige leven, en hoe de flauwheid en de weinige beteekenis van zoovele onzer maatschappelijke betrekkingen voor een groot gedeelte daaruit ontstaat, dat het zout, in plaats van het geheel te doorzouten, wordt aangewend om het te vernietigen, dat het geen vreemd bestanddeel wil toelaten en aldus zijne eigene kracht verliest. Neen, er is in den tegenwoordigen toestand van voorbereiding en vorming, zoolang het koninkrijk der hemelen niet is gekomen, eene bediening des woords, die hare eigen rechten en plichten heeft en niet moet verward worden met de roeping van ieder Christen in het bijzonder. Het voegt niet om lichtzinnig en bij iedere gelegenheid te spreken van de dingen, die het voortdurende onderwerp uitmaken van de bediening des woords. Deze bediening heeft in de samenleving een zedelijk gezag, dat veel goeds uitwerkt, maar dat men dadelijk zou vernietigen, wanneer men het algemeen wilde maken. De wereld geeft den dienaar des woords vrijheid om te spreken van dingen, waarvan de vermelding in het gezellig verkeer niet wordt geduld. Op deze plaats alleen laat de wereld het woord *zonde* toe, overigens uit haar woordenboek geschrapt: zij erkent het recht van den dienaar des woords om tot het geweten te spreken. Door het leeraarsambt te vernie-

tigen, zou men de wereld berooven van een groot voorrecht, zou men de deur sluiten, die God nog geopend laat, zou men de wegen versperren, die uit de wereld tot God leiden en alle toenadering tot Hem beletten. Zie, dit is het onmetelijk voorrecht van de bediening des woords: de volmacht van Godswege om Christus te prediken en de wereld op Hem te wijzen, eene volmacht, die door de wereld zelve erkend wordt. Wee hem, die zich van dit voorrecht zou bedienen, om zich zelven in de plaats des bruidegoms te stellen; wee hem, die, den titel dragende van vriend des bruidegoms, misbruik maken zou van het vertrouwen door dezen titel ingeboezemd, en van den bruidegom zou afvoeren. Wee hem, die vóór hij den titel van vriend des bruidegoms aanneemt, Hem niet erkend heeft voor den bruidegom zijner ziel, en Hem niet de onderwerping, de trouw en de liefde eener bruid heeft beloofd. Wee hem! zijne schande begint reeds hier beneden; want, daar hij niet met Johannes kan zeggen: „*Hij moet wassen en ik minder worden,*" ziet hij zich ook niet verrijkt door iedere ziel, die voor Christus gewonnen wordt en met hem onder de vrienden des bruidegoms geteld wordt; integendeel: iedere aanwinst voor Christus is voor hem een verlies.

Maar, nadat ik alzoo ten volle het recht en het gezag van het geordende ambt heb uitgesproken, gevoel ik mij gedrongen om te spreken, niet over het recht van iederen Christen tot dezen eervollen titel van vriend des bruidegoms, maar over zijnen plicht, om zich in zijnen wandel zoodanig een vriend te betoonen. Het algemeene priesterschap der Christenen is alleen daarom aan zoo vele aanvallen blootgesteld, omdat het eene gewichtige waarheid is; het te ontkennen, is terug te keeren tot de eerste beginselen, niet van het jodendom, maar van het heidendom. Indien de bediening des woords heerlijke vruchten draagt, toch oefent de wandel der Christenen, ook die der leeraren, een nog veel uitgebreider, vruchtbaarder en daarom alleen overwegenden invloed uit. Want waarin bestaat deze, hetzij officieele, hetzij alleen zedelijke werkkring van den vriend des bruidegoms? Het voor-

beeld van Johannes den Dooper leert het ons. De vriend des bruidegoms bereidt eerst de bruid tot de komst van haren bruidegom; dan dient hij den bruidegom, wanneer Hij gekomen is. Deze beide tijdperken in het leven van Johannes vereenigen zich in elke geestelijke werkzaamheid. De ziel wordt tot Christus gebracht; zij wordt in Hem opgebouwd, wanneer zij Hem gevonden heeft.

De ziel wordt tot Christus gebracht. Van het zedelijk en godsdienstig, en daarom alleen ware standpunt gezien, verdeelen zich de menschen in twee soorten: zij, die Christus gevonden en zij, die Hem niet gevonden hebben. Hoe onderscheiden zich die beide soorten van menschen? Welke zijn hun bijzondere kenteekenen? Bestaan deze in hunne woorden, in hunne officieele of vrije prediking, evangelisatie of zending? Wij weten maar al te zeer, hoe woorden ons kunnen bedriegen! De geschiedenis der opwekkingen toont maar al te duidelijk, dat noch de gemakkelijkheid, waarmede men van heilige dingen spreekt, noch de verhalen van bekeeringen en christelijke ervaringen, noch eene zekere vaardigheid tot leerstellig redeneeren gewisse kenteekenen der wedergeboorte zijn. Neen; in waarheid bestaat het onderscheid tusschen deze beide soorten van menschen slechts daarin, dat de een vrede heeft, de ander niet. Hoe hen nu te herkennen, vraagt gij? Waarlijk niet op het eerste gezicht. Gelijk de wereld vrede kan veinzen en zich uiterlijk kalm vertoonen, zoo kunt gij den Christen aantreffen op een oogenblik, dat zijne gemeenschap met God verbroken is, dan vindt gij hem ontroerd, ontrust, dikwijls meer dan anderen prikkelbaar. Maar zie hem van naderbij. Weldra bedaren de opgeruide golven. Hoe de storm op de oppervlakte ook woede, hij wordt spoedig gestild, want op den bodem is er kalmte. Maar zie verder om u heen. Heden schijnt deze of gene mensch u ontroerd en ontevreden, maar morgen en overmorgen is hij zulks nog. Bestudeer hem.... altijd ontbreekt het evenwicht; het blijft ontbreken. Welnu, hier vangt de werkkring aan van den vriend des bruidegoms: hij moet zich toonen

zooals hij is, en zijn licht laten schijnen voor de menschen. Zij, die in het bezit zijn van den waarachtigen vrede, oefenen een onwederstaanbaren invloed uit op hen, die zonder dien vrede zijn. Dezen zullen zich misschien eerst verbitterd gevoelen, wanneer zij met hen in aanraking komen; zij zullen hen benijden, zonder eigenlijk te weten waarom; zij zullen hen misschien belasteren en trachten te benadeelen: maar eindelijk zullen zij zich tot hen aangetrokken gevoelen, eindelijk zullen zij vertrouwen in hen stellen. Wanneer dit vertrouwen ontstaan is, is het oogenblik tot werken gekomen. Op uw post, vriend des bruidegoms! Volg het voorbeeld van Johannes, zeg: „zie het lam Gods, dat de zonden der wereld wegneemt"; voeg er bij, want evenals hij hebt gij reden, het er bij te voegen, evenals hij loopt gij gevaar in den strik te vallen, dat men u zal houden voor meer dan gij zijt, dat men u in staat zal rekenen, den vrede te schenken en zielen te behouden, voeg er, op uwe wijze, zijne woorden bij: Ik ben de Christus niet; noch ik, noch de kerk kan u redden. Belaad u nimmer met het geweten eens anderen, laat u nimmer dezen ontzaglijken last op de schouders leggen, maar houd alsdan niet op, dit woord van Johannes te herhalen: „Hij staat midden onder ulieden, dien gij niet kent; dezelve is het, die na mij komt, welke vóór mij geworden is, wien ik niet waardig ben, dat ik zijn schoenriem zou ontbinden."

Maar hiermede is de taak van den vriend des bruidegoms niet voltooid. Hij kondigt niet alleen de komst van den bruidegom aan, maar hij ziet Hem komen. Immers, hoe zou dit anders kunnen? O, hij tot wien de bruidegom reeds gekomen is, weet ook, dat Hij hem niet weder verlaten zal, en dat het Hem niet genoeg is, zich aan eenen enkelen of aan meerderen te openbaren, maar dat Hij steeds weer andere zielen opzoekt, om ook die tot zich te trekken, dat Hij steeds aan de deur staat en klopt. Hoe zou de vriend des bruidegoms er zich dan niet op toeleggen, om van nu af aan den voortgang Zijns koninkrijks na te gaan, om Zijn voetspoor te volgen en zich op Zijnen weg te stellen?

Hij hoort den bruidegom komen. Hij waakt, en van nu voortaan weet hij, te midden van het gedruisch der wereld, de voetstappen te onderscheiden van den bruidegom, die komt. Er zijn oordeelen, bezoekingen Gods over personen en volken, huisgezinnen en gemeenten. De taak van den vriend des bruidegoms is de taak van den wachter in den nacht: het verklaren van den zin dier oordeelen, het roepen tot de ziel: zie hier den bruidegom! Hij hoort Zijne stem opkomende uit de graven, hij hoort haar in de feestzaal; hij hoort haar op de bruiloft te Kana, hij hoort haar bij het graf van Lazarus. Hij hoort haar in de algemeene en bijzondere rampen; hij hoort haar te midden van overvloed en voorspoed. Hij hoort haar overal, waar eene ziel stil staat op haren weg om te luisteren; en hij zegt tot deze ziel: „de bruidegom komt, houd u gereed!”

C. En welke ervaringen maakt hij bij het hooren van deze stem? Welke zijn de vruchten zijner bediening voor hem zelven? Johannes voegt er in onzen tekst nog een woord bij om de ervaring uit te drukken van den vriend des bruidegoms, wanneer hij diens stem hoort. Nadat Johannes de roeping van den vriend des bruidegoms heeft beschreven om *te staan* en *Hem te hooren*, voegt hij er bij, dat hij *zich met blijdschap verblijdt om de komst des bruidegoms*, en dan meer bepaald: *„Zoo is dan deze mijne blijdschap vervuld geworden.”* Zoo is het: de vrede van den vriend des bruidegoms lost zich op in blijdschap, naarmate hij den bruidegom ziet komen en Zijne stem hoort. Maar deze stem, hoewel altijd dezelfde, altijd even machtig en in staat om de diepste diepten des harten te bewegen, heeft niet altijd dezelfde uitwerking, omdat deze diepten het geluid op verschillende wijze weder geven. Nu eens is zij als de stem van den storm, dan die eener hemelsche muziek; nu trilt de inwendige snaar, maar zacht, en nauwelijks bemerkt men de golving, die zij teweeg brengt; dan weder beeft en buigt zij, en schijnt te breken onder de hand, die haar aanraakt. Hier wordt eene ziel als door een wonder verbrijzeld en weder opgericht, daar ondergaat zij eene

langzame en onmerkbare verandering: hier is het een Saulus door het felle licht verblind, en wanneer hij de oogen opendoet, ziet, alle dingen zijn nieuw geworden; elders gaat de morgenster zachtkens op en doet zonder hevige overgangen den dageraad aanbreken. Het is om het even: indien het slechts de stem des bruidegoms is, indien slechts eene ziel tot het nieuwe leven ontwaakt, indien zij slechts behouden in de haven aankomt, zij het ook als schipbreukeling en door den wind en de golven heen en weder geslingerd; indien zij slechts door den bruidegom gevonden wordt, zij het ook gewond en bloedende. Hij zal haar wel weten te reinigen, te kleeden en te versieren. Ziet, dit is de blijdschap van den vriend des bruidegoms, dit is zijne eenige, maar groote blijdschap: de stem van den bruidegom te hooren, te zien, dat zijne dierbaarste wenschen en uitzichten verwezenlijkt worden, uitzichten, die hij zijnen broederen verkondigt en naar welker vervulling hij biddende uitziet. Zie hier zijne groote blijdschap en zijne eere: zich zelven overtollig te maken, elk persoonlijk gezag te verliezen, opdat de Christus alleen alle gezag hebbe; altijd minder te worden, opdat de Christus moge wassen. Voorwaar! hij verliest er niets bij, wanneer hij niet meester en leeraar genaamd wordt, zijne discipelen en kweekelingen worden zijne vrienden. Allen, die door zijne bediening, des woords of des wandels, tot Christus gebracht zijn, worden zijne erkende of verborgen vrienden. Een geheime band vereenigt alle door den Christus verloste zielen; zij weten zich elkanders leden; zij weten zich te zamen de gemeente, de bruid van Jezus Christus. Ziedaar de blijdschap van den vriend: de kerk opgebouwd en de bruid getooid te zien voor haren bruidegom. Is deze blijdschap dan zelfzucht? Ach, hier smelt de eigenliefde samen met de liefde tot Christus. Wat is de vriend des bruidegoms anders dan vriend des bruidegoms? Hoe zou hij zich dan niet verblijden op het hooren van Zijne stem? Welke andere blijdschap zou hij nog kunnen smaken? Is de heerlijkheid des bruidegoms niet zijne heerlijkheid, de blijdschap des bruidegoms niet zijne blijdschap?

Zoo is dan, zegt Johannes, *deze mijne blijdschap vervuld geworden.* Laatste der Profeten van het Oude Verbond, aanschouwt hij den dag, waarnaar de andere verlangend hebben uitgezien. Indien zij, die van verre dezen dag des Heeren begroetten, daarover reeds van vreugde opsprongen, dan kan hij wel spreken van eene vervulde blijdschap, hij, die dien dag voor de wereld ziet aanbreken. Hij, de grootste van allen, die uit vrouwen geboren zijn, kan wel in hooger zin, de woorden van den grijzen Simeon op de lippen nemen en spreken van eene vervulde blijdschap. Hij kan zijne taak van wegbereider wel voor afgedaan houden en heengaan met de vreugde eens martelaars, nu hij weet, dat de blijdschap, die hij gesmaakt heeft, eene volmaakte blijdschap is, die eeuwig op aarde duren zal, dat de tijd gekomen is, door de profetische stemmen des Ouden Verbonds eenparig aangekondigd, de dag van het welbehagen des Heeren, de tijd, waarop aan de dochter Sions *gegeven wordt sieraad voor asch, vreugdeolie voor treurigheid, het gewaad des lofs voor eenen benauwden geest.*

Ja, deze blijdschap zal op de aarde vervuld worden. Is zij vervuld in ons midden? Is zij vervuld in deze Kerk? Is het verbond gesloten tusschen al hare leden en den Christus, die hen is komen opzoeken? Gij allen, die mij hoort, hebt gij de stem des bruidegoms herkend? Is het doel van de getuigenis der Kerk in u bereikt en hebt gij u aan den bruidegom gegeven? Hoe dit te veronderstellen? Hoe dit te veronderstellen, waar er zoo weinig broederlijke eenheid is, waar de getuigenis van den Christus, zoodra zij buiten het bedehuis treedt, gewoonlijk met een diep stilzwijgen ontvangen wordt? Hoe het te veronderstellen, waar de eenige gelegenheid, om deze vereeniging met den Christus openlijk en zichtbaar te vieren, waar het Heilige Sacrament van Zijn verbond veronachtzaamd wordt op eene verwonderlijke en bedroevende wijze? O, verstaat mij wel. Verre van mij de gedachte, dat ik u zou opwekken tot eene werktuiglijke avondmaalviering, die daardoor des te verderfelijker zijn zou. Verre

van mij om bij u aan te dringen op de viering van een feest, waarvan gij de waarde niet zoudt erkennen, waaraan noch behoefte, noch gevoel van plicht u zouden doen deelnemen. Het is beter er niet te komen dan er te komen om (ik schroom het te zeggen, maar men moet wel de dingen noemen bij hun naam, omdat op godsdienstig gebied ongevoeligheid en onbedachtzaamheid aan het ongelooflijke grenzen) dan er te komen om den leeraar te verplichten, die u noodigt. De blijdschap van den vriend des bruidegoms bestaat niet daarin, dat men iets voor hem doe, vooral niet een godsdienstige handeling. Neen, ik spreek hiervan om den geestelijken toestand openbaar te maken. Het Heilig Avondmaal is een teeken, waaraan men den geestelijken toestand eener gemeente kan toetsen. Ik ben overtuigd, dat eene ziel, die in gemeenschap leeft met Christus, behoefte gevoelt om deze gemeenschap aan te kweeken, te vernieuwen en te openbaren, zooals zij dit aan de tafel des Heeren doet, en dat niets meer met haar gevoel en hare behoeften strijdt, dan het zeggen van sommigen, dat vier- en zelfs driemaal 's jaars te veel is, dat het voldoende is op Paschen en hoogstens op Kerstmis Avondmaal te vieren. Ik ben overtuigd, dat eene gemeente, die weinig Avondmaal viert, weinig ijver, weinig liefde en weinig geloof heeft. Ach, hoe weinig kunnen wij nog in deze gemeente van een vervulde blijdschap spreken! Hoe velen nog, die zonder Christus leven! Ik oordeel niemand, maar ik vraag: zou wel de meerderheid bekeerd zijn? Zou het ten minste eene groote minderheid zijn? Zou het ook zelfs een kleine minderheid zijn, eene zwakke, doch nauw verbonden minderheid, die door haren ijver, hare liefde, hare zelfverloochening de kleinheid van haar getal en de geringheid van haren maatschappelijken invloed doet vergeten? Maar neen, laat ons niet oordeelen over het geheel, oordeelen wij ieder ons zelve! Gij, die mij hoort, mijn broeder, mijne zuster, grijsaard, jongeling, jonge dochter, huisvader, huismoeder, zijt gij bekeerd tot den bruidegom, die u zoekt? Hebt gij hier beneden aan de vrienden des bruidegoms, daar-

boven aan de Engelen in den hemel blijdschap geschonken? Antwoordt in uwe harten! Zoekt het antwoord op uwe knieën in de stilte der binnenkamer! Moge de bruidegom er u komen bezoeken! Amen.

DE GROOTE BLIJDSCHAP.

En er waren herders in diezelfde landstreek, zich houdende in het veld, en hielden de nachtwacht over hunne kudde. En ziet, een engel des Heeren stond bij hen en de heerlijkheid des Heeren omscheen hen, en zij vreesden met groote vreeze. En de engel zeide tot hen: Vreest niet, want ziet, ik verkondig u groote blijdschap, die al den volke wezen zal: namelijk dat u heden geboren is de Zaligmaker, welke is Christus, de Heer, in de stad Davids. En dit zal u het teeken zijn: gij zult het kindeke vinden in doeken gewonden en liggende in de kribbe.

LUKAS II : 8—12.

Het feest van deze dagen mag het feest der contrasten genaamd worden. Reeds het jaargetijde doet die contrasten uitkomen. Het is niet zeker, of het gevoel daarvan oorzaak geweest is, dat de kerk voor dit zoo luisterrijke feest deze zoo korte en duistere dagen van het jaar gekozen heeft; maar zeker is deze keuze op zich zelve beteekenisvol en zinnebeeldig. Deze tijd, waarin zich de zon aan den horizont slechts vertoont om weldra te verdwijnen, deze tijd, waarin de onbeweeglijke natuur in den doodslaap schijnt gedompeld, deze tijd van koude en duisternis: is hij niet het zinnebeeld van den zedelijken dampkring, waarin de menschheid leefde, of liever stierf, in het tijdperk, waarbinnen het feest van deze dagen ons terugbrengt? Was het niet nacht, zwarte nacht in de hooge gewesten des geestes, toen dit licht van den Heer zich deed zien, en deze stem van boven zich deed hooren, om eene groote blijdschap aan de aarde bekend te

maken? Eene groote blijdschap! Maar waar waren op aarde harten om haar te gevoelen, geesten om haar te begrijpen, deze groote blijdschap? Is het niet een teeken te meer van de duisternissen der aarde, dat deze blijde boodschap door andere stemmen dan aardsche heeft moeten bekend gemaakt worden? En toch is het eene blijde boodschap.

Is het niet eveneens in de natuur? Gaat niet aan ieder stijgen een dalen vooraf? Is er niet een dag, die de kortste, een nacht, die de langste is? Reeds zijn deze dag, die nacht achter ons, en nu voortaan is er geen ophouden, is er geen zonnestilstand. Onmerkbaar wint het licht; de dagen worden langer, de nachten korter. Gij maakt zelve de toepassing. Het licht van den Heer, dat de velden van Bethlehem overstroomt, is voor de wereld nog slechts een flauw schijnsel. De heidenen van buiten, afgebeeld door de wijzen uit het oosten, zien nog slechts eene ster in de verte, daar waar de vrome zielen in Israël reeds profetisch het licht van boven aanschouwen. Maar deze ster is niettemin het afschijnsel van dat licht; zij is de zon der gerechtigheid zelve, die zon, die zich aan den horizont vertoont, bestemd om aan den hemel te rijzen en te blijven, om elke duisternis te verdrijven, om de geheele aarde te overstroomen met haar levend licht. Het kind, dat ons geboren is, hoe ook in doeken gewonden en liggende in eene kribbe, is niettemin de Zaligmaker, welke is Christus, de Heer.

Ik noodig u uit om dit contrast van grootheid en nietigheid, van heerlijkheid en smaadheid, dat ons feest kenmerkt, heden te overdenken, zooals het voor den dag komt in de boodschap van den engel aan de herders van Bethlehem. Duidelijk zal het voor onze oogen uitkomen, wanneer wij letten, ten eerste op het onderwerp dier vreugde, die hij aankondigt, en vervolgens op het teeken, dat hij geeft, om hun de werkelijkheid dier vreugde te doen erkennen. Mochten wij in het contrast, dat zich aldus aan onze blikken zal opdoen, den geest zelven der verlossing ontdekken, en er alzoo een spiegel in vinden om ons zelve te

leeren kennen. Moge te dien einde de heerlijkheid des Heeren over ons en de morgenster opgaan in onze harten!

I.

Gij kent het profetische woord aan dit Bethlehem, klein onder de duizenden van Juda, geschied; het woord, dat uit deze stad de leidsman Israëls zou voortkomen, hij wiens uitgangen zijn van ouds, van de dagen der eeuwigheid (Micha 5:1). Dit profetische woord was de eenige roem van deze roemlooze stad van Juda, van deze stad van herders, deze kleine onder de duizenden. Dit profetische woord was haar eenig kleinood, de heilige vlam schitterende op het voorhoofd der landelijke stad, eene vlam, die de weerschijn is van eene kroon, van eene kroon, die haar luister niet scheen te kunnen verliezen, die haar roem behield, lang na de verschijning van hem, wiens voorhoofd zij had gekroond. Hoe klein en arm ook, hoezeer in de schaduw gesteld tusschen de duizenden van Juda, behield toch dit Bethlehem, de stad der herders, den naam van *stad Davids.*

Stad Davids! Behoudt een doorluchtig geslacht niet een kinderlijken eerbied voor de plaats, waar zijne voorouders leefden? Een oud kasteel, een vervallen burcht, blijven zij niet omringd van al den gloed der poëzie, van den stralenkrans der geschiedenis, wanneer dit kasteel, deze burcht de bakermat is eener familie, die zich beroemd heeft gemaakt in 's lands geschiedrol? Toont een volk niet met edelen trots die gedenkteekenen van de geboorte zijner koningen en zijner helden, van hen, wier roem zijn roem was? De stad Davids! O! wij begrijpen, dat deze stad van herders eene gewijde stad voor Israël is, gewijd als voor anderen, die der graven hunner koningen, en voor anderen nog die hunner kroning. Er is godsdienst in dezen eerbied voor de oudheid, in deze kinderlijke liefde voor doorluchtige huizen.

Maar was dan dit huis van David alleen om zijn oudheid van belang? Was het slechts een roem van het verledene, die Bethlehem opluisterde? Wij hebben het reeds gezegd: deze luister verloor zijn glans niet; het profetische woord was als een altijd flikkerend licht op het voorhoofd van de landelijke stad. Eene toekomst was beloofd aan het huis van David, eene toekomst heerlijker dan het verleden: de lamp van David zou niet uitgebluscht worden; zijn zoon zou heerschen op zijn troon, van eeuw tot eeuw.

Deze verwachting van Israël, deze roem van het huis Davids, stonden zij den herders voor den geest, in de velden van Bethlehem, toen zij de doorluchtige boodschap van den hemel ontvingen? Wij weten het niet. Het is geoorloofd, het te veronderstellen, want iedere hemelsche verschijning vindt in de ziel, die haar ontvangt een aanrakingspunt, een toebereiden grond. Altijd kon deze herinnering licht in hunnen geest worden opgeroepen, want hoe zouden zij deze boodschap hebben kunnen begrijpen, indien zij vreemd gebleven waren aan de verwachting, waaraan zij zich aansluit, indien de roem van het huis van David ook niet hun roem ware geweest? Hoe zou hij het ook niet zijn? Wie kent niet de macht, die eene groote overlevering, eene edele herinnering uitoefent om eene gansche volksklasse zedelijk te verheffen, om werken, die op zich zelve zonder adel zijn te veredelen, om den levenstoon te verhoogen bij hen, die overigens een juk dragen in de maatschappij? Wie kent niet de vereering van den handwerksman en van den daglooner voor eenige grootheid uit het midden der zijnen voortgekomen en waardoor zijn dagelijksche arbeid is opgeluisterd geworden? Hadden dan deze herders van Bethlehem geen deel aan den roem, waardoor eertijds de herder van Bethlehem verheven was geworden op den troon van Israël? Was hun landelijk en herderlijk leven niet verheerlijkt door dit koningschap van het huis van David? Was het Messiaansche stamhuis niet gegrond in eenen herder?

Maar er is meer. Deze herders van Bethlehem, doorluchtig

te gelijk door het verleden en door de toekomst, vertegenwoordigden daardoor reeds eene roemrijke herinnering en eene roemrijke hoop van de geheele menschheid. Er is in dit contrast van den herder op den troon geroepen eene verheven poëzie, eene poëzie, die de geheele oudheid gevoeld heeft, en waaraan zij in hare legenden eene gewijde uitdrukking heeft gegeven. Waar is er eene nationale poëzie, die niet weet te verhalen van herders of landbouwers door de goden vereerd en plotseling van achter den ploeg of uit het midden der kudde geroepen tot de hoogste eereposten van den staat? Dat is omdat het landleven voor den mensch als een tooverglans van zuiverheid en van kracht behouden heeft, eene herinnering aan het paradijs. Het is, omdat hij zich het woord herinnert: *onderwerpt de aarde en heerscht over haar*, en dat alzoo, om de schijnbare onrechtvaardigheid van de geschiedenis te herstellen, of liever om de wanklanken der maatschappij, die de macht en de eer in de steden houdt vereenigd, en die op den landelijken arbeid den stempel der dienstbaarheid drukt, te doen ophouden, het hem behaagd heeft, om den landman te idealiseeren en hem op den troon te plaatsen. Nu is er, zoo als in alle natuurlijke poëzie, in alle poëzie, die uit het leven ontstaat, en die geene aangeleerde kunst is, waarheid in dit idealisme. Met dit beeld van het natuurlijke leven stemt overeen eene werkelijkheid in het geestelijke. De herder zijne kudde weidende is evenzoo het beeld van God zijn volk leidende als het kenteeken van den mensch over het werk van zijne hand heerschende. En deze zelfde David, de herder tot den troon geroepen, heeft deze dubbele heerlijkheid wel gevoeld, de heerlijkheid van den mensch en de heerlijkheid van God, in het leven van den herder, wanneer hij haar aldus idealiseerde: *De Heer is mijn Herder, mij zal niets ontbreken, Hij doet mij nederliggen in grazige weiden; Hij voert mij zachtjes aan zeer stille wateren. Hij verkwikt mijne ziel; Hij leidt mij in het spoor der gerechtigheid, om Zijns naams wil. Al ging ik ook in een dal der schaduwe des doods, ik zou geen kwaad vreezen, want Gij*

zijt met mij; Uw stok en Uw staf, die vertroosten mij (Ps. 23:1—4).

Zouden deze zoo aangename, zoo welluidende tonen, liefelijke uitdrukking van vreugde, van vrede, van vergenoegdheid, zouden zij de uitdrukking zijn geweest der gevoelens, die deze herders van Bethlehem bezielden, in het uur, waarin onze tekst ons hen voorstelt, hunne kudde bewarende gedurende de nachtwake? Nog eens: laat ons geene gissingen wagen; maar wij verlaten het gebied der werkelijkheid niet, als wij beweren, dat de vreugd niet alleen van den innerlijken toestand afhangt, maar ook wel eenigszins, en zelfs veel, van den uiterlijken; dat er plaatsen, tijden zijn, waarin de vreugde moeilijk is, en dat het tijdperk, waarin de herders deze hemelsche boodschap ontvingen, geene overeenstemming had met dat, waarin David den troon had beklommen. De zedelijke dampkring was drukkend in Israël. De geest van David regeerde niet op den troon van Herodes den Idumeër; en op den leerstoel van Mozes waren niet gezeten de erfgenamen van zijn woord. Had de geest van Mozes en van David niet een schuilplaats moeten zoeken in het gebergte van Juda, bij eenen Zacharias en eene Elizabeth, in een donkeren hoek van het groote Jeruzalem; bij eenen Simeon, den grijsaard, die den tempel niet meer bezocht; en had in dezen tempel deze geest nog andere vertegenwoordigers dan Anna, de tachtigjarige weduwe? Waar elders had de heerlijkheid van het huis van David een heiligdom, waar zij beschut was voor heiligschennis, tenzij dan in het hart van de bruid van Jozef, den handwerksman, den zoon van David, van die maagd Maria, die, buiten weten dezer herders, op bevel van eenen verwijderden vorst, die niet uit Israël was, met haren echtgenoot die moeilijke reize had ondernomen van Nazareth naar Bethlehem, en herberg had gevonden in hunnen stal? Ik weet niet, welke gedachten den geest van deze herders bezig hielden in dezen gedenkwaardigen nacht, maar dit weet ik, dat het waarschijnlijk niet zeer vroolijke gedachten geweest zijn. Hadden zij inderdaad een hart, dat van heilige verrukking opsprong op het hooren van Davids naam,

dan was waarschijnlijk de gewone toon van hun leven geen toon van vreugde. Deze kerstnacht schijnt mij toe wel te passen bij hunne innerlijke gesteldheid, en den toestand van hunnen geest wel uit te drukken. Deze herders van Bethlehem, die hunne kudde bewaakten gedurende de nachtwake, schijnen mij toe het zinnebeeld te zijn der menschheid, van haar, die nog op aarde doet het werk van den koning, die zich nog geroepen gevoelt om te heerschen over hare werken en om ze te onderwerpen, maar die toch van hare majesteit beroofd is en haar verloren kroon zoekt! O herders van Bethlehem! zijt gij zelve niet als verdwaalde en verloren schapen? Waar is uwe schaapskooi? Waar uw herder?

Ziet, ik verkondig u eene groote blijdschap, die al den volke wezen zal! Eene groote blijdschap! Hoe vaak is de klank van dit woord *blijdschap* niet in 's menschen oor doorgedrongen! Hoe vaak heeft de mensch niet zijn oor geopend en zijn hart voelen trillen van vreugd op het vernemen van eene boodschap van groote blijdschap, en hoe vaak is hij niet in zich zelven teruggezonken, misleid, verbitterd, krachteloos! Ach! is het te verwonderen, dat er velen zijn die niet meer gelooven, wanneer men hun van blijdschap spreekt? Maar ziet, van wien komt dit woord, dit woord van groote blijdschap, gesproken tot de herders van Bethlehem, en wat is het onderwerp van deze vreugde? Van wien komt deze blijdschap? Is het van eenen, die in dezelfde ellende verkeert? Een mensch, zelf van blijdschap beroofd, geplaagd en belast, spreekt deze hier tot andere geplaagden en belasten, en die evenzoo van vreugde beroofd zijn als hij? Ach! dezen zouden recht hebben om hem te antwoorden: geneesmeester, genees u zelven, dat ik eerst de vreugde in u zie, eer ik geloove, dat gij ze mij kunt geven! Maar ziet, heeft niet de tegenwoordigheid zelve van dezen geheimzinnigen gast reeds in het hart van deze herders een onuitsprekelijk gevoel uitgestort, dat zeer op blijdschap gelijkt? Ziet, gevoelen zij zich niet als buiten zich zelve gevoerd, is het niet alsof die velden van Bethlehem, of

die nabij zijnde stad en die bergen aan den horizont, of deze geheele streek, met al de voorwerpen, die er zich bevinden, zoo ver het gezicht reikt, zich baadt in het licht, in een oneindig licht, waarvan men niet weet, of het zich over de voorwerpen uitspreidt, dan of het er uit voortkomt? Zijn de sterren des hemels niet verbleekt, is het floers van den nacht niet opgerold als een mantel, en is een licht, dat niet de dageraad is, een licht veel zuiverder dan de dageraad, veel schitterender dan dat van den middag, veel zachter dan dat van de ondergaande zon, niet hunne blikken komen verlichten, ze verlichten op eene wijze, evenmin kwetsend, even aantrekkelijk, als het geluid zelf van de stem liefelijk was en zacht? Ziet, het zintuig des gezichts en het zintuig des gehoors, worden zij niet gelijkelijk aangedaan door eene zelfde harmonie, waarvan de herders niet weten, hoe die ontstaat, eene harmonie zoo welluidend, dat zij zelve reeds eene groote vreugde is? En vervolgens, naarmate hunne zinnen gewennen aan dezen verheven toon, en hun ziel zich baadt in dit licht van den Heer, onderscheiden zij niet duidelijk den zin van deze zoo welluidende stem, begrijpen zij niet de beteekenis van deze muziek, hooren zij niet eene boodschap, eene boodschap, waarin hun geweten al het gezag erkent van een woord van God? Welke is de vreugde, die hun wordt aangekondigd en die zij beginnen te gevoelen? O! waarom had de mensch tot hiertoe de vreugde niet gevonden? Was het niet, omdat zij hem was aangekondigd als het einde van eene lange baan, de prijs van een langdurig werk, het doel van een groote reis? Welnu, hij begaf zich op weg: en ziet, de een struikelde bij den aanvang en viel om niet weder op te staan; de ander putte zich uit in zijn loop, en de kracht ontzonk hem; een derde, die den anderen vooruit was, die volhard had tot het einde, waar hij het wit meende bereikt te hebben, daar ziet hij zich tegen gehouden door eene onmetelijke zee, en hij heeft geen middel om haar over te steken, door eenen afgrond zonder bodem, die hem verbiedt, den bergtop, dien hij ziet, te beklimmen. De vreugde! de

vreugde! O, zij bevindt zich daarboven, op den top, maar wie kan den top bereiken? Zij vindt zich daar, aan den anderen oever, maar wie kan de diepe zee oversteken? Het is altijd de oude fabel van den steen van Ixion of van de vruchten van Tantalus. O mensch! gij zult de vreugde bezitten, als gij koning wordt, zooals gij er voor bestemd zijt! Maar wie zal u koning maken, o koninklijke slaaf! Wie zal u uwe kroon doen wedervinden? Wie zal uwe boeien verbreken, opdat gij haar tenminste moogt zoeken, of gij haar mocht vinden? O verbannen koning! hij kent uwe ellende niet, hij, die in uw diensthuis, waar gij den molen draait en de zwijnen hoedt, u geschiedenissen van koningen komt verhalen, en u den luister der paleizen uwer vaderen komt afschilderen. „Koop mij vrij van mijne slavernij en verbreek de ketenen mijner dienstbaarheid." Ziedaar uwe smeekstem, ziedaar uw eenig, onafgebroken en jammervol gebed. Ach! de bewoner der hemelen schijnt onze ellende beter te begrijpen dan onze valsche vertroosters van de aarde. De blijdschap, die hij aankondigt, is niet eene ver af zijnde blijdschap, niet eene voorwaardelijke blijdschap, niet eene bedrieglijke en onmogelijke blijdschap. *Heden,* zegt hij, heden, niet morgen, niet overmorgen, noch op het einde van ons leven, niet aan de andere zijde van het graf! Heden, *in de stad Davids*, niet verre van u, maar dicht bij u, onder uw bereik, in de plaatsen uwer herinnering, uwer jeugd, uwer heilige overleveringen, in het heiligdom uwer genegenheden, uwer werken, uwer nationale, uwer maatschappelijke eer! Heden, in de stad van David, is *u geboren*, wie? Christus, de Heer? de koninklijke mensch, de God-mensch? Neen, vóór alle dingen, vóór alle dingen, *de Zaligmaker*, de Zaligmaker, welke is Christus, de Heer. Er is u iemand geboren. Hij is *voor u* geboren. De eenige mensch, die niet voor zich zelf geboren is: hij is voor anderen geboren, Hij is geboren, om een blijdschap te zijn voor het geheele volk. En hoe zal hij het zijn? Hij zal hun Zaligmaker of Verlosser zijn. Hij zal de boeien hunner dienstbaarheid verbreken, Hij zal hen vrijkoopen uit hun slavendiensthuis. Het is

niet meer de wanhopige stem: O mensch, verlos u zelven; en het antwoord der wanhoop: *De verlossing van de ziel is te kostelijk en zal in eeuwigheid niet gevonden worden.* (Ps. 49 : 9) Deze heeft de verlossing gevonden, want Hij is zelf de verlossing. Hij komt om te dienen, Hij komt om zijne ziel te geven tot rantsoen voor velen. Is het niet daarom, dat Hij deelachtig is het vleesch en bloed der kinderen, en dat Hij, sedert deze kribbe van Bethlehem tot op den doodssnik aan het kruis, in gestaltenisse eens dienstknechts is geweest, zich zelf vernietigende, arm voor de armen, opdat zij rijk zouden zijn, zwak voor de zwakken, opdat zij sterk zouden zijn, de schande ondergaande voor onteerden, om hen te verheerlijken; zonde en vloek geworden zijnde, opdat zondaars zouden worden rechtvaardigheid Gods in Hem? *Heden in de stad Davids is u geboren de Zaligmaker.* Zaligmaker nu is Hij, omdat Hij is Christus, de Heer.

Christus, de Heer! Dit is de andere grond voor de groote blijdschap. Ziet, indien zelfs iemand den mensch had kunnen verlossen van zijne dienstbaarheid, maar zonder te gelijkertijd zijn Christus, zijn Heer te zijn, zijn Koning en zijn God, welke blijdschap zou er zijn om zulke bevrijding? Welke vreugde voor het arme aan de kudde ontloopen schaap, dat den verslindenden wolf heeft ontmoet, om nu, ja, aan zijn scherpe tanden ontrukt te zijn, maar zonder herder en zonder schaapskooi gelaten? Indien de blijdschap onmogelijk was geweest voor den mensch, het was niet alleen omdat hij dienstbaar was in het vreemde huis, onder eenen onwettigen tirannieken meester geplaatst, maar ook, omdat de ware meester, de wettige koning niet gevonden was. Welke blijdschap dan voor den armen slaaf, om hem te zeggen: „Gij zijt vrij, de wereld is voor u, gij hebt geen meester meer!" Maar deze wereld, o! welk eene woestenij van menschen! Deze vrijheid, o! welk een zware last! „Geef mij, geef mij mijne boeien terug — zal hij weldra zeggen, — breng mij weder in mijn diensthuis!" Daarom: de Zaligmaker, die ons geboren is, is Christus, de Heer. Hij is alleen Zaligmaker, omdat hij de Christus is, de Heer. De

Christus, de koning! O mensch, gij wilt koning zijn, gij zult het zijn, maar begin met onderdaan te zijn, begin met uwen wettigen koning, uwen Christus te erkennen. Begin met de koninklijke zalving te zien op het hoofd van den Zoon des huizes, van den eerstgeborene der schepping. Is uw voorhoofd zonder luister, is uw gebogen hoofd van stralenkrans beroofd, hebt gij smaadheid gevonden in plaats van majesteit, het is, omdat gij de teekenen van uwe afkomst, de sporen van uwe oorspronkelijke zalving, uitgewischt hebt van uw voorhoofd, dat gij u het vaderlijke huis hebt geschaamd. Maar deze kent die schaamte niet. Ziet, Hij komt om op nieuw op uw voorhoofd het koninklijke zegel te drukken. De afdruk daarvan is op zijn aangezicht; er is niets in Hem, dat niet koninklijk is. Christus is Hij, gezalfd met den heiligen Geest, van den schoot zijner moeder af. Ontvangen van den heiligen Geest, wordt hij geboren zonder één vlek; kind van Adam is Hij, en nochtans Zoon van God: de ziekte van het geslacht sterft in Hem en laat in Hem geen spoor achter. Hij wordt heilig geboren, en heilig blijft Hij tot aan zijn laatsten ademtocht. Zijn geest heeft al de smetstof van onzen bezoedelden dampkring als ingeademd, en ziet, geen smet heeft Hem aangekleefd, en onbesmet geeft Hij dien geest terug in de handen zijns Vaders. Christus is Hij, onze koning, want wij vinden in Hem het ideaal van onze natuur, het beeld van God, den eenigen Zoon van den Vader.

De Christus, de Heer! *De Heer*. Hij stelt zich als Koning over ons, omdat Hij recht op ons heeft. Hij heeft recht op ons, daarom komt Hij ons zoeken. Hij heeft recht op ons, en dit recht is volstrekt. Het is volstrekt, juist omdat het geen willekeurig recht is, omdat het is het natuurlijke recht van de meerderheid in de gelijkheid van natuur, en dat wij derhalve geen enkel recht hebben om ons aan Hem te onttrekken en Hem gehoorzaamheid te weigeren. Hij heeft recht op ons, want wij zijn voor Hem en door Hem geschapen, naar zijn model en om Hem te gelijken. Wij zijn van zijn geslacht, van zijn vleesch en van zijne beenderen. Hij heeft recht op ons, en daarom kan Hij ons niet in het

vreemde huis laten, onder de heerschappij van den dwingeland, die ons niet kent, die ons niet liefheeft, die ons verdrukt en ons doodt. Hij komt terugeischen, wat het zijne is. Hij weet, waar ons te vinden en hoe ons te verlossen: Hij weet, dat de liefde het is, de liefde alleen, die ons aantrekt. Hij heeft geloof aan ons; ja, laat ons de wonderspreuk, die tot verheerlijking van den Vader is, uitspreken: Hij heeft geloof aan ons, geloof aan de menschelijke natuur, welke God geschapen heeft; Hij gelooft, dat zij niet voor altijd verloren is, Hij gelooft, dat het merk der goddelijkheid weder op onze voorhoofden kan verschijnen, Hij gelooft aan de mogelijkheid van onze bevrijding. Hij gelooft, dat wij den Vader zullen liefhebben, zoodra wij den Vader zullen kennen en daarom komt Hij ons den Vader openbaren. *Vreest niet*, zegt zijn boodschapper, *ziet ik verkondig u eene groote blijdschap*, *die al den volke wezen zal*, *dat u heden*, *in de stad Davids*, *geboren is*, *de Zaligmaker*, *welke is de Christus*, *de Heer.*

II.

Vreest niet! Terecht spreekt alzoo de hemelbode. Kunnen wij wel nalaten vreeze te hebben, wanneer wij de bovenzinnelijke wereld tot ons voelen naderen, en God ons hart aanroert, al is het, dat Hij ons eene groote blijdschap aankondigt? Het licht van den Heer, hoe zacht en aantrekkelijk ook, doet pijn aan oogen, die aan de duisternis gewend zijn. Zij moeten er aan gewoon worden. De heerlijkheid van den eenigen Zoon, hoewel voor den mensch bestemd, en hoezeer wij hem vermaagschapt zijn, deze heerlijkheid moeten wij niet dadelijk in al haar luister aanschouwen, wij moeten niet zoo voetstoots voor de zon der gerechtigheid geplaatst worden; neen, in verdeelde stralen moet haar licht tot ons komen in onze duistere hoeken. Dat licht, om ons niet te verblinden, maar te verkwikken, behoeft den sluier van deze

duistere natuur, van dit vleesch der zonde. Wij begrijpen het, dat dit woord: *Vreest niet*, gegrond is in dit andere woord: „*dit zal u het teeken zijn: gij zult het kindeke vinden in doeken gewonden en liggende in de kribbe.*" Laat ons thans deze woorden overdenken.

„*Dit zal u het teeken zijn: gij zult het kindeke vinden in doeken gewonden, liggende in eene kribbe.*" Welk een val! Na die doorluchtige boodschap: „*Heden is u in de stad Davids geboren de Zaligmaker, welke is Christus, de Heer*" — zulk een teeken! Welk een contrast! De stad Davids is geworden.... de stal van Bethlehem! De Zaligmaker, welke is Christus, de Heer, is geworden.... het kindeke in doeken gewonden en liggende in eene kribbe! Gode zij dank voor dit contrast! Om verlost te worden is het noodig, dat de Heer tot ons nederdale, want wij kunnen niet tot Hem gaan. Hij moet afdalen in onze hutten, want wij kunnen niet opstijgen tot zijn paleis. In één woord: Hij moet *geboren* worden, Hij moet *onzer* een worden, opdat wij zijns zouden worden. De geheele blijde boodschap ligt daarin, dat Hij ons *geboren* is, dat Hij ons niet komt bezoeken, maar dat Hij ons geboren is, Hij, die is de Zaligmaker, de Heer.

Hij is ons geboren! Wat zou het zijn, zoo de Christus, de Heer, op de wolken des hemels ware verschenen en dat wij de stem vernomen hadden uit de „hoogwaardige heerlijkheid": *Deze is mijn geliefde Zoon, in wien Ik Mijn welbehagen heb;* maar zonderdat Hij met ons den berg afgestegen ware, en zijne plaats omlaag had genomen? Hadden wij met Hem in die „hoogwaardige heerlijkheid" kunnen opgenomen worden? Wat zou het zijn, indien, met ter zijdestelling van al de ontwikkelingstrappen van het menschelijk leven, het geheimzinnige leven in den schoot der moeder niet kennende, noch de zwakheid der kinderjaren, noch de ontluikende jongelingskracht, het eeuwige Woord zich plotseling aan onze oogen had vertoond, in den staat van volkomen mensch, van een tweeden, maar nu volmaakten Adam, ons in twijfel latende over aard en oorsprong van zijne kennis, zijne kracht,

zijne ondervindingen? Zouden wij kunnen zeggen van dezen hemelbewoner, in andere sferen opgevoed, van dit eenige verschijnsel, eer luchtverschijnsel dan organisch wezen, dat Hij onze vrede is, onze verzoening met God? Zou de menschheid, ik zeg: de menschheid, verlost zijn geworden door Hem? Wat zou het zelfs zijn, indien Hij, ja, als kind geboren wordende op de aarde, zijne heerlijkheid aldaar ontleend had niet aan deze geboorte, niet aan zijne menschelijke natuur, maar aan iets uitwendigs, aan iets, dat aan die natuur ware aangebracht of toegevoegd: zoo zijne koninklijke waardigheid ware geweest, niet die van het huis van David, den herder van Bethlehem, den theokratischen koning, maar die van Cesar Augustus of van Herodes; eene koninklijke waardigheid verkregen ten koste der menschelijke natuur; indien, in stede van als hoogsten titel te dragen den titel van zoon des menschen, de Christus, de Heer, op zijn beurt vorst en krijgsman ware geweest, een Messias naar den zin der vleeschelijk gezinde Joden, die door de roede zijns toorns die schimmen van majesteiten, die de wereld eerbiedigde, van het tooneel der geschiedenis had doen verdwijnen? Zouden deze herders van Bethlehem zijne kribbe hebben kunnen naderen, en er van terugkeeren verheerlijkende en prijzende God voor alle dingen, die zij gehoord en gezien hadden? O! noodig, noodig was dit Bethlehem der herders, noodig was die stal: hij moest zijn zulk een kindeke in doeken gewonden en liggende in de kribbe, om te zijn Christus de Heer! Zulk eene koninklijke waardigheid voegde Hem: die van het huis van David; eene waardigheid, welke één is met de afstamming van Adam, den banneling uit Eden. Hij had die dochter van Eva noodig voor moeder, en dien zoon van David, den timmerman Jozef, voor vader in deze wereld. Om zaligmaker te zijn, moest de Christus, de Heer, aldus zijne koninklijke waardigheid openbaren en aldus zijn koninkrijk veroveren. Om menschen zalig te maken moest Hij mensch zijn, om armen zalig te maken, moest Hij arm zijn, om ons allen zalig te maken, zoo als wij zijn, moest Hij onder ons bereik komen, dicht, zeer dicht

bij ons zijn, onverschillig of het in een paleis zij of in een stal, mits wij slechts zeggen kunnen: *laat ons gaan en zien.*

„Dit zal u het teeken zijn, gij zult het kindeke vinden in doeken gewonden en liggende in een kribbe." Welk een val, ja, na de boodschap: *„heden is u geboren, in de stad Davids, de Zaligmaker, welke is Christus, de Heer!*" Laat ons liever zeggen: Welk eene nederbuiging, welke liefde, welke zedelijke heerlijkheid! Wij maken altijd onderscheid tusschen het ideaal en de werkelijkheid, maar God vereenigt ze, en dit is de verlossing, dat zij vereenigd worden. Een kind wordt op aarde geboren; zijne geboorte is eene krisis, een krisis, waaraan de helft van het menschelijke geslacht bezwijkt. De geboorte van een kind is als eene overwinning behaald over het graf, dat zijn klauw uitstrekt over beide, moeder en kind: voorbijgaande overwinning, want het graf zal zijn recht niet afstaan en zal niet vertragen om èn de eene èn het andere op te eischen. Een kind wordt geboren; en zijn groei en zijne ontwikkeling voltooien zich niet dan te midden van allerlei belemmeringen, en het merk des verderfs drukt zich af in al de openbaringen zijns levens. Niets komt tot rijpheid; alles, alles blijft onvoltooid en het verval begint vóór de rijpheid. Een kind wordt geboren; en de ideale wereld rijst slechts op in het hart van den jongeling om hem weldra te doen zeggen, dat het alleen eene ideale wereld is, waaraan geene werkelijkheid beantwoordt, dat het ideaal leugen is en zelfbedrog. Welnu dan, die werkelijkheid, die werkelijkheid, bevredigt zij hem? De werkelijkheid, zij, die hem gebruikt en verbruikt, die hem soms verbrijzelt, zij, die den mensch zeer, zeer wijs gemaakt heeft, wanneer zij hem geleerd heeft te zeggen: zoo het ideale hier niet bestaat, het zal hierna komen, het zal komen na den dood! Het zal hierna komen, het zal komen na den dood! Ziedaar dan, waartoe wij bepaald worden: eene ideale wereld na den dood; de hemel, de Zaligmaker, welke is Christus, de Heer ..... na den dood! Intusschen, op de aarde, altijd dezelfde duisternissen, dezelfde koude, hetzelfde proza! Zegt mij, ik spreek tot de besten,

is dit niet uw toestand? Volstrekte tegenstelling tusschen aarde en hemel, is dit niet uw stelsel? Verdraagt gij niet de aarde met hare ellenden, hare teleurstellingen, haren strijd, alleen daarom, omdat gij den hemel in het vooruitzicht hebt? Maar is het u dan onbekend, dat de toekomende eeuw machtig is in de tegenwoordige? Is u dan de kracht onbekend van de boodschap: *Heden, heden is u geboren in de stad Davids de Zaligmaker, welke is de Christus, de Heer?* Heden, in de stad Davids! Heden in de kerk! — Maar deze stad Davids was eene arme stad van herders, en in deze arme stad van herders was het een stal, en in dien stal eene kribbe, en in die kribbe een kindeke in doeken gewonden. — Heden in de kerk! En wat is de kerk? Ziet dien prachtigen tempel, ziet die luisterrijke stad! Ziet het aloude Rome, dat haar zegeleuze veranderd heeft en haar pantheon tot kerk gemaakt! Het zegt niet meer: de keizer is God; maar het zegt: God is hier, hier is zijn tabernakel, hier de apostolische zetel, hier de stedehouder van J. C. met zijn twee zwaarden, het geestelijke en het tijdelijke. Wat tegen hem ondernomen wordt, is heiligschennis. Wat elders onrechtvaardigheid wordt genoemd, heet hier goddeloosheid. Wat elders opstand is tegen menschen, is hier opstand tegen God. Alle roof is hier tempelroof, alle gezag is hier onmiddellijk van God. Hier haalt de revolutie geene vorstentronen omver, maar den troon van God zelven. Welnu, ik treed binnen in die prachtige tempels, en ik zie er wel den opperpriester en zijne priesters zich buigende als de wijzen van weleer, zich buigende voor Maria de moeder; maar ik zie niet het kind, het kind in de kribbe. De koningin der hemelen is van haar kind beroofd en, evenals Rachel, schreit zij en weigert vertroost te worden en zij neemt die eere niet aan, die aan haren zoon wordt onthouden; en wij, wij schreien met haar en vragen: waar, waar is het kind in zijne kribbe?

Dit zal u het teeken zijn: gij zult het kindeke vinden in doeken gewonden, en liggende in de kribbe. Ik treed Bethlehem binnen, de stad Davids. Ik zie de menigte toevloeien, de herberg

is vol. Komen zij niet om ingeschreven te worden, allen, die zich beroepen op den naam van David en er eer in stellen tot zijne nakomelingen te behooren? Zouden wij niet zeggen: de zoon van David, welke is de Christus, de Heer, zal zich onder de zijnen bevinden? Zouden wij niet zeggen: daar, waar zijn naam van Zaligmaker, van Christus, van Heer uitgeroepen wordt, daar waar zijn woord erkend is als de eenige lamp voor onze voeten, daar tenminste zullen wij vinden, wat wij zoeken? Misleiden wij ons niet. Nog is het hier, als in de vroegere dagen: *Hij is tot de zijnen gekomen en de zijnen hebben Hem niet ontvangen.* Daar hooren wij er, die zeggen: „ja, daar is een Zaligmaker, welke is de Christus, de Heer. Deze uitdrukkingen zijn zinnebeelden om de verlossende macht van God en de soevereiniteit zijner genade aan te duiden, maar wat heeft deze macht en deze soevereiniteit te doen met dit kind in de kribbe? Tusschen het eindige en het oneindige is een groote afgrond; het oneindige is niet in den persoon, maar in het geslacht; de vleeschwording is een zinnebeeld, haar voor eene werkelijkheid te houden, zou eene groote ongerijmdheid zijn. Laat ons de fabels van het evangelie huldigen als eene schoone poëzie, en laat ons der negentiende eeuw niet onwaardig zijn door deze fabelen voor geschiedenis te houden." Verder hooren wij er vooral, die zeggen: „ja, het is wel waar, dat deze Jezus Zaligmaker, Christus, Heer is, dat is te zeggen, dat de uitkomst de roemrijke hoop bevestigd heeft, welke dit kind, geboren onder zulke gelukkige voorteekenen, had doen ontstaan in den boezem eener vrome familie in Israël. Deze zoon van Jozef en van Maria heeft kunnen worden, en is werkelijk geworden, een groot man, een voorbeeld voor anderen, de eerste om de hooge bestemming der menschheid te begrijpen, de eerste, om haar te verwezenlijken, het hoogste genie op het gebied van den godsdienst. Hij heeft zich tot den rang van Christus, van Heer verheven, en wij vergeven het der jeugdige gemeente gaarne, dat zij in de vervoering harer liefde reeds het voorhoofd van het kind met den palm heeft willen kronen, die alleen den overwinnaar

toekomt, met den heiligen stralenkrans, die alleen het voorhoofd van den hemelburger omgeeft!" — Ik wend mij af van zulke gedachten. Ik kan mij niet verblijden over deze ontdekking; ik kan er geene groote reden van blijdschap in zien, dat dezelfde menschelijke bestemming, welke niemand verwezenlijkt heeft, nog door dezen zal beproefd worden, en dat hij misschien beter zal slagen. Ik blijf nog zoeken naar mijn Zaligmaker, welke is de Christus, de Heer!

Dit zal u het teeken zijn, — zegt mij de hemelbode: *gij zult het kindeke vinden in doeken gewonden, en liggende in eene kribbe.* Het is noch in den luister der paleizen, noch in de eer der algemeene toejuiching; het is noch onder de stoffelijke machten, noch te midden der geestelijke grootheid der menschheid, dat wij in de eerste plaats den Zaligmaker, welke is de Christus, de Heer, zullen vinden. Wij vinden hem, kindeke in doeken gewonden en liggende in de kribbe. Nog is Hij kind in de menschheid en liggende in de kribbe. Hij is nog kind in de menschheid. Achttien eeuwen zijn voorbijgegaan, de wereld wordt oud en de menschheid gaat gebogen onder den last der eeuwen: maar hier en daar gevoelen en zeggen eenige verjongde harten, dat de Zaligmaker, welke is de Christus, de Heer, geboren is. Doch wanneer deze harten de kinderjaren voorbij zijn en den leertijd hebben volbracht en tot rijpheid zijn gekomen, ziet, dan worden zij weggemaaid en overgebracht, daar waar de oogst verzameld wordt. Zoo is de gemeente; zoo leeft de Christus in de menschheid: altijd weder zielen, die geboren worden voor het nieuwe leven en die, wanneer zij rijp zijn, afgesneden worden. Zekerlijk, de Christus is nog kind in de menschheid. Nog is Hij in doeken gewonden. Hoe houdt dit leven van Christus, zoo jong, zoo zwak, in den schoot der menschheid, hoe houdt het zich staande, hoe plant het zich voort? Wie belet het, om te verdampen, of om uit te dooven onder de duizenderlei verderfelijke invloeden der wereld? Besloten in het gebrekkige en onvolmaakte woord van den mensch, is het echter door dit gebrekkige en onvolmaakte

woord, dat het bestaat, zich staande houdt en zich voortplant. Het in doeken gewonden kind is liggende in eene kribbe. Het is mogelijk, dat de paleizen te prachtig voor Hem zijn en de tempels te luisterrijk, maar een stal is Hem niet te gering, noch eene kribbe te hard. Waar slechts eene Maria is, die Hem in 't harte draagt, een Jozef, die Hem zijn huis ontsluit, daar heeft Hij zijne plaats, zijn tempel, zijn paleis.

O! zeg dan niet, gij die gelooft, dat er een Zaligmaker is, welke is de Christus, de Heer, maar die zijn heil en zijn rijk alleen na den dood verwacht, zeg niet meer: wanneer zal ik tot de heilige plaats opklimmen, en, wanneer zal ik, Jeruzalem, uwe poorten aanschouwen? Het woord is nabij u. Kom en zie. *Heden is u geboren in de stad Davids, de Zaligmaker, welke is de Christus, de Heer!* Zeg niet: „waar is de stad Davids? Ik heb, o Jeruzalem! in uwe paleizen en in uwe tempels niet dan steenen huizen gevonden, ik heb den Zaligmaker niet gevonden, welke is de Christus, de Heer." *Dit zal u het teeken zijn, gij zult het kindeke vinden in doeken gewonden en liggende in de kribbe.* Gij zult Hem vinden dicht bij u, in uw hart, dat Hem zoekt, in uw huis, dat gij Hem opent. Mits gij slechts let op het hemelsche woord, dat u de groote blijdschap van zijne geboorte aankondigt. Gij begint met te komen en te zien; met van naderbij te beschouwen, of gij geene Maria, die hem in haar hart draagt, geen Jozef, die Hem zijn huis opent, mocht ontdekken. En dien, dien gij niet in de paleizen en bij de tempels gevonden hadt, zult gij licht vinden bij een vergetene Maria, bij een geringen Jozef, al ware het in eenen stal. Als gij Hem nu bij anderen gevonden hebt, zult gij niet rusten, vóór gij Hem zelf hebt ontvangen, vóórdat Hij in u geboren zij, en gij Hem in uw hart draagt evenals Maria, en Hem een schuilplaats geeft onder uw dak evenals Jozef. Ziet daar dan den grooten zegen van dit feest, ziet daar de blijdschap, die uit het contrast van heerlijkheid en smaadheid, dat het ons voorstelt, ontspruit. Het ideaal en de werkelijkheid, die wij altijd scheiden, zien wij vereenigd, vereenigd in Hem, die

het vleesch geworden woord is. Na het hooren van het eerste gedeelte der hemelsche boodschap: *Heden is u geboren, in de stad Davids, de Zaligmaker, welke is de Christus, de Heer;* wie zou het tweede verwachten: *Dit zal u het teeken zijn: gij zult het kindeke vinden in doeken gewonden, en liggende in eene kribbe?* En de beschrijving hoorende van zulk eene werkelijkheid, van een kindeke in doeken gewonden en liggende in eene kribbe, wie zou zeggen, dat deze werkelijkheid een ideaal verbergt, als dat van *een Zaligmaker, welke is de Christus, de Heer?* Deze herders van Bethlehem zijn vereerd met de verschijning van eenen engel, het licht des Heeren omstraalt hen in de velden van Bethlehem; en het doel van deze heerlijke openbaring is, om hen te brengen naar hunnen stal te Bethlehem, bij Jozef den timmerman en Maria zijne bruid. Dit contrast, laat ons liever zeggen: deze vereeniging van het ideale met het werkelijke, dit is de groote stof van vreugde: *Ziet, ik verkondig u groote blijdschap!*

Ik verkondig u groote blijdschap. Ja, ook ik verkondig u die, ik, nietig mensch, aan u, mijne broeders, deelgenooten aan dezelfde ellende, ik hoop ook mijne broeders in het geloof. Ik verkondig u die blijdschap, met eene niet minder groote verzekerdheid, zonder echter eene verschijning van engelen gehad te hebben, noch de heerlijkheid des Heeren op de wijze der herders te hebben gezien. En dit voltooit de contrasten van ons feest. Is dat ook niet een teeken van deze contrasten, en een bewijs voor de waarheid der verzoening, die zij voorstellen? Ligt er niet een contrast daarin, dat zulk een schat in aarden vaten tot u komt? Zou het aarden vat den schat kunnen scheppen? Zou eene boodschap als de onze de vrucht kunnen zijn van onze verbeelding en van onze gedachten? O! ziet niet op mij, die tot u spreek, let niet op mijn woord, als of het *mijn* woord ware, vraagt niet: waar is de heerlijkheid van de kerk? zoekt den Christus niet in tempels of in spreekgestoelten; maar vraagt, waar de werkelijkheid is van deze dingen, die u verkondigd worden,

en zoekt het u te verklaren, hoe het komt, dat de getuigenis van dien Christus alle eeuwen doorgaat, alle puinhoopen overleeft, alle kluisters verbreekt, en ten slotte de wereld beheerscht. Verklaart u dit vraagstuk. Hoe zwak nochtans is deze getuigenis van Christus, hoe gebrekkig, hoe is zij vermengd met dwalingen, hoe schijnt zij somtijds uitgebluscht! Verklaart u dit vraagstuk. Ziet hier de verklaring van den apostel-profeet. Hij ziet boven al de omwentelingen der wereld en al hare bouwvallen een engel, een engel *vliegende in het midden des hemels, en hij had het eeuwig evangelie om te verkondigen dengenen, die op aarde wonen, en aan alle natie en geslacht en taal en volk* (Openb. XIV : 6). Wij spraken van voorhoofden zonder glans, beroofd van hunne heerlijkheid. De geheele menschheid heeft dit ontluisterde voorhoofd en is beroofd van hare heerlijkheid; zij heeft hare kroon verloren. Maar ziet, sedert de boodschap van dezen dag, van dit *heden in de stad Davids*, is zij niet meer zonder luister; een heilige stralenkrans teekent zich rondom dit voorhoofd. Reeds valt de glans van de heerlijkheid des Heeren op dit ontluisterde hoofd en de engel des Heeren verkondigt steeds de groote blijdschap, die al den volke wezen zal. 't Is waar, niet alle oogen zien dit licht, niet alle ooren hooren deze stem, maar zij zien het en zij hooren haar, zij die gevoelen, dat het nacht is om hen heen en die waken gedurende de nachtelijke uren. En als zij dan op de aarde het kindeke vinden in doeken gewonden en liggende in de kribbe, wel verre van er uit te besluiten, dat de boodschap ten opzichte van dit kind niet waar is en van te zeggen: het ideaal is een leugen, is het integendeel *aan deze teekenen*, dat zij den Zaligmaker, welke is de Christus, de Heer, erkennen. Zij weten, dat Hij daaraan erkend wordt en zij komen om Hem te aanbidden. *Laat ons dan heen gaan, en laat ons zien het woord, dat ons geschied is, hetwelk de Heer ons heeft verkondigd. Amen.*

WAT VOORBIJ GAAT, EN WAT NIET.

De hemel en de aarde zullen voorbij gaan, maar mijne woorden zullen geenszins voorbij gaan.

MATTHEUS XXIV : 35.

In de meeste uitspraken van den Heer, wellicht in alle, ontdekken wij, zoodra wij daarover nadenken en in hare beteekenis trachten door te dringen, dit eigenaardige kenmerk, dat zij ons nopen, een beslissing te nemen omtrent zijn persoon; en wel zoodanig eene, waardoor wij gedrongen worden om nu òf in Hem te gelooven, te gelooven, hetgeen Hij zegt, omdat Hij het is, die het zegt, òf Hem onbepaald en ten eenenmale te verwerpen. Ik weet wel, dat de meeste menschen zich liefst aan zulk eene besliste keuze onttrekken, omdat de meeste menschen niet gaarne tot eene beslissing komen, en zich met iets onbepaalds, iets algemeens tevreden stellen, waardoor zij noch ja, noch neen zeggen. Dit algemeene en onbepaalde legt hun geenerlei verplichtingen op en draagt evenmin het merk van den ernst des geloofs als van de beslistheid des ongeloofs. Ook zeide ik, dat de noodzakelijkheid eener beslissing zich voordeed bij degenen, die nadenken; helaas, de meesten denken niet na. Maar voor hen, die nadenken is het onmogelijk om vrede te hebben met dat onbepaalde omtrent den persoon van den Christus, dat daarin bestaat, dat wij iets van Hem aannemen zonder Hem zelven aan te nemen in de ondeelbare eenheid van zijnen persoon.

Ik spreek dus van degenen, die den moed hebben om na te denken. Den moed zeg ik, want hetgeen de meesten daarvan

terughoudt is niet het gebrek aan vermogens: ook waar het verstand niet vlug, niet levendig is, daar is het toch aanwezig, men zal het vinden, mits men delve. Wat hen verhindert om na te denken is gebrek aan moed; men vreest alle inspanning, men vindt het gemakkelijker, om oppervlakkig en traag te zijn. Onwetendheid zal op ieder gebied ten slotte altijd blijken te zijn minder een ramp dan wel eene zonde. Onder degenen dan, die den moed hebben om door te denken, zijn omtrent den persoon des Heeren die stelsels van halfheid reeds sinds lang veroordeeld die daarin bestaan om Jezus voor te stellen als een wijze, een wijsgeer, een verlichten rabbijn, of wel als den reinsten en deugdzaamsten der menschen, ja zelfs als een gezant des hemels, een engel des lichts, een geschapen wezen, uitnemend boven de andere, uit hooger sfeer neergedaald om genezing aan te brengen aan onzen, op zich zelven ongeneselijken, toestand. Men heeft langen tijd beproefd om door deze en dergelijke stelsels den persoon des Heeren te verklaren, maar men heeft ze moeten verwerpen, omdat zij ten eenenmale in strijd zijn met de gegevens der historische oorkonden. Ziet, hier biedt onze eeuw ons een groot voordeel aan. Deze eeuw, zoo raadselachtig, zoo verward, vooral op kerkelijk en daardoor ook op ieder ander gebied, deze eeuw, die ons een mengelmoes te aanschouwen geeft van beginselen, bedoelingen, persoonlijkheden; deze eeuw, die alles nieuw schijnt te willen maken en daarom begint met alles te ontbinden, die ons op geestelijk gebied getuigen doet zijn van soortgelijke verplaatsingen als die de scheikunde ons in de stof doet waarnemen, verwonderlijke afscheidingen en niet minder verwonderlijke vermengingen; deze eeuw, die aan alle autoriteits-geloof den bodem schijnt in te slaan, die niet alleen de achttien verloopene eeuwen voor hare vierschaar daagt om over haar geloof en leven het oordeel uit te spreken, maar die ook aan de grondvesters der kerk de vraag voorlegt, met welk recht zij die kerk alzoo hebben gevestigd; die aan Paulus, aan Petrus, aan Johannes vraagt, met welk recht zij geloofd hebben, wat zij geloofd hebben en waarom zij Jezus'

verschijning op aarde juist zóó en niet anders hebben verklaard: — welnu, deze eeuw heeft het groote voorrecht; waarin wij Gods voorzienigheid opmerken, en dat voldoende is om ons volkomen gerust te stellen omtrent het bestaan dier kerk, die overigens op hare grondvesten schijnt te waggelen en met geheelen ondergang bedreigd te worden; dit voorrecht zeg ik, dat men tot den Christus zelven gaat om te weten, wie Hij is. Deze eeuw — is het noodig, dat ik het voor een christelijk gehoor uitspreke? — wordt, gelijk alle eeuwen, door den Christus beheerscht. De gekruisigde is haar koning, die over haar heerscht van uit de onzichtbare wereld, tot welke Hij is ingegaan. Deze eeuw, hoe twijfelzuchtig ook en tevens positief op hare wijze, namelijk in het stoffelijke, deze eeuw kan toch de heerlijke gestalte van den gekruisigde niet uit het oog verliezen. Zij houdt zich, ondanks zich zelve, met Hem bezig. Loochent zij Hem, dan gelooft zij niet aan hare eigene ontkenning. Waagt zij het Hem te bespotten, dan is haar lach gedwongen en bitter. Men kan den man van smarten niet ignoreeren. Hij verschijnt telkens weder, en wel als men er het minst op bedacht is, aan elken ongeloovige de litteekenen zijner wonden toonende, en hem zeggende: Zie, of Ik leef.

Welnu, gedrongen alzoo om ons met Hem bezig te houden, tot wien zullen wij ons wenden om te weten, wie Hij is? O, ik weet wel, dat het persoonlijk geloof eene verborgenheid is, dat het zijnen oorsprong heeft in het geheimzinnige feit der wedergeboorte; ik weet het: te vragen van waar het komt, dat iemand gelooft, dat is aan den wind naar zijnen weg te vragen, dat is te willen nasporen, hoe de graankorrel, in de aarde gevallen zijnde, hare wortelen schiet; maar toch heeft iedere eeuw hare eigen werkzaamheid, ieder uur van den grooten Godsdag, die de geschiedenis heet, heeft zijne eigenaardige wijze van handelen. Ik wil noch prijzen, noch laken, maar ik zeg slechts, dat ik mij gerust gesteld voel, wanneer ik, te midden van zoo groote schipbreuk, de zielen het woord van Christus als reddingsmiddel zie aangrijpen. Ik zeg, dat ik mij niet verontrust over de toekomst der kerk,

over de toekomst eener ziel, wanneer ik zie, dat zij, na alles te hebben verworpen, en terwijl zij al wat haar door menschen geleerd en ingeprent is vooroordeel noemt, het woord van Christus bepeinst, wanneer ik zie hoe er zijn, die zonder vooringenomenheid, noch aan de éene, noch aan de andere zijde, alleen met het doel om tot een persoonlijke overtuiging te komen omtrent deze groote en geheimzinnige verschijning, bezig zijn om na te denken over hetgeen gezegd is door dien profeet van Nazareth, die voor achttien eeuwen aan een kruis gestorven is, en van wien zijne discipelen zeggen, dat Hij is opgestaan uit de dooden. Aan dat woord geloof ik, en ik houde het voor onnoodig, eener ziel ter hulpe te komen, die door dat woord bewerkt wordt: ik geloof dat dit woord is een licht, is een vuur; ik geloof dat de ziel, die het in zich opneemt, niet blijft hetgeen zij te voren was.

Heden wensch ik u een dier vreemde en geheimzinnige uitspraken ter overpeinzing voor te stellen, eene uitspraak, waarin die Jezus van Nazareth, dien de wereld heeft zien kruisigen en van wien zijne discipelen zeggen, dat Hij is opgestaan, omtrent zijne eigene woorden niet minder vreemde en geheimzinnige dingen verkondigt, dan het vreemdste en geheimzinnigste, dat wij elders in zijne redenen ontdekken. Hij spreekt:... luisteren wij aandachtig en heilbegeerig toe, voor zooverre wij daartoe nog in staat zijn, voor zooverre de gewoonte om van verhevene zaken te hooren ons nog niet onvatbaar voor iederen verschen en heilzamen indruk heeft gemaakt. Hij spreekt:... geven wij ons onvoorwaardelijk over aan de verbazing, die zoodanige woorden uit eens menschen mond bij ons moeten teweeg brengen. Hij spreekt alzoo: *de hemel en de aarde zullen voorbij gaan, maar mijne woorden zullen geenszins voorbij gaan.* Bij de behandeling van zoodanige woorden wensch ik mij, meer dan ooit, van alle redekunstige versiering te onthouden en den Heer alleen te laten spreken. Wij eeren Jezus Christus niet door lofredenen op Hem te houden en al zijne titels op te sommen. Zetten wij ons neder aan zijne voeten en luisteren wij naar hetgeen Hij zegt. Wij hooren hier een woord

van onderwijzing, een woord van vertroosting en een woord van vermaning.

De Heer zelf geve er ons de verklaring van! Amen.

I.

Ons tekstwoord laat zich in twee deelen splitsen: het eene, dat men de ontkennende zijde van deze uitspraak zou kunnen noemen; *de hemel en de aarde zullen voorbijgaan;* en het andere, dat men de bevestigende zijde daarvan kan heeten, *mijne woorden zullen geenszins voorbij gaan.* Het kondigt ons aan, dat de wereld zal voorbij gaan en dat de woorden van Christus zullen blijven.

De wereld zal voorbij gaan. Wij kennen de uitdrukking *hemel en aarde* reeds sinds het eerste vers van Genesis, en wij weten, dat hierdoor de geheele schepping, in al de sferen, waarin zich haar leven beweegt, zichtbare en onzichtbare, wordt aangeduid. De wereld, die nu bestaat, zal dus, volgens Christus' uitspraak, evenals zij een begin heeft gehad, ook eenmaal een einde hebben. Merken wij in de eerste plaats op, dat deze woorden al dadelijk van onze gewone denkbeelden afwijken, van hetgeen ik onze natuurlijke wijsbegeerte zou kunnen noemen. Volgens deze — alle stelsels nu, welke niet aan het woord van Christus ontleend zijn, zijn daarvan een min of meer oorspronkelijk afdruksel — volgens deze natuurlijke wijsbegeerte dan is er niets zoo onwankelbaar en duurzaam als juist het samenstel van het heelal en de orde der natuur. De natuur, de natuur; onbepaalde uitdrukking, stomme godheid van degenen die zich aan den levenden God trachten te onttrekken; de natuur, ziedaar wat uit het natuurlijk oogpunt het meest onbeweeglijke en onveranderlijke is. Als er een God is, dan heeft die God zich in de natuur als belichaamd, zich aan hare wetten gebonden, aan haar leven verknocht, en heeft geen ander leven meer dan het hare. Te zeggen, dat de

natuur zou kunnen veranderen, zou beteekenen, dat God zou kunnen veranderen; te zeggen, dat de natuur zou kunnen ophouden te bestaan, zou beteekenen, dat God zou kunnen ophouden te bestaan. Ziedaar onze natuurlijke wijsbegeerte. *De hemel en de aarde zullen voorbij gaan;* ziedaar de wijsbegeerte van Jezus Christus.

De wijsbegeerte van Jezus Christus. Hij heeft die dus niet aan onze natuurlijke denkbeelden kunnen ontleenen, noch aan de waarnemingen, waaraan onze wetenschap haar bestaan te danken heeft.

Wat bedoelt Hij nu met deze woorden? In welken zin spreekt Hij van het verdwijnen van een werk van God? Hoe kan een werk van God vernietigd worden? Of wel beschouwt hij den hemel en de aarde niet als een werk van God? Is Jezus dualist? dat wil zeggen beweert hij, dat de schepping kwaad is, dat de natuur kwaad is, dat zij voor het aangezicht van den Eeuwige niet kan blijven bestaan? Neen dat denkt gij niet; gij denkt het niet van een' Israëliet, gij denkt het niet van Jezus Christus. Kondigt Hij het einde der natuurlijke wereldorde aan, het is omdat hij haar in verband stelt met de zedelijke. Zijn standpunt is dat van de heilige boeken zijns volks; het standpunt der profeten in Israël, die de natuur beschouwen als het werktuig in de hand van den oppermachtigen God, aangewend zoowel tot zegen als tot vloek; en die de geschiedenis van dat volk alzoo hebben geschreven, dat zij de verwoestingen in de natuur als straffen zijner rechtvaardigheid over de zonden der menschen, en de zegeningen der natuur als bewijzen zijner genade beschouwden. Wat zeg ik? hun eigen leven en het leven van hun volk was, naar hunne stelling, het bewijs hoe God verheven is boven het werk zijner handen, hoe Hij ziekte en dood weet te stuiten, hoe zijne hand de woedende golven beteugelt, maar ook, wanneer Hij zijnen adem terughoudt, hoe de hemel van koper wordt of de wateren uit den afgrond en uit de hoogte elkander ter verdelging ontmoeten. Welnu, dit oogpunt is ook dat van Jezus Christus; slechts ontwikkelt, bekrachtigt en voltooit Hij de gedachtenreeks daaruit

ontstaan. Hij toont ons niet slechts de hand van God in de tegenwoordige inrichting der natuur, maar verkondigt ons te gelijker tijd, dat die orde der natuur eenmaal zal ophouden te bestaan. Al de beschouwingen der oude profeten over het werk van God in de natuur houden zich binnen de grenzen van het woord des verbonds tot Noach gesproken: *voortaan, al de dagen der aarde zullen zaaiing en oogst, en koude en hitte, en zomer en winter, en dag en nacht niet ophouden.* Het woord van Jezus Christus werpt deze grenspaal omver en verkondigt het einde dezer, na den zondvloed ingestelde, ordening. De profeten hebben gesproken van een God, sprekende uit den hemel en de aarde scheidende; Jezus Christus verkondigt ons dat beide, hemel en aarde, bewogen zullen worden. *De zon*, zegt Hij, *zal verduisterd worden en de maan zal haar schijnsel niet geven, en de sterren des hemels zullen daaruit vallen en de krachten, die in de hemelen zijn, zullen bewogen worden.* En deze beweging wijst ons op de algeheele verdwijning van hemel en aarde. *De hemel en de aarde zullen voorbij gaan.* De profeten hebben in de geschiedenis de oordeelen Gods aangekondigd door middel der natuur, de natuurlijke orde als dienstbaar beschouwd aan de zedelijke, maar nevens haar bestaande; Jezus Christus kondigt ons het laatste oordeel aan, waarmede de geschiedenis een einde neemt, en de natuurlijke orde vernietigd wordt, omdat de zedelijke orde, die zij bestemd was te handhaven, haar doeleinde bereikt en hare vrucht gedragen heeft. De profeten spreken als zijnde van de aarde en sprekende uit de aarde; Jezus Christus spreekt, zooals de grootste hunner zich uitdrukt, als die uit den hemel en boven allen is (Joh. III : 31). En wie is Hij, die zoo spreken kan? Hoe weet Hij deze dingen? Hooren wij, wat Hij aan de verklaring — dat hemel en aarde zullen voorbij gaan — verder toevoegt: *De hemel en de aarde zullen voorbij gaan, maar mijne woorden zullen geenszins voorbijgaan.*

Maar mijne woorden zullen geenszins voorbijgaan. Hoe, zouden wij zeggen, hoe kan men van woorden verklaren, dat zij niet

voorbij zullen gaan? Kennen wij wel iets zoo voorbijgaands, zoo vluchtigs, als een gesproken woord? Een oogenblik doet het de lucht trillen, en waar dan verder er een spoor van te vinden? Het spoor, dat het gesproken woord achterlaat? O zoekt het op den diepsten bodem des harten! Gij, lichtzinnigen en wuften, die uwe woorden daar henen werpt, als of de wind ze wegraapte, slaat een blik terug en zoekt, zoo mogelijk, in die harten door u gekwetst, gekrenkt of bezoedeld, de brandende sporen, die uwe gevleugelde woorden daar hebben achter gelaten. Gij, oprechten en vromen, die offeranden der lippen offert, wier woorden de vrucht des Geestes zijn, van dien Geest, die in de waarheid en in de liefde leidt, slaat ook gij, zoo het u mogelijk is, een blik in het verledene, en ziet, hoe gij het zaad des levens gestrooid hebt in voren, die wellicht door droefheid of zonde waren geploegd. O, hoe waar is het apostolische woord: *de tong is een klein lid en roemt nochtans groote dingen!* Hoe noemt hij haar terecht een *vuur* en eene *fontein! Door haar loven wij God en den Vader en door haar vervloeken wij de menschen, die naar de gelijkenis van God gemaakt zijn* (Jac. III : 5—11). O, zoo wij de sporen, door onze woorden achtergelaten, nu niet kunnen ontdekken, eenmaal, eenmaal zullen wij dat kunnen: wij zullen die in de diepte des hemels of in de diepte der hel terug vinden. Ieder woord laat eene vlam achter, eene vlam van het hemelsche licht of van het helsche vuur. Hij, die zegt, dat de woorden voorbij gaan, weet niet, wat hij zegt, is onbekend met de geestelijke dingen en gelooft slechts aan hetgeen hij ziet. O, lichter kunnen hemel en aarde voorbij gaan dan dat een woord zijne uitwerking zoude missen.

Mijne woorden zullen geenszins voorbijgaan! Maar, als nu zoodanig de uitgestrektheid en de kracht van ieder woord is, waarin ligt dan het buitengewone van Jezus' verklaring, als Hij hier bij uitzondering van zijne woorden, in tegenstelling met alle andere woorden, spreekt? Wat zegt Hij, dat ieder onzer niet evenzeer zou kunnen verzekeren? Denken wij eens na. Waaraan ont-

leenen wij onze woorden, of liever, waaraan ontleenen wij onze gedachten? Scheppen wij denkbeelden en voorwerpen, of geven wij in onze denkbeelden en in onze woorden slechts het bestaande terug? Is het niet aan dezen hemel en deze aarde, waarvan Jezus Christus zegt, dat zij zullen voorbij gaan, dat wij onze denkbeelden ontleenen? Hoe kunnen wij iets denken, dat niet met eenig voorwerp in het groot heelal samen hangt? Hebben wij, ik zeg niet volmaakte kennis, maar ook slechts het geringste vermoeden van dingen, waarvan wij nooit iets hebben gezien of gehoord? Plaatst den meest begaafden mensch, het grootste genie, in eene spelonk, sluit hem van alle gemeenschap met de buitenwereld af; en die zoo hoogbegaafde, dat buitengewoon genie zal aan het redeloos dier gelijk worden. Hoedanige dan zijn de woorden, die blijven bestaan, wanneer hemel en aarde voorbij gaan? Dat moeten geene woorden zijn, die het bestaande terug geven, maar woorden, die iets nieuws doen ontstaan. De denkbeelden, welke door die woorden vertegenwoordigd worden, moeten niet, gelijk onze denkbeelden, afbeeldingen wezen van hetgeen is, maar voorbeelden van hetgeen zijn zal. De geest, die dergelijke denkbeelden doet geboren worden, moet geen geschapen geest zijn, die waarneemt, onderzoekt, besluit, samenvoegt, vormt, teruggeeft, maar de scheppende geest, die spreekt en het is er, die gebiedt en het staat er. Als Jezus Christus zegt: *de hemel en de aarde zullen voorbij gaan, maar mijne woorden zullen geenszins voorbij gaan*, plaatst Hij zich boven hemel en aarde, kent aan zijne woorden het scheppingsvermogen toe, verklaart, dat die woorden niet zijn het afgeleide, maar het oorspronkelijke.

Hetgeen Jezus Christus hier zegt, klinkt zoo ongerijmd, zoo buitensporig, dat het nooit is opgekomen in het brein van iemand, die aanspraak maakt om onder de redelijke menschen geteld te worden, om zoo iets te zeggen; en, indien Hij geene waarheid spreekt, dan zouden wij niet weten waarover ons het meest te verbazen òf over de ontzaglijke aanmatiging òf over de onbegrijpelijke dwaasheid dier woorden.

Had ik dan geen recht te beweren, dat de inhoud dezer woorden ons tot eene beslissende keuze noodzaakt? Hij, die hier spreekt, is Heer van hemel en aarde; of Hij is — wat ik niet wensch uit te spreken.

II.

Is er nu eenige vertroosting te vinden in deze verklaring van Jezus Christus, voor hen, die aan dit woord gelooven? Wie zijn degenen, die aan dit woord gelooven? Het zijn de zoodanigen, die behoefte aan troost gevoelen, en die hebben leeren inzien, dat de wereld, dat is te zeggen de hemel en de aarde, hun dien troost niet geven kunnen. Ieder mensch heeft behoefte aan vertroosting, maar niet ieder wil zulks erkennen, en onder degenen, die het erkennen, hebben er slechts weinigen begrepen, dat de wereld hun geen troost kan geven. De meesten gelooven nog aan de wereld, gelooven nog aan dien hemel en aan die aarde, die voorbij gaan. En oppervlakkig schijnen zij wel met recht daaraan te gelooven, te gelooven aan de duurzaamheid van hemel en aarde, eerder dan aan die van Jezus' woorden.

Welke plaats toch bekleeden de woorden van Jezus Christus in de wereld? De wereld wil, dat men die zal eerbiedigen, en verstaat daaronder, dat men er niet aan raken zal. De wereld bewondert ze: men is overeengekomen ze schoon, verheven, ja zelfs waar te noemen, maar overigens in het geheel niet bruikbaar en ten eenenmale ongeschikt voor onze tegenwoordige belangen, voor al die maatschappelijke, staatkundige en wetenschappelijke vraagstukken, die ons bezig houden, en die ook het recht hebben ons bezig te houden. Kom, gij eenvoudige, die gelooft, dat de waarheid één is, dat er geen tweeërlei waarheid bestaat, en dat, indien de woorden van Jezus Christus waarheid zijn, men die ook in geene levenssfeer mag ter zijde stellen; stel u met deze

eenvoudige overtuiging van uw geweten voor die rechtbanken, waar de groote vraagstukken der eeuw worden beslist, voorzeker daar zal men u met schouderophalen beantwoorden en voor zeer onnoozel en onbeschaafd en achterlijk verklaren. Heb het geloof voor u zelven, zal men u zeggen, dat is goed, dat is eerwaardig, maar eisch niet, dat dit geloof voor iets buiten u richtsnoer of maatstaf zij. Gij hebt wel de waarheid, de waarheid voor u zelven, maar iedere waarheid is slechts persoonlijk, alle buiten u vaststaande zekerheid in dezen is afgeschaft; een ander heeft weer een ander geloof; het geloof staat in verband met de toekomende wereld; de tegenwoordige wereld is voor het tegenwoordige en heeft met de toekomende niets te maken. Is dit niet het beginsel — indien het een beginsel heeten mag — van onze tegenwoordige maatschappij?

De verdraagzaamheid, welke zij verkondigt, is dat die verdraagzaamheid, welke voorvloeit uit het geloof aan den Geest, uit dat geloof, hetwelk den strijd wil, omdat het weet, wie Hij is, die den strijd bestuurt? of is het de verdraagzaamheid der vermoeienis, der krachteloosheid, der zedelijke verslapping, welke haar geheele wezen uitdrukt in de woorden: laat ons slapen, laat ons slapen, de nacht is zoet, de dag doet pijn?

De woorden van Jezus Christus oefenen schijnbaar in de wereld weinig invloed uit. Houdt iemand zich daarmede ernstig bezig, niet om ze in gezelschap tot een onderwerp van gezellig onderhoud te maken — want dat wil de wereld wel en vindt zij zeer belangwekkend (interessant), volgens den geijkten term, wanneer men de dingen des gewetens uit een esthetisch oogpunt beschouwt —; maar in het belang zijner ziel, om zijn leven er naar in te richten: helaas! helaas! dan slaat hij een zeer moeilijken weg in, waar veel teleurstelling hem wacht. Hij wordt een voorwerp van tegenspraak in de wereld. Zij, die hem liefhebben, beginnen zich te verontrusten over zijne toekomst; zij, die zijne mededinging in de wereld vreesden, beginnen daaromtrent nu tot rust te komen en zien met medelijden op hem neer; zij wier

geweten hem recht laat wedervaren, maar die zelve dezen weg toch niet willen inslaan, beginnen hem te haten en hem met arendsoogen te volgen om iedere smet in zijn leven optemerken. O! de woorden van Jezus Christus, van den Christus van het Evangelie vervullen wel hunne bestemming in de wereld, namelijk om door de wereld wedergesproken te worden. Schijnbaar hebben zij geen invloed op de wereld; zij worden ter zijde gesteld, en het beginsel, waaruit dit geschiedt, ziet, hoe het in eere is, hoe het wordt voorgesteld als de waarborg voor alles wat vooruitgang, ontwikkeling, persoonlijke en maatschappelijke vrijheid heet. Deze eeuw — wij spraken reeds van het vreemde karakter, dat zij draagt, — deze eeuw heeft twee aangezichten. De christen ziet in haar een werk Gods, verheven boven de gedachten der menschen, en verblijdt zich, wat zeg ik, trilt van vreugde, bij de gedachte aan wat God werkt en voorbereidt. Maar ook een ander aangezicht heeft deze eeuw. Zij vertoont ons den mensch, die zich van God onafhankelijk wil maken, den mensch, die er zich op beroemt, dat hij het toch eindelijk zoo ver gebracht heeft om voor altijd een einde gemaakt te hebben aan die treurige twisten over afgetrokken beginsels, door ze namelijk terzijde te stellen, en er zich niet verder over te bekommeren. Verbroedering! Verbroedering!.... ziedaar de leuze van dezen tijd, en, mocht er nog eenige twijfel in uw gemoed ontstaan, eene stem, die daar tot u spreekt: is dat wel de rechte broederschap? haast u om deze stem te smoren: verbroederen wij ons op alle manieren, met of zonder God, met of zonder Christus, dat is hetzelfde, mits wij ons slechts verbroederen!.... Ziedaar de leus dezer eeuw: *Laat ons eenen toren bouwen, wiens opperste in den hemel reikt.*

Ik zeide, dat deze kreet aanvankelijk eene verwonderlijken weerklank schijnt te vinden en bewonderenswaardige vruchten van eensgezindheid en overeenstemming op te leveren. En inderdaad, leven wij niet of bevinden wij ons niet voor het oogenblik (want wij allen hebben gedurende ons leven geheel andere dingen ge-

zien) sedert twee of drie jaar [1]) op een van die rustpunten, waarvan de oppervlakkige geesten, d. i. de groote menigte, zeggen: ziedaar ons nu eindelijk, waar we wezen moeten, het doel is bereikt, nu hebben wij vrede. — Vrede!.... Ziet, hoe die honderdjarige veeten tusschen volkeren en rassen worden uitgedoofd; ziet, hoe de verschillende belijdenissen elkander in de idee der menschheid, die aan alle gemeen is, ontmoeten; ziet, hoe de machtigste potentaten wedijveren om elkander wederzijdsche voorkomendheid en achting te bewijzen; ziet, hoe vindingrijk de staatkunde wordt om de kansen des vredes op een te stapelen, hoe de steeds toenemende nijverheid alle belangen doet samensmelten, de afstanden vernietigt, vele volken vereenigt! Voorzeker, de vrede is daar, de gouden eeuw, waarvan de ouden droomden, is aanwezig; de menschheid viert het Pinksterfeest! Gij dwazen! ziet gij dan niet dat, volgens het oordeel der wereld zelve, die wereldvrede van het leven van één man schijnt af te hangen? Gij dwazen! hoort gij dan niet, te midden der drukkende kalmte van den dampkring, die ons omgeeft, het dof geratel der verborgene vulkanen? Ziet gij niet die groote wereldzee der volkeren, met hare effene oppervlakte, maar inwendig beroerd, die slechts een wenk van den storm schijnt aftewachten om hare op een gestapelde golven op te doen bruisen in woede en met fellen zweepslag te drijven ter verwoesting? Gij dwazen! misschien gelooft gij niet aan den toorn van God over eene menschheid, die Hem vergeet. Gij gelooft niet aan de oordeelen Gods in de geschiedenis, gij zijt te verlicht om aan een persoonlijken en levenden God te gelooven, aan een ijverig God; maar gij kunt wel gelooven, dat de menschheid op den duur zonder geloof zou kunnen bestaan, de onzichtbare, de geestelijke wereld zou kunnen missen en zich tevreden stellen met een negatief geluk van stoffelijken vooruit-

[1]) Deze leerrede was gesteld in Augustus 1858, vóór den italiaanschen oorlog, toen de vrede, na het eindigen van den russischen oorlog, duurzaam scheen. Het hier uitgesprokene heeft van het sedert gebeurde de wijding der geschiedenis erlangd. Ik laat het dus onveranderd staan.

gang, met een nijverheids-paradijs, met eene wetenschap van ontbinding en ontleding. Gij gelooft, dat de menschheid, die gij zelf goddelijk noemt, zonder God zou kunnen bestaan. Gij dwazen! opent toch uwe oogen en ziet wat er om u heen, te midden dier zoo rustige en verlichte en verdraagzame wereld, omgaat. Opent toch uwe oogen om te zien, wat er gebeurd in dat Oosten, waarheen aller blikken zich wenden, als om er den steen der wijzen te zoeken, de ontknooping van al onze europeesche vraagstukken. O! de staatkunde der kabinetten kan gemakkelijk bepalen, dat het kruis en de halve maan naast elkander zullen prijken in hetzelfde licht der beschaving; de christenen kunnen ieder spoor van Christus uitwisschen uit hunne traktaten, hunne wetboeken, hunne zeden, teneinde zich tot elken prijs te verbroederen met degenen, voor wie die naam niet is de eenige naam, waardoor men zalig wordt: het is voldoende, dat die naam door den doop op hunne voorhoofden geschreven zij, voldoende, dat de herinnering van dien naam besta, dat hunne geschiedenis dien naam vermelde, om den haat te doen ontbranden, om naar zwaard en dolk te doen grijpen, om stroomen bloeds te doen vloeien. Opent uwe oogen en ziet rondom u, zoowel als in uw eigen midden, en zegt mij, of gij wel zoo gerust zijt omtrent den toestand onzer europeesche maatschappij en of gij genoegzamen grond daartoe hebt. Is het waarheid, dat de nationale veeten zijn bijgelegd, dat de godsdiensthaat is uitgedoofd? Is het waarheid dat, achter de koningen die elkander de hand reiken, volkeren gevonden worden, die niet anders meer begeeren dan om hunne overleveringen en hunne geschiedenis uit te wisschen en zich met elkander te verbinden tot wederkeerige ontbinding? Is het waarheid, dat de eeuwenoude scheuring tusschen de oostersche en westersche kerken weldra zal hebben opgehouden te bestaan, en dat de laatste hevige botsing tusschen die twee werelden niet anders was dan de stuiptrekking des doods? Is het waarheid, dat in die westersche kerk eene hoogere eenheid de katholieke en protestantsche afdeelingen verbindt; dat Rome van hare vermeende rechten op hare weerspannige kinderen

heeft afgezien, en dat dezen gelooven aan het eenige wapen, waarvan zij zich bedienen mogen, het woord, en besloten hebben slechts dit te gebruiken, maar het ook in waarheid te gebruiken? Is het waarheid, dat de maatschappelijke mondigverklaring van Israël het brandmerk der vreemdelingschap van hunne voorhoofden heeft doen verdwijnen, en aan de eene zijde de hoogmoedige verachting, aan de andere den eeuwenouden wrok heeft doen ophouden? O! er hebben gebeurtenissen plaats, die luide tot ons spreken en ons toonen, hoe uit dien bodem, dien wij betreden, soms plotseling vlammen te voorschijn kunnen komen, die ons verschrikken, die wij trachten te vergeten, maar die ons telkens op nieuw verkondigen, dat wij vulkanen onder onze voeten hebben. Er zijn feiten, die spreken, teekenen, die ons aanwijzen, dat onze rust kunstmatig is, dat onze vrede niet die is van het godsrijk, dat wij nog zeer, zeer verre verwijderd zijn van den tijd door den profeet voorzegd; dat de volken hunne zwaarden zullen slaan tot spaden en hunne spiesen tot sikkelen, en dat men nergens leed zal doen noch verderven op den ganschen berg van Gods heiligheid; — van dien tijd, die in een ander opzicht zoo nabij is.

En indien nu eens dit alles waarheid mocht zijn, indien de tegenwoordige rust nu eens de voorbode van eenen duurzamen vrede ware, indien de menschen er in konden toestemmen om te vergeten, wat hen tot dus verre gescheiden hield; indien het hun door den gifdrank dier valsche verbroedering mocht gelukken zich te bedwelmen, hunne ellende te vergeten, aan den rand des afgronds in te sluimeren, wat zouden wij daarbij gewonnen hebben? Deze vrede, zoude hij ons het leven aanbrengen, of den dood?

O! wat mij, behalve het woord van Christus zelven, nog hope doet voeden voor de menschheid, het is dit: dat zij er toch niet in slaagt om God te vergeten, om ieder spoor zijner openbaring uit te wisschen, om zich met dat aardsch geluk, met dien vrede des doods te vergenoegen. Wat mij hoop geeft voor de menschheid, het is verder het telkens zich herhalende verschijnsel, dat,

wanneer de wereld beveelt, dat men zich niet langer met die eeuwige belangen moet bezig houden, dat men moet doen, alsof zij niet bestonden, zij als van zelve opnieuw te voorschijn treden, in hunnen onvergankelijken glans en in hunnen ontzaglijken omvang. O! gij kunt licht zeggen, gij wijzen en machtigen dezer wereld: nu is de Christus gestorven, wij zijn van deze verschijning, die ons altijd een toestand van gejaagdheid bracht en onze rust verstoorde, nu eindelijk bevrijd; — Hij is daar, altijd levend, en verschijnt immer opnieuw in het midden der wereld! De menschheid gaat niet verloren, want haar Hoofd is opgestaan uit de dooden en leeft. Hij zal komen om de levenden en de dooden te oordeelen; zijne woorden gaan geenszins voorbij. Ook dit, dat men zijne woorden zoude trachten ter zijde te stellen, te vergeten, te vernietigen, dat Hij een teeken zou zijn in de wereld, dat wedergesproken zou worden, dat er valsche Christussen en valsche profeten zouden opstaan, die een valschen vrede verkondigen en er velen verleiden zouden, ook dit heeft Hij voorzien en voorzegd, ook dit behoord tot die woorden, die geenszins voorbij gaan. En als wij nu heden ten dage achter al die overgeleverde veeten, achter die kloven door afkomst of belijdenis eene andere verdeeldheid en afkeer zien ontstaan, veel ontzaglijker nog dan deze alle, namelijk tusschen hen, die aan het woord van Christus gelooven en die hunne beschouwing van hemel en aarde daaraan onderwerpen, en hen, die aan den hemel en de aarde gelooven, dat is aan de natuur, aan de wereld, en die de verklaring van Christus' woorden doen afhangen van de denkbeelden, welke zij aan die wereld hebben ontleend; — bedenken wij het wel, dat in dien strijd, die aanstaande is, en die zal eindigen met de vervulling onzer tekstwoorden, ook wij niet onzijdig kunnen blijven, maar ons voegen moeten bij den hemel en de aarde, die voorbijgaan of bij Christus, wiens woorden geenszins voorbijgaan, maar dien nieuwen hemel en die nieuwe aarde scheppen, waarin gerechtigheid woont. En hebben wij ons aan de zijde van Christus geschaard, troosten wij ons dan, te midden van de onbestendigheid

dezer wereld en bij de verandering van al die beweeglijke dingen, met het zekere uitzicht op die eeuwig blijvende dingen, die Jezus heeft aangekondigd en die Hij schept door zijn woord.

III.

Troosten wij ons, zeg ik. Zijn er wellicht onder u, die niet recht begrepen hebben, waarin deze troost dan eigenlijk bestaat? Hoe, zullen zij zeggen, niets is bestendig, alles wordt geschokt, de maatschappij schudt op hare grondvesten, de natuur zelve wordt bewogen: aan dat alles zal een einde komen, de hemel en de aarde gaan voorbij; en zou dat mij nu vertroosting kunnen aanbrengen? O gij, die zoo spreekt, ik wil beginnen met u ook eene vraag voor te leggen: verondersteld, dat de hemel en de aarde onbeweeglijk waren, dat de maatschappij, waartoe gij behoort en waarvoor gij werkt, het koninkrijk der hemelen en dus onvergankelijk ware, dat de natuur haren gewonen loop zonder ophouden vervolgde, dat de hemel en de aarde, welke nu zijn, geene verandering ondergingen; zegt mij: deze bestendigheid der wereld en der natuur zoude zij u wel vertroosten kunnen op uw sterfbed? Zegt mij: kan het troostwoord der heidensche oudheid u streelen: ik ga van hier, maar de wereld blijft? Wat mij betreft, ik vind reeds aanvankelijke vertroosting in deze gedachte: indien ik voorbij ga, het is omdat ik tot die wereld behoor, die voorbij moet gaan; indien ik deze maatschappij verlaat, na daarin te hebben achtergelaten mijn deel aan haren arbeid, haar lijden, haar strijd, het is omdat zij het einddoel niet is, niet zijn kan, omdat zij niet meer is, noch zijn kan dan voorbereiding. Zij heeft een doel, en dat doel zal ik nu leeren kennen. Indien de banden der natuur in mij verbroken worden, het is omdat geheel de natuur tot ontbinding moet overgaan, dat het tegenwoordig samen-

stel van het heelal door een ander moet vervangen worden: dààr zal ik mij zelven met die wereld vernieuwd en verjongd terugvinden. Evenwel noemde ik dit slechts een aanvankelijken troost. Deze troost wordt eerst dan voltooid en bevestigd, wanneer wij weten hoedanig die andere wereld zij en wanneer wij eenige zekerheid hebben, dat ook wij daar eene plaats bezitten. En hier wordt de troost eene vermaning.

Het woord van Christus, zeiden wij ten laatste, is een woord van vermaning. *Mijne woorden zullen geenszins voorbijgaan*, heeft Hij gezegd; en wij hebben bevonden, dat zulks beteekent, dat die woorden eene nieuwe wereld, nieuwe hemelen en eene nieuwe aarde scheppen, die bestendig wezen en niet voorbijgaan zullen, gelijk de oude hemel en de oude aarde. Welnu, op welke wijze geschiedt deze tweede schepping? Zal het zijn, als bij de schepping van den eersten hemel en aarde, die eerst voor den mensch werden toebereid, eer hij zelf geschapen werd? Neen, de orde der verlossing staat in omgekeerde rede tot de orde der schepping. Bij de verlossing vangt God aan met den mensch en niet met de natuur, den nieuwen hemel en de nieuwe aarde schept Hij niet zonder den mensch. Weet gij, hoe en waarom er een hemel is, een hemel voor den mensch, een nieuwe hemel, die niet voorbijgaat? Het is omdat Jezus op aarde geleden heeft te midden der menschen en voor de menschen. De schepping van den nieuwen hemel en van de nieuwe aarde is de vrucht van dat werk van Christus, waardoor hij den vloek van de oude wereld gedragen heeft. Weet gij, waardoor ook wij tot die nieuwe schepping kunnen behooren? Het is door den Geest desgenen, die Jezus Christus uit de dooden heeft opgewekt en die ook onze sterfelijke lichamen zal opwekken, om aan zijn verheerlijkt lichaam gelijkvormig te zijn. En op welke wijze geschiedt die werking des Geestes? Is het op uitwendige wijze; of wel omdat die Geest in ons geweest zal zijn, en allengs die herschepping in ons teweeg gebracht zal hebben, waarvan het einde is de opstanding ten laatsten dage, en in ons dien nieuwen mensch zal gevormd hebben die

reeds hier beneden niet meer behoort tot de wereld, die vergaat?

Op hoedanige wijze nu ontvangen wij den Geest van Christus? Niet als bij tooverslag, maar door gehoorzaamheid aan zijn woord. Gehoorzaamheid aan zijn woord!.... *Mijne woorden gaan geenszins voorbij.* Ziehier waarom zij niet voorbijgaan. Die woorden in ons geweten nedergedaald, de drievoudige overtuiging in ons werkende van zonde, van gerechtigheid en van oordeel, vernieuwen ons geweten, doen het uit zijnen doodsslaap ontwaken, verlichten het, bevrijden het van zijne boeien; om kort te gaan: door die woorden worden wij wedergeboren. En, wedergeboren door het onverganklijk zaad van het woord van Christus, blijven wij nog in de wereld, om geheel veranderd te worden door de innerlijke vernieuwing, die wij hebben ondergaan, om geheel nieuwe menschen te worden, om ons de rechtvaardigheid van Christus toe te eigenen door den strijd en te midden der beproevingen en der verzoekingen des levens. Wanneer dat herscheppingswerk eenmaal voltooid en wij gerijpt zullen zijn, dan worden wij overgebracht in het koninkrijk des Vaders, waar wij Christus van aangezicht tot aangezicht zien en in al Zijne heerlijkheid deelen zullen, en van waar Hij ons met Zich zal wederbrengen ten dage der wederoprichting aller dingen, aangekondigd door de profeten, ten dage des gerichts, wanneer Hij zal komen met de Engelen zijner kracht en Hij in de zijnen verheerlijkt zal worden. Indien dan zoodanig de orde des heils is, wat zegt ons dit? Ziet, hier kom ik terug tot de opmerking, waarmede ik begonnen ben: Voor het rijk van Christus levert onze eeuw dit voordeel op, dat de in het onderzoek der waarheid verontruste gewetens en beangstigde gemoederen, alle menschelijke steunsels, ieder min of minder betrouwbare overlevering, elke omheining, waar tusschen de menschen het woord van God hebben ingesloten, dààrlatende, zich gelijk Johannes de dooper tot Christus zelven richten, om te weten, wie Hij is.

Behoort ook gij tot hen, wier geweten ontwaakt is, wier ziel met angst en siddering naar waarheid zoekt? Houdt gij u, om

zoo te zeggen, dag en nacht met het woord van Christus bezig? Gij twijfelt wellicht: ik berisp u daarover niet: wie zoude er niet twijfelen in deze eeuw? De twijfel is dikwijls der waarheid meer nabij dan het geloof, dat op overlevering berust. Maar streeft gij er naar om van uwen twijfel bevrijd te worden? En terwijl gij nog aarzelt en niet weet, of gij u aan Christus kunt en moet onderwerpen; — ik zeg onderwerpen, dat is niet Hem eene plaats toekennen onder de groote vernuften der menschheid, maar u zelven aan Hem onderwerpen, Hem aannemen als uw heer en koning; — zijt gij althans met Hem bezig, kunt gij Hem niet loslaten, kunt gij zijne woorden niet vergeten, keert gij er telkens toe terug, voelt gij u steeds weer opnieuw tot Hem getrokken — steeds weer opnieuw? O! ik weet niet, op welk punt gij u bevindt, ik weet niet in hoeverre gij reeds de waarheid zijner woorden hebt erkend; maar ik herhaal het: voor u ben ik niet bevreesd; gij zijt op het spoor der waarheid, gij zult haar zeker bereiken en terecht komen. Hemel en aarde zullen voorbij gaan; voor u gaan zij nu reeds voorbij; maar zijne woorden zullen geenszins voorbij gaan. Ook in u zullen zij niet voorbij gaan; reeds bereiden zij in u den nieuwen mensch, den mensch die geestelijk is en eeuwig.

Maar voor u is alles te vreezen, voor u, die niet tot Christus komt om Hem te leeren kennen, die u van Hem verwijderd houdt of wel die slechts tot Hem nadert om Hem te oordeelen, om Hem aan u te onderwerpen, aan uwe wereld, die vergaat en welker slaaf gij zijt. Voor u is alles te vreezen, die, te midden dezer wereld, blind voor alle verschijnselen, die haar einde en het uwe aankondigen, u gerust, u zoo zeker gevoelt, u aan den slaap overgeeft, terwijl het laatste oordeel nabij is. O! gij vooral, hoort, alvorens dit heiligdom te verlaten, deze zoo ernstige waarschuwing van den Christus. Na gezegd te hebben dat de hemel en aarde voorbij zullen gaan, maar dat zijne woorden geenszins zullen voorbij gaan, spreekt hij verder alzoo: *Doch van dien dag en die ure weet niemand, ook niet de engelen des*

hemels, maar mijn Vader alleen. En gelijk in de dagen van Noach, alzoo zal ook zijn de toekomst van den Zoon des menschen; want zij waren in de dagen voor den zondvloed etende en drinkende, trouwende en ten huwelijk uitgevende, tot den dag toe, in welken Noach in de ark ging; en bekenden het niet, totdat de zondvloed kwam en hen allen wegnam; alzoo zal ook zijn de toekomst van den Zoon des menschen.

Bedenkt dit wel, terwijl het nog tijd is; bedenkt het! Amen.